

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta

Univerza v Ljubljani
Akademija za glasbo

Ljiljana Dubljević-Vojkić

Anita Meze

Ljubljana 2023

Anita Meze

Naslov izvirnika: Anita Mezetova

Avtorica: Ljiljana Dubljevič-Vojkič

Prevod: Primož in Robert Kuret

Recenzenta: Darja Koter, Leon Stefanija

Uredila: Darja Koter

Jezikovni pregled: Damjan Popič

Založila: Založba Univerze v Ljubljani

Za založbo: Gregor Majdič, rektor Univerze v Ljubljani

Izdali: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (zanjo Mojca Schlamberger Brezar, dekanja Filozofske fakultete), Akademija za glasbo Univerze v Ljubljani (zanjo Marko Vatovec, dekan Akademije za glasbo Univerze v Ljubljani)

Oblikovanje in prelom: Aleš Cimprič

Slika na naslovnici: Anita Meze kot Tatjana v operi *Evgenij Onjegin* (vir: osebni arhiv Slavka Savinška)

Ljubljana 2023

Prva izdaja

Tisk: Birografika Bori, d. o. o.

Naklada: 300 izvodov

Cena: 23,90 EUR

Knjiga je izšla s podporo Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

To delo je ponujeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva-Deljenje pod enakimi pogoji 4.0 Mednarodna licenca (izjema so fotografije). / This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (except photographs).

Prva e-izdaja. Publikacija je v digitalni obliki prosto dostopna na <https://e-knjige.ff.uni-lj.si/>

DOI: DOI: 10.4312/9789612970888

Kataložna zapisa o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

Tiskana knjiga

COBISS.SI-ID=144368643

ISBN 978-961-297-090-1

E-knjiga

COBISS.SI-ID=144185347

ISBN 978-961-297-088-8

KAZALO

Uvod	7
Predgovor	9
1 OTROŠTVO IN MLADOST	13
Razvoj glasbenega talenta • Selitev družine Meze v Slovenijo • Šolski dnevi	
2 ŠTUDIJSKA LETA	17
Študij na konservatoriju v Ljubljani • Obiskovanje operne šole • Koncertni nastopi v času študija • Koncertni nastopi v luči beograjske glasbene kritike • Prvi nastopi na odru SNG Ljubljana • Odhod na Dunaj • Nove smernice za izboljšanje interpretacije	
3 ODHOD V BEOGRAD	37
Angažma v Narodnem gledališču • Koncertni nastopi • Glasbeno življenje v Beogradu pred vojno • Nastopi z beograjskimi pevskimi društvi • Dobrodelni koncerti • Koncerti z uvodnim predavanjem • Koncert v Ljubljani • Nastopi na radiu • Radijski programi • Nastopi na programih resne glasbe • Ljudska glasba in nastopi na njenih programih	
4 GOSTOVANJA ANITE MEZE	91
Gostovanje v Subotici in Sarajevu • Nastopi v tujini • Salzburški festival 1936 • Ponudbe za gostovanja v Münchnu in ZDA • Koncert v Münchnu • Gostovanje SNG Ljubljana v Trstu in na Reki • Gostovanje beograjske Opere v Frankfurtu	

5 LETA OKUPACIJE	103
Obnova kulturnih vsebin v okupiranem Beogradu • Delo v Operi • Repertoar • Nastopi v Operi in na koncertih • Nastopi na radiu	
6 POVOJNA DEJAVNOST	115
Koncertna dejavnost • Ustvarjanje novega odnosa do občinstva • Solistični koncerti • Koncertne izvedbe oper • Umetniki, s katerimi je sodelovala • Repertoar • Nastopi v Operi • Nastopi na radiu • Gostovanja v mestih bivše Jugoslavije • Gostovanja na tujem	
7 NASTOPI V TUJINI	171
8 PEDAGOŠKA DEJAVNOST ANITE MEZE	187
Prihod na Glasbeno akademijo • Odlike njenega pedagoškega dela • Diplomanti • Sklad Anite Meze • Pedagoška dejavnost s pevci zabavne glasbe	
9 UMETNIŠKA OSEBNOST ANITE MEZE	195
Umetnica široke kulture • Odnos do dela, poklica in občinstva • Pohvale in priznanja	
10 SPOMINI NA ANITO MEZE IN ZAKLJUČEK	199

PRILOGE	203
Okrajšave	203
Tabele koncertnih in opernih nastopov Anite Meze	204
Koncertni nastopi v Jugoslaviji	204
Operni nastopi na odru beograjskega NP	227
Operni nastopi v mestih bivše Jugoslavije	234
Nastopi po državah	236
Operni nastopi v tujini (kronološko)	240
Operni nastopi po sezonah	240
Izbor virov in literature	243

UVOD

Delo srbske muzikologinje Ljiljane Dubljević-Vojkić osvetljuje življenjsko pot in pevsko kariero Tržačanke, slovenske operne pevke Anite Meze (1913–1980). Če je v Sloveniji pustila manj sledi, pa je že pred začetkom druge svetovne vojne bistveno vplivala na glasbeno dogajanje v Beogradu, kjer se je takrat začelo prebujati živahno kulturno življenje. Glasba je imela eno od ključnih vlog. Beograjska Opera je pod svojim okriljem združevala nadarjene pevce pa tudi druge umetnike, kot je bil znameniti dunajski dirigent Josef Krips (v Beogradu 1938–1939). Prav Anita Meze je s svojo nadarjenostjo, muzikalnostjo, sijajno odrsko prezenco in odlično igro presenetila tako kritike kot občinstvo. Tu je našla svoj drugi dom. Od tod je hodila na gostovanja z Opero ali kot solistka, tudi v Slovenijo. Danes žal sodi med tiste številne slovenske umetnike, ki smo jih vse prehitro pozabili, a so ponesli sloves ljubljanske operne šole tudi v svet.

Zdi se mi prav, da monografijo Ljiljane Dubljević-Vojkić dobimo v slovenskem prevodu s prilogami, ki kažejo obseg in širino dela, ki ga je v svojem življenju ta umetnica opravila. Za slovenski prevod sem delo mestoma skrajšal, opustil velik del opomb, ki bi bralca zgolj motile, sicer pa sem želel ohraniti avtoričino pripoved o življenju in delu operne pevke Anite Meze.

Primož Kuret

PREDGOVOR

Za pisanje monografije o Aniti Meze smo se odločili¹ iz različnih razlogov. V prvi vrsti zaradi njene vsestranskosti skozi njeno celotno poklicno pot – umetnica je trideset let gojila tako operno kot tudi koncertno petje, zatem pa se je posvetila vokalni pedagogiki; zaradi visokega interpretativnega dometa, ki ga je pokazala že z odlično uvrstitvijo na mednarodnem tekmovanju mladih umetnikov na Dunaju in nato z leti potrdila na domačih in tujih opernih in koncertnih odrih; zaradi izjemnega doprinosa k razvoju glasbenih interpretacij v Beogradu, kjer je delovala vso svojo kariero; zaradi umetničine zapuščine, v kateri so skrbno shranjene domače in tuje kritike njenih nastopov, kar kaže na njeno željo, da bi nekdo v prihodnosti dokumentiral njeno delo, itd.

Kljub temu da ni bilo malo opernih umetnikov, ki so od ustanovitve Opere do danes pustili globoke sledi v glasbenem življenju Beograda, so bile v zadnjih dveh desetletjih publikacije posvečene le redkim: Zlati Gjungjenac, Melaniji Bugarinović, Nikoli Cvejiću, Biserki Cvejić, Radmili Bakočević in Miroslavu Čangaloviću.² Dejstvo je, da med avtorji ne najdemo muzikologov, kar govori o potrebi po raziskovanju dela opernih pevcev

---

1 Ljiljana Dubljević, *Soprani, mecosoprani i altovi Narodnog pozorišta v međuratnom periodu. Odluke o vrednovanju*, I; *Biografije soprana, mecosoprana i altova, članica beogradskog Narodnog pozorišta u međuratnom periodu*, II, rokopis (diplomsko delo), Fakultet muzičke umetnosti, Beograd, 1998. Pozneje, v prvem letniku podiplomskega študija, sem pisala o razvoju vokalne pedagogike na Fakulteti za glasbo (srb. Fakulteti muzičke umetnosti) v Beogradu, kjer je Anita Meze med letoma 1969 in 1978 predavala solopetje (Ljiljana Dubljević, *Razvoj vokalne pedagogije na Fakultetu muzičke umetnosti u Beogradu*, rokopis [delo v prvem letu podiplomskega študija]), Fakultet muzičke umetnosti, Beograd, 2000.

2 Irena Grickat, *Zlata Đundenac*, SANU, Beograd, 1990; Veroslava Petrović, *Melanija Bugarinović – besmrtna Karmen*, Muzej pozorišne umetnosti Srbije, Beograd, 2000; Vladimir Jovanović, *Nikola Cvejić, nijedan dan bez pevanja*, Prometej, Novi Sad, 1994; Veroslava Petrović, *Nikola Cvejić Vladin (1896-1987), Pevač, reditelj, muzički pedagog*, Muzej pozorišne umetnosti Srbije, Beograd, 1996; Slobodan Elezović, *Biserka Cvejić*, VPA, Zagreb, 1984; Slobodan Joković, *Radmila Bakočević: Primadonna assoluta*, Verzalpress, Beograd, 1999; Dušan Trbojević, *Kazivanja Miroslava Čangalovića*, Biblioteka grada Beograda, Beograd, 2000. Obstaja tudi publikacija o Vladeti Popoviću, solistu Srbskega narodnega gledališča v Novem Sadu (Leposava Kljaić, *Vlada Popović*, Matica srpska, Novi Sad, 1999).

v sodobni domači muzikologiji. V tem smislu predstavlja biografija Anite Meze pionirski podvig.

Priprava monografije o Aniti Meze je zastavila številna vprašanja o raznovrstnih vplivih, ki so privedli do njenega umetniškega formiranja, in terjala mapiranje njenih prehojenih izvajalskih poti. To je terjalo verodostojne informacije o njenem življenju in delu, obenem pa tudi prevpraševanje njihove funkcije v okviru širšega konteksta, pri čemer nam je bila v veliko pomoč literatura s področja vokalne pedagogike, interpretacije, glasbene izvedbe, teatrologije, glasbene kritike, zgodovine, psihologije ipd.

V raziskavi smo izhajali iz osnovnih podatkov o izvajalski dejavnosti Anite Meze, objavljenih v pomembnih glasbenih in splošnih enciklopedijskih, leksikografskih in drugih izdajah.³ Žal v tujih enciklopedijah gesla o Aniti Meze ne najdemo, razlog za to pa je bržkone premajhna obveščenost o njenih poklicnih in interpretativnih dosežkih.

V zapuščini umetnice,⁴ ki nam jo je dal na razpolago Gregor Savinšek, nečak Anite Meze, smo našli precejšnje število kritik in člankov iz domačega⁵ in tujega⁶ tiska. Zapuščino smo dopolnili z bibliografskimi enotami iz časopisov⁷ in revij⁸, ki so izhajali v času njenega ustvarjanja in do katerih smo v največji meri prišli s poizvedovanjem;⁹ določeno število kritik in člankov pa smo našli v dokumentaciji novinarskih hiš (*Politika, Borba*), v arhivu Doma vojske Jugoslavije¹⁰ ter v knjižnici Muzikološkega

3 *Ko je ko u Jugoslaviji*, Sedma sila, Beograd, 1957, str. 438; Radivoje Pešić, »Mezetova Anita«, *Jugoslavenski savremenici – Ko je ko u Jugoslaviji*, Hronometar, Beograd, 1970, str. 634–635 itd. V nekaterih izdajah so netočni podatki o letnici njenega rojstva – namesto 1913 je navedeno leto 1915 (*Ko je ko u Jugoslaviji*, str. 438) – in mesto študija, pri čemer je namesto Dunaja omenjen Beograd (Radivoje Pešić, »Mezetova Anita«, *Jugoslavenski savremenici – Ko je ko u Jugoslaviji*, str. 635–635; *Enciklopedijski leksikon »Mozaik znanja«, Muzička umetnost*, str. 340).

4 Poleg zapisov v tisku so v zapuščini še albumi z njenimi fotografijami.

5 Ljubljanski časopisi: *Jutro, Slovenec, Slovenski narod, Jugoslovan, Ljudska pravica, Slovenski poročevalec ...* Zagrebški časopisi: *Morgenblatt, Novosti, Vjesnik, Jutarnji list ...* Beograjski časopisi: *Politika, Pravda, Donauzeitung, Praktična žena ...* Sarajevski časopis: *Oslobođenje* idr.

6 V zapuščini Anite Meze so kritike avstrijskih, nemških, italijanskih, češkoslovaških, madžarskih, poljskih, sovjetskih, bolgarskih in romunskih kritikov.

7 *Jutro, Jugoslavenski glasnik, Politika, Pravda, Vreme, Jutarnji list, Štampa, Obnova, Novo vreme, Borba, Slobodna Vojvodina, Glas Istre ...*

8 Beograd: *Život i rad, Javnost, Zvuk, Srpski književni glasnik, Samouprava, Misao, Muzički glasnik*, Radio Beograd, *Srpska scena, Naša književnost, Muzika, Mladost, Književne novine, Književnost, Revija književnosti, pozorišta, muzike, filma, likovnih umetnosti, NIN, Savremeni akordi, Pozorišni život ...* Zagreb: *Hrvatska revija, Muzička revija, Teatar ...*

9 Pri iskanju časopisov in revij nam je pomagala kolegica Anđela Mikić.

10 V arhivu Doma vojske Jugoslavije smo našli članke iz časopisov *Republika, Narodna armija* in *Dubrovački vjesnik*.

inštituta Srbske akademije znanosti in umetnosti.¹¹ Za raziskavo je bilo posebej pomembno gradivo – dokumentacija iz Srbskega gledališkega muzeja (srb. Muzej pozorišne umetnosti Srbije) in arhiva Fakultete za glasbo (srb. Fakultet muzičke umetnosti) v Beogradu, pa tudi rokopisi, ki nam jih je odstopila Veroslava Petrović, kustodinja Srbskega gledališkega muzeja, programi in plakati za koncerte in operne predstave iz arhiva Narodnega gledališča (srb. Narodno pozorište), biblioteke Kolarčeve ljudske univerze, biblioteke Muzikološkega inštituta, Srbskega gledališkega muzeja (zapuščina pevca Aleksandra Marinkovića), vabila, posnetki Anite Meze, ohranjeni v fonotekah Radia Beograd, Srbskem gledališkem muzeju in na beograjski Fakulteti za glasbo,¹² avdioposnetek pogovora kustodinje in svétnice Srbskega gledališkega muzeja Ksenije Orešković z Anito Meze iz leta 1970, posnetki radijskih oddaj, posvečenih spominu nanjo (Kod dva bela goluba in Stereorama iz leta 1990), razgovori s pevci Irino Arsičin, Biserko in Dušanom Cvejićem, Aleksandro Ivanović, Zvonimirjem Krnetićem in režiserjem Dejanom Miladinovićem, razgovori z Gregorjem Savinškom idr.

Predmet raziskave so bili dogodki iz življenja Anite Meze, ki so pomagali pri osvetlitvi njenega umetniškega profila, vplivi na oblikovanje njenih interpretacij, njena operna in koncertna aktivnost doma in v tujini ter njeni radijski nastopi v času med obema vojnama, med vojno in v povojnem obdobju, kakor tudi njena vokalnopedagoška dejavnost. Temu delu so priloženi tabelarni prikaz koncertnih in opernih nastopov umetnice ter ustrezni viri (priloga št. 1). Obstaja tudi popis obstoječih posnetkov Anite Meze, ohranjenih v fonotekah Radia Beograd, Srbskega gledališkega muzeja in beograjske Fakultete za glasbo ter kulturnih dogodkov in razgovorov, posvečenih ohranitvi spomina na lik in umetniško dejavnost Anite Meze.

Na koncu se zahvaljujemo tudi družini Savinšek za gradivo, pevcem, režiserju Dejanu Miladinoviću za intervjuje ter prevajalkam in prevajalcem Metki Rapaić (iz slovenščine), Ivanki Antić (iz poljščine), Smaragdi Stefanović (iz romunščine), Margiti Milojković (iz madžarščine), Anđeli in Vlajku Mikić (iz nemščine) in Jeleni Dubljević (iz italijanščine).

11 Denimo v zapuščini pevca Nikole Cvejića, ki jo je dirigent Oskar Danon odstopil biblioteki Muzikološkega inštituta itd.

12 V arhivu Radiotelevizije Srbije nismo našli posnetkov televizijskih oddaj z interpretacijami Anite Meze.

OTROŠTVO IN MLADOST

Anita Meze¹³ se je rodila 13. 6. 1913 (1909?)¹⁴ v Trstu, Antonu in Josipi Meze.¹⁵ Kot otrok je odraščala v okolju, naklonjenem umetnosti, že od zgodnjega otroštva pa je kazala zanimanje za glasbo. K temu je pripomogla njena muzikalna mati, ki je imela lep glas in navado, da je pela svojima hčerkama. Tudi Anita Meze je rada pela »od jutra do večera« ali pa ponavljala melodije, ki jih je slišala ali si jih sama izmišljala na podlagi besedil otroških recitacij. Želela je, da jo poslušajo. Za to njeno lastnost so vedeli vsi v hiši, vendar ji je le njena pet let starejša sestra pripisovala večji pomen, kar potrjuje zanimiv dogodek iz otroštva.

Anitina sestra Marijana je ob neki priložnosti v časopisu prebrala poziv staršem, naj pripeljejo talentirane otroke v Narodni dom v Trstu na avdicijo za otroško predstavo *Kraljestvo palčkov*. Odločila se je, da tja odpelje svojo mlajšo sestro. Anita Meze je avdicijo uspešno opravila in glede na svoja leta dobila majhno vlogo škrata, medtem pa je med pripravami na predstavo zbolel »glavni škrat«. Ko so hoteli predstavo preložiti, se je Anita ponudila kot njegova zamenjava. Potem ko je na vaji dokazala, da se znajde v glavni vlogi, so predstavo odigrali v predvidenem terminu. Tega dne je Marijana Meze s svojo učiteljico prvič videla svojo sestro nastopati v javnosti.

13 V dokumentaciji Državnega konservatorija Ljubljana je za leto 1926 navedena z imenom Ana in Anita, nato dosledno kot Anita. Prim. *Med ljubeznijo in poklicem: sto let Konservatorija za glasbo in balet Ljubljana* (ur. Leon Stefanija in Suzana Zorko), Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2020, str. 83, 84, 88–89, 119, 549, 557, 582.

14 Z izjemo enega dokumenta, kjer piše, da je bila Anita Meze rojena 1909, je povsod drugod kot letnica rojstva navedeno leto 1913.

15 Podatki o življenju Anite Meze so povzeti: po intervjuju, ki ga je imela januarja 1970 s Ksenijo Oreško-vič, kustodinjо Srbskega gledališkega muzeja (srb. Muzeja pozorišne umetnosti Srbije; razgovor je zabeležen na avdiotruku – AK174, ki se nahaja v arhivu Srbskega gledališkega muzeja); po oddaji 1. programa Radia Beograd Kod dva bela goluba (23. 3. 1990), kjer je o Aniti Meze govorila njena sestra Marijana Savinšek; po oddaji, posvečeni spominu na Anito Meze ob desetletnici njene smrti v oddaji Stereorama (24. 3. 1990), v kateri so spregovorili Ksenija Marković, kustodinja svetnica Srbskega gledališkega muzeja, Aleksandra Ivanović, pevka in nekdanja študentka Anite Meze, Dušan Miladinović, dirigent, in Gregor Savinšek, nečak Anite Meze (posnetke radijskih oddaj nam je odstopil Gregor Savinšek); iz dnevnega in periodičnega tiska (iz intervjujev z Anito Meze ter iz kritik in člankov).

Na prvi pogled se ta prigoda morda ne zdi tako pomembna, a ravno ta podrobnost veliko pove o obeh in njunem odnosu. Čeprav je bila še otrok, je Anita pokazala, da se na odru znajde, da je zmožna slediti toku celotne predstave, ne le svoji vlogi, za kar je bil potreben dober spomin, medtem ko je Marijana Savinšek potrdila svoje prepričanje v talent svoje sestre in njeno sposobnost za umetniški poklic.

Začetek prve svetovne vojne in dogodki, ki so sledili novi razdelitvi ozemelj po njenem koncu, so v družino Meze vnesli negotovost. Po razpadu Avstro-Ogrske je Trst pripadel Italiji,¹⁶ s tem pa so se začele težave za Slovence. Fašisti, ki so v Italiji prišli na oblast leta 1922, so že od začetka vojne povečevali svoje aktivnosti na tem prostoru in uporabljali različne vrste pritiskov na prebivalstvo – prepovedali so uporabo slovenskega jezika v javnosti, italijanizirali so slovenska imena in priimke, slovenska imena krajev, zapirali so slovenske šole, ukinili so gospodarske, izobraževalne in kulturne organizacije ter izvajali fizično nasilje nad posamezniki, zažgali so Narodni dom v Trstu in Pulju (13. 7. 1920) itd. Zaradi vsega tega je velik del slovenskega prebivalstva prebegnil v Kraljevino SHS.

Glede na težko situacijo sta bila Anton in Josipa Meze v dvomu, ali naj se kot drugi rojaki nastanita v sosednji državi ali naj družina ostane in se izpostavi vse hujšim pritiskom. Oče je bil odločen, da se preseli v Kraljevino SHS, medtem ko se je mati kot Primorka teže odločila za ta korak. Družina Meze je 1919 (1920?) zapustila Trst in se nastanila v Sloveniji v Mekinjah pri Kamniku ob vznožju Kamniških Alp.

Anita Meze je osnovno šolo končala v Kamniku in šolanje nadaljevala v uršulinskem samostanu v Mekinjah. V gimnaziji je imela kot članica pevskega zbora priložnost aktivno sodelovati v glasbenem življenju konvikta. Hitro so odkrili njen pevski talent in tako je pogosto pela solo.

16 Na podlagi Londonskega sporazuma, sklenjenega 26. 4. 1915, med Italijo in silami antante (Velika Britanija, Francija in Rusija), je bilo dogovorjeno, da Italija pristopi k zvezi in za protiuslugo po koncu vojne dobi nova ozemlja (med drugim Trst). Zato je Italija 3. 5. 1915 izstopila iz trojne zveze in hitro, 23. 5. 1915, objavila vojno napoved Avstro-Ogrski. Italijanska vojska je v začetku novembra 1918 v Trst prišla z morja in ga okupirala. Z mirovnim dogovorom v Saint Germainu, sklenjenim 10. 9. 1919 med antanto in Avstrijo, se je poražena stran obvezala, da Italiji preda Južno Tirolsko, Istro, Gorico ter dele Kranjske in Koroške. Prav tako je bilo z rapalskim dogovorom, sklenjenim 12. 11. 1920 med Kraljevino SHS in Italijo, odločeno, da postane Reka z ožjim področjem privatna država, Italiji pa se odstopita celotna Istra in Trst (Matko Rojnić, »Istra. Istra pod Italijom«, *Enciklopedija Jugoslavije*, 4, str. 395; Janko Jeri, »Trst. Historija«, *Enciklopedija Jugoslavije*, 8, str. 377; Miroslav Stepančić, »Trst, Istorija«, *Vojna enciklopedija*, 9, Izdava redakcije Vojne Enciklopedije, Beograd, 1967, str. 207; Z. A. »Svetski rat, prvi, 1914-18. Italijansko bojišče«, *Vojna enciklopedija*, 9, str. 396; Dimitrije Bračevački, »Mirovni ugovori«, *Vojna enciklopedija*, 9, str. 413; Vladimir Čorović, *Istorija Srba*, 3, BIGZ, Beograd, 1989, str. 253).

Izkušnje z javnih nastopov so v veliki meri vplivale na njeno izbiro poklica. Rada je imela prireditve in trenutke, ko se je, željna dokazovanja, s pesmijo osvobodila prirojene plahosti. Kot je sama nekoč dejala, so ji bile pohvale za njeno petje všeč, saj je začutila, da so jo priznali in vzljubili. Petje tako ni bilo le njena življenjska potreba, ampak tudi način komunikacije z ljudmi.

Podpora Marijane Meze ni umanjala niti v času, ko se je Anita odločala za svoj bodoči poklic. Čeprav ni bilo dvoma o tem, s čim se želi v življenju ukvarjati, starši njene izbire niso odobraval. Oče je želel, da se vpiše na učiteljsko, ¹⁷ poklic pevca se mu je zdel negotov in neprimeren za žensko. A ko je ugotovil, da je drugo delo ne bi osrečilo, se je omehčal in odločil, da bo denarno podprl njen, za tiste čase drag študij. V tem času se je Anita Meze začela učiti klavir in se pripravljati na svoj bodoči poklic – vadila je lestvice, delala dihalne vaje in se osredotočila na delo, »ki je izpolnilo vse njeno bitje«. ¹⁸ Po končani gimnaziji in maturi se je vpisala na Državni konservatorij v Ljubljani.

---

17 Lj, »Anita, ko je video od pesme neku vajdu«, *Nedelja*, 30. 9. 1934.

18 Nada Marinković, »Anita Mezetova« (iz zapuščine Anite Meze?).

2

ŠTUDIJSKA LETA

V času izobraževanja Anite Meze na Državnem konservatoriju v Ljubljani so solopetje poučevali Jeanette Foedransperg, Vanda Chulawska-Wistinghausen, Julij Betetto in Matej Hubad. J. Foedransperg in Betetto sta bila učenca solopetja v razredu Mateja Hubada, vsi trije pa so znanje pridobivali na Dunaju,¹⁹ zato je utemeljeno pričakovati, da je obstajal pri oddelčni pevski pedagogiki enak pristop, ki je odražal vplive dunajskih pevskih pedagogov. Nobeno naključje ni torej, da je Anita Meze pod vplivom svojih profesorjev in z njihovo podporo po končanem študiju nadaljevala šolanje v avstrijski prestolnici.

Z izjemo Mateja Hubada, ki se je prvenstveno posvečal zborovskemu dirigiranju, so imeli vsi profesorji solopetja tudi izvajalske izkušnje z opernih odrov doma in v tujini. Najuspešnejšo kariero je imel Julij Betetto kot član Dvorne (Državne) opere na Dunaju.²⁰

Anita Meze se je po vpisu na konservatorij naslednjih pet let (šest razredov)²¹ petja učila pri Jeanette Foedransperg, kjer je dobila dobro podlago, ki jo je z leti marljivega dela in osebnimi izkušnjami, pridobljenimi na koncertnem in opernem odru, še nadgradila. J. Foedransperg je »nebeško lep glas«²² Anite Meze razvijala postopoma. Pomagala ji je pri usvajanju solidne vokalne tehnike, kar so pozneje poudarjali tudi kritiki, ki so pisali o njenih javnih nastopih. Prav tako si je prizadevala, da bi ji privzgojila »lepo pevsko kulturo«.²³ Podpirala je razvoj njene muzikalnosti,

19 Matej Hubad in Julij Bettetto sta študirala na Dunaju, J. Foedransperg se je izpopolnjevala na Dunaju, Münchnu in v Berlinu, Vanda Chulawska-Wistinghausen pa je študij solopetja končala v Dresdnu (*Leksikon jugoslavenske muzike*, 1, str. 71, 244; *Leksikon jugoslavenske muzike*, 2, str. 531).

20 Betetto je bil član dunajske Dvorne opere (1908–1922), član ljubljanske opere (1903–1907, 1923–1930 in od 1932) ter Državne opere v Münchnu (1930–1932). Nastopal je z znanimi umetniki, kot so Enrico Caruso, Toto Ruffo, Leo Slezak, Richard Tauber, Maria Jeritza, Lotte Lehmann in drugi.

21 »Uspeh slovenske pevke na Dunaju«, *Slovenski narod*, 16. 6. 1933, str. 3.

22 »IV. Javna produkcija konservatoristov«, *Jugoslovan*, 25. 6. 1930, str. 7.

23 Peter Krstić, »Koncert Glasbene Matice iz Maribora«, *Pravda*, 12. 2. 1931, str. 3; Stanko Vurnik, »Za duha in srce. Koncert akademskega zbora«, *Slovenec*, 12. 6. 1929, str. 7.

jo hrabrila v iskanju osebnega pristopa do skladb, zato so interpretacije Anite Meze odsevale iskrenost in izvirnost.²⁴ Ker je sama govorila več tujih jezikov (francosko, nemško in italijansko),²⁵ je verjela, da je za bodočega pevca nujno znanje več kot enega tujega jezika – zato je tudi svojim študentom svetovala, naj se jih naučijo čim več. Talent Anite Meze in trud njene profesorice sta hitro prišla do izraza na javnih produkcijah najboljših študentov konservatorija, ki so se redno vrstile na koncu šolskega leta. Na eni od njih je uspešno zapela Lajovčev samospev *Begunka pri zibelci*,²⁶ ki ga je pozneje pela še večkrat.

Na oblikovanje opernih nastopov Anite Meze sta močno vplivala predvsem altistka in dramska igralka Cirila Medved ter Matej Hubad, s katerim je Meze pripravljala operne vloge. Oba profesorja sta bila skupaj z režiserjem in scenografom Osipom Šestom, dirigentoma Antonom Neffatom in Danilom Švaro ter z baletnim plesalcem, pedagogom, koreografom in režiserjem Petrom Golovinom utemeljitelja operne šole, ki so jo odprli v šolskem letu 1929/30 na ljubljanskem konservatoriju. Ekipa strokovnjakov, ki se je šolala v vodilnih glasbenih centrih,²⁷ je s študenti vadila solopjevske prizore in dejanja iz oper, preprostejšje baletne točke, recitacije in prizore iz dramskih del, kar so prikazali na javnih produkcijah.

Profesorica Cirila Medved je predavala igro. V Aniti Meze je prepoznala odrski potencial in ga potrpežljivo razvijala. Nagrada za njen trud je bilo dragoceno spoznanje, ki ga je doživela na eni od vaj pri pripravah za drugo dejanje opere *Madame Butterfly*. Profesorica je o tej izkušnji pripovedovala Maši Slavec, ki je pisala o njenem delu: »Najlepši trenutek in zadoščenje za moje delo sem imela pred štirimi leti, ko je Anita Mezetova pela na skušnji *Butterfly*. Markirala sem ji Suzuki in med igro opazila, da to ni več njen pogled, ampak pogled *Butterfly*, ki vidi v meni Suzuki in ne več učiteljice. Ta trenutek, ki je spontano vžgal v njej igralski ogenj, mi je ostal v lepem spominu.«²⁸

O tem, kako redki so bili taki trenutki, še posebej pri delu z začetniki, dovolj pove dejstvo, da je profesorica iz množice študentov, ki jim je

24 Stanko Vurnik, »Za duha in srce. Koncert akademskega zbora«, *Slovenec*, 12. 6. 1929, str. 7.

25 Podatek je pridobljen na podlagi izjave J. Foedrantsperg, ki ga je posredovala sorodnica Metka Rapač.

26 Slavko Osterc, »Javne produkcije gojencev državnega konservatorija v Ljubljani«, *Jutro*, 28. 6. 1930, str. 14.

27 Cirila Medved, Osip Šest in Anton Neffat so se šolali na Dunaju, Rus Peter Golovin v Moskvi in Danilo Švara v Frankfurtu.

28 Maša Slavec, »Književnost in umetnost«, *Ženski svet*, 1934, št. 7/8, str. 181.

predavala, izpostavila zgolj Anito Meze in edinstveno izkušnjo z njo. Kot izkušena umetnica je znala začititi pogled, za katerim je stal ves svet razmišljanja in doživljanja mlade umetnice, in trenutek, v katerem se je tako poistovetila z dramo Čočosan, da je skoraj zašla v drug prostor in čas.

Ker je svobodo, s katero je oživila ta lik, in kreativnost pri tolmačenju številnih nians v duševnih doživljajih prevarane žene Anita Meze v veliki meri razvila skozi delo s svojo profesorico, njen način poučevanja zasluži našo globljo pozornost, zato mu posvečamo naslednjih nekaj vrstic.

Cirila Medved je bila prepričana, da ima posebej zahtevno nalogo, da v igri »osvobodi« študente in v njih prebudi skrita igralska nagnjenja, zato si je prizadevala v odnosu s svojimi študenti najprej vzpostaviti zaupanje. Pokazala je iskreno zanimanje za vsakega od njih – poznala je njihove skrbi in želje, znala se je z njimi jokati, smejati ter jim kot dobra prijateljica vlititi pogum. »Težko je spočetka, dokler se ne spoznamo,« je v intervjuju povedala Maši Slavec, »toda kmalu odpade z njih ona sramežljivost, ki jih ovira drugega pred drugim in v vedno večje veselje mi je, ko vidim, kako me razumejo in kako mi slede.«²⁹

Profesorica od svojih študentov ni zahtevala, da se držijo konvencionalnih opernih gibanj in gest, ampak jim je dala »popolno svobodo za individualno izražanje, tako da vsak po svoje (seveda pravilno) doživlja vlogo, toda v zahtevanem enotnem slogu opere.«³⁰ Z vsakim učencem je do podrobnosti izdelala njegovo vlogo, zato niso poznali treme, ampak so bili, ravno nasprotno, pri nastopu izredno prepričljivi.³¹

Anita Meze je z ostalimi študenti sodelovala na produkcijah operne šole leta 1930 in 1931. Na prvem koncertu so med drugim izvedli 2. dejanje Puccinijeve opere *Madame Butterfly*. S kreacijo naslovne vloge in s svojo poglobljeno igro je Meze na občinstvo napravila poseben vtis. Proglasili so jo za najboljšo izvajalko, istega večera pa je sodelovala še pri izvedbi baletne točke.³²

Na koncertu naslednjega leta je oživila lik Metke v prizoru iz 1. dejanja Humperdinckove opere *Janko in Metka*, Tatjane v drugem prizoru opere *Evgenij Onjegin* Čajkovskega in Rosine v 2. dejanju Mozartove *Figarove svatbe*. Emil Adamič je v zvezi z njenimi nastopi ugotovil: »Pri

29 Ibid.

30 Ibid., str. 180.

31 Emil Adamič, »Produkcija operne šole. Lep uspeh našega opernega naraščaja«, *Slovenski narod*, 1931, št. 136, str. 2.

32 Slavko Osterc, »Operna šola državnega konservatorija«, *Jugoslovan*, 3. 6. 1930.

Humperdincku je bila še nekoliko zavrta, zaradi začetnega nastopa /.../, prizor (s pismom) iz *Onjegina* pa je bil izjemno lep v vsakem pogledu, prav tako je bila odlična njena Rosina pri Mozartu.«³³

Anita Meze je bila v času študija³⁴ ena od najboljših sopranistk na oddelku za solopetje. Zato so jo pogosto vabili, da na koncertih vodilnih zborov v Sloveniji in na avtorskih koncertih sodobnih slovenskih skladateljev interpretira samospeve ali dele solo soprana v zborovskih skladbah. Zborovstvo je bilo v tem času v Sloveniji izjemno razvito in priljubljeno med ljudmi vseh generacij in poklicev. Večina zborov je večkrat prvič izvajala dela slovenskih skladateljev, tako starejših kot sodobnih.

Prve pomembnejše nastope v času študija je Anita Meze imela na koncertih univerzitetnega zbora – Akademskega pevskega zbora leta 1929 v Celju, Mariboru in Ljubljani ob proslavi desetletnice ljubljanske Univerze kralja Aleksandra I. Ob tej priložnosti je pela Lajovčevo *Begunko pri zibeli*, Osterčeve *Belokranjske*, Ukmarjeve *Pesmi* ter Kogojeva samospeva *Otožnost* in *Večer*, ki jih je zapela ob klavirski spremljavi kolega Pavla Šivica.

Meze je več let sodelovala z Učiteljskim pevskim zborom, ki je nastal po zgledu praških, moravskih in čeških učiteljskih zborov³⁵ ter z njegovim dirigentom Srečkom Kumarjem.³⁶ Bila je njihova gostja pri vrsti koncertov v domovini: na proslavi petletnice tega ansambla (10. 5. 1930), na koncertu ob pokrajinski skupščini Udruženja jugoslovanskih učiteljev v Novem mestu (19. 7. 1930),³⁷ na novoletnem koncertu v Ljubljani (5. 1. 1931),³⁸ na gostovanju v Beogradu (5. 3. 1931) itd. Na koncertih je pela solistične

33 Emil Adamič, »Produkcija operne šole. Lep uspeh našega opernega naraščaja«, *Slovenski narod*, 19. 6. 1931, str. 2.

34 Anita Meze je v času študija poleg nastopov na koncertnem odru pogosto sodelovala v oddajah Radia Ljubljana (»Lj- konservatoristka gđc. Anita Mezetova«, *Jutro*, 3. 1. 1931).

35 Člani tega zbora so bile učiteljice in učitelji iz Dravske banovine, ki so skladbe vadili doma in se občasno zbrali v Ljubljani na skupnih vajah. Čeprav se je njihovo število s časom zmanjšalo, so bile izvedbe vedno bolj kakovostne (Miloje Milojević, »Iz koncertne dvorane. Koncert 'Pevskega zbora učiteljstva' iz Ljubljane«, *Politika*, 7. 3. 1931, str. 9; Kosta Manojlović, »Koncert Pevskega zbora učiteljstva UJU iz Slovenačke«, *Jugoslovanski glasnik*, 7. 3. 1931, str. 5).

36 Učiteljski pevski zbor je bil znan zlasti po popularizaciji sodobnih del jugoslovanskih skladateljev. Skladatelj Emil Adamič je videl njegov vsestranski pomen in spodbujanju jugoslovanskih skladateljev k pisanju zborovskih del, v propagiranju jugoslovanske glasbe doma in na tujem, pri iniciativi za ustanavljanje sodobnih mladinskih zborov ter pri spodbujanju številnih učiteljev, da bi ustanavljali šolske zборе. (Emil Adamič, »Jubilej Učiteljskega pevskega zbora. Prvo desetletje UPZ«, *Učiteljski tovariš*, 28. 5. 1936, str. 1).

37 Spored koncerta ob pokrajinski skupščini UJU v Novem mestu. Na prejšnjem in tem koncertu je Anita Meze pela solo sopran v Papandopolovih *Svatovskih pesmih*.

38 Meze je na koncertu pela *Pet otroških pesmi* Emila Adamiča ter solo part v Škerjančevih *Iskrah* (Stanko Vurnik, »Koncert Učiteljskega zbora«, *Slovenec*, 8. 1. 1931, str. 6; Lucijan Marija Škerjanc, »Koncert pevskega zbora učiteljstva UJU v Ljubljani«, *Jutro*, 8. 1. 1931, str. 3).

sopranske dele v Papandopulovih *Svatovskih pesmih*, Škerjančevih *Iskrab* in Adamičevi *Sestrici*, na enem od njih je prvič izvedla *Pet otroških pesmi* Emila Adamiča in »odlično pričarala toplino in naivnost teh melodij«. ³⁹

Anita Meze je bila z Učiteljskim pevskim zborom tudi na svojem prvem gostovanju v tujini. Med 27. 3. in 7. 4. 1930 je ansambel gostoval v sedmih češkoslovaških mestih (Češke Budějovice, Plzeň, Praga, Hradec Králové, Olomouc, Brno in Bratislava), kjer je imel 10 koncertov in 3 matineeje za šolsko mladino. Na svojih nastopih je učiteljski zbor češkemu občinstvu predstavil skladbe slovenskih in hrvaških avtorjev za mešani in ženski zbor ter prikazal visoko interpretativno raven pri tolmačenju programa, medtem ko je Anita Meze prepričljivo izvedla visoki sopranski solo v Papandopulovi suiti *Svatovske pesmi* in izzvala »neopisne ovacije«. ⁴⁰

Ob sodelovanju z vodilnimi zbori v Sloveniji – Akademskim in Učiteljskim pevskim zborom iz Ljubljane ter zborom Glasbene matice v Mariboru (več o tem v nadaljevanju) – je mlada umetnica nastopala tudi na koncertih manj znanih ansamblov, kot je bilo denimo Delavsko kulturno društvo Zarja iz Ljubljane. Na koncertu tega društva je med orkestrskimi točkami pela Devovo *Kanglico* in dve Pavčičevi skladbi, *Pastirico* in *Uspavanka*, ob klavirski spremljavi Pavla Šivica. ⁴¹

V času študija je osvojila solidno vokalno tehniko in je lahko izvajala zahtevnejše samospeve sodobnih slovenskih skladateljev. Tako ji je skladatelj in profesor na ljubljanskem konservatoriju Slavko Osterc na avtorskem koncertu svojih del zaupal izvedbo v samospěvu *Vstajenje* za sopran in solo violo ter v skladbi *Štiri šaljivke* za sopran in dva klarineta. Njena vokalna tehnika in čista intonacija sta prišli posebej do izraza v skladbi *Vstajenje*, kjer se prepletata parta glasu in viole ter zahtevata izjemno samostojnost izvajalcev.

Koncertni repertoar Anite Meze v času študija je zaznamovan s samospěvi sodobnih slovenskih skladateljev – Deva, Pavčiča, Adamiča, Lajovca, Kogoja, Osterca in Ukmarja. Treba je poudariti, da njeno zanimanje za nova dela ni bilo niti naključno niti subjektivno. Še več, bilo je v skladu s splošnimi smernicami, ki so vladale glasbenemu življenju Ljubljane in Slovenije. Težnje po podpori sodobne domače ustvarjalnosti so poglobili dirigenti, ki so vodili zборе in v skladu z njihovimi zmožnostmi poskušali obogatiti repertoar z deli slovenskih skladateljev. Tu je prednjačil Srečko

39 Stanko Vurnik, »Koncert Učiteljskega zbora«, *Slovenec*, 8. 1. 1931, str. 6.

40 Emil Adamič, »Koncert v Čes. Budejovicah...«, *Slovenski narod*, 29. 3. 1930, str. 4.

41 Lucijan Marija Škerjanc, »Kulturni pregled. Koncert 'Zarje' v Ljubljani«, *Jutro*, 27. 9. 1930, str. 3.

Kumar, ki je z Učiteljskim pevskim zborom pogosto prvi izvedel novonastala dela za ta ansambel.

Anita Meze se je odzivala tako na družbene kot na umetniške impulze svojega okolja, v katerem je pridobivala glasbeno izobrazbo in sodelovala z vodilnimi zbori tega časa. Razvila je naklonjenost do interpretacije samospevov domačih, posebej slovenskih avtorjev. Zanimanje za domače ustvarjanje je gojila skozi vso svojo kariero in tako postala ena od redkih vztrajnih popularizatorjev del jugoslovanskih skladateljev – doma, v tujini, na koncertnih odrih in na radijskih valovih.

Slovenski kritiki, med katerimi je bilo največ skladateljev, so aktivno spremljali in komentirali glasbeno dogajanje v letih njenega študija, tako da lahko iz tiska razberemo odlike njenih izvedb. Po besedah kritikov je imela »kristalno čist«, vendar še ne dovolj razvit glas⁴² lepe barve, dobro vokalno tehniko, kot tudi osebni pristop do skladb z iskreno in izvirno interpretacijo.⁴³ Ena od očitanih pomanjkljivosti, za katero so ji svetovali, naj jo popravi, je bila dikcija.⁴⁴ Kot mladi interpretki, ki jo je umetniško zorenje še čakalo, so ji prerokovali lepo prihodnost.⁴⁵

Vpogled v odlike interpretacij Anite Meze iz njenih študentskih časov lahko najdemo tudi v zapisih beograjskih kritikov, ko je dvakrat gostovala v prestolnici. Uspehi, ki jih je doživela na koncertnih odrih v dveh letih (1929, 1930), so ji omogočili sodelovanje z umetniki iz drugih slovenskih mest. Direktor Glasbene šole Glasbene matice v Mariboru Josip Hladek - Bohinjski jo je povabil, da na koncertih v Beogradu gostuje z zborom in šolskim godalnim orkestrom ter solistoma tenoristom Josipom Gostičem in basistom patrom Kamilom Kolblom. Anita Meze je povabilo sprejela in dobila priložnost, da se prvič preizkusi pred beograjskim občinstvom in glasbenimi kritiki, s tem pa preizkusi še resničnost laskavih ocen, ki jih je dobivala doma.

V Beogradu so organizirali tri koncerte – dva v Manježu (10. in 11. 2. 1931) in enega v Narodnem gledališču (10. 2. 1931),⁴⁶ kjer so izvedli

42 Jože Krošl, »Sijajen uspeh akad. zboru v Celju«, *Slovenec*, 3. 6. 1929.

43 Stanko Vurnik, »Za duha in srce. Koncert akademskega zboru«, *Slovenec*, 1929, št. 131, str. 7; Emil Adamič, »Koncert akademskega pevskega zboru«, *Slovenski narod*, 5. 6. 1929, str. 3; Slavko Osterc, »Triumf akademskega zboru v Mariboru«, *Jutro*, 5. 6. 1929, str. 3; Slavko Osterc, »H koncertu akademikov«, *Jutro*, 9. 6. 1929, str. 10; Lucijan Marija Škerjanc, »Koncert akademskega pevskega zboru v Ljubljani«, *Jutro*, 21. 6. 1929, str. 3.

44 Stanko Vurnik, »Koncert skladb Sl. Osterca«, *Slovenec*, 12. 2. 1930, št. 35, str. 7.

45 Emil Adamič, »Osterčev komorni večer«, *Slovenski narod*, 12. 2. 1930, str. 4.

46 Po dnevni predstavi za dijake je ansambel istega dne (10. 2. 1931) drugič nastopil zvečer v Narodnem gledališču.

slovenske in koroške ljudske pesmi ter Dvořákovo kantato *Mrtvaški ženin*. Beograjski kritiki so pohvalili nastope vseh interpretov. Pri Aniti Meze, solistki v Dvořákovih kantati, so izpostavili »lepo pevsko kulturo« in »dikcijo«, ki jo je očitno popravila po avtorskem koncertu Slavka Osterca, ko so jo nanjo opozorili kritiki, pristrčno občutje,⁴⁷ lepo barvo glasu in dobro vokalnno tehniko. V zvezi s tem je Kosta Manojlović ugotovil: »Svojo intonančno sila zahtevno sopransko arijo je gdč. Mezetova podala s prijetnim glasom, pri čemer sta prevladovali zanesljivost in čista intonacija. Njen nizki register je bolj dramatičen, njene višine pa polne izraza, poje jih z zanesljivo lahkotnostjo. Mislim, da bi morala biti naša Opera še naprej pozorna na njo (poudarila Lj. D.).«⁴⁸ Anita Meze so te besede iz ust eminentnega glasbenega strokovnjaka zelo ohrabile, toliko bolj, ker se je prvič pojavila na odru gledališča v prestolnici, pred zahtevnim beograjskim občinstvom in tamkajšnjo kritiko. Zagotovo pa je slutila, da bo vso svojo kariero pela prav v beograjski Operi in da bo še ničkolikokrat naletela na pristrčen sprejem občinstva, ki jo je že od samega začetka sprejelo brez zadržkov.

Anita Meze je po manj kot mesecu dni še drugič gostovala v beograjskem Narodnem gledališču, tokrat kot solistka z Učiteljskim pevskim zborom. Prestolnica je bila eno izmed mest, v katerih je ansambel nastopil na svoji jugoslovanski turneji.⁴⁹ Pokroviteljica turneje je bila kraljica Marija Karadorđević.⁵⁰

Ob tej priložnosti je Anita Meze zapela tri ljudske pesmi ob klavirski spremljavi v priredbi Nika Štritofa ter sopranske sole v Adamičevem ženskem zboru *Sestrica*, pa tudi na prejšnjih koncertih Učiteljskega pevskega zbora večkrat izvajane Papandopolove *Svatovske pesmi*. S svojim prijetnim, čistim in dobro postavljenim glasom⁵¹ je posebej ljudske pesmi

47 Miloje Milojević, »Narodno pozorište. Koncert Muzičke škole Glazbene Maticе iz Maribora. Na programu Dvořákova balada *Mrtvaški ženin*«, *Politika*, 12. 2. 1931, str. 6.

48 Kosta Manojlović, »Narodno pozorište. Koncert Muzičke škole Glazbene Maticе iz Maribora«, *Jugoslavenski glasnik*, 12. 2. 1931, str. 4.

49 Zbor je začel turnejo 3. 3. v Zagrebu in jo do 11. 4. nadaljeval v Vojvodini. V okviru turneje je bil 5. 3. koncert v Beogradu (Emil Adamić, »Jubilej Učiteljskega pevskega zbora. Prvo desetletje UPZ«, *Učiteljski tovariš*, 28. 5. 1936, str. 1).

50 Zanimivo je spomniti, da so bili na obeh koncertih slovenskih glasbenikov iz Maribora in Ljubljane prisotni predstavniki kraljeve družine – na prvem kralj Aleksander I. Karadorđević, na drugem pa njegova žena Marija. Poleg tega so denarno podprli kulturne in druge institucije. Kraljica in kralj sta se redno udeleževala prireditev, ki so bile povezane s kulturo, tradicijo, zgodovino in religijo narodov Jugoslavije (Danica-Kača Čolović, Srđan Čolović, *Marija Karadorđević: kraljica – majka*, Arhiv Srbije, Beograd, 2001, str. 51).

51 Kosta Manojlović, »Koncert Pevskog zbora učiteljstva UJU iz Slovenačke«, *Jugoslavenski glasbenik*, 7. 3. 1931, str. 5.

interpretirala »z izredno muzikalnostjo, občutjem in slogom«. ⁵² Za razliko od ostalih kritikov (Miloja Milojevića, Koste Manojlovića in Petra Krstića) pa je Mihailo Vukdragović – poleg pohvale na račun njenega temperamentnega nastopa in »z mnogo iskrenega zanosa in navdušenja« ⁵³ nad interpretacijo – vendarle ugotovil, da je njen glas tehnično premalo izdelan, a brez natančnejšega pojasnila.

Anita Meze je 30. 1. 1932 kot absolventka Državnega konservatorija v Ljubljani prvič nastopila v operni predstavi Slovenskega narodnega gledališča. Oživila je lik Mihaele v Bizetovi operi *Carmen*. Ne glede na poseben napor, ki ga je sodelovanje v celovečerni predstavi zahtevalo od začetnika, kot tudi na pomanjkanje izkušenj pri takem delu, je ustvarila »prijeten in posebej v 3. dejanju presenetljivo prepričljiv lik«. ⁵⁴ Lep, toplo obarvan glas, »nenavadno uravnovežen in mirno vodenje dihanja«, »lepo fraziranje in izrazita muzikalnost, ⁵⁵ njena celotna prikupna zunanost in gladek igralski nastop« so ji po besedah kritikov zagotovili »splošne simpatije občinstva, najljubeznivejše aplavze ter mnogo cvetja«. ⁵⁶

Druga vloga, ki jo je pela na odru ljubljanske Opere, je bila vloga Aline v operi *Robinsonada*. ⁵⁷ V realizaciji so večinoma sodelovali mladi začetniki. Solistični ansambel ⁵⁸ je deloval enotno in uigrano. Anita Meze se je odlikovala s svojimi »izjemnimi gledališkimi sposobnostmi«, ⁵⁹ ki jih je razvila na urah pri profesorici Cirili Medved.

52 Petar Kostić, »Koncert pevskog zbora učiteljstva u Ljubljani, 5. marta 1931«, *Pravda*, 7. 3. 1931, str. 4.

53 Mihailo Vukdragović, »Muzika. Koncert slovenačkog učiteljskog hora. Narodno pozorište 5. III. 1931«, *Vreme*, 7. 3. 1931, str. 5.

54 Emil Adamič, »Debut gđč. Anite Mezetove v ljubljanski operi«, *Jutro*, 4. 2. 1932, str. 3.

55 Josip Stotter, »Ein Debut an der Ljubljanaer Oper. Anita Mezetova als Micaela in Bizets Carmen«, *Morgenblatt*, 6. 2. 1932, str. 2.

56 Emil Adamič, »Debut gđč. Anite Mezetove v ljubljanski operi«, *Jutro*, 4. 2. 1932, str. 3.

57 Delo je imelo za podlago Offenbachovo komično opero *Robinson Crusoe*, bolj točno njen nepopoln klavirski uvod, pri katerem je Walter predelal besedilo, Winkler pa glasbo. *Robinsonada* je imela lahko, zabavno vsebino in v glasbenem smislu izvajalcem ni postavljala resnejših zahtev. Anita Meze je oživila lik zaljubljene Aline, ki spremlja Roberta na prekomorskih potovanjih in se ob njem na otoku divjakov znajde v smrtni nevarnosti, kjer bi lahko vsi končali na ražnju, a jih reši Robertov stric Ipo, oženjeni vodja prebivalcev izgubljenega otoka.

58 Ostale like so peli Srečko Magolič (mornar Mak Farlan), Franja Bernot-Golob (Farlanova žena Ester), Stjepan Ivelja (Roberto), Marjan Rus (Bani), Vekoslav Janko (stric Ivo) in Mila Kogoj (Tamara). Predstavo je režiral Ferdo Delak kot gost, dirigiral je Niko Štrifof.

59 »Kulturni pregled. Robinsonada v ljubljanski operi«, *Jutro*, 15. 3. 1932, str. 3; Fran Govekar: »*Robinsonada*«, *Slovenski narod*, 12. 3. 1932, str. 2.

Po zaključku študija na konservatoriju v Ljubljani in prvih nastopih na odru Slovenskega narodnega gledališča je Anita Meze leta 1932 odšla na izpopolnjevanje na Dunaj, kjer je ostala do leta 1934. Ker je bila med najboljšimi študenti solopetja na konservatoriju, se je ravnatelj Matej Hubad pozanimal o dobrih dunajskih pedagogih in izvedel za Italijanko Marijo Rado Danielli.⁶⁰

Za študij na Dunaju je Anita Meze dobila štipendijo Dramskega društva Ljubljane. Prav tako ji je pomagala sestra Marijana, ki se je medtem preselila v Niš. Od svoje plače, ki je znašala 220 dinarjev, ji je vsak mesec nakazala 100 dinarjev, da bi ji omogočila, da »spodobno stanuje in da se skromno hrani«.

Tako kot drugje v Evropi so tudi na Dunaju v tem času vladale nestabilne politične razmere, še vedno pa so se čutile posledice gospodarske krize. Po tem, ko je Hitler 30. 1. 1933 prevzel oblast v Nemčiji, so se povečali pritiski nacističnega gibanja v Avstriji, da bi se ta priključila Nemčiji. Zaradi tega je bil julija leta 1934 ubit kancler Dolfuss, poskus nacističnega udara na Dunaju pa ni uspel. Kljub temu so se nemške pozicije v naslednjih letih krepile, zlasti po zavzetju Porenja,⁶¹ čemur je 12. 3. 1938 sledila aneksija Avstrije. S tem se je uresničil Hitlerjev načrt, da teritorialno združi dežele, kjer je živelo nemško prebivalstvo.

Podoba Dunaja v času prihoda Anite Meze kaže naslednji navedek:

Kriza leta 1932 in inflacija so hitro vrnile rolls-royce v garaže in ženski nakit v šatulje; začelo se je govoriti samo o stečajih, zadolževanju, likvidaciji. Propadli rentniki so morali prodati redke izdaje iz svojih bibliotek in dragocene kose stilnega pohištva. Pa vendar, Dunaj je še vedno gojil iluzije, poznal je vrednost tradicije; Dunajčani niso več noro trošili denarja, vendar so se okrog petih sprehajali tako kot včasih, pod kostanji v Pratru, igrali domine v kavarnah in jedli slaščice v slaščičarnah ...

Tudi v dunajskih domovih se je ohranila nekdanja atmosfera in v njih si lahko našel razkošje iz *belle époque*. Tujca so sprejemali kot prijatelja, globoko spoštljivo. Domačin je gladko govoril tri jezike, pazljivo poslušal o življenju v drugih mestih, medtem ko je gospodinja ponudila gostom domače

60 Pričevanje Marijane Savinšek v radijski oddaji Kod dva bela goluba (23. 3. 1990).

61 Renska oblast bi morala po versajskem dogovoru ostati demilitarizirana (*Svet oko godina 1938. Hitler ugrožava Evropu*, Vuk Karadžić, Beograd, 1979, str. 8).

kolače z makom. Meščanski stan je zadržal udobje in šarm s konca stoletja, trofejne rogove z lova, obešene v predsobi, bidermajersko pohištvo v svetlem lesu, kanape, preoblečen v vijoličast saten, in portrete prednikov ...

Toda ljubezenske zgodbe in nezgode nadvojvod ter valčki princes na melodije *Vesele vdove* postajajo del preteklosti. Velika in znana delavska naselja (nem. *Wohnhausanlage*) nastajajo okrog Dunaja in njihov modernizem in arhitekturna drznost slavijo vlado socialistov ...⁶²

Dunaj je bil v 19. in v prvih desetletjih 20. stoletja domovanje številnih srbskih glasbenikov in glasbenikov drugih narodnosti, ki so delovali v Srbiji in na Dunaju pridobivali visoko izobrazbo ali pa se poklicno izpopolnjevali. Med njimi so bili skladatelji⁶³ ter izvajalci – dirigenti,⁶⁴ violinisti,⁶⁵ pevci,⁶⁶ ki so med obema vojnoma v glavnem delovali v beograjski Operi,⁶⁷ in baletniki.⁶⁸ V avstrijski prestolnici se je veliko muzicalo – v gledališčih, koncertnih dvorinah, po domovih bogatih meščanov itd. Poleg Državne opere (nem. *Staatsoper*), kjer so poleg opere redno izvajali tudi operete, je obstajalo nekaj gledališč: *Theater an der Wien*, kjer so izvajali pretežno operete, Ljudska opera (nem. *Volksoper*), kjer so bile zaradi nižjih cen operne predstave dostopne tudi nižjim slojem, in nenazadnje *Carltheater*, kjer so izvajali operete in igre z glasbo. Večji koncertni dvorani sta bili dvorani *Musikverein* in *Konzerthaus*.

62 Sabina Melšior-Bone, »Svakodnevni život. Beč bez violina«, *Svet oko godine 1938. Hitler ugrožava Evropu*, str. 100–101.

63 Kornelije Stanković (1831–1865), Mita Topalović (1849–1912), Josif Marinković (1851–1931), Vladimir Đorđević (1869–1938), Petar Krstić (1877–1957), Petar Stojanović (1877–1957), Ljubomir Bošnjaković (1891–1986), Jovan Srbulj (1893–1966), Jovan Bandur (1899–1956), Marko Tajčević (1900–1984), Stanojlo Rajičić (1910–2000) in drugi.

64 Mita Topalović, Dragutin Pokorni (1868–1956), Petar Krstić, Krešimir Baranović (1894–1975), Lovro Matačić (1899–1985) in drugi.

65 Dragomir Krančević (1847–1929), Marija Mihailović (1903–1988), Milan Jovanović - Braca (1904–1964) in drugi.

66 Basist Žarko Savić (1861–1930), sopranistka Sultana Cijukova-Savić (1871–1935) in drugi.

67 Soprani: Draga Spasić (1876–1938), Ljubica Stanković (1885–1978), Štefanija Polić (1893–1978), Anita Gorska (?), Kornelija Ninković-Grozano (1897–1986), Zlata Gjungjenac (1898–1982), Nadežda Stajić (1903–1970), Bahrija Nuri-Hadžić (1904–1994), Zdenka Zikova (1905–1990), Katarina Jovanović (1906–1994), Blanka Kezer (1908–1936), Ljubica Ljubičić (1909–?), Divna Radić (1915); mezzosopran: Evgenija Pinterović (1895–1976); tenorji: Josip Rijavec (1890–1959), Dragutin Petrović (1893–1974), Živojin Tomić (1896–1961), Krste Ivić (1897–1973), Nikša Stefanini (1905–1973); baritoni: Rudolf Ertl (1886–1974), Milan Pihler (1897–1981), Stanoje Janković (1905–1986); basi: Svetozar Pisarević (1885–1929), Aleksandar Trifunović (1894–1954) in Žarko Cvejić (1907–1994).

68 Balerina Riki Levi (1906–1958) in koreograf in baletnik Dimitrije Parlić (1919–1986).

Državno opero je med leti 1929–1934 vodil avstrijski dirigent Clemens Krauss, ki je to dolžnost prevzel po priporočilu kolega in prijatelja Richarda Straussa. Poskrbel je za premierno izvedbo Bergovega *Vojčka* (1930) in Straussove *Arabelle* (1933), kar je bil na Dunaju v času Anite Meze edinstven glasbeni dogodek. Prav tako je z obnovo Verdijevih oper (*Macbeth*, *Don Carlos*, *Simone Bocanegra*) v sodelovanju s producentom Lotharjem Wallersteinom nadaljeval tradicijo svojega predhodnika Franza Schalka, direktorja Državne opere v obdobju 1919–1929.⁶⁹ Med solisti opernega ansambla Državne opere so bili v tem času med drugimi sopranistke Marija Nemeth, Kraussova žena Viorica Ursuleac, znana interpretka sopranskih vlog v Straussovih operah, Anny Konetzni, Elisabeth Schumann in tenor Helge Rosvaenge. Ko je decembra 1934 Krauss nenadoma odstopil s položaja in prevzel dolžnost direktorja Opere v Berlinu, je s seboj odpeljal večino omenjenih solistov,⁷⁰ kar je povzročilo pravi škandal.

V času svojega bivanja na Dunaju je Anita Meze pogosto obiskovala tamkajšnjo Državno opero, kjer je na četrti galeriji v družbi ostalih konservatoristov in študentov drugih šol in univerz sledila vrhunskim izvedbam pevcev.⁷¹ Posebno so ji bile všeč kreacije Elisabeth Schumann, ki ji je postala vzor za vloge v Mozartovih operah, Lotte Lehmann, Viorice Ursuleac in Marian Anderson.⁷² Ko je gledala operne predstave »iz ptičje perspektive« in »vpijala« interpretacije izvajalcev, si je zaželela biti na istem odru. Čeprav je bilo videti nemogoče, da bi si lahko v tej glasbeni prestolnici izborila »svoje mesto pod soncem«, je dogodek leto dni po njenem prihodu na Dunaj – Drugo mednarodno tekmovanje pevcev in pianistov – pripomogel,

69 V času med 1919–1924 sta bila na čelu Državne opere Richard Strauss in Franz Schalk, medtem ko je v obdobju 1924–1939 to dolžnost opravljal zgolj Schalk.

70 Anny in Hildo Konetzni, Viorico Ursuleac in Helge Rosvaenga (Mosco Carner, »Vienna Hofoper (Stattsoper)«, *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, 19, str. 717).

71 Ko je znanstvenik Milutin Milanković študiral na Dunaju (1896–1904), je obiskal 180 opernih predstav v Državni operi. S tem v zvezi je v poglavju »Nov život« prve knjige *Uspomena* zapisal naslednje o občinstvu četrte galerije, kjer so bili študenti: »Ti mukači z galerije, kot so jih imenovali ostali obiskovalci opere, so bili najplemenitejši del občinstva, njena duša in njen plamen. To ni bila plačana klaka, kakršne so imela ostala gledališča, ampak neodvisna porota, ki je presojala iz globokega umetniškega prepričanja. V to pisano družbo, kjer so med študenti prevladovali Italijani, med konservatoristi sopranistke in med ostalimi Židje, sem prišel tudi sam in delil z njimi težave in užitke.« (Milutin Milanković, *Uspomene, doživljaji i saznanja. Detinjstvo i mladost (1879–1909)*, Srpska akademija nauka in umetnosti, Beograd, 1979, str. 200)

72 Ameriška pevka altistka Marian Anderson (1902–1993) je od leta 1930 pogosto gostovala v Evropi. Imela je izjemen glas, za katerega je Arturo Toscanini trdil, da se pojavi »enkrat na sto let«. Obstaja možnost, da se je Anita Meze zanimala za izvajanje črnskih duhovnih pesmi prav zaradi te umetnice, ki je bila črnka in ki je izvajala pesmi ameriških črncev (*Muzička enciklopedija*, 2, str. 49).

da so jo opazili med številnimi mladimi pevci in ji omogočili srečanje z vodilnimi osebnostmi glasbenega življenja v tem mestu.

Preden je tam nastopila, se je Anita Meze 6. 4. 1933 predstavila avstrijskemu občinstvu na koncertu v Badnu. Na poziv glasbenega direktorja Karla Wiesmanna je nastopila v neki restavraciji, kjer so ob četrtekih popoldne izvajali koncerte resne glasbe. Zapela je arije Mignon, Čočosan in Margarete (*Faust*). Kritiki so tako kot občinstvo izjemno pozitivno ocenili nastop mlade umetnice, ki je na njih naredila vtis tako s svojo eksotično lepoto⁷³ kot tudi s svojim lepim in zvočnim sopranom, ki je v visokih registrih dosegal »čudovit glasovni žar in sijaj«. Prav tako so opazili njeno muzikalnost, nadarjenost in izjemno marljivost⁷⁴ ter izrazili osebno prepričanje, da se ji bo izpolnila želja nastopiti v Državni operi.⁷⁵ Vest o njenem uspehu so objavili tudi slovenski časopisi.⁷⁶

Dva meseca po tem nastopu je bil objavljen natečaj za Mednarodno tekmovanje pevcev in pianistov na Dunaju. Po besedah Marijane Savinšek, ki je bila v tem času na obisku pri sestri in se pogovarjala s profesorico Rado Danielli, je Anita Meze lepo napredovala, zato je profesorica vztrajala, da se prijavi na natečaj. Mednarodno tekmovanje (oz. glasbena olimpijada) je prvič potekalo leta 1932 na Dunaju. Sodelovali so pevci, pianisti in violinisti. Ob tej priložnosti je Jugoslovan Senaši dobil prvo nagrado.⁷⁷ Naslednje tekmovanje leta 1933 je bilo organizirano samo za pevce in pianiste, ki jih je bilo okrog štiristo.⁷⁸ Njihove interpretacije so ocenjevali znani umetniki izvajalci (pevci in pianisti),⁷⁹ pedagogi, dirigenti in skladatelji.

73 »Anita Meze«, *Der Zeitspiegel*, 12. 4. 1933.

74 »Trinkhallenkonzert«, *Badener Tageszeitung*, 12. 4. 1933.

75 »Anita Meze«, *Der Zeitspiegel*, 12. 4. 1933.

76 »Slovenska pevka v Badnu«, *Slovenski narod*, 29. 4. 1933, str. 2; F. O., »Lep uspeh gđc. Mezetove v inozemstvu«, neznana publikacija, 15?. 4. 1933.

77 Sima Francen, »Druga muzička olimpiada u Beču. Četiri stotina pevača i pianista bore se za prvenstvo. Najpoznatiji muzičari našega doba donose presudu o njihovoj obdarenosti«, *Politika*, 27. 4. 1933, str. 8.

78 Spomnimo, da je leta 1931 na mednarodnem tekmovanju na Dunaju bronasto medaljo osvojila še ena Jugoslovanka, sopranistka Ljubica Ljubičić (Roksanda Pejović, »Solisti Opere Narodnog pozorišta angažovani do 1941. godine. Enciklopedijski azbučni pregled njihovih delatnosti (izbor). Ljubičić Ljubica«, *Opera i Balet Narodnog pozorišta u Beogradu (1882–1941)*, Fakultet muzičke umetnosti, Beograd, 1997, str. 349).

79 Slavko Osterc navaja, da so bili v žiriji avstrijski violinist Arnold Josef Rosé, dirigent dunajske Dvorne (pozneje Državne) opere in Dunajske filharmonije ter ustanovitelj znanega Rosé kvarteta, ter violončelist Buxbaum, eden od članov tega kvarteta (Slavko Osterc, »Anita Mezetova«, *Žena in dom*, 1933, št. 10, str. 360; Ronald Winloch Anderson, »Rosé Arnold (Josef)«, *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, 16, str. 193–194).

Med njimi so bili: pianisti Moritz Rosenthal,⁸⁰ Emil Sauer,⁸¹ pianist in dirigent Alfred Cortot, Willy Rehberg, Paul de Con, Wilhelm Backhaus, Wieniawsky, pevci Helene Wildbrunn,⁸² Gertrude Verstel, Lucie Weidt, Josef von Manowarda,⁸³ Friedrich Wiedermann, Hans Duhan,⁸⁴ dirigenti Clemens Krauss,⁸⁵ predsednik mednarodne žirije in direktor Državne opere na Dunaju, Paul Felix Weingartner,⁸⁶ Robert Heger,⁸⁷ violončelist in dirigent Georg Georgescu,⁸⁸ Cesare Nordio, skladatelj Erich Wolfgang Korngold, skladatelj in glasbeni pisec Josef Marx, skladatelj in muzikolog

-
- 80 Moritz Rosenthal, po rodu iz Ukrajine, je bil učenec Franza Liszta zadnjih 9 let skladateljevega življenja. Zanj so se na začetku pianistične kariere zanimali Brahms, Johann Strauß in Čajkovski (Jerrold Northrop Moore, »Rosenthal, Moritz«, *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, 16, str. 205).
- 81 Nemški pianist Emil Sauer je bil učenec Nikolaja Rubinsteina, Franza Liszta in Ludwiga Deppeja (Ronald Winloch Anderson, »Sauer, Emil von«, *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, 16, str. 521).
- 82 Sopranistka Helene Wildbrunn, po rodu iz Avstrije, je bila angažirana v Dortmundu (1907–14), Stuttgartu (1914–18), v Državnih operah na Dunaju in v Berlinu (1919–31), v Mestni operi v Berlinu (od 1925), milanski Scali (1922), Covent Gardnu (1927). Nastopala je tudi v Buenos Airesu, Amsterdamu, Parizu in Bruslju. Posebno uspešna je bila kot interpretka ženskih likov v Wagnerjevih operah. Ko je prenehala nastopati, se je posvetila pedagoškemu delu na Glasbeni akademiji na Dunaju (Leo Riemens, »Wildbrunn, Helene«, *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, 20, str. 413–414).
- 83 Poljski basbaritonist Josef von Manowarda je bil solist Ljudske opere na Dunaju (1915–1918), Opere v Wiesbadnu (1919–1935), Državne opere na Dunaju (1919–1935) in prvak Državne opere v Berlinu (od 1935). Manowarda je bil od 1922 stalni gost festivala v Salzburgu in od 1931 v Bayreuthu. Krajši čas (1932–1935) je bil vokalni pedagog na Visoki glasbeni šoli na Dunaju (»Manowarda, Josef von«, *Muzička enciklopedija*, 2, str. 526.).
- 84 Hans Duhan je bil od leta 1914 član Dvorne opere na Dunaju. Od 1933 je poučeval petje na Glasbeni akademiji na Dunaju (»Duhan, Hans«, *Muzička enciklopedija*, 1, str. 481).
- 85 Krauss je bil angažiran kot dirigent v Brnu, Rigi, Nürnbergu, Szczecinu in Gradcu. Bil je direktor Opere v Frankfurtu na Majni (1924–1929), Državne opere na Dunaju (1929–1934), v Berlinu (1934–1936) in Münchnu (1936–1938). Leta 1939 je reorganiziral Mozarteum v Salzburgu in nato redno dirigiral na festivalu. Nekaj časa je predaval na Glasbeni akademiji na Dunaju (»Krauss, Clemens«, *Muzička enciklopedija*, 2, str. 377).
- 86 Weingartner je v letih 1935–1936 nasledil Clemensa Kraussa na mestu direktorja Državne opere na Dunaju (Ronald Crichton, »Weingartner (Paul) Felix«, *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, 20, str. 315–316).
- 87 Nemški skladatelj in dirigent Robert Heger je dirigiral v opernih hišah v Strasbourgu, na Dunaju (1911–1913, 1926–1933 v Ljudski in Državni operi), v Nürnbergu (1913–1920), Münchnu (1920–1925 in 1950), Berlinu (1933–1950), Kasslu in Londonu (poleti je dirigiral v Covent Gardnu med 1925–1933 in 1935. (»Heger, Robert«, *Muzička enciklopedija*, 2, str. 102).
- 88 Romun Georg Georgescu je ustanovil Državno filharmonijo *George Enescu* v Bukarešti in deloval kot dirigent, glasbeni direktor in dirigent Državne opere ter profesor na konservatoriju v istem mestu (Viorel Cosma, »Georgescu, Georg«, *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, 7, str. 240–241).

Egon Wellesz,⁸⁹ skladatelja Petar Krstić⁹⁰ in Josip Slavenski⁹¹ iz Jugoslavije in drugi.

Tekmovanje je potekalo v veliki dvorani Glasbenega društva v avditoriju za skoraj 2000 obiskovalcev (1654 sedežev in 300 stojišč). Člani žirije so v prisotnosti številnega občinstva tri tedne od zore do mraka ocenjevali izvedbe kandidatov z različnih delov sveta. Vsak kandidat je imel na voljo deset minut, da interpretira izbrani program in na ta način pokaže svoje umetniške sposobnosti. V zvezi s tem je Sima Francen ugotovil:

Mnogi niso imeli časa, da se zberejo pred priložnostjo za tolikšen sijaj in tolikšno slavo. Morda je prav v tistem trenutku kdo začutil trenutno slabost in ravno pravi umetniki so najbolj občutljivi in najmanj sposobni biti avtomat. Gospodje v žiriji pa nimajo možnosti, da bi pogledali v duše kandidatov in videli, kaj se v njih dogaja. Ura neusmiljeno teče in kandidatovih deset minut je preteklo. Edino upanje je, da niso bile zadnje.⁹²

Ko se je bližal četrti krog tekmovanja, je izbor postajal vse ožji in napetost kandidatov vse večja. O tem govori podatek, da je v zaključnem krogu eden od 12 pianistov, ki so se borili za osem nagrad, od razburjenja padel v nezavest in se tako diskvalificiral. Celo sam predsednik žirije Clemens Krauss je razumel izziv, s katerim so se srečali mladi izvajalci, in izjavil, da tekmovanje ni samo »vaja muzikalnosti in glasbene nadarjenosti, ampak tudi vaja življenjske sposobnosti«.

89 Egon Wellesz je predaval zgodovino glasbe na Novem dunajskem konservatoriju (1911–1915) in nato na dunajski univerzi (od 1913). Osnoval je Institut za bizantinsko glasbo pri Dunajski Nacionalni biblioteki (1932). Po aneksiji Avstrije 1938 je pobegnil v Anglijo, kjer je nadaljeval pedagoško in publicistično dejavnost (*Muzička enciklopedija*, 3, str. 725).

90 Petar Krstić je bil v tem času šef oddelka za umetnost in književnost na Ministrstvu za prosveto, šef glasbenega oddelka Radia Beograd, predsednik Beograjske podzveze glasbenikov in predsednik beograjske sekcije Združenja jugoslovanskih glasbenih avtorjev (sr. Udruženje jugoslovenskih muzičkih avtorja; Vlastimir Peričić, »Krstić, Petar (1877–1957)«, *Muzički stvaraoici u Srbiji*, Prosveta, Beograd, 1969, str. 214).

91 Josip Slavenski je bil v tem času učitelj na Glasbeni šoli v Beogradu.

92 Sima Francen, »Druga muzička olimpiada v Beču. Četiri stotine pevača i pijanista bore se za prvenstvo. Najpoznatiji muzičari našega doba donose presudu o njihovoj obdarenosti«, *Politika*, 27. 6. 1933, str. 8.

Solopevci so izvajali Schubertove pesmi ali arije iz oper Verdi-ja, Puccinija, Wagnerja, Masseneta, Straussa ... Anita Meze je zapela arijo Pamine iz Mozartove *Čarobne piščali*.⁹³

Ko so uspešno prešli tri izločilne kroge, je okoli 40 pevcev, med katerimi je bila tudi Anita Meze, uspelo priti v zadnji del tekmovanja, ki bi določil izbor 10 kandidatov, za katere je bilo predvidenih 7 nagrad in 3 štipendije. O vzdušju v dvorani Glasbenega društva in vtisu, ki ga je napravila Anita Meze na člane žirije v tem zadnjem tekmovalnem večeru, je Sima Francen napisal:

Zasedba žirije še nikoli ni bila tako polna kot tega večera. Okrog 40 prominentnih umetnikov, dirigentov, pevcev in skladateljev je sedelo za dolgo mizo in kritično gledalo vsakega kandidata in kandidatko, kajti pri pevcih niso ocenjevali samo glasu, ampak tudi zunanost ...

Neobičajna zanimiva barva njenega mladega dramskega soprana je pritegnila pozornost vseh gledaliških članov žirije, ki so začutili poseben dramski talent. Ker pa njeno tehnično znanje še ni bilo takšno, da bi dobila tretjo nagrado, za katero je bila ena od kandidatk, ji je žirija skupaj s še dvema pev-kama dodelila štipendijo 600 šilingov (okrog 6000 dinarjev). Članom žirije se štipendija ni zdela zadostna, da bi izšolala glas. S tem so hoteli po besedah sekretarja natečaja g. Konta opozoriti, da so ti pevci dragoceni pevski talenti, ki bi z ustreznim šolanjem dosegli polno pevsko zrelost in se kot dovršeni umetniki dokazali tudi na tekmah umetniškega življenja.⁹⁴

Zadržimo se za trenutek pri ugotovitvi, da so člani komisije v Aniti Meze prepoznali »odličen dramski talent«. Po njeni interpretaciji so želeli vedeti, koliko let že nastopa, saj so presodili, da je njena igra umetniško zrela in prepričljiva. Ko so izvedeli, da je začetnica, skoraj niso mogli verjeti.⁹⁵

93 V članku iz *Jutra* piše, da je Anita Meze pela tri arije – arijo Margarete iz opere *Faust* (v slovenščini), arijo Pamine iz *Čarobne piščali* in arijo Mignon iz istoimenske opere. Anita Meze je v intervjuju januarja 1970 s Ksenijo Oreškovič omenila samo arijo Pamine (»Kulturni pregled. Anita Mezetova«, *Jutro*, 20. 6. 1933, str. 3).

94 Sima Francen, »Druga muzička olimpiada u Beču. Četiri stotine pevača i pijanista bore se za prvenstvo. Najpoznatiji muzičari našega doba donose presudu o njihovo obdarenosti«, *Politika*, 27. 6. 1933, str. 8.

95 Maša Slavec, »Književnost in umetnost«, *Ženski svet*, Ljubljana, 1934, št. 7/8, str. 181.

To, kar je bilo za člane komisije nenavadno, za Anito Meze ni bilo neobičajno, saj je imela temelje, ki jih je postavila profesorica Cirila Medved. »To je ženska, ki ji veliko dolgujem,« je dejala. »Ona mi je pokazala pot pri interpretaciji. To sem negovala, ker sem dobila smer, v katero moram iti.«⁹⁶

Če je s svojo prepričljivo interpretacijo prehitela sotekmovalce, ji je pot na oder nagrajencev preprečilo njeno ne dovolj dobro tehnično znanje. Menimo, da pri tem ni šlo za slabo vokalno tehniko, niti za kakšno drugo tehnično pomanjkljivost. Nasprotno, njena solidna vokalna tehnika ni bila dovolj za to vrsto nastopa, o čemer govori dejstvo, da bi »z malo šole« lahko ustvarila polno pevsko zrelost. Spomnimo naj, da je med številnimi kritiki, ki so pisali o Aniti Meze, zgolj Mihailo Vukdragović opozoril na pomanjkanje tehnične izdelanosti.

Za Anito Meze je uvrstitev na tekmovanju pomenila izjemen uspeh, saj je s svojimi sposobnostmi in znanjem izstopala iz množice pevcev. Tega se ni veselila samo mlada umetnica, temveč vsi, ki so jo podpirali. Takoj naslednji dan po končanem tekmovanju je skladatelj Josip Slavenski poslal telegram upravniku Državnega konservatorija v Ljubljani, profesorju Mateju Hubadu, in ga obvestil o izjemnih rezultatih, ki jih je dosegla njegova nekdanja študentka.⁹⁷ Vest o njenem uspehu so objavili slovenski⁹⁸ in beograjski časopisi ter tako obvestili mnoge Jugoslovane, ki so bili ponosni na njen uspeh. Zanimivo je, da je to vest objavil tudi časopis v Badnu.⁹⁹

Nagrajeni tekmovalci, najprej pianisti in nato pevci (16. 6. 1933), so nastopili na koncertu na Dunaju, ki so ga prenašali neposredno¹⁰⁰ po radiu. Med nagrajenimi pevci, udeleženci tekmovanja, so bili Ines Iougllet iz Francije, Mariana Harms in Philip Göpelt iz Nemčije, Tiha Turlitaki in Pepos Barevanos iz Grčije, Zoltan Tibor z Madžarske, Luhne Scepanška s Poljske, štipendijo pa sta dobili Rosi Huszka in Anita Meze.¹⁰¹ Po koncu drugega koncerta je imel podpredsednik komisije profesor Josef Reitler svečani nagovor, po katerem je podelil nagrade. Poleg številnega občinstva so bili na koncertu predsednik mednarodne žirije in direktor Državne opere Clemens Krauss, župan Karl Seitz, predstavniki diplomatskega zbora in družbenega življenja.

96 Besede Anite Meze so povzete iz intervjuja s Ksenijo Orešković.

97 »Uspeh Anite Mezetove na Dunaju«, *Jutro*, 20. 6. 1933, str. 4.

98 Slavko Osterc, »Anita Mezetova«, *Žena in dom*, 1933, št. 10, str. 360.

99 »Der Wiener Musikwettbewerb«, *Badener Zeitung*, 21. 6. 1933.

100 »Uspeh Anite Mezetove na Dunaju«, *Jutro*, 20. 6. 1933, str. 4.

101 Ime tretjega dobitnika ni znano (»Internationaler Wettbewerb für Gesang und Klavier«, *Österreichs Illustrierte Zeitung*, 25. 6. 1933.).

O uspehu Anite Meze se je govorilo še po koncu tekmovanja. O tem priča Ljerka Pejčić, ki je po njenem nastopu prišla na Dunaj, kjer je Meze nadaljevala študij petja na Glasbeni akademiji. Njena profesorica petja, Paula Marckneuchart, ena od vodilnih vokalnih pedagoginj, je v razgovoru z Ljerko Pejčić pripomnila: »No, ta tvoja Jugoslovanka, ta mala črna Anita, iz nje bo še nekaj. Ta bo uspela v svetu.«¹⁰² Če ne bi bilo vojne, bi se te besede v veliki meri uresničile. Prijateljstvo med Anito Meze in Ljerko Pejčić, ki se je začelo na Dunaju, je trajalo do Anitine smrti. Ko je Ksenija Orešković, kustodinja Srbskega gledališkega muzeja, januarja 1970 intervjuvala Anito Meze, je razgovoru prisostvovala tudi njena prijateljica. O vtisu, ki sta ga nanjo napravili dve tedaj že starejši dami, je Ksenija Orešković dejala:

Razgovoru z gospo Mezetovo je prisostvovala tudi gospa Ljerka Pejčić, profesorica takratne Akademije za gledališče, film, radio in televizijo. Poznali sta se še iz davnih dunajskih dni. Bili sta si tudi podobni, ne v fizičnem smislu, ampak po načinu mišljenja in govora, po neki čudni starinski formi govora o življenju, o umetnosti. Skoraj se nista razlikovali. Tako lepo sta se dopolnjevali; mislim, da zato, ker sta pripadali nekemu drugemu času, neki drugi kulturi, ko je bilo pomembno, kaj se reče in kako se reče.¹⁰³

A vrnimo se k Aniti Meze in njenemu bivanju na Dunaju. V avstrijski prestolnici je občasno bivala tudi leta 1934,¹⁰⁴ da bi končala izpopolnjevanje pri profesorici Mariji Rado Danielli.¹⁰⁵ Čeprav o tem ni dovolj podatkov, predpostavljamo, da je tudi v naslednjih dveh letih ohranila zveze z Avstrijo, o čemer priča njeno sodelovanje na Salzburškem festivalu avgusta leta 1936. Glede na povedano se zastavlja vprašanje, v kolikšni meri so dunajske izkušnje obogatile Anito Meze kot pevko. Čeprav ni enostaven, je odgovor očiten – vsestransko. Poleg tega, da je bila v središču umetniškega in glasbenega dogajanja, da je slišala največje umetnike in da si je izborila

102 Besede Ljerke Pejčić so zabeležene na magnetofonskem traku v intervjuju, ki ga je januarja 1970 z Anito Meze opravila Ksenija Orešković, kustodinja svetnica Srbskega gledališkega muzeja. Dele tega intervjuja so predvajali v radijski oddaji Kod dva bela goluba (23. 3. 1990).

103 Ksenija Marković je o tem govorila v oddaji Stereorama 24. 3. 1990 na 1. programu Radia Beograd ob deseti obletnici smrti Anite Meze.

104 Od januarja do marca in od junija do konca avgusta.

105 »Uspeh Anite Mezetove na Dunaju«, *Jutro*, 20. 6. 1933, str. 4.

svoje mesto v glasbenem svetu mladih, je izpopolnila lastno interpretacijo in izboljšala vokalno tehniko, pripravila številne operne vloge in se v veliki meri poglobila v Mozartov slog. Vse svoje znanje je lahko v naslednjih letih uporabila na odru beograjske Opere.

O tem, da trud za izboljšanje interpretacije ni prišel »čez noč«, govorijo tudi kritike njenih nastopov na koncertnem in opernem odru v Ljubljani, ko se je za božične in velikonočne praznike z Dunaja vračala na oddih. Tako je 5. 1. 1933 nastopila na koncertu Učiteljskega pevskega zbora in pela program s prejšnjih koncertov: solo v Škerjančevih *Iskricach* ter Adamičevih *Sestrici* in *Petih otroških pesmih* za sopran in klavir. Ob diskretni spremljavi Pavla Šivica, s katerim je nastopala še od šolskih dni, je pesmi izvajala »s pravim naglasom šaljivosti« v duhu in vzdušju, ki ju je zamislil skladatelj.¹⁰⁶

Njeni nastopi v vlogi Mimi 30. 12. 1933 in 6. 1. 1934 na odru Slovenskega narodnega gledališča so izzvali različne ocene kritikov, ki pa se niso nanašale na njeno vokalno tehniko, temveč na igro. Nekateri so menili, da je na odru pokazala »veliko samosvojo gotovost«.¹⁰⁷ Lik Mimi je oživila prepričljivo, zlasti v zadnjih dveh dejanjih, kjer je dosegla višjo raven interpretacije glede na prvi dve. Vrhunec kreacije je dosegla v zadnjih prizorih opere – v prizoru umiranja glavne junakinje.¹⁰⁸ V vokalnotehničnem pogledu je dokazala, da z lahkoto obvlada registre, da ima »zdravo tehniko dihanja« in »izraziti občutek za smiselno fraziranje«.¹⁰⁹ Ko je igrala, je ob telesnih gibih z »zelo inteligentno mimiko obraza« in izrazom oči skorajda popolno predstavila duševno stanje Mimi.¹¹⁰

Drugi pa so ji svetovali, naj izboljša dikcijo in več pozornosti posveti kontrastom med liričnimi in dramatičnimi vidiki vloge.¹¹¹ Takšne ocene

106 Slavko Osterc, »Koncert pevskega zbora učiteljev. Dirigent Srečko Kumar, solistka Anita Mezetova«, *Jugoslovan*, 7. 10. 1934.

107 Emil Adamič, »Dve mladi pevki v *La Boheme*«, *Jutro*, 3. 1. 1934, str. 4.

108 Fr. G. (Fran Govekar), »Gostovanje Mezetove, Sokove ...«, *Slovenski narod*, 2. 1. 1934, str. 2.

109 Vilko Ukmar, »Gostovanje in debut v ljubljanski operi«, *Slovenec*, 3. 1. 1934. Vilko Ukmar je menil, da je Anita Meze te odlike razvila v času šolanja na Dunaju. Nekateri iz ljubljanskega okolja so mu to zamerili, zato je bila v naslednji številki *Slovenca* objavljena naslednja izjava: »Opozorjeni smo, da omalovažujemo domači glasbeni zavod, zato pojasnjujemo prijateljem ljubljanskega Konservatorija, da tako nikakor ne mislimo, ampak da njegovo umetniško delovanje visoko cenimo, bolj od tujega. Sama pevka je pet let študirala na zavodu, ki jo je odlično ocenil. Prav tu je dobila temeljno izobrazbo, ki jo je v nadaljnjem šolanju na drugem mestu samo še nadgradila in ob tem uspešno razvila doma dobljeno podlago.« (»K nastopu gdč. Mezetove v naši operi«, *Slovenec*, 4. 1. 1934).

110 Fr. G. (Fran Govekar), »Gostovanje Mezetove, Sokove ...«, *Slovenski narod*, 2. 1. 1934, str. 2.

111 »Gostovanje Mimi Balkanske in Anite Mezetove«, *Slovenski narod*, 9. 1. 1934.

kritikov ne čudijo, če upoštevamo, da je Anita Meze to vlogo interpretirala prvič. Ker se je v Ljubljani mudila le na kratko, ni imela dovolj časa, da bi z režiserjem podrobno preučila svoj lik. Zato menimo, da te kritike ne zmanjšujejo vrednosti njenega odrskega daru, ampak kažejo na nezadostno pripravo. Po prvih opozorilih je popravila dikcijo, očitno pa v tem času še ni v popolnosti usvojila principa jasne in razumljive izgovarjave.

Nastop 14. 4. 1934 z zborom ljubljanske Glasbene matice v Zagrebu na avtorskem koncertu Antona Lajovca jo je spodbudil k nadaljnjemu delu za izboljšanje interpretacije. Potem ko je ob klavirski spremljavi Marijana Lipovška zapela nekaj pesmi slovenskih skladateljev, med katerimi so po kakovosti izstopale izvedbe skladb *Večer* in *Oj, ti življenje*, so ji zagrebški kritiki svetovali, naj več pozornosti posveti izboljšavam na visokem registru.¹¹² Prav tako so prepoznali odlike njenih izvedb – dobro šolo in inteligenco, s katero je prodrla v srž teh skladb,¹¹³ kakor tudi lepoto njenega toplega in ekspresivnega glasu, s katerim je kar najbolje predstavila liriko Lajovčevih impresionističnih pesmi.

---

112 C-in, »Dva koncerta ljubljanske Glazbene matice«, *Jutarnji list*, 22. 4. 1934, str. 7.

113 Milan Majer, »Zwei Konzerte der ljubljanaer Glazbena matica«, *Morgenblatt*, 1934, št. 90, str. 5.

Sestri Anita in Marijana Meze
(vir: osebni arhiv Slavka Savinška)

3

ODHOD V BEOGRAD

Kmalu po koncertu v Zagrebu je Anita Meze obiskala sestro Marijano, ki se je v času njenega študija preselila iz Niša v Beograd. Družina Savinšek je medtem dobila sina Gregorja, ki ga je imela Anita rada, kot bi bil njen otrok. Poleg poklicnih ambicij je v veliki meri želela ostati v jugoslovanski prestolnici prav zaradi malega nečaka. Soprog Marijane Savinšek je bil velik ljubitelj in poznavalec glasbe in se je zanimal za kariero svoje svakinje, ki jo je izjemno cenil in spoštoval. Poznal je vplivne osebnosti iz beograjskih glasbenih krogov, pa tudi situacijo v Operi. Tako je tudi izvedel, da solistični ansambel potrebuje sopranistko, in Aniti svetoval, naj poskuša dobiti angažma v tej operni hiši.

Ko se je prijavila na avdicijo, Anita Meze članom in upravi beograjske Opere ni bila neznana. Tri leta poprej je kot študentka na konservatoriju najprej z Glasbeno matico iz Maribora in nato z Učiteljskim zborom nastopila v beograjskem Narodnem gledališču, slabo leto pred njenim prihodom v Beograd pa so o njenem uspehu na Dunaju pisali beograjski časopisi. Ob tem je s kakovostno interpretacijo dokazala svoje izjemne umetniške sposobnosti, kar ji je omogočilo, da kot gostja debitira v vlogi Nedde v operi *Glumači*. Po uspešnem nastopu je bila sprejeta v solistični ansambel beograjske Opere. Do začetka junija 1934 je na odru Narodnega gledališča nastopila nekajkrat (v vlogah Nedde in Mimi). Poleti je zaključila študij na Dunaju in se vrnila v Beograd, kjer je že v začetku septembra oživila lik Mimi. Od tega trenutka je svoje življenje in kariero trajno povezala s tem mestom.

Po prihodu v prestolnico je bila izredno dejavna tako na opernem kot na koncertnem odru. Ker je spoznala značaj medija, ki je postajal vse bolj priljubljen in vpliven, je pogosto nastopala na programih Radia Beograd. Samostojno ali z ansamblom matične operne hiše je gostovala po drugih jugoslovanskih središčih in zelo uspešno nastopala v inozemstvu; na Salzburškem festivalu leta 1936, na solističnih koncertih v Münchnu, kot tudi z ansamblom

Slovenskega narodnega gledališča v Italiji (1937) in s kolegi iz beograjske Opere v Frankfurtu na Majni (1939). V nadaljevanju se bomo posvetili vsaki od omenjenih aktivnosti mlade in perspektivne umetnice. Najprej pa nekaj besed o splošnih okoliščinah v Beogradu med obema vojnama, zlasti po prihodu Anite Meze v prestolnico leta 1934 pa vse do začetka vojne.

Beograd je bil sredi tridesetih let največje mesto v Jugoslaviji¹¹⁴ in prestolnica, tako da so bile tam vse pomembnejše družbeno-politične in kulturne dejavnosti. Življenje Beograjčanov in Anite Meze je do začetka vojne potekalo v znamenju vse večje negotovosti zaradi številnih dogodkov, ki so zaznamovali ta čas – umor kralja Aleksandra I. Karađorđevića 9. 10. 1934 v Marseillu, menjave vlad, ki so ob bližanju vojne vodile vedno bolj profašistično politiko, množične antifašistične demonstracije in aretacije, serija stavk delavcev, ki so jih izzvale težke ekonomske okoliščine, krepitev gibanja za pravice žensk¹¹⁵ itd. Zahvaljujoč pospešeni urbanizaciji in razvoju potniškega prometa je Beograd tudi na zunaj potrjeval vlogo metropole. Mesto se je sčasoma razvilo v gospodarski in industrijski center. Ko pa so ga leta 1936 proglasili za turistično mesto, se je začel tudi bolj intenziven razvoj turizma. Proces modernizacije, v katerega je bilo vključeno zlasti gospodarstvo, je zajel vse vidike življenja Beograjčanov in povzročil vsestranske posledice: spremembo položaja in vloge ženske v družbi,¹¹⁶ spremembe v načinu oblačenja prebivalcev prestolnice¹¹⁷ in načina, kako izkoristiti prosti čas – z obiskom zabav, kjer so prevladali novi zahodni plesi (čarlston, fokstrot, andaluz ...), in športnih prireditev.¹¹⁸ Med novosti, ki so v tem času v večji ali manjši meri vplivale na prebivalce Beograda, so spadali še

114 V Beogradu je leta 1934 živelo okoli 286.000 prebivalcev. V tej številki so zajeti prebivalci Beograda skupaj z Zemunom (Milovan Radovanović, »Demografski odnosi 1918-1941. godine«, *Istorija Beograda (dvadeseti vek)*, 3, Prosveta, Beograd, 1974, str. 159).

115 Petar Milosavljević, »Radnički pokret u uslovima revolucionarnog uspona, borbe protiv fašizma i priprema za odbranu zemlje«, *Istorija Beograda (dvadeseti vek)*, 3, str. 295–298.

116 Ves čas med obema vojnama, zlasti pa v sredini tridesetih let, je bilo aktualno t. i. »žensko vprašanje«, ki se je nanašalo na poskus izenačevanja žensk in moških s pravico glasovanja, družbeno enakostjo in enako pravico dedovanja (*Politika*, 24. 9. 1919, po: Predrag J. Marković, *Evropski uticaj na proces modernizacije Beograda od 1918-1941*, rokopis (magistrsko delo), Filozofska fakulteta, Beograd, 1990, str. 64).

117 V času med obema vojnama so se beograjski prebivalci priklonili pariški modi, ki je prevladala v Beogradu. Beograjčanke so lahko prek časopisov (npr. *Žena i svet*, ženska rubrika v *Politiki*) sledile sodobnim modnim trendom. Avtorice največjega števila člankov o modi sta bili kostumografinja Narodnega gledališča Milica Babić-Jovanović in Radmila N. Petrović, posebna dopisnica za modo iz Pariza (Nada Doroški, »Slike iz svakodnevnog života«, *Beograd u sećanjima 1930-1941*, Srpska književna zadruga, Beograd, 1983, str. 32). V tem času je bil klobuk obvezen del garderobe pri moških in ženskah (Ibid., str. 33).

118 Za razliko od mode in videza, ki je zaposloval predvsem ženske, je pozornost moških v vse večji meri pritegoval šport, posebej nogomet.

novi mediji: radio,¹¹⁹ strip¹²⁰ in film.¹²¹ Beograjčanom je »okno v svet« odpiral tudi izjemno širok izbor tiska.¹²² Dinamiko kulturnega in predvsem glasbenega življenja tega časa je omogočilo ustanavljanje umetniških zavodov – beograjske Opere (1920) in Beograjske filharmonije (1923). Anita Meze je v Operi preživela vso svojo kariero. S sodelovanjem v vrsti predstav in s kreacijo številnih likov je zapustila neizbrisno sled v njenem razvoju.

Leta 1934, ko je postala članica solističnega ansambla beograjske Opere, je bila institucija v globoki krizi. Upravnik Narodnega gledališča Milan Grol je stanje v kolektivu opisal takole:

Od stanja v drami je huje le še v operi. Zapuščena drama, brez programa in brez vodstva, še nekako shaja, zahvaljujoč tradiciji in rezervam v obliki preteklih predstav, ki jim gledališka skupina lahko sledi; Opera pa je popolnoma dezorganizirana. Ogromen in zapleten mehanizem, nehomogene skupine pevcev-solistov (katerih slabost je že ves čas, da na odru ostajajo solisti), glasbeno neizdelan in nestalen zbor, premalo usklajen orkester in vprašanje razporeda dela tega slabo discipliniranega kolektiva, ki se skupaj z dramskim nahaja pod isto streho, ki nima dovolj režiserjev, korepetitorjev in celo klavirjev ter prostorov za delo in ki je brez jasnega načrta, brez organizacije,

119 O tem mediju več v naslednjih poglavjih. Beograjčanom v tem času televizija ni bila dostopna (eksperimentalni televizijski program so oddajali šele leta 1958 v Beogradu), vendar so prve Philipsove televizorje lahko videli leta 1938 na jesenskem sejmu. Takrat so oddajali program, pri katerem so sodelovali dramski umetniki Žanka Stokić, Marija (Marica?) Popović in Dušam Radenković (Predrag J. Marković, *Evropski uticaj na proces modernizacije Beograda od 1918-1941*, str. 112). Ob tem se je ponujala možnost, da pride prek občasnih člankov v časopisih do novih informacij glede problemov realizacije televizijskega programa, posebno glede neposrednega prenosa.

120 Čeprav so Beograjčani dobili prvi strip v roke že leta 1926, so se za ta medij začeli v večji meri zanimati v začetku tridesetih let, v času širjenja zvočnega filma. Za to so imeli zasluge ruski risarji Lobačev, Timčenko, Navejev, Kurganski, Kuznjecov, Solovjev in Šenčin, utemeljitelji beograjske šole stripa (Predrag J. Marković, *Evropski uticaj na proces modernizacije Beograda od 1918-1941*, str. 120, 126)

121 Pojav filma, najprej nemega in nato zvočnega (v tridesetih letih), je bil pomemben (in predvsem ameriški) vpliv na vsakdan Beograjčanov. Ko so gledali »idealno« življenje multimilijonarjev na platnu, je večina ljubiteljev filma formirala nove, pogosto erealne poglede na življenje v daljnem svetu, vrednote, uspeh ... Nastali so kultu filmskih zvezd. Pojav zvočnega filma je dosegel, da je filmsko platno postalo »učitelj igranja« ob prikazovanju varietejev in operete. Poleg ameriških in nemških, redkeje domačih filmov, je lahko občinstvo do konca tridesetih let lahko v kinodvoranah videlo tudi ruske in francoske filme (Predrag J. Marković, str. 120, 126).

122 Poleg treh največjih dnevnikov, *Politike*, *Vremena* in *Pravde* je v prestolnici v času med 1918 in 1941 dnevno izhajalo 44 časopisov (Ibid., str. 4).

brez zanesljive in energične vodstvene roke – to je kaos iz dneva v dan.¹²³

Za ta položaj so glasbeni kritiki, med katerimi je bil najbolj glasen Branko Dragutinović, našli krivca v Stevanu Hristiću, direktorju Opere. Med drugim so mu očitali nesistematično delo, odpuščanje eminentnih sodelavcev, nepremišljene angažmaje pevcev in (ne)kakovost dirigiranja. Prav tako so mu zamerili, da je »favoriziral ruske izvajalce /.../ in ni skrbel za domače pevske talente,« čeprev je v več kot desetih letih na položaju direktorja (od sezone 1924/25 do 3. 1. 1936) solistični ansambel razširil z jugoslovanskimi opernimi pevci.¹²⁴ Zaradi pritiska javnosti je bil Hristić od 16. 12. 1933 do začetka sezone 1934/35 odsoten, začasno ga je zamenjal dirigent Ivan Brezovšek.

Prav med Hristićevo odsotnostjo je Anita Meze po avdiciji dobila možnost nastopa v Leoncavallovi operi *Glumači* v vlogi Nedde, nato pa jo je Ivan Brezovšek sprejel v solistični ansambel. Brezovšek je v pripravah za novo sezono ansambel »prečistil« – odpustil je Hristićevo ženo Ksenijo Rogovsko, ki se je po besedah Dragutinovića v prejšnji sezoni »pokazala kot popolnoma nepotrebna« in ki bi s »svojimi primadonskimi ambicijami lahko še naprej vnašala v ansambel ferment dekompozicije«, odpustil je Stanislava Drabika, čigar petje je kazalo glasovno dekadenco in nenaravno igro. Namesto Drabika je Brezovšek kot stalnega gosta angažiral tenorista Marija Šimenca, medtem ko je mesto Rogovske »za isti finančni učinek« dodelil novoangažiranim mladim opernim pevkam, ki so bile na začetku kariere – Olgi Oljdekop, Ljubici Ljubičić in Aniti Meze.¹²⁵ Na ta način so bile popravljene »krivice« začasno odsotnega direktorja – ansambel so pomladili in okrepili z novimi izvajalci.

Angažma Anite Meze v beograjski Operi pa ni trajal dolgo: ob koncu sezone 1934/35 (neposredno pred odhodom Stevana Hristića kot direktorja Opere), ko se je z interpretacijo vrste vlog dokazala kot ena najbolj

123 Milan Grol, »Pozorišne nevolje«, *Književni glasnik*, 16. 9. 1934.

124 Nadežda Mosusova, »Srpska muzička scena (125 godina Narodnog pozorišta)«, *Srpska muzička scena, Zbornik radova*, Muzikološki institut Srpske akademije nauka i umetnosti, Beograd, 1995, str. 22.

125 Branko Dragutinović, »Muzika u zemlji. Beograd«, *Zvuk*, 1934, št. 12, str. 436. Te umetnice so delovale na odru beograjskega Narodnega gledališča v različnih operah, realiziranih v kratkem časovnem obdobju. Olga Oljdekop je nastopila v vlogi Leonore v *Plesu v maskah*, Ljubica Ljubičić v vlogi Santuzze v *Cavallerii rusticani* in Anita Meze v vlogi Nedde v *Glumačih*. Ker so pokazale interpretativne kvalitete, so bile sprejete v solistični ansambel.

perspektivnih mladih umetnic, je dobila odpoved.¹²⁶ V naslednji sezoni (1935/36) se je pojavljala le še kot gostja na odru Narodnega gledališča. V solistični ansambel so jo drugič sprejeli v sezoni 1936/37, in tokrat je v njem ostala vse do 1965. Njen vzpon v obdobju med obema vojnama je potekal vzporedno z največjim vzponom beograjske Opere = pred drugo svetovno vojno (1938–1941). Največjo razvojno etapo te institucije so dosegli po tem, ko sta vršilca dolžnosti direktorja Jovan Bandur (1935/1939) in Ivan Brezovšek (1937/28) rešila osnovne ovire pri napredku ansambla (s pomiritvijo odnosov v zavodu, stimulacijo systemskega dela, angažiranjem opernega režiserja Ericha Hetzla in organizacijo pomožnega (večernega) zbora).¹²⁷ V največji meri pa gre zahvala delu glasbenih strokovnjakov – dirigentu Lovru Matačiću,¹²⁸ režiserju Hetzlu in dunajskemu dirigentu Josefu Kripsu, ki so dosegli visoko raven izvedb tako premier kot repriz.¹²⁹ V teh letih so na odru Narodnega gledališča ustvarili nov interpretacijski slog v glasbenem in režijskem smislu, ki je od solistov zahteval večje poglobljanje v značaj interpretiranih likov in kvalitetnejšo igro.

Solistični ansambel

Od delovanja Anite Meze v beograjski Operi leta 1934 do začetka vojne so v solističnem ansamblu sodelovali dolgoletni člani tega zavoda, angažirani že v času njegovega nastanka,¹³⁰ nekaj umetnikov ruskega¹³¹ in češkega porekla,¹³² ki so bili angažirani kot solisti v Hristićevem času, pa tudi v času vršilcev dolžnosti direktorja, nekateri tudi začetniki.¹³³ Interpretativna

126 Branko Dragutinović je mnenja, da je Anito Meze redukcija doletela nepravilno (Roksanda Pejović, *Opera i balet Narodnog pozorišta u Beogradu (1882-1941)*, str. 111).

127 Branko Dragutinović, »Prolegomena za istoriju opere i baleta Narodnog pozorišta«, *Jedan vek Narodnog pozorišta u Beogradu 1868-1958*, Narodno pozorište, Nolit, Beograd, 1968, str. 106.

128 Lovro Matačić je bil v. d. direktorja beograjske Opere od 1938–1941.

129 Branko Dragutinović, »Prolegomena ...!«.

130 Sopranistki Liza Popova in Nada Stajić, mezzosopranistka Evgenija Pinterović, altistka Zorka Popadić, tenoristi Živojin Tomić, Dragutin Petrović in Josip Rijavec, baritonisti Rudolf Ertl, Pavle Holodkov in Božidar Mitrović, basisti Milorad Jovanović, Aleksandar Tucaković, Evgenije Marijašec in Aleksander Trifunović.

131 Sopranistki Liza Popova in Olga Oljdekop, baritonista Pavle Holodkov in Andreja Baranjikov, basista Evgenije Marijašec in Kiril Dijeovski.

132 Zdenka Zikova.

133 Vrstni red solistov je napravljen glede na vrsto glasu, ki so ga imeli. Leta v oklepaju kažejo čas njihovega angažmaja v beograjski Operi. Stroko opernih solistov smo definirali na podlagi diplomskih del, ki govorijo o izvajalcih v beograjski Operi v času med obema vojnama (Andela Jokić, *Basovi in baritoni, članovi beogradskog Narodnog pozorišta u međuratnom periodu. Odlike i vrednovanja, 1*, rokopis [diplomsko delo], Fakultet muzičkih umetnosti, Beograd, 1998; Ljiljana Dubljević, *Soprani, mezosoprani i altovi*

raven solistov beograjske Opere se je razlikovala glede na vokalno izobrazbo in njihove glasbenoodrske izkušnje.¹³⁴ Poleg pevcev z dovršeno vokalno tehniko, smislom za logično fraziranje in dinamično niansiranje, dobro dikcijo in razvitimi igralskimi sposobnostmi¹³⁵ so številni solisti premogli le pomanjkljive vokalnotehnične zmožnosti,¹³⁶ ki so vplivale tudi na ostale vidike interpretacije in znižale izvajalsko raven samih interpretov,¹³⁷ kot tudi raven predstav.

Med sopranistkami je bilo nekaj vrhunskih solistk, ki so dosegle posebej odmevne uspehe v tujini. Tako so bili Zdenka Zikova (1934–1940), Melanija Bugarinović (1937–1941) in tudi Stanoje Janković (1939–1942) angažirani v dunajski Državni operi, medtem ko so bile kreacije Bahrije Nuri-Hadžić opazne na gostovanju v Pragi (pela je na premieri *Koštane*, nastopala je v *Jenufi*, *Aidi* in *Faustu*) ter v züriški operi (oživila je lik Lulu na premieri istoimenske opere Albana Berga junija 1937 ter vlogo Salome ob 75-letnici rojstva Richarda Straussa, ki je dirigiral predstavo maja leta 1939; režiral jo je Walter Felsenstein). Ti umetniki so nastopali z znanimi opernimi pevci in dirigenti in izkušnje s svetovnih odrov prenašali na oder beograjske Opere ter tako zviševali izvajalsko raven opernih predstav.

Solistični ansambel beograjske Opere se je vse obdobje med obema vojnama srečeval s problemi pomanjkanja pevcev, zlasti dramskih glasov (soprana, tenorja, baritona in globokih basov) ter koloraturnih sopranov.

---

beogradskog Narodnog pozorišta u međuratnom periodu. Odluke i vrednovanja, I; Danica Stipanović, *Delatnost vokalnih umetnika-tenora u beogradskoj Operi između dva svetska rata*, rokopis [diplomsko delo], Fakultet muzičke umetnosti, Beograd, 2002).

- 134 Večina članov solističnega ansambla je dobila izobrazbo v Ljubljani in Zagrebu ali v inozemstvu. Manjše število se je učilo petja zasebno pri vokalnih pedagogih. Nekateri so samostojno gostovali v tujini, nekateri so postali člani ansamblov tujih opernih hiš. Tak primer je Zdenka Zikova, ki je bila angažirana v Narodnem gledališču v Pragi (1930–1934) in v dunajski Državni operi (1934–1940), Bahrija Nuri-Hadžić v Mestnem gledališču v Bernu (1928–1931), Katica Jovanović v operi v Essnu (1932–1933), Kornelija Ninković-Grozano (1927–1930) in Nikola Cvejić (1930–1940) v operi v Brnu, Ljubica Ljubičić v Nemški operi v Pragi (1938–39) in v baselski operi (1940–46), Milorad Jovanović v Theatre de la Monnaie v Bruslju (1927–31) itd.
- 135 Med njimi so bili Liza Popova, Zlata Gjungjenac, Bahrija Nuri-Hadžić, Zdenka Zikova, Milorad Jovanović, Nikola Cvejić, Stanoje Janković, Žarko Cvejić in drugi.
- 136 Vokalnotehnične pomanjkljivosti so se kazale v neuravnoteženosti glasovnih registrov, »forsiranju«, nečisti intonaciji, nazalnosti, nezadostnem »nošenju« glasu, tremolu. Za bolj detaljno študijo vokalne tehnike solistov beograjske Opere v medvojnem obdobju glej: Anđela Jokić, *Basovi in baritoni /.../*; Ljiljana Dubljević, *Soprani, mecosoprani i altovi beogradskog Narodnog pozorišta u međuratnom periodu. Odluke i vrednovanja, I*.
- 137 Npr. izvajalci, ki so »forsirali« (večinoma so peli z močno dinamiko), niso mogli ustvariti dinamičnega niansiranja.

Zato so težavo reševali na dva načina – s pogostimi gostovanji¹³⁸ in z razporejanjem vlog pevcem, ki niso imeli ustrezne lege, pri čemer je vedno obstajala nevarnost vokalnega naprezanja liričnih glasov.

Repertoar beograjske Opere je bil pred drugo svetovno vojno sestavljen po vzoru drugih evropskih opernih hiš, kar pomeni, da je v največji meri vseboval pomembna glasbeno-odrska dela iz 19. stoletja. Najpogostejše so bile opere italijanskih skladateljev, posebej Verdija in Puccinija. Prav tako so izvajali dela francoskih, nemških, slovanskih (ruskih, sovjetskih, čeških in poljskih skladateljev), pa tudi opere domačih avtorjev.¹³⁹

V času med 1934 in 1941 so v repertoar uvrstili tudi dela novejšega datuma *Katarina Izmajlova* (1934, kmalu po svetovni premieri), *Nižava* (1903), *Štirje grobijani* (1906), *Don Kihot* (1910), *Kavalir z rožo* (1911), *Mrtve oči* (1916), *Turandot* (F. Alfano je opero končal 1926), kot tudi dela srbskih in hrvaških skladateljev (*Dorica pleše* [1933], *Ero z onega sveta* [1935], *Đurađ Branković* [1938]). Med resnejše repertoarne poteze sodijo izvedbe *Tannhäuserja* in *Hovanščine*, pozornost pa so posvetili tudi pomembnim delom iz 18. stoletja (*Orfej in Evridika*, *Figarova svatba*, *Don Giovanni*, *Čarobna piščal*).

Repertoarna politika uprave beograjske Opere je spodbujala živo zanimanje beograjskih glasbenih kritikov, ki so pogosto kritizirali izbor oper in predlagali lastne rešitve. Za primer: operi *Štirje grobijani* in *Mrtve oči* so proglasili za dela »sumljive vrednosti«. ¹⁴⁰ Večkrat niso upoštevali zmožnosti solističnega ansambla, v katerem so predvsem manjkali nekateri glasovi, obenem so se zavzemali za izvajanje Wagnerjevih glasbenih dram, sodobnih čeških oper, glasbeno-odrskih del Rimskega-Korsakova in (najmlajših) jugoslovanskih skladateljev. Nekatero njihove predloge so tudi upoštevali.

Anita Meze je v medvojnem obdobju poustvarila velik del repertoarja beograjske Opere. V času nepopolnih sedmih sezon je oživila 22 ženskih likov iz 16 tujih in 6 domačih oper. Sodelovala je v premierah 9 del:

138 Med gosti so bili vrhunski umetniki (Fjodor Šaljapin, Zinka Kunc, Giacomo Lauri Volpi, Georg Thill, Josef Otakar Masak, Andre Burdino, Alda Noni, Zitek ...), pa tudi povprečni in podpovprečni, ki so ostajali za povprečnimi izvajalci iz ansambla beograjske Opere (Roksanda Pejović, *Opera i balet narodnog pozorišta u Beogradu (1882–1941)*, str. 171–172, 268–269).

139 V medvojnem obdobju so izvedli 25 oper italijanskih, 18 oper francoskih, 17 oper nemških, 1 ruskih, 5 čeških, 2 operi poljskih skladateljev in 1 opero sovjetskega skladatelja (Konstantin Vinaver, »Repertoarska politika Narodnog pozorišta od osnivanja do danas« *Srpska muzička scena*, str. 252).

140 Vojislav Vučković, »Premijera *Dokonde* od Ponkijelija«, *Život i rad* 1940, maj–december, str. 32–39.

I. TUJI REPERTOAR¹⁴¹

a) Italijanski

Leoncavallo: *Glumači* (Nedda), Puccini: *La bohème* (Mimi), Donizzetti: ***Kapljice za ljubezen*** (Adina)¹⁴², Puccini: *Madame Butterfly* (Čočosan), Wolf-Ferrari: *Štirje grobijani* (Marina), Puccini: *Turandot* (Liu), Verdi: ***Falstaff*** (Nannetta)

b) Francoski

Massenet: *Manon* (Manon), ***Don Kibot*** (Garsias), Thomas: *Mignon* (Mignon), Bizet: *Carmen* (Micaela)

c) Nemški

Mozart: *Figarova svatba* (Suzana), D'Albert: *Nižava* (Nuri), Mozart: ***Don Giovanni*** (Zerlina), *Čarobna piščal* (Pamina)

č) Češki

Smetana: *Prodana nevesta* (Marinka)

II. JUGOSLOVANSKI REPERTOAR

Gotovac: *Morana* (Morana), Krstić: *Nasilnik* (Emina), Odak: ***Dorica pleše*** (Dorica), Gotovac: ***Ero z onega sveta*** (Gjula), Zajc: ***Nikola Šubic Zrinjski*** (Jelena), Nastasijević: ***Đurađ Branković*** (Mara)

Med tujim repertoarjem so bila v največji meri zastopana dela italijanskih skladateljev, predvsem Puccinija, ki je bil izjemno priljubljen. Med operami, priljubljenimi pri beograjskem občinstvu, ki so glede na število izvedb presegale ostale opere in pri katerih je sodelovala Anita Meze, so bili *Glumači*, *Carmen* in *Prodana nevesta*. *Madame Butterfly* in *Prodana nevesta* sta se na repertoarju obdržali celo od premiere pa vse do začetka vojne.¹⁴³ Anita Meze je bila ena od mnogih v vrsti Čočosan, Marink in Micael, s katerimi se je lahko spoznal avditorij prestolnice. Kot tipično mozartovska pevka je pela vloge v vseh Mozartovih delih, ki so jih v teh letih izvedli.

Anita Meze je v času angažmaja odpela skoraj celoten domači repertoar na beograjskem opernem odru.¹⁴⁴ V dvajsetih letih so izvedli opere srbskih skladateljev (*Ženitev Miloša*, *Somrak*, *Nasilnik*, *Zetski knez*, *Koštana*),

¹⁴¹ Opere so naštet po vrsti, kot jih je pela Anita Meze.

¹⁴² S krepkim tiskom so označene premiere, podčrtane pa so obnovljene opere.

¹⁴³ Beograjska premiera opere *Madame Butterfly* je bila 11. 2. 1920, *Prodane neveste* pa 21. 10. 1922.

¹⁴⁴ Milenko Živković, »Mladi ansambl Beogradske opere izvodi operu *Dorica pleše* od Krste Odaka«, *Vreme*, 25. 1. 1935.

v tridesetih letih pa so imeli prednost hrvaški skladatelji,¹⁴⁵ v začetku štiridesetih so premierno izvedli Nastasijevićevo opero *Đurađ Branković* in obnovljeno opero Petra Konjovića *Ženitev Miloša*.¹⁴⁶ Krstičevo opero *Nasilnik*, v kateri je Meze pela Emino, je občinstvo lepo sprejelo, zato se je obdržala na repertoarju. Neposredno pred začetkom vojne je sodelovala na premieri druge opere srbskega skladatelja (*Đurađ Branković*). Z izjemo *Era z onega sveta* opere hrvaških skladateljev niso naletele na večji odziv občinstva.¹⁴⁷ Meze je kot prva Gjula na odru beograjske Opere ta lik interpretirala najpogosteje – tako glede na ostale like iz oper domačih skladateljev kot tudi glede na vloge iz tujega repertoarja.

Že ko je bila prvič angažirana v beograjski Operi (od maja 1934 do junija 1935), se je Anita Meze dokazala z interpretativnimi kvalitetami in predanim delom kot ena najbolj perspektivnih mladih umetnic. V relativno kratkem času so ji zaupali šest glavnih (Nedda, Mimi, Morana, Emina, Dorica, Manon) in eno manjšo vlogo (Garsias). Z izjemo Mimi, ki jo je konec 1933 in v začetku 1934 pela na odru Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani, je ostale like prvič pripravila in oživila na odru beograjskega Narodnega gledališča. Zanimivo je, da je imela kljub različnosti vlog malo nastopov – tako je denimo vlogo Garsias pela zgolj na premieri opere *Don Kihot*, Emino je pela dvakrat, Mimi, Dorico in Manon pa trikrat. Večkrat je nastopila zgolj kot Nedda (7) in Morana (5).

Postavlja se vprašanje, ali je obstajala realna potreba, da se Aniti Meze, ki je komaj prišla kot solistka, zaupa toliko vlog, toliko bolj, ker jo je bilo kot začetnico treba postopoma uvajati v repertoar. Čeprav mlada in neizkušena, se je morala večkrat soočiti z zahtevami, ki so presegle njene trenutne sposobnosti. Vzrok ni bila njena začetniška ambicioznost, ampak slaba praksa uprave beograjske Opere, ki je zaradi pomanjkanja ustreznih glasov dajala članom solističnega ansambla neustrezne vloge. Aniti Meze so na primer dali vlogo Morane, ki je presegala njene glasovne možnosti in zahtevala od nje skoraj nemogoč napor, še posebej v dramatičnih trenutkih in skupinskih prizorih.¹⁴⁸ Podobno usodo je doživela članica solističnega

145 V tem času so izvedli naslednja dela: *Morana*, *Adel in Mara*, *Hasanaginica*, *Dorica pleše*, *Ero z onega sveta* in *Nikola Šubic Zrinjski*.

146 Nadežda Mosusova, »Srpska muzička scena (125 godina Narodnog pozorišta)«, *Srpska muzička scena*, str. 252.

147 Konstantin Vinaver, »Repertoarska politika opere Narodnog pozorišta od osnivanja do danes«, *Srpska muzička scena*, str. 252.

148 Branko Dragutinović, »Muzika u zemlji. Beograd«, *Zvuk*, 1934, št. 12, str. 438.

ansambla Blanka Kezer, kar jo je drago stalo.¹⁴⁹ Branko Dragutinović je začutil potrebo, da javno obsodi neodgovoren odnos vodstva Opere in prepreči posledice za glas Anite Meze: »Videti je, da gre gdč. Meze po poti gospe Kezer, ki je lahko zanjo katastrofalna. Ne glede na izkušnje z gospo Kezer vodstvo Opere popolnoma nepedagoško, da ne rečemo nestrokovno, daje gdč. Meze repertoar, ki ne ustreza naravi njenega glasu.«¹⁵⁰

Aniti Meze glasovno ni ustrezala niti vloga Manon, ki jo je pela 1935. Mlada umetnica se je v tej vlogi 4. 6. 1935 začasno poslovila od beograjske operne publike, in to v trenutku, ko je po mnenju Milenka Živkovića osvojila eno prvih mest v Operi.¹⁵¹ Kritik je opazil vsak napredek v njenem razvoju in omenjal njeno vedno bolj pomembno mesto v ansamblu.¹⁵² To mnenje sta delila Dragutin Čolić¹⁵³ in Pavle Stefanović, ki je po odpustu Anite Meze zapisal: »Bistra naša publika /.../ je vodstvu Opere izrazila glasno nasprotovanje, ker so odpustili gdč. Mezetovo, eno od najbolj koristnih opernih moči, ki je doživela gromek aplavz na predstavi Manon /.../ Upravi Opere se na mnenje občinstva ni treba ozirati, saj nadvse ceni predvsem sama sebe. Le komu bo zdaj prirejala operne predstave?«¹⁵⁴

Čez pol leta, točneje decembra 1935, se je Anita Meze v vlogi Emine kot gostja vrnila na oder beograjskega Narodnega gledališča. Dobila je posebno povabilo za sodelovanje v operi *Nasilnik*, ki so jo organizirali zaradi Krajeva, direktorja plovdivske Narodne opere, ki je opero nameravala uprizoriti v Plovdivu. Načrtovali so, da bo Anita Meze vlogo Emine pela v Ljubljani in Plovdivu, a se ta načrt iz neznanih razlogov ni uresničil.¹⁵⁵ Do ponovnega angažmaja v sezoni 1936/37 je kot gostja ustvarila nekatere stare (Emina, Mimi) in nove vloge (Suzana v obnovljeni operi *Figarova svatba* in Mignon v prav tako obnovljeni istoimenski operi).

V naslednjem obdobju 1936/37–1940/41 je imela Anita Meze več možnost za nadaljnji umetniški razvoj. V nepolnih petih sezonah so ji zapupali kar trinajst novih vlog – tri iz domačega (Gjula, Jelena, Mara) in

149 Lirična sopranistka Blanka Kezer je s petjem neustreznih vlog v treh letih skoraj izgubila glas in morala opustiti poklic pevke.

150 Branko Dragutinović, »Muzika u zemlji«. Beograd, *Zvuk*, 1934, št. 12, str. 438.

151 Milenko Živković, »Premijera opere *Dorica pleše* od Krste Odaka«, *Vreme*, 17. 2. 1935.

152 Milenko Živković, »Mladi ansambl Beogradske opere izvodi operu *Dorica pleše* od Krste Odaka«, *Vreme*, 25. 1. 1935; Milenko Živković, »Boemi«, *Vreme*, 7. 9. 1934.

153 Dragutin Čolić, »Premiera opere *Dorica pleše* od Krsta Odaka«, *Prawda*, 17. 2. 1935.

154 Pavle Stefanović, »Dva uspeha g. Birdinoa, dva neuspeha odgovornih činilaca naše opere«, *Štampa*, 11. 6. 1936, str. 7.

155 »Gdč. Meze peva Eminu u *Zulumčaru*«, *Politika*, 22. 12. 1935.

deset iz tujega repertoarja (Adina, Čočosan, Marina, Liu, Nannetta, Micaela, Nuri,¹⁵⁶ Zerlina, Pamina, Marinka). Posamezni kritiki so menili, da ji vloge Marine, Micaele in Čočosan glasovno niso ustrezale, saj je bil na določenih mestih opazen velik napor.¹⁵⁷ Ker je v ostalih vlogah večinoma ustvarila celovite kreacije, je še naprej veljala za eno od najdragocenejših mladih pevskih sil opernega ansambla.¹⁵⁸

Med režiserji oper, v katerih je nastopala Anita Meze, so bili operni (Teofan Pavlovski, Erich Hetzel) in dramski režiserji (Josip Kulundžić, Lidija Mansvetova, Tito Strozzi¹⁵⁹), operni pevci (Zdenko Knittl, Rudolf Ertl), koreografinja (Margarita Froman) in dirigenta (Lovro Matačić in Mirko Polič).

- Teofan Pavlovski: *Nasilnik* (1927),¹⁶⁰ *Mignon* (1936)¹⁶¹
- Zdenko Knittl: *Prodana nevesta* (1928), *Čarobna piščal* (1929), *Carmen* (1930)
- Rudolf Ertl: *Morana* (1932)
- Josip Kulundžić: *Dorica pleše* (1935), *Figarova svatba* (1936), *Nižava* (1937)
- Erich Hetzel: *Don Kihot* (1935), *Štirje grobijani* (1938), *Nikola Šubic Zrinjski* (1939), *Falstaff* (1940), Đurađ Branković (1940)
- Margarita Froman: *Ero z onega sveta* (1937)
- Lidija Mansvetova: *Kapljice za ljubezen* (1937)
- Tito Strozzi: *Don Giovanni* (1938)
- Lovro Matačić: *Turandot* (1939)
- Mirko Polič: *Don Giovanni* (1939, premierna obnova)¹⁶²

156 Anita Meze je vlogo Nuri pela samo enkrat.

157 Branko Dragutinović, »Prodana nevesta u novoj podeli«, *Pravda*, 30. 3. 1937, str. 12; Branko Dragutinović, »Gostovanje g. Drabika«, *Pravda*, 16. 5. 1937, str. 19; Miloje Milojević, »G. Milošević diriguje prvi put operu *Madame Butterfly*, a gca. Meze prvi put peva naslovnu ulogu te opere«, *Politika*, 19. 6. 1938, str. 14.

158 Miloje Milojević, »G. Milošević diriguje prvi put operu *Madam Buterlaj*, a gca. Meze prvi put peva naslovnu ulogu te opere«, *Politika*, 19. 6. 1938, str. 14. Meze je v medvojnom obdobju najdlje pela vloge Mimi (7 let), Suzane in Mignon (5 let), najpogosteje pa je interpretirala vloge Gjule (29-krat), Suzane (22), Marine (17), Mignon (15) in Marinke (14). Glej tabelo opernih nastopov Anite Meze na odru beograjskega Narodnega gledališča v prilogi.

159 Igralec in režiser Tito Strozzi ter balerina in koreografinja Margarita Froman sta bila člana Hrvaškega narodnega gledališča v Zagrebu.

160 Režijsko je to opero obnovil Živojinović.

161 Podčrtani naslovi del so obnove oper, kjer je nastopala Anita Meze, s poudarkom pa so označene premiere.

162 V tem času so posamezne opere režirali Josip Kulundžić, Stefan Beinl (z Dunaja) in Rudolf Ertl (Roksanda Pejović, *Opera i balet Narodnog pozorišta u Beogradu (1882–1941)*, Fakultet muzičke umetnosti, Beograd, 1996, str. 241).

Seznam kaže, da je imela beograjska Opera v predvojnem obdobju težave s strokovnostjo režiserjev, kar je odsevalo v igri izvajalcev. Za razliko od premierno izvedenih oper, kjer so režiserji angažirano delali s solisti, so bile opere na rednem sporedu (*La bohème, Manon, Carmen*) režijsko razpuščene do te mere, da se je sčasoma »izbrisala vsaka sled režijskih naporov; predstave so potekale brez nadzora in sodelavci so bili prepuščeni samim sebi«. ¹⁶³ Posledice so se kazale v šablonskem pristopu do likov (če izvajalci niso imeli priložnosti, da bi lik pripravili s pomočjo režiserja iz druge operne hiše), brez poglobljanja v psihološke značilnosti, v pomanjkanju uigranosti ansambla itd.

Režijo posameznih oper, v katerih je nastopala Anita Meze, je obdržal Teofan Pavlovski, zastopnik realistične režije ruskega gledališča. Opere je zasnoval po principu »aranžiranja lepih slik« in »vizualizacije fabule«, ¹⁶⁴ pri čemer ni vztrajal pri igri vokalnih solistov. ¹⁶⁵ V želji po preseganju teh enostavnih in pogosto šabloniziranih konceptov je Josip Kulundžić, ki je občasno prevzemal operne režije, posvečal več pozornosti globlji analizi karakteristike likov in njihovih medsebojnih odnosov, kar se je med drugim odražalo tudi pri izboljšanju igralske kakovosti opernih pevcev. Pristop dramskih režiserjev k operi ni bil enak pristopu opernih režiserjev, ki so v režiji izhajali iz partiture. Na drugi strani se je odnos dramskih režiserjev in igralcev do neke mere razlikoval od odnosa režiserjev do opernih pevcev, ker pevci v času nastopa niso šli skozi radikalno transformacijo osebnosti. ¹⁶⁶ V zvezi s tem Lidiji Mansvetovi in Titu Strozziyu ni uspelo, da bi se poglobila v specifikke dela, ki sta ga režirala.

Erich Hetzel je bil edini profesionalni operni režiser, s katerim je Anita Meze sodelovala med obema vojnoma. Angažirali so ga malo pred njenim prihodom v solistični ansambel beograjske Opere, po obdobju, ko ni bilo stalnega režiserja (od 1932 do februarja 1934). Ker je bil široko izobražen (končal je študij igre, glasbe in literature), je Hetzel bistveno vplival na posodabljanje režije v beograjski Operi. ¹⁶⁷ Še več, izhajal je iz partiture in ustvaril nov pristop do operne režije. Skrbel je za vse izvajalce, zboru ni

163 »Jedan rediteljski debi u Operi. Razgovor sa g. Nikolom Cvejićem-Vladinim«, *Srpska scena*, 1. 12. 1941, str. 144; Roksanda Pejović, *Opera i balet /.../*, str. 110.

164 Dejan Miladinović, »Razvoj operne režije u Srbiji«, *Teatron*, 1977, št. 8/9, str. 79–80.

165 Roksanda Pejović, *Opera i balet /.../*, str. 68.

166 Stiven Aron, *Srnh od nastupa*, Art Press, Beograd, 1998, str. 112. Steven Aaron je v svoji knjigi pokazal na specifičen odnos režiserja in igralca, ki se v treh fazah dela postopno menja – od popolne odvisnosti od režiserja v prvi fazi (odnos režiser – igralec vzporeja z odnosom mati – otrok) se igralec v prehodu do tretje faze, ki ustreza »dozorevanju«, postopoma osamosvaja.

167 *Ibid.*, str. 119.

obravnaval le kolektivno, ampak individualno, medtem ko je veliko pozornost posvečal igri opernih pevcev. Zato je solistični ansambel v operah, ki jih je režiral, deloval enakovredno, medtem ko je bila igra vsakega izvajalca posebej, med njimi tudi Anite Meze, na posebej visoki ravni.

Uigranost celotnega ansambla je kazala na dobro razdelitev vlog in temeljito delo z vsemi protagonistami v operah, ki so jih režirali Josip Kulundžić (*Dorica pleše, Figarova svatba*), Margarita Froman,¹⁶⁸ Lidija Mansvetova in Mirko Polič, čeprav so režijo Mansvetove proglasili za tradicionalno in šablonsko, Poličevo pa za kompromisarsko. V nasprotju z njimi so kritiki menili, da so opere *Nižava* in *Don Giovanni* (1938) na oder prišle prezgodaj, zato so doživele neuspeh. Režija Josipa Kulundžića je bila »skicirana v najbolj surovih linijah«, razdelitev vlog je bila »deloma slaba«, medtem ko so režijo Tita Strozija proglasili za šablonsko, režiserja pa obdolžili, da je z dirigentom (Predragom Miloševićem) in velikim delom ansambla »iskreno nasprotoval Mozartu«.¹⁶⁹

Anita Meze je pri pripravi in izvedbi opernih predstav¹⁷⁰ na odru Narodnega gledališča v Beogradu v predvojnem obdobju sodelovala z vrsto dirigentov. Med njimi so bili Stevan Hristić, Ivan Brezovšek, Predrag Milošević, Alfred Pordes, Lovro Matačić, Mirko Polič in Josef Krips. Ko je gostovala v ljubljanski in zagrebški Operi, je nastopala pod dirigentsko palico Mirka Poliča, Krešimirja Baranovića, Jakova Gotovca, Milana Sachsa in drugih.

Dirigenti so z načinom priprave predstave in vodenjem izvajalskega ansambla pogosto vplivali na uspeh ali neuspeh opernih predstav. Bilo je dovolj, da so z neustreznim tempom ali nepreciznimi znaki izzvali disharmonijo, znižali raven izvedbe ali povzročili negotovost solistov. Ko je šlo za dela, kjer so sodelovali Anita Meze, Alfred Pordes (*Morana, Nižava*) in Predrag Milošević (*Figarova svatba, Don Giovanni, Prodana nevesta*), so jih glasbeni kritiki večkrat krivili¹⁷¹ za slabo vodenje (ki se je kazalo v njihovi nezmožnosti vzpostaviti uravnoteženega dinamičnega odnosa med orkestrom in solisti, omilitvi dramatičnih trenutkov, negotovosti pri

168 Margarita Froman je Gotovčevo opero režirala podobno kot v zagrebški Operi (Branko Dragutinović, »Prologemena /.../«, str. 127).

169 Branko Dragutinović, »Premijera Mocartove opere *Don Huan*«, *Pravda*, 19. 1. 1938, str. 5.

170 Poleg dela z režiserji in dirigenti je bilo pri pripravi opernih vlog za Anita Meze pomembno delo s korepetitorjem Aleksandrom Ručem.

171 Za razliko od Alfreda Pordes, na katerega so različni kritiki naslavljali podobne pripombe (Miloje Milojević, Milenko Živković, Branko Dragutinović). Čeprav je Milošević v Beogradu veljal kot strokovnjak za Mozartove opere, se je Dragutinović trudil, da mu prav ta naziv odvzame in ga je kritiziral prav zaradi izvedbe Mozartovih oper.

dirigiranju) in včasih za zmotne in neprecizne znake za vstop solistov, kar je pogosto izzvalo splošno negotovost. V zvezi s tem je Milenko Živković po predstavi *Morane* ugotovil:

Z veliko zanimanja smo pričakovali prvi nastop gdč. Mezeto-ve v vlogi *Morane*. Njeno muzikalno in senzualno petje ima posebno draž. Poleg tega ima močan odrski instinkt. Toda v tej splošni zablodi se je tudi pri njej čutila močna neodločnost, morda celo nezaupanje vase. Mi vidimo, da je izvrstna *Morana*, prav tako kot *Mimi*, in želeli bi ji, da svoje kvalitete razvija v mirnejši atmosferi, bolj ugodni za prikazovanje zrelih umetniških plodov od te, ki je trenutno prisotna.¹⁷²

Alfred Pordes in Predrag Milošević sta tako kot Ivan Brezovšek, Lovro Matačić, Mirko Polič in Josef Krips dvignila kvalitativno raven predstav. Ob izvedbi opere *Nižava* je Pordes »z odmerjenim in muzikalnim smislom vodil orkester in pevce«,¹⁷³ kar se je ponovilo tudi na premieri Gotovčevega *Era z onega sveta*.¹⁷⁴ Po zaslugi Predraga Miloševića je bila opera *Dorica pleše* uvrščena med najbolj obiskane predstave na odru beograjske Opere.¹⁷⁵ Odlično komunikacijo z ansamblom in »izvrstno vodenje« je dosegel tudi pri izvedbi oper *Manon*,¹⁷⁶ *Kapljice za ljubezen*¹⁷⁷ in *Madame Butterfly*.¹⁷⁸ Ivan Brezovšek je isto dosegel s predstavo *La bohème*, medtem ko je temperamentni Lovro Matačić prenesel »svoj žareči zanos, ki se mu ni bilo moč upreti, na vse izvajalce« v operah *Štirje grobijani*, *Nikola Šubic Zrinjski* in *Đurađ Branković*. Za razliko od Predraga Miloševića je šlo Mirku Poliču pri obnovi opere *Don Giovanni*¹⁷⁹ za okretnost in preciznost v zboru in orkestru, medtem ko se je pri *Falstaffu* v delu s solisti in orkestrom pod

172 Ibid.

173 Milenko Živković, »Repriza d'Alberove opere *U dolini*«, *Vreme*, 31. 1. 1937, str. 17.

174 Milenko Živković, »Povodom premijere. *Ero s onoga svijeta* od Jakova Gotovca«, *Vreme*, 20. 4. 1937.

175 Milenko Živković, »Premijera opere *Dorica pleše* od Krste Odaka«, *Vreme*, 17. 2. 1935.

176 Dragutin Čolić, »G-đica Meze prvi put kao *Manon*«, *Pravda*, 3. 5. 1935, str. 12; Milenko Živković, »Gostovanje g. Birdinoa u *Manon*«, *Vreme*, 7. 6. 1935; Pavle Stefanović, »Dva uspeha g. Birdinoa, dva neuspeha odgovornih činilaca naše opere«, *Štampa*, 11. 6. 1935, str. 7.

177 Milenko Živković, »Gaetano Doniceti: *Ljubavni napitak*«, *Vreme*, 17. 5. 1937.

178 Miloje Milojević, »G. Milošević diriguje prvi put operu *Madam Beterflaj*, a gca. Meze prvi put peva naslovnu ulogu te opere«, *Politika*, 18. 6. 1938, str. 14; Pavle Stefanović, »Naša najnovija gospoda Lep-tirica«, *Pravda*, 19. 6. 1938, str. 19.

179 Miloje Milojević, »Mocartov *Don Huan* u novoj režiji i opremi«, *Politika*, 6. 11. 1939, str. 7.

njegovim vodstvom čutila »gotovost« in »temeljiti študij«. ¹⁸⁰ Izjemno visoko raven so dosegle operne predstave, ki jih je vodil avstrijski dirigent Josef Krips. Kot gost je nastopal za dirigentskim pultom beograjske Opere od decembra 1938 do aprila 1939. Pokazal je

pedagoško vrednost in umetniški značaj osebnega študijskega dela s solisti, uspel mu je preporod vrste solistov /.../ Vztrajal je na absolutni preciznosti in čistosti sloga, boril se je proti koronam na visokih tonih in petju na rampi /.../ Discipliniral je orkester, izvilkel detajle v vzporednih delih, nianse v dinamiki in tonski barvi /.../ Bil je brezkompromisen v ustvarjanju svojih izvajalskih konceptov. ¹⁸¹

Anita Meze je z njim sodelovala pri izvedbi *Figarove svatbe* (1938), *Čarobne piščali* in *Prodane neveste* (1939). Predstave Josefa Kripsa so imele pečat evropske umetnosti.

Operni izvajalci imajo kljub individualnim razlikam določene skupne točke v načinu interpretacije likov. Odvisno od vokalno-odrskih sposobnosti, vzgoje in splošne kulture ustvarjajo interpretacije različne kakovosti, zmožnosti posameznika pa se kažejo pri korektni izvedbi vokalnega parta. Nekaterim občasno uspe nekaj odigrati na režiserjevo zahtevo, čeprav so v glavnem osredotočeni na vokalni vidik vloge, v manjšini pa so tisti, ki kreirajo like v pravem smislu te besede in s svojim odnosom doprinesejo k iluziji glasbeno-gledališke predstave. Glede na to je režiser beograjske Opere Dejan Miladinović definiral tri vrste opernih pevcev: pevce pevce, uporabne pevce in pevce umetnike. Visoka raven petja Anite Meze kaže, da je pripadala majhnemu številu pevcev umetnikov. V njenih kreacijah so bili združeni kakovosten glasovni material, muzikalnost, prirojeni smisel za oder in vokalno-odrska kultura. Ko je na opernih odrih doma in v tujini oživljala ženske like, je v največji meri uspevala ustvarjati celovite in doživete interpretacije ter uspešno reševala vokalne, glasbene in odrske naloge. ¹⁸²

180 Milenko Živković, »Đuzepe Verdi: *Falstaf*«, *Vreme*, 28. 1. 1940.

181 Branko Dragutinović: »Prologomena /.../«, str. 118.

182 Stanislavski je menil, da ima »operni pevec tri naloge – vokalno, glasbeno in odrsko. Vse tri se morajo zlit v celoto.« To pomeni, da je kvaliteta interpretacije opernega pevca neposredno povezana z rešitvijo vseh treh nalog (Biserka in Dušan Cvejić, *Umetnost pevanja, samozaložba*, Beograd, 1994, str. 240).

Glasbeni kritiki so o njenem glasu najpogosteje pisali že ob prvem srečanju z umetnico. Po eni strani so poudarjali njegove pozitivne lastnosti (prijeten, mehak glas, poln finih, svetlih in temnih prelivov),¹⁸³ medtem ko so drugi opozarjali na njeno dobro vokalno tehniko, zaradi katere je njen lirski sopran dosegal polno zvočnost, prodornost in gibkost.¹⁸⁴ Meze je po mnogih letih nastopanja potrdila upravičenost njihovih ocen, ker je s pravilno uporabo glasu ohranila njegovo prvotno svežino in kristalni izraz.

Mnenja kritikov so se po prvih letih njenega nastopanja v operi do neke mere razlikovala glede ocene kakovosti njenih glasovnih registrov, kar se je nanašalo na vokalno tehniko. Kritiki iz Beograda in Ljubljane so trdili, da je bil lirični sopran Anite Meze enakovreden v vseh registrih, v katerih je uspela zadržati tako mirnost kot tudi polno zvočnost.¹⁸⁵ Poseben vtis je nanje naredila mezzosopranska barva njenega spodnjega in plemenita zvočnost srednjega registra, ki je dobival značaj instrumenta,¹⁸⁶ niso pa preslišali njenega briljiranja v čistih višinah in toplega zvoka glasu. Zagrebški kritiki so – nasprotno – menili, da srednji glasovni register Anite Meze do neke mere zaostaja za visokim. Nasprotno od mnenj kolegov iz drugih glasbenih središč je njihovo pozornost pritegnila lepota zgornjega registra: »Njen zgornji register je močan in sijajen in v njem lahko poje,« je zapisal Milan Majer,¹⁸⁷ medtem ko je Žiga Hirschler zabeležil, da je sijajna višina ena od najlepših odlik njenega glasu.¹⁸⁸

183 Pavle Stefanović, »Čarobna frula sa Paminom g.dice Mezetove«, *Pravda*, 23. 4. 1930; Milenko Živković, »Dva debia u Beogradskoj operi«, *Vreme*, 27. 5. 1934; Milenko Živković, »Premijera opere *Dorica pleše* od Krste Odaka«, *Vreme*, 17. 2. 1935; Miloje Milojević, »Nova podela nekoliko uloga u Mozartovoj operi *Figarovoj ženidbi*«, *Politika*, 14. 2. 1936, str. 10. Milan Majer je nasprotno sodil, da se glas Anite Mezetove nahaja na meji med lirskim in dramskim, medtem ko je drugi zagrebški kritik njen glas opisal kot »ugoden sopran temne barve« (Milan Majer, »Gastspiel Christy Solari und Anita Meze«, *Morgenblatt*, 23. 6. 1935; »Nenajjavljeno gostovanje prvakinja beogradske opere Anite Mezetove«, *Novosti*, Zagreb, 5. 2. 1940.).

184 »Uspeh slovenske pevke v beograjski operi«, *Jutro*, 2. 6. 1934, str. 4; Dragutin Čolić, »Premiera opere *Dorica pleše* od Krste Odaka«, *Pravda*, 17. 2. 1935; Milenko Živković, »Premijera opere *Dorica pleše* od Krste Odaka«, *Vreme*, 17. 2. 1935; Milenko Živković, »*Boemi*«, *Vreme*, 7. 9. 1934; Vilko Ukmar, »Koncert Anite Mezetove in Pavla Šivica«, *Slovenec*, 8. 4. 1937, str. 7; Miloje Milojević, »Gca Meze prvi put peva ulogu Manone«, *Politika*, 3. 5. 1935, str. 8; Miloje Milojević, »Nova podela nekoliko uloga u Mozartovoj *Figarovoj ženidbi*«, *Politika*, 14. 2. 1936, str. 10.

185 Milenko Živković, »Dva debia u Beogradskoj operi«, *Vreme*, 27. 5. 1934.

186 Franc Šturm, »Koncert Anite Mezetove in P. Šivica«, *Slovenski narod*, 6. 4. 1937, str. 2.

187 Milan Majer, »Gastspiel Christy Solari und Anita Meze«, *Morgenblatt*, 23. 6. 1935.

188 Hirschler, »Dva gosta u operi *La Boheme*. Anita Meze – kao Mimi. – Christy Solari pjeva Rudolpha«, *Novosti*, Zagreb, 23. 6. 1935. Glas Anite Meze ni naredil vtisa samo na glasbene kritike, ki so ga skušali opisati, ampak tudi na glasbene ljubitelje, ki so ga doživljali na sebi svoj način: »Njena privlačna mladost in glas, svež kot pomladna roža, sta pričarala vlogo male Mignon ... To dramsko vlogo je pela z mehkim, toplim glasom, sočno. Njen lepi, mladi sopran prenese poslušalca v dišeči rozarij, poln vrtnic, obsijanih s purpuro. V njenem glasu je čutiti radost, strast, žalost, kljubovanje. Njen glas je v visokih legah

Dobra vokalna tehnika je Aniti Meze pomagala, da na najboljši možen način izrazi svoje notranje doživljanje s pomočjo jasnega glasbenega izražanja,¹⁸⁹ fraziranja z razumevanjem in okusom,¹⁹⁰ z ustvarjanjem finih dinamičnih senčenj¹⁹¹ in sposobnostjo, da svoj del doživi v kontekstu celotne opere. Čeprav je ustvarila bogato skalo dinamičnih nians, je poseben vtis na poslušalce naredila s pianom, posebno najvišjih tonov. Kritiki so iskali ustrezne izraze, ki bi opisali učinek, ki ga je izzivala s svojimi interpretacijami. Nekateri so po vzoru kolegov iz preteklosti opisali njen glas ter njen piano kot »nežen, topel, čutno lep«,¹⁹² medtem ko so drugi njen pianissimo videli v obvladanosti vokalne tehnike in ga definirali kot »čist, ekspresiven in tehnično dovršen«.¹⁹³ V prvih letih nastopanja na odru Narodnega gledališča se je Anita Meze trudila obvladati srbsčino.¹⁹⁴ Kako značilna je bila v tem času nejasna dikcija celotnega ansambla za večino solistov beogradske Opere, kaže dejstvo, da je bila nerazumljiva izgovarjava celotnega ansambla. Anita Meze se je trudila, da bi premagala to pomanjkljivost in jo je sčasoma tudi dosegla.

V nasprotju z dramskimi umetniki operni pevci pri oblikovanju likov ne gredo »skozi tako radikalne spremembe osebnosti«. Zato je njihova izvedba do neke mere omejena z glasbenim tokom (glasbeno formo) in njihova pozornost razdeljena na vokalne in odrske vidike vloge. Poleg tega imajo določeno »podporo« v vodstvu dirigenta in spremljavi orkestra, kar igralcem ni omogočeno. Ta »olajšava« mnogim opernim pevcem ni pretirano pomagala, saj so igri posvečali le minimalno pozornost. Kakor v preteklosti tako tudi danes obstaja potreba po enako kvalitetnem dvojnem

---

strasten, v njih pa nostalgichen« (Mir. Jam., »Minjon g-dice Anite Meze«, *Nedeljne ilustracije*, Beograd, junij 1936).

- 189 Mišljeno je točno interpretiranje glasbenega teksta – intonacije, takta, ritma (Nikola Cvejić, *Savremeni belkanto*, Univerzitet umetnosti, Beograd, 1980, str. 248; Milenko Živković, »Boemi«, *Vreme*, 7. 9. 1934; Miloje Milojević, »Morana kao svečana predstava«, *Politika*, 4. 10. 1934, str. 9).
- 190 Milenko Živković, »Boemi«, *Vreme*, 7. 9. 1934. »Petju je treba dati notranjo vsebino, občutje, ki se ustvari s pomočjo fraziranja. Fraziranje je uresničitev plastičnosti melodične linije, logična razčlenitev, kakor tudi poudarjanje posameznih glasbenih misli pri izvajanju skladbe ... Pevac mora občutiti frazo. Da bi pevec lahko izvedel razpeto melodično frazo muzikalno, reliefno, s psihologijo dramskega podteksta, mora imeti glasbeno kulturo, prefinjen okus, pa tudi smisel za logično fraziranje in plastično oblikovanje pete fraze.« (Nikola Cvejić, *Savremeni belkanto*, str. 249–250).
- 191 Svetimir Nastasijević, »Muzika. Mesija od G.F. Hendla. Koncert Prvog beogradskog pevačkog društva«, *Pravda*, 11. 4. 1937, str. 12.
- 192 S. S., »Gostovanje Chrystya Solaria«, *Vjesnik*, 23. 6. 1935.
- 193 Pavle Stefanović, »Turandot na putu alternacija«, *Pravda*, Beograd, 28. 9. 1939 (druga izdaja).
- 194 Ko je pela Morano (1934) in Manon (1935), so ji kritiki svetovali, naj izboljša izgovor srbskega jezika (Miloje Milojević, »Morana kao svečana predstava«, *Politika*, 4. 10. 1934, str. 9; Miloje Milojević, »Gca. Meze peva prvi put ulogu Manone«, *Politika*, 3. 5. 1935, str. 8).

glasbeno-igralskem strokovnem šolanju pevcev, ki je nujno zaradi popolne skladnosti izraza in ustvarjanja celotne interpretacije.

Anita Meze je imela igralski talent in svojevrsten šarm,¹⁹⁵ kar ji je ob kvalitetni igralski izobrazbi v šoli Cirile Medved in detajlnem študiju vlog pomagalo, da pri nastopanju pokaže samozavest in ustvari odrsko žive kreacije.¹⁹⁶ Različne ženske like je ustvarila izrazito in plastično, njihova »življenja« je iskreno podoživljala.¹⁹⁷ Posebno uspešno je interpretirala lirične vloge. Prav tako je poskušala poglobiti interpretacijo vlog, ki jih je pela vrsto let (npr. Mimi). Ko govorimo o igri Anite Meze, ni mogoče mimo njenega odnosa do ostalih sodelavcev v predstavi. Predvojni kritiki temu problemu niso posvečali pozornosti, izjema so bila le gostovanja izvrstnih opernih umetnikov, ki so spodbujali tudi druge člane ansambla do bolj ustvarjalnega odnosa pri svojih vlogah, ali izrazito slabi operni pevci, ki so s svojimi izvedbami lahko resno »motili« kolege. Na podlagi ohranjenih podatkov lahko zaključimo, da je bila Meze umetnica, ki se je na odru trudila za čim bolj prepričljivo predstavo.

a) Italijanski repertoar

Ustvarjanje lika ni delo enega odkritja. Le-to nastaja v živem procesu številnih inspiracij in detajlov; nikdar ni do kraja končano. Toda obstaja načelo: iz množice idej, poskusov, gibov zbrati, odbrati prave stvari, ki ustvarjajo lik.¹⁹⁸

Miroslav Čangalović

Liki iz Puccinijevih oper (Mimi, Čočosan, Liu)

Anita Meze je pela tri vloge iz »serije Puccinijevih žena-mučenic« – Mimi (*La bohème*), Čočosan (*Madame Butterfly*) in Liu (*Turandot*). Po mnenju Pavla Stefanovića ustrezajo zahtevam teh vlog samo tiste operne pevke,

195 Miloje Milojević, »Morana kao svečana predstava«, *Politika*, 4. 10. 1934, str. 9; Dragutin Čolić, »G-đica Meze prvi put kao Manon«, *Pravda*, 3. 5. 1935, str. 12; Branko Dragutinović, »Gostovanje g. Drabika«, *Pravda*, 16. 5. 1937, str. 19.

196 »Uspeh slovenske pevke v beograjski operi«, *Jutro*, 2. 6. 1934; Branko Dragutinović, »Premijera Mocartove opere *Don Huan*«, *Pravda*, 19. 1. 1938, str. 5.

197 Miloje Milojević, »G. Milošević diriguje prvi put operu *Madam Beterflaj*, a gca Meze prvi put peva naslovnu ulogu te opere«, *Politika*, 19. 6. 1938, str. 14.

198 Dušan Trbojević, »Kazivanje Miroslava Čangalovića«, str. 34.

ki imajo »adekvatno mero umetniškega značaja in okusa«, mednje pa je uvrstil tudi Anito Meze.

Mimi

Zdi se, da je bila mlada umetnica poleg Gjule in Suzane najbolj prepoznavana po liku Mimi, nikakor pa se ji ni bilo lahko dokazati,¹⁹⁹ saj sta bili interpretaciji Mimi v izvedbi Bahrije Nuri-Hadžić in Zlate Gjungenac na odru beograjske Opere proglašeni za mojstrovini domače odrske umetnosti.²⁰⁰ Kljub vsemu temu je Aniti Meze uspelo s to vlogo tako doma kot v tujini osvojiti srca poslušalcev in izpod peres najbolj eminentnih kritikov izzvati najbolj laskave ocene. Na občinstvo je poseben vtis naredila njena naravna, spontana in prepričljiva igra, s katero je uspela ustvariti »resnično človeški lik nesrečne Mimi s pretresljivo ekspresivnostjo«.²⁰¹ Njena kreacija je dosegla vrhunec v poslednjih trenutkih življenja Puccinijeve junakinje.

Po prihodu v ansambel beograjske Opere je Meze s svojimi interpretacijami, ustvarjenimi na »podlagi komorne prefinjenosti«, odstopala od ostalih udeležencev v predstavi, ki so stalno peli »na ves glas«, medtem ko so igri posvečali le minimalno pozornost. Miloje Milojević je pokazal na neskladje med protagonisti predstave in zahteval, naj delo ponovno naštudirajo. »Režiser mora poseči po nujnih korekcijah v interpretaciji, pri čemer mora slediti gđc. Meze in njeni stilizaciji lastnega parta v tej operi,« je zaključil.²⁰²

Anita Meze je pogosto nastopala v *La bohème* z gostujočimi tenoristi. Christy Solari, Dinu Badešku, Leonid Belon in Dušan Đorđević so bili njeni partnerji v vlogi Rudolfa. Med seboj so se razlikovali, pri tem pa so z ostalimi sodelavci v operni predstavi, med katerimi je bila tudi Meze, vzpostavili včasih bolj, drugič manj kakovostne odnose. Meze se je trudila, da ne glede na dobro ali slabo izvedbo svojega partnerja ohrani visoko raven kreacije Mimi. Seveda je slaba interpretacija posameznikov kvarila splošno raven predstave. Leonid Belon je bil denimo operni pevec omejenih

199 Interpretke te vloge na odru Narodnega gledališča v Beogradu so bile Draga Spasić, Jelena Lovšinska, Liza Popova in Ksenija Rogovska-Hristić. Neposredno pred Anito Meze sta vlogo Mimi peli Kornelija Ninković-Grozano in Bahrija Nuri-Hadžić.

200 V kritiki Bahrije Nuri-Hadžić piše: »Prizor umiranja, diskretno odigran in piano zapet, zagotovo predstavlja največji dosežek operno-reproduktivne umetnosti na našem odru.« Smrt Puccinijeve junakinje v izvedbi Zlate Gjungenac pa je bila proglašena za mojstrovino domače odrske umetnosti (Branko Dragutinović, »Muzika u zemlji. Beograd, »Zvuk, 1993, št. 10/11, str. 361; Milenko Živković: »Gostovanje g-đe Đundenac u *Boemima*«, *Vreme*, 24. 5. 1936. Vlogo Mimi je pela tudi Katica Jovanović).

201 Milenko Živković, »Boemi«, *Vreme*, 7. 9. 1934.

202 Miloje Milojević, »Mimi g-đice Meze, nove članice opere«, *Politika*, 9. 9. 1934, str. 11; Branko Dragutinović, »Muzika u zemlji. Beograd«, *Zvuk*, 1934, št. 12, str. 438.

možnosti – imel je tremoliran, ne dovolj elastičen in intonančno negotov glas, kratek dih, težko je izvajal pianissimo, višine je pel v forte dinamiki, igralsko je bil statičen. Zato ne čudi ugotovitev kritikov, da je izvedba potekala v znamenju nelagodnosti, ki ga je povzročil z »občutkom negotovosti za usodo gosta na odru in prek njega za usodo celotne predstave«. ²⁰³

Nasprotno je Christy Solari razpolagal z izvrstno vokalno tehniko in izrazitimi igralskimi sposobnostmi. To se je pokazalo na nevsakdanji stilni usklajenosti z Anito Meze:

Ko je pel Rudolfa v *La bohème*, se je g. Solari izkazal z razkošnim belkantom /.../ Njegove dekorativne fioriture, frazeološka ornamentika, polna zvočnih čipk, finih portamentov, odmerjenega mezza di voce in frfotajočih tremolov so se tokrat združile z improvizatorsko ležernostjo neke naivne šarmantne igralske naravnosti. Oder tako preneha biti problem in postaja čisto in gotovo zadovoljstvo. Gdč. Mezetova kot Mimi je g. Solariju s svojo šolo, tudi italijansko, izredno ustrezala, tako stilno kot tudi v celoti. Redko se z našega odra sliši takšna skladnost med dvema pevcema. ²⁰⁴

Sijajna interpretacija vloge Mimi je Aniti Meze odprla vrata ljubljanske (1933/34, 1934/35, 1936/37) in zagrebške Opere (1934/35). Slovenski kritiki so vzporejali njene tedanje nastope s prejšnjimi nastopi na odru Slovenskega narodnega gledališča. Ugotovili so, da je »pridobila rutino in samozavest«, ²⁰⁵ njena Mimi pa se je razvila v »zelo prijeten lik«. ²⁰⁶ Zagrebški kritiki so poudarjali inteligentno vlogo umetnice, ²⁰⁷ njen detajlni študij in oživljanje vloge. ²⁰⁸ Nekateri so menili, da je bila Meze boljša v 1. in 3. dejanju kot v 2. in 4., ²⁰⁹ drugim pa je bila njena kreacija prepričljiva v celoti in »polna poezije«. ²¹⁰

203 Pavle Stefanović, »Gostovanje g. Leonida Belona u *Boemima*«, *Pravda*, 13. 2. 1939, str. 5.

204 Pavle Stefanović, »Gostovanje g. Solaria u *Boemima*«, *Pravda*, 23. 2. 1935, str. 8.

205 Fran Govekar, »Dva domača gosta naše opere. R. Zupan iz Zagreba in A. Mezetova iz Beograda«, *Slovenski narod*, 22. 4. 1935.

206 Vilko Ukmar, »Koncert Anite Mezetove in Pavla Šivica«, *Slovenec*, 8. 6. 1936, str. 7.

207 Milan Majer, »Gastspiel Christy Solari und Anita Meze«, *Morgenblatt*, 23. 6. 1935.

208 Hirschler, »Dva gosta u operi *La Boheme*, Anita Meze – kao Mimi – Christy Solari pjeva Rudolpha«, *Novosti*, Zagreb, 23. 6. 1935.

209 S. S., »Gostovanje Christy Solaria«, *Vjesnik*, 23. 6. 1935.

210 »*La Boheme*. Gostovanje Christy Solari-a i Anita Meze«, *Jutarnji list*, 2. 6. 1935.

Čočosan

Čeprav je bila že nekaj časa del ansambla beograjske Opere, je Anita Meze šele leta 1938 pela vlogo Čočosan. Razloge za to je navedla umetnica sama: »To vlogo imam rada že od časov konservatorija, kjer sem jo študirala. Madame Butterfly bi morala peti že, ko sem prišla v Beograd, vendar šele zdaj prihajam pred občinstvo, ker sem hotela vlogo detajlno izdelati tako glasbeno kot igralsko.«²¹¹ Že v času študija se je Meze v veliki meri poglobila v bistvo lika Čočosan, o čemer smo govorili že na začetku. Z leti in delom na vlogi je njena interpretacija pridobila na zrelosti. Tako je zapisal Pavle Stefanović, ko je želel poudariti studioznost, s katero je kreirala vlogo: »Gdč. Mezetova je imela vzore za svojo kreacijo, številčne in različne. Vendar ni nikogar kopirala. Razdelila je tako znano in že priljubljeno vlogo na komponente, obvladala vse dele in jih zatem z lastnim temperamentom povezala v edinstveno celoto.«²¹²

Ko so jo angžirali v beograjski Operi, je Anita Meze spoznala izvedbe Kornelije Ninković-Grozano, Nade Stajić, Zlate Gjungenac in Katice Jovanović v vlogi Madame Butterfly.²¹³ A kot je ugotovil že Pavle Stefanović, ni nikogar posnemala – še več, s svojo vlogo statičnega (brez velikega in razdelanega odrskega razvoja) in učinkovitega lika je odtisnila pečat originalnosti z iskrenim doživljanjem drame Čočosan,²¹⁴ na način, ki je bil v skladu s kulturo in tradicijo tal, iz katerih je zrasla Puccinijeva junakinja:

Vizualni del naloge je kronal trud gdč. Mezetove. Graciozna in elastična v gesti, brez zatekanja k profanirani maniri eksotičnega poudarjanja, je operna pevka iz japonskega okolja izbrala in zadržala fizično gibanje in diskretno miniaturno dramsko karakterizacijo. Na začetku drugega dejanja je reducirala igro na statičen, dekorativni detajl likovne kompozicije, v ležečem položaju me je umetnica spomnila na Fužiteja in na tiste znane miniature s tušem. Z intenzivnim dramatičnim oblikovanjem je poudarila marsikateri detajl (denimo dialog s konzulom v

211 »G-đica anita Mezetova kao Madam Beterflaj«, *Pravda*, 16. 6. 1938.

212 Pavle Stefanović, »Naša najnovija gospođa Leptirica«, *Pravda*, 19. 6. 1938, str. 19.

213 Posebno uspešna je bila Zlata Gjungenac, ki je ustvarila »življenje brez poze ... brez grimas na odru, iskreno, iz globine svojega umetniškega instinkta, človeško.« (Miloje Milojević, »G-đa Đundenac peva kao gost ulogu 'Madam Beterflaj'«, *Politika*, 26. 5. 1936, str. 12.).

214 Miloje Milojević, »G. Milošević diriguje prvi put operu Madam Beterflaj, a gca. Meze prvi put peva naslovnu ulogu te opere«, *Politika*, 19. 6. 1938, str. 14.

prizoru branja pisma). Prvo opozorilo na usodo, ki jo čaka, je dobila s steklasto otrplo masko iz dragocenih vaz, na pragu smrti pa so ji roke trepetale kot krila majhnega bitja, katerega ime nosi. Vse polno ritma, do praga plesa. Bila je pretresljiva v krivici, ki so ji jo napravili.²¹⁵

Liu

Ker so lirične vloge ustrezale njenemu temperamentu in osebnosti, jih je pela naravno. V nekaterih drugih vlogah, kot denimo Liu, je začutila potrebo po bolj intenzivnem dramskem poudarku pri svoji interpretaciji. Meze je vnesla v vlogo sužnje »mnogo nežnosti in izniansirano skalo bolečine,«²¹⁶ vendar ji je v prizoru smrti Liu zmanjkala intenzivnost glasu in bolj odločna kretanja. Ob tem je Pavle Stefanović zapisal: »Če bi gdč. Mezetova uspela pretrgati vez stilizirane atmosfere igralka in pevke lirizma, bi pridobil prizor smrti male Liu iskrenost in popolnost.«²¹⁷

Ostali liki iz oper italijanskih skladateljev

Poleg Mimi, Čočosan in Liu je Anita Meze pela še Neddo (*Glumači*), Adino (*Kapljice za ljubezen*), Marino (*Štirje grobijani*) in Nannette (*Falstaff*). Njen prvi nastop v beograjskem Narodnem gledališču je bila vloga Nedde. Tedaj je z doživljanjem in fino igro²¹⁸ prinesla na oder »svežino«. Ker pa je bila še vedno začetnica, so bila potrebna določena režijska navodila za bolj naravno izvedbo v skladu z odrskim dogajanjem. Ostale like je Meze pela konec tridesetih let (1937–1940), ko je že imela določene odrske izkušnje. Njene kreacije so kritiki ocenili kot igralsko izvrstne (Marina²¹⁹) in stilno zveste (Adina,²²⁰ Nannetta²²¹).

215 Pavle Stefanović, »Naša najnovija gospoda Leptirica, *Pravda*, 19. 6. 1938, str. 19.

216 Miloje Milojević, »Liu gce Meze«, *Politika*, 28. 9. 1939.

217 Pavle Stefanović, »*Turandot* na potu alternacija«, *Pravda*, 28. 9. 1939 (druga izdaja).

218 »Uspeh slovenske pevke v beograjski operi«, *Jutro*, 2. 6. 1934.

219 Pavle Stefanović, »Premijera muzičke komedije *Četiri grubijana*«, *Pravda*, 21. 11. 1938, str. 7.

220 Milenko Živković, »Gaetano Doniceti: *Ljubavni napitak*«, *Vreme*, 17. 10. 1937.

221 Pavle Stefanović, »Premijera Verdijevog *Falstafa*«, *Pravda*, 28. 1. 1940, str. 5.

b) Francoski repertoar

Anita Meze je pela štiri vloge iz oper francoskih skladateljev – Manon, Garsias (*Don Kihot*), Mignon in Micaelo (*Carmen*). Vlogo Manon je pela neposredno po prekinitvi svojega prvega angažmaja v beograjski Operi. Še vedno mlada in igralsko še ne povsem dozorela Meze ni mogla popolnoma prodreti v lik, ki od začetka do konca opere doživlja izrazito transformacijo. Pavle Stefanović je zapisal: »Gdč. Mezetova je srčno in ljubko pela nedolžno in ognjevito Manon v prvem dejanju, ki ji je tudi pevsko najbolj uspel. Za dramatično strastnost prizora v cerkvi mlado bitje še nima dovolj življenjske izkušnje za avtentičen življenjski lik, ki se, treba je vedeti, vedno preliva v umetniško ekspresijo.«²²²

Mnenje Pavla Stefanovića so delili tudi ostali kritiki. Miloje Milojević je poudarjal kompleksnost vloge, skozi katero pronica »celotna skala psiholoških stanj /.../ od naivne srčnosti /.../ prek poudarka polne /.../ ljubezni, do površne mondenosti /.../ do situacije, ki kaže najgloblje človeško trpljenje žene, vržene iz poštene družbe, zaradi česar tudi umre«. Presodil je, da je Anita Meze za vlogo Manon manjkala velika mondena kretnja, tako da je njena vloga bolj spominjala na študijo kot na zrelo umetnino.²²³ Dragutin Čolić je ocenil kreacijo Meze kot izvrstno, boljše interpretacije pa ni zmoгла ustvariti le zaradi pomanjkanja študija vloge z dobrim režiserjem.²²⁴

Videti je, da je najjasnejša osvetlitev tega problema uspela Branku Dragutinoviću, ki je ugotovil, da je bila vloga Manon zunaj slogovnih okvirov, ki so predstavljali pravi domet Anite Meze in znotraj katerih je imela v prvem leta angažmaja največ uspeha. Svoje razmišljanje je zaključil takole: »Za zdaj je težko reči, ali gdč. Meze nima igralske izkušnje za široko gesto mondenke in ali v njenem igralskem talentu sploh obstaja predispozicija za to. Videli bomo v njenem nadaljnjem razvoju.«²²⁵

V kontekstu izraženih mnenj eminentnih glasbenih kritikov nekoliko čudi to, kar so slab mesec pred tem zapisali o isti vlogi Anite Meze ob gostovanju Andreja Burdina. Pavle Stefanović je najprej opisal vse vrline tega odličnega pevca, ki so se kazale v popolni vokalizaciji, vokalnotehnični

222 Pavle Stefanović, »G-ca Mezetova kreira ulogu Manon«, *Štampa*, 5. 5. 1935, str. 8.

223 Miloje Milojević, »Gca Meze peva prvi put ulogu Manone«, *Politika*, 3. 5. 1935, str. 8.

224 Dragutin Čolić je ugotovil, »Manon se na našem odru kot mnoge druge opere izvaja brez režiserja in pevci oblikujejo svoje vloge kot vedo in znajo.« (Dragutin Čolić, »G-dica Meze prvui put kao Manon«, *Pravda*, 3. 5. 1935, str. 12).

225 Branko Dragutinović, »Muzika u zemlji. Beograd«, *Zvuk*, 1935, št. 5, str. 179.

spretnosti, lepem legatu, razkošni dinamični izdiferenciranosti, široki gesti ... Zatem je ugotovil, da je bila Manon Anite Meze »glasovno in igralsko na višini in popolnoma skladna z njegovo odrsko dejavnostjo« in da je »veliko in težko vlogo prva sopranistka odlično obvladala /.../ z resnim študijem«. ²²⁶ Tako se postavlja vprašanje, ali je Anita Meze v tako kratkem času zares uspela obvladati to vlogo. Če jo je, je bila povprečnost njene prvega nastopa posledica nezadostnega dela z režiserjem in ne njene nezmožnosti za široko mondeno gesto. Predpostavljamo tudi, da je sam Burdino kot zrel umetnik Aniti Meze pomagal pri bolj studiozni kreaciji lika. Po drugi strani je možno tudi to, da so se pričakovanja kritikov glede na njeno prvo predstavo spremenila in da so se zadovoljili z ravno interpretacije lika Manon, ki je je bila Meze kot začetnica zmožna. Izkazala se je tudi v epizodni vlogi Garsias na premieri opere *Don Kihot*, ²²⁷ medtem ko je vloga Mignon postavila nove zahteve s svojimi nenadnimi in postopnimi kontrasti narave tega ženskega lika. Meze je enako uspešno predstavljala naivne, kljubovalne in dramatične poudarke vlog in ustvarila živo, slikovito in skladno kreacijo. ²²⁸

c) Nemški repertoar

Ker so ji posebej ustrezale vloge v Mozartovih operah (Suzana, Zerlina, Pamina), jih je Anita Meze pela še posebej uspešno. V vlogi Suzane se je izmenjavala s Kornelijo NinkovićGrozano. Njena kolegica je uspešno predstavila »temperamentni zanos, vragolije in veder humor« tega lika. Vendar zaradi pomanjkanja fleksibilnosti njenega glasu vokalni vidik njene kreacije ni bil na isti ravni kot odrski. Interpretacija Anite Meze je bila celovita in njeno tolmačenje je kazalo »fin smisel za slog do najmanjših detajlov«. ²²⁹ Miloje Milojević je menil, da je Meze posebej poudarila lirično stran Suzanine narave:

Pri ocenjevanju vloge gđč. Meze moramo začeti na koncu: od finega izliva globoke čustvenosti v prizoru na vrtu in od dueta

226 Pavle Stefanović, »Dva uspeha g. Birdinoa, dva neuspeha odgovornih činilaca naše opere«, *Štampa*, 11. 6. 1935, str. 7. Isti kreaciji Anite Meze je pozitivno ocenil tudi Milenko Živković (Milenko Živković, »Gostovanje g. Birdinoa u *Manon*«, *Vreme*, 7. 6. 1935).

227 Niloje Milojević, »Premijera Masneve opere *Don Kihot*. Veliki uspeh reditelja dr. Hecla i njegovih sarađnika«, *Politika*, 20. 5. 1935, str. 12.

228 Miloje Milojević, »Nova podela Tomasove opere *Minjon*«, *Politika*, 15. 3. 1936, str. 13.

229 Milenko Živković, »*Figarova ženidba* u novoj podeli«, *Vreme*, 14. 2. 1936.

z grofico v tretjem dejanju. Vsa narava gdč. Meze in vsa fina gibkost njenega nežnega soprana sta se brezhibno uresničili v liričnih izlivih teh dveh prizorov. Od tu pridemo prek gibljivih in hektičnih prizorov do kljubovalnih poudarkov Suzane v prvem dejanju nasproti Figaru in Marcelini. Zdelo se je, da je neka zelo čustvena narava prispevala veliko svojih lepih naravnih lastnosti, da bi ustvarila tako čustvene kot tudi vražje in kljubovalne plati vloge.²³⁰

Posamezni kritiki pa so menili, da je izvajalska raven Anite Meze tolikšna, da bi lahko isto vlogo uspešno pela na mnogo večjih evropskih odrih.²³¹ Na premieri opere *Don Giovanni* je Meze pela Zerlino. To delo je prišlo na oder prezgodaj, tako da so dirigenta (P. Miloševića), režiserja (T. Štrocla k. g.) in dober del ansambla (Z. Zikova, K. Ninković-Grozano, R. Ertla) obtožili, da so »iskreno delovali proti Mozartu«. Med solisti, ki so peli po smislu Mozartove glasbe, sta bila na prvem mestu Anita Meze in Milorad Jovanović (Leporello) ter Božidar Mitrović (Masetto), ki je ustvaril eno od svojih najboljših vlog. Vsi trije so prinesli pravi Mozartov slog in ustvarili »igralsko detajlno naštudirane in odrsko žive kreacije«.²³² Milenko Živković je šel v svoji oceni še dlje in proglasil Anito Meze za »glasovno in igralsko najustreznejšo Mozartovo interpretko«.²³³

Ko so opero po več kot letu dni obnovili v režiji in pod dirigentsko palico Mirka Poliča, so z izjemo Meze, Jovanovića in Mitrovića zamenjali vse soliste, kar potrjuje visoko raven kreacij, ki so jih ustvarili. Anita Meze, »tipična Mozartova pevka«, je tokrat s »polno dražesti in živahnosti ustvarila ljubko Zerlino«.²³⁴ Kot močni nosilci sloga so se uveljavili Nikola Cvejić (Don Giovanni) in Milorad Jovanović (Leporello). Čeprav je bila odlična Pamina, je Aniti Meze manjkala »dodelava« igralskega dela vloge, kar je opazil Pavle Stefanović: »Še nekaj igralskega cizeliranja, pa bo njen čisti, mehki, intonančno brezhibni lirični sopran postal sestavni element polne sinteze aktivnosti opernega umetnika plemenite vrste. Njena odlična Pamina ne dopušča dvoma.«²³⁵

230 Miloje Milojević, »Nova podela nekolikih uloga u Mocartovoj *Figarovoj ženidbi*«, *Politika*, 14. 2. 1936, str. 10.

231 Milenko Živković, »*Figarova ženidba* u novoj podeli«, *Vreme*, 14. 2. 1936.

232 Branko Dragutinović, »Premijera Mocartove opere *Don Huan*«, *Vreme*, 19. 1. 1938, str. 5.

233 Milenko Živković, »V. A. Mocart: *Don Huan*«, *Vreme*, 19. 1. 1938, str. 10.

234 Milenko Živković, »Obnova Mocartovog *Don Huana*«, *Vreme*, 6. 11. 1939.

235 Pavle Stefanović, »*Čarobna frula* s Paminom g-đice Mezetove«, *Pravda*, 23. 4. 1939.

d) Češkoslovaški repertoar

Anita Meze je pela samo v eni operi češkoslovaškega repertoarja. V operi *Prodana nevesta* je pela vlogo Marinke in jo oživila muzikalno in igralsko diskretno.²³⁶ V isti vlogi je nastopila v sezoni 1939/40 v Hrvaškem narodnem gledališču ob proslavi 25-letnice umetniškega dela Dragice Papeš, solistke zagrebske Opere, ko je nenadoma zamenjala obolelo kolegico Vilmo Nožinić. Luj Šafranek Kavić je tedaj njeno igro označil kot iskreno, nevsiljivo prisrčno in prepričljivo.²³⁷

e) Jugoslovanski repertoar

Anita Meze je v predvojnem obdobju na odru Narodnega gledališča interpretirala šest ženskih likov (Morano, Emino, Dorico, Gjulo, Jeleno, Maro) iz oper jugoslovanskih skladateljev,²³⁸ od tega je pela štiri na premiernih izvedbah del.²³⁹ Z izjemo *Era z onega sveta* te opere niso imele veliko ponovitev, saj zanje ni bilo zanimanja občinstva. Ker je šlo za opere z enostavnim sižejem in poenostavljenim glasbenim jezikom, so solisti in med njimi Anita Meze najpogosteje ustrezali zahtevam vloge.

Meze je vlogo Morane poustvarila kultivirano, prisrčno in toplo.²⁴⁰ V vlogi Emine, ki ji igralsko ni ustrezala, se je neuspešno poskušala vživeti v preprosti sevdah, ki ji ni bil niti malo blizu.²⁴¹ Lik Dorice je pričarala v popolnosti njenega temperamenta.²⁴² Poleg igralskega je pokazala tudi plesni talent, ker se je morala zaradi narave vloge s partnerjem Vladeto Popovićem naučiti plesa s pomočjo Margarite Froman.²⁴³ Po besedah Pavla Stefanovića je bil rezultat naslednji: »Po desetih vajah se je ljubezenski par iz opere *Dorica pleše* zares naučil tudi plesati. G. Knjazov zdaj razmišlja, da

236 Branko Dragutinović, »Prodana nevesta u novoj podeli«, *Pravda*, 30. 3. 1937, str. 12.

237 Luh Šafranek-Kavić, »Prodana nevesta. Jubilej Dragice Papeš. Gostovanje Anite Meze«, *Jutarnji list*, 5. 2. 1940.

238 Na jugoslovanskem repertoarju Anite Meze sta bili dve operi srbskih (*Nasilnik* Petra Krstića in *Đurađ Branković* Svetomira Nasrasijevića) ter štiri opere hrvaških skladateljev (*Morana* in *Ero z onega sveta* Jakova Gotovca, *Dorica pleše* Krsta Odaka in *Nikola Šubić Zrinjski* Ivana Zajca).

239 *Dorica pleše, Ero z onega sveta, Nikola Šubić Zrinjski, Đurađ Branković*.

240 Miloje Milojević, »Morana kao svečana predstava«, *Politika*, 4. 10. 1934, str. 9.

241 Branko Dragutinović, »Muzika u zemlji. Beograd«, *Zvuk*, 1935, št. 2, str. 62–63.

242 Milenko Živković, »Mladi ansambl Beogradske opere izvodi operu *Dorica pleše* od Krste Odaka«, *Vreme*, 25. 1. 1935.

243 Anita Meze je v operni šoli na ljubljanskem konservatoriju pridobila tudi začetno znanje baleta.

bi jih za vedno izkoristil kot soliste v baletu, seveda, če bosta pristala.«²⁴⁴ Stefanovičeva sodba je seveda pretirana, vendar kaže na to, da je Anita Meze vlogo obvladala v popolnosti, pa tudi na to, da je v času šolanja v Ljubljani pridobila tudi osnovno tehniko baleta.

Od premiere opere *Ero z onega sveta* na odru Narodnega gledališča je Meze neprekinjeno pela vlogo Gjule (1937–1940). Njeni partnerji v vlogi Miča so bili poleg članov beograjske Opere tudi gostujoči tenorji Jan Bartonj, Stojan Kolarov in Franjo Klokočki. Ker se je v beograjskem okolju dokazala kot uspešna interpretka te vloge (»krasna kmečka naivka Gjula«²⁴⁵), so jo angažirali za uprizoritev istega lika tudi v Ljubljani (1936/37) in Zagrebu (1939/40). Na odru Slovenskega narodnega gledališča je nastopila neposredno pred gostovanjem z ansambлом ljubljanske Opere v Italiji. Fran Govekar je ob tej priložnosti zapisal: »Predstava je bila v vsakem pogledu odlična. Partija Gjule je z Mezetovo vsekakor v najboljših rokah, ker se ji tudi osebno bolj prilega kakor se je prilegala prednici, a ima za kmetiško dekle več izrazne topline in mnogo prav pristrčne igre. Mezetova je postavila Gjulo v ospredje, ki ji gre, a s svojim petjem je dosegla morda svoj največji uspeh na dosedanjih gostovanjih. Publika jo je sprejela z radostjo, jo odlikovala po vseh dejanjih in po zadnjem prejela tudi šopek.«²⁴⁶ Odličen partner ji je bil tako kot v Ljubljani tudi na gostovanju v Italiji tenorist Rudolf Francl.

Anito Meze je prav tako doletela priložnost sodelovanja na svečani predstavi *Era z onega sveta* ob Jadranskem dnevu, kjer je bil skladatelj Jakov Gotovac režiser in dirigent. Občinstvu in kritiki se je predstavila kot solidna umetnica in zelo kultivirana pevka.²⁴⁷ Neposredno pred začetkom vojne je v operi *Nikola Šubić Zrinjski* muzikalno in igralsko zvesto pričarala lik Jelene,²⁴⁸ medtem ko je v vlogi Mare dosegla velik uspeh.²⁴⁹

Med operno predstavo se včasih zgodijo nepredvideni dogodki, ki imajo lahko močan vpliv, še posebej če se izvajalci »v trenutku« ne znajdejo. O

244 Pavle Stefanovič, »Za premijeru *Dorica pleše* g-sa Anita Mezetova i g. Vladeta Popović morali su da uče balet«, *Štampa*, 8. 2. 1935. Ruski baletnik Boris Knjazov je bil tedaj šef baleta.

245 Milenko Živković, »Povodom premijere *Ero s onoga svijeta* od Jakova Gotovca«, *Vreme*, 20. 4. 1937.

246 Fran Govekar, »*Ero z onega sveta* z Mezetovo«, *Slovenski narod*, 7. 6. 1937, str. 2.

247 M. K., »Gostovanje Anite Mezetove na svečanoj predstavi *Ere s onog svijeta* u Zagrebu«, *Jutarnji list*, 2. 11. 1940.

248 Milenko Živković, »*Nikola Šubić Zrinjski* od Ov. Zajva«, *Vreme*, 13. 11. 1939; Dragutin Čolić, »Naš muzički život. *Zrinski* na sceni Beogradske opere«, *Slavenska muzika*, 1939, št. 1, str. 1–2.

249 Milenko Živković, »*Đurađ Branković*, muzička drama od Nastasijevića«, *Vreme*, 14. 6. 1940; Pavle Stefanovič, »Premijera muzičke drame *Đurađ Branković* od braće Nastasijević«, *Pravda*, 14. 6. 1940.

takšnem dogodku je Anita Meze v nekem intervjuju zaupala sogovorniku.²⁵⁰ Prvič se je zgodilo, ko je po končanem konservatoriju v ljubljanski Operi pela vlogo Čočosan:

Bila je predstava opere *Madame Butterfly*. Rekviziter je obljubil, da bo za drugo dejanje dal svojega otroka. Prišel je trenutek, ko bi se otrok moral pojaviti na odru. Vendar otroka nikjer. Nastala je prava panika. Profesorica, režiserka opere, je trepetala za kulisami, ko smo peli. Ko ji je režiser povedal, da je otrok zbolel, je bila kot izgubljena. Kot brez duše je stekla v dvorano. Ko je zagledala mater, kako sedi in posluša opero, je pograbila njenega otroka in ga vzela s seboj. Istočasno je rekviziter s taksijem pripeljal svojega otroka. Ko sem se pojavila in hotela vzeti otroka, sta namesto enega stala dva. Nisem vedela, koga naj vzamem, še manj, kaj se je zgodilo. Pograbila sem oba otroka in se z njima pojavila na odru.

In mati je zagledala svojega otroka na odru. Mali je nepričakovano postal igralec ...

V beograjski operi se take »sposoje« otrok iz občinstva sicer niso dogajale, ni pa manjkalo šaljivih trenutkov. Ob neki priložnosti je Evgenija Pinterović zbudila smeh kolegu, ko se je na odru pojavila z velikim klobukom, na vrhu katerega je bila roža z zlomljenim stebлом, ki se je zvijala pri vsakem njenem gibu z glavo. Srečna okoliščina je bila, da v tem trenutku nihče od solistov ni pel. Kakšna nepredvidena okoliščina pa je lahko imela tudi resne posledice, kot recimo na predstavi *Figarove svatbe*. O tem dogodku je Anita Meze povedala naslednje:

V *Figarovi svatbi* sem nekoč rekla kolegici gdč. Nuri Hadžić namesto *contessa* – 'grofica'. Čeprav se nikoli ne zmotim, takrat sem se ... Nuri Hadžić se je začela tako smejati, da ni mogla več peti. Tudi sama sem se znašla v neugodnem položaju. Nisem vedela, kaj naj naredim. Bala sem se, da bo občinstvo opazilo, pa sem pela še njeno partijo. To ni bilo lahko. Pela sem Suzano, veselo vlogo, Nuri pa žalostno, ker jo je mož varal. Od

250 N., »Doživljaji g-dice Anite Mezetove na pozornici. U čemu nalazio najveće zadovoljstvo prvi lirski sopran Beogradske opere«, iz zapuščine Anite Meze, 1936?.

časa do časa me je Nuri Hadžić pogledala in se ponovno začela smejati. Jaz sem pela, ona se je smejala, dirigent se je jezil. In nisem mogla ostati trdega srca. Morala sem pomisliti na nekaj najhujšega, da se ne bi zasmejala. Predstava je tekla. Pojavil se je naš kolega Jovanović. Tudi on je izrabil trenutek in vprašal: 'Kaj vama je tako smešno?' Kar onemela sem. Tudi simpatična Nuri Hadžić se je poskušala zresniti in jaz jo pogledam. Vse zaman. Predstava se je končala brez posledic.

* * *

Marijana Savinšek je redno obiskovala operne predstave, v katerih je pela Anita Meze. Ta se je tako navadila prisotnosti svoje sestre v beograjskem občinstvu, da je zaradi njene odsotnosti hudo trpela. V zvezi s tem je Marijana Savinšek povedala:

Na dan predstave je bila vedno zelo tiha, zbrana, hotela je biti sama in morala sem na vsako njeno predstavo. Nekoč sem zbolela in nisem mogla v opero. Ona je pela Mignon, prišla domov in jokala ter rekla: 'Naj se nikoli več ne zgodi, da ostaneš doma, ko pojem.' Zelo se je želela sprostiti po vsaki predstavi. Vedno smo sedeli do enih ali do dveh ponoči in govorili o tem, kako je bilo, kakšen je bil vtis, in videla sem, kako se je sprostita ...²⁵¹

Iz pričevanja Marijane Savinšek lahko razberemo povezanost obeh sester in izjemno Marijanino zanimanje za umetnost mlajše sestre, ki jo je kazala vse življenje. Njena podpora je bila za Anito Meze v času ukvarjanja s svojim življenjskim poklicem izjemno dragocena.

Med obema vojnama je glasbeno življenje v Beogradu doživelo pravi razcvet. Razlog za to so bile predvsem novonastale ustanove, npr. opera in filharmonija, ki so vse številčnejše prestolnično občinstvo iz leta v leto seznanjale z glasbeno-odrkimi in instrumentalnimi skladbami znanih in manj znanih tujih in jugoslovanskih avtorjev. Obe instituciji sta sodelovali z umetniki iz domovine in tujine. Tako se je beograjsko občinstvo lahko

---

251 Pričevanje Marijane Savinšek v radijski oddaji Kod dva bela goluba, predvajani 23. 3. 1990 na prvem programu Radia Beograd ob deseti obletnici smrti Anite Meze.

spoznalo z umetniki različnih kvalitiet – najpogosteje s povprečnimi in redkeje z vrhunskimi.²⁵² V prestolnici so poleg Beograjske filharmonije občasno koncertirali tudi Orkester kraljeve garde, Orkester glasbenega društva Stanković idr.²⁵³ Pomembnejši prispevek pa je dal tudi radijski orkester, ustanovljen 1929, ki je leta 1937 prerasel v simfonični. Ta glasbeni ansambel je pod vodstvom Mihaila Vukdragovića in Vojislava Vučkovića v petih mesecih nastopil celo na 22 koncertih s popularnim repertoarjem in 10 koncertih z opernimi arijami in opernimi fragmenti.²⁵⁴ Ob kvantiteti niso zanemarili kvalitete, ki se je kazala v uravnoteženih, tehnično dovršenih in dinamično uravnoteženih izvedbah.

Poleg orkestrske so negovali tudi komorno glasbo, ki jo je izvajalo Univerzitetno komorno glasbeno združenje Collegium musicum (ustanovljeno 1925) in številni ansambli, ki so jih večinoma ustanovljali najboljše interpreti iz Beograda. Nekateri so nastopali dlje, drugi za kratek čas, včasih pa so se združili zaradi izvedbe določenih skladb.²⁵⁵ Poseben pečat so v beograjskem glasbenem življenju pustili Beograjski kvartet, Nemeček kvartet, trio Slatin, trio Stojanović-Hajek-Mokranjac, duo Petar Stojanović in Emil Hajek, duo sester Marije in Olge Mihailović idr., kot tudi ansambli, ki so občasno gostovali: Zagrebški godalni kvartet, Kvartet Ševčik, Kvartet Zika (Praški godalni kvartet), Dresdenski godalni kvartet, Kvartet Mozart, Fidel trio iz Münchna, Praški pihalni kvintet, Berlinski komorni orkester ... Komorno muziciranje je bilo priljubljeno tudi med amaterji, ki so se zbirali po domovih in izvajali skladbe klasikov in romantikov.

Za razliko od prejšnjih let, ko so koncertno nastopali le redki posamezniki, so se na koncertnem odru v obdobju med obema vojnama menjavali številni umetniki iz domačega okolja in manjše število tujih izvajalcev, ki so živeli v prestolnici: solopevki Ivanka Milojević in Jelka Stamatović Nikolić, pianisti Jelena Dokić, Rajna Dimitrijević, Emil Hajek, Ciril Ličar,

252 Ob spremljavi Beograjske filharmonije so nastopili pianisti Alfred Cortoit, Aleksandar Borovski, Nikolaj Orlov idr., violinisti Georg Kulenkampf, Vasa Prihoda idr., violončelista Enrico Mainardi, Pierre Fournier ter dirigenti Bernhard Paumgartner, Herbert Albert, Dimitri Mitropoulos in Josef Krips. Med domačimi umetniki so izstopali pianisti Emil Hajek, Ivan Noč, Gordana Milojević, Stana Ribnikar idr., violinisti Karel Holub, Marija Mihailović, Zlastko Baloković idr., pevci Zlata Gjungjenac, Marija Žaludova, Melanija Bugarinović, Rudolf Ertl, Žarko Cvejić idr. (Roksanda Pejović, »Beogradska Filharmonija između dva rata«, *Beogradska filharmonija 1923/1973*, Beogradska filharmonija, Beograd, 1977, str. 31–44.).

253 Ibid., 33.

254 Darinka Simić-Mitrović, »Da capo all' infinito. Pola veka od osnivanja Simfonijskog orkestra i Hora Radio-televizije Beograd«, *Radio Beograd*, Beograd, 1988, str. 33.

255 Roksanda Pejović, »Srpsko muzičko izvođaštvo 1831-1941. Kamerni sastavi«, *Pro musica*, 1984, posebna izdaja december, str. 31–33.

Olga Mihailović, Jelena Nenadović, Ljubica Maržinec, Gordana Milojević, Stana Ribnikar idr., violinisti Petar Stojanović, Jovan Zorko, Milan Jovanović - Braca, Marija Mihailović, Meri Žeželj, orglar Juri Arbatski, francoska harfistka Nicole Anckier Casteran idr.²⁵⁶ Ker je bila Glasbena akademija v Beogradu ustanovljena šele leta 1937, so visoko glasbeno izobrazbo dobili v drugih evropskih središčih. Po vrnitvi so svoje bogato znanje posredovali beograjskemu občinstvu, ki je sčasoma znalo oceniti razliko med povprečnimi in kakovostnimi interpretacijami. V izobrazbi in negi okusa Anite Meze so imela izjemen pomen gostovanja velikih umetnikov: opernega pevca Fjodora Šaljapina, pianistov Alfreda Cortota, Arturja Rubinsteina, Aleksandra Borovskega in Nikolaja Orlova, violinistov Georga Kulenkampfa in Vase Příklad, violončelistov Enrica Mainardija in Pierra Fournierja idr.

Koncerte so v dnevnih časopisih in revijah redno spremljali in komentirali beograjski glasbeni kritiki. Zahvaljujoč njihovim zapisom lahko v veliki meri rekonstruiramo glasbene dogodke v času med obema vojnama in prepoznamo interpretativne kakovosti izvajalcev, tudi Anite Meze.

Ob vse večji dinamičnosti in raznolikosti glasbenega življenja v Beogradu koncerti pevskih zborov niso več zbudili tolikšnega zanimanja poslušalcev kot v predvojnem času, razen če je šlo za koncert velikih vokalno-instrumentalnih skladb, ki so premiero največkrat doživele v Beogradu. Na koncertnem odru so bili najbolj opaženi nastopi vodilnih društev v prestolnici – Prvega beograjskega pevskega društva ter pevskih zborov Stanković in Obilić, ki so v sodelovanju z dobrimi dirigenti dosegli visoko raven²⁵⁷ in obogatili repertoar s kakovostnimi deli domačih in tujih avtorjev.

Prvo beograjsko pevsko društvo je od leta 1933 vodil Predrag Milošević. Za razliko od svojih predhodnikov,²⁵⁸ ki so večinoma izvajali dela jugoslovanskih skladateljev, se je zavzemal za izvedbo vokalno-instrumentalnih del in izvedel Verdijev *Requiem* (1934), Dvořákovo kantato *Mrtvaški ženin* (1935) in Händlov oratorij *Mesija* (1937). Na repertoarju Obilića pa so bila v času med 1934 in 1941 dela *Religiofonija* (*Simfonija orientala*) Josipa Slavenskega, *Kristusovo rojstvo* Hectorja Berliozja (1934), Mozartov

256 Stana Đurić-Klajn, »Istorijski razvoj muzičke kulture u Srbiji«, *Pro musica*, 1971, str. 133–134; Roksanda Pejović, »Srpsko muzičko izvodaštvo 1831-1941. Muzički umetnici na koncertnom podijumu«, *Pro musica*, 1984, posebna izdaja december, str. 3–30.

257 O kakovosti pevskih društev med drugim pričajo prve nagrade, ki so jih leta 1937 dobili v tujini – Prvo beograjsko pevsko društvo na tekmovanju v Budimpešti in Obilić na festivalu v Münchnu.

258 Stevana Hristića (1919), Koste Manojlovića (1919–1931) in Lovra Matačića (1932–1933).

Requiem (1935) in Wagnerjev *Parsifal* (koncertna izvedba 1938). Poleg tega so izvajali sodobna dela jugoslovanskih skladateljev. Zbor Stanković je z izjemo Beethovnovne *Misse solemnis* v glavnem izvajal (sodobne) skladbe domačih avtorjev.²⁵⁹

Kot ena izmed vokalnih solistk v predvojnem Beogradu je Anita Meze z omenjenimi društvi sodelovala pri izvedbah vokalno-instrumentalnih del: s Prvim beograjskim pevskim društvom je pela v Dvořákovih kantati *Mrtvaški ženin* (21. 3. 1935) in v Händlovem oratoriju *Mesija* (8. 4. 1937), z zborom Stanković pa pri izvedbi Beethovnovne *Misse solemnis*.²⁶⁰ Za Beograd med obema vojnama so bili kulturni dogodki prvorazrednega pomena.

Anita Meze je kot mlada umetnica, ki je prve korake naredila na odru beograjske Opere, novembra leta 1934 nastopila s Prvim beograjskim pevskim društvom in Beograjsko filharmonijo na komemorativnem večeru ob umoru kralja Aleksandra Karađorđevića, kjer so izvedli odlomek (»Dies irae«) iz Verdijevega *Requiem*a. Pela je sopranski part in zamenjala Tatjano Hirtino, ki je na premieri *Requiem*a (februarja 1934) pela sopranski solo. Za ostale soliste (Evgenija Pinterović, Krste Ivić in Žarko Cvejić) ni bilo zamenjav.²⁶¹ Ti izvajalci so z istim programom nastopili tudi na komemorativnem koncertu ob obletnici smrti kralja Aleksandra.²⁶²

Nekaj mesecev pozneje, marca 1935, je Anita Meze pela s Prvim beograjskim pevskim društvom pri izvedbi Dvořákovih kantate *Mrtvaški ženin*. Predpostavljamo, da so se med beograjskim občinstvom znašli tudi posamezniki, ki so se spominjali njenega sola iz istega dela izpred treh let, ko je gostovala z zborom in godalnim orkestrom Glasbene matice iz Maribora.²⁶³ Beograjski kritiki so izbor Predraga Miloševića z razširitvijo repertoarja s kantato češkega skladatelja ocenili kot neprimeren. Izpostavili so, da nima posebne umetniške vrednosti, negativno so ocenili vsebino, ki med drugim slika nočno vzdušje na pokopališču (nevihto, prisotnost vampirja, zavijanje volkov, vedeževanje, čaranje itd.). Menili so, da morajo vokalno-instrumentalna dela pripomoči ne samo kulturni, ampak tudi moralni

259 Roksanda Pejovič, »Srpsko muzičko stvaralaštvo 1831-1941. Pevačka društva«, *Pro musica*, 1986, posebna izdaja, str. 25–28.

260 Koncerti so bili na Kolarčevi narodni univerzi.

261 Namesto Predraga Miloševića je tokrat dirigiral Branko Dragutinović (»Kolarčev narodni univerzitet. Komemorativno veče u spomen Blaženopočivšeg Kralja Ujedinitelja priređen od Kolarčevog narodnog univerziteta«, *Politika*, 11. 11. 1934, str. 7).

262 Ž., »Komemorativni koncerti«, *Vreme*, 11. 10. 1935, str. 6. Dirigiral je Predrag Milošević.

263 Beograjsko pevsko društvo je Dvořákovoga *Mrtvaškega ženina* prvič izvedlo leta 1908 pod vodstvom dirigenta Stevana Stojanovića Mokranjca.

vzgoji avditorija. Milenko Živković in Pavle Stefanović sta povzdignila svoj glas proti vraževerju, Stefanović pa je opozoril tudi na škodljiv vpliv dela na krepitev »vkalupljenosti in upogljivosti duha« Beograjčanov, medtem ko je Živković delo označil kot »gnili proizvod omračene zavesti«, ki predstavlja »izobličenje same krščanske religije«, ker »diha bedno praznoverje« in vodi k »neposvetljenosti in poneumljanju«.

Ta vampirska pravljica se kaže kot strupen sad bolne domišljije, ima rušilno moč, s katero lahko neko družbeno-kulturno okolje nemilostno vrne v dobo najhujšega mračnija, od koder smo se s toliko mukami in žrtvami rešili in končno začeli upati, da bi se lahko gibali po neskončnih prostranstvih svetlobe dneva in vdihavali svežino, tako potrebno našemu duhovnemu zdravju. In razume se, da smo se z vso silo branili, da nas ne napihne duh te strupene fantazmagorije, ker nam je nujno potrebna zdrava, človečanska in bolj sodobna umetnost.²⁶⁴

Svetomir Nastasijević je šel celo tako daleč, da je izvedbo označil kot popolnoma nerelevantno in brez kakršnegakoli pomena za beograjsko okolje.²⁶⁵ V interpretaciji Dvoržakove kantate so poleg Prvega beograjskega pevskega društva sodelovali sopranistka Anita Meze, tenorist Vladeta Popović, bas-baritonist Milan Pihler in Beograjska filharmonija. Solisti so uspešno odpeli svoj del, pokazali muzikalnost,²⁶⁶ ustvarili »pravilen koncertni ton« in visok interpretacijski nivo. Čeprav so bili iskreni interpreti glasbe in dela,²⁶⁷ jih je občasno motila preglasna orkestrska spremljava,²⁶⁸ ker dirigentu Predragu Miloševiću ni vedno uspelo ustvariti ustreznih zvočnih odnosov med pevci in orkestrom. Zbor je nasprotno pokazal napredek glede bolj uravnoteženega in polnejšega zvoka in večje dinamične izniansiranosti.

264 Milenko Živković, »Koncert Prvog beogradskog pevačkog društva. Anton Dvoržak: *Svadbeni darovi*«, *Vreme*, 23. 3. 1935, str. 6; Pavle Stefanović, »Dvoržakov *Svadbeni darovi* pred beogradskom muzičkom publikom«, *Štampa*, 24. 3. 1935.

265 Svetomir Nastasijević, »Pregled. Muzika. Koncert Prvog beogradskog pevačkog društva«, *Život i rad*, 15. 4. 1935, str. 508.

266 Dragutin Čolić, »Koncert Prvog beogradskog pevačkog društva. Izvedena je balada *Svadbeni darovi* od A. Dvoržaka«, *Pravda*, 23. 3. 1935, str. 13; Rikard Švarc, »Muzika u zemlji. Beograd. Prvo beogradsko pevačko društvo«, *Zvuk*, 1935, str. 6.

267 Miloje Milojević, »Iz koncertne dvorane. Prvo beogradsko pevačko društvo izvodi Dvoržakove *Svadbene darove*«, *Politika*, 23. 3. 1935, str. 6.

268 Branko Dragutinović, »Mužički pregled. Koncerti in reprize u Operi«, *Javnost*, Beograd, 31. 3. 1935, str. 263; Pavle Stefanović, »Dvoržakov *Svadbeni darovi* pred beogradskom muzičkom publikom«, *Štampa*, 24. 3. 1935.

Vzporedno z nestrinjanjem glede izbora so kritiki podali predloge za dela, ki bi jih bilo treba izvesti. Miloje Milojević se je zavzemal za velike vokalno-instrumentalne oblike jugoslovanskih skladateljev in predlagal *Magnificat* Slavka Osterca; Pavle Stefanović je predlagal Bachova dela, Händlove oratorije in Beethovnovi 9. simfonijo, medtem ko se je Svetimir Nastasijević zavzemal za domačo *a cappella* zborovsko glasbo. Predrag Milošević je nekaj predlogov sprejel in tako so se na repertoarju Prvega beogradskega pevskega društva znašle nove skladbe: Osterčev *Magnificat*, Gotovčeva *Koleda*, zbori srbskih skladateljev,²⁶⁹ pa tudi oratorij *Mesija* Gerorga Friedricha Händla.

Izvedbo znanega in izvrstnega Händlovega dela je Miloje Milojević proglasil za velik podvig in poudaril, da »oratorij kot oblika zahteva močno kulturo izvajalcev« in »močne zvočne mase, ki so sposobne oživiti akcijo, ki je /.../ prikazana s povsem glasbenimi sredstvi.«²⁷⁰ Čeprav grandioznega zvoka zbor ni dosegel, je bila interpretacija na visoki ravni. Prvo beogradske pevsko društvo je dopolnil zbor učencev Glasbene šole v Beogradu, ki je podal glasbeno vsebino tehnično prepričljivo, muzikalno in uravnoteženo.²⁷¹ Podobno slogovno in tehnično »popolnost« so pokazali člani Beogradske filharmonije. Solisti so bili člani beogradske Opere, Anita Meze, Evgenija Pinterović, Vladeta Popović in Žarko Cvejić. Mnenja kritikov glede njihovih interpretacij so se v določeni meri razlikovala, glede na to, kaj so pričakovali od oratorijskih pevcev. Za razliko od Milenka Živkovića in Svetomirja Nastasijevića je Miloju Milojeviću v glasu Anite Meze manjkala »oratorijska barva«, način opernega petja Vladete Popovića in vzdrževanje glasovnega razvoja Evgenije Pinterović. Očitno je menil, da mora operni pevec izvedbo prilagoditi formi dela in slogu njegovega avtorja. Tega, kar je motilo Milojevoća, Svetimir Nastasijević in Milenko Živković sploh nista opazila. Nasprotno – Nastasijević je v interpretaciji Anite Meze opazil izrazit občutek za slog Händlove glasbe, naklonjenost Evgenije Pinterović »dramski tonski obarvanosti in poudarku na petem besedilu« je ocenil pozitivno, medtem ko je način petja Vladete Popovića prišel po njegovem do izraza predvsem v »arijah lirskega značaja in širšega zamaha«. Izvedbo Žarka Cvejića so vsi kritiki ocenili pozitivno. Poleg

269 Roksanda Pejović, »Srpsko muzičko izvođaštvo 1831-1941. Pevačka društva«, *Pro musica*, 1986, posebna izdaja, str. 25.

270 Miloje Milojević, »Prvo beogradsko pevačko društvo izvodi Händlov oratorijum *Mesija*«, *Politika*, 10. 4. 1937, str. 7.

271 Svetimir Nastasijević, »Muzika. *Mesija* od G.F. Händla. Koncert Prvog beogradskog pevačkog društva«, *Pravda*, 11. 4. 1937, str. 2.

običajnih kvalitiet v interpretaciji Anite Meze, o katerih so pisali tudi drugi kritiki, je Svetomir Nastasijević opazil tudi njeno veliko težnjo po tem, da bi petemu besedilu podelila ustrezen glasbeni in psihološki značaj.²⁷² Uspeh izvedbe *Mesije* so pripisali ne le interpretom, ampak tudi dirigentu Predragu Miloševiću, ki se je zelo potrudil za pripravo.²⁷³

Anita Meze je z zborom Stanković, Beograjsko filharmonijo, solisti Evgenijo Pinterović, Josipom Rijavcem in Žarkom Cvejićem pod vodstvom dirigenta Mihaila Vukdragovića sodelovala še v enem izjemnem in nevsakdanjem kulturnem dogodku za medvojni Beograd – v izvedbi Beethovnovne *Misse solemnis*. Glede na zahtevno delo in majhne možnosti za pripravo izvedbe v Beogradu, ki se je v marsičem razlikoval od večjih glasbenih in kulturnih središč,²⁷⁴ se strinjamo z Milenkem Živkovićem, da je šlo za pogumen podvig.²⁷⁵ Kot že ob izvedbi Händlovega *Mesije* tudi tokrat po izvedbi tega grandioznega dela ni prišlo do združitve zaradi antagonizma med beograjskimi pevskimi društvi.²⁷⁶ Poleg tega ni bilo temeljite priprave dela zaradi angažiranosti glasbenikov na »več straneh« in zaradi majhnega števila vaj. Kritiki so se zavedali okoliščin, v katerih so se znašli izvajalci na čelu z Mihailom Vukdragovićem, ki so se potrudili, da bi Beograjčanom predstavili Beethovnovno delo. Tako so njihove napore označili za nadčloveške, še toliko bolj, ker so zapleteni tehnični in interpretativni problemi »deloma preseгли« njihove sposobnosti.²⁷⁷ To se je čutilo pri zboru v fugah *Creda*, kjer mu je zaradi utrujenosti zmanjkalo moči in prodornosti za višek gradacije. Posledica premajhne izurjenosti orkestra je bil »grob« zvok in odsotnost dinamičnega niansiranja.²⁷⁸

Solisti so naredili na kritike različen vtis. Po mnenju Miloja Milojevića in Milenka Živkovića so svoje parte interpretirali slogovno zvesto, zdi pa se, da niso opazili pripombe Branka Dragutinovića, ki je menil, da

272 Svetomir Nastasijević, »Muzika. *Mesija* od G.F. Hendla. Koncert Prvog beogradskog pevačkog društva«, *Pravda*, 11. 4. 1937, str. 12.

273 Milenko Živković, »Muzika. Hendlov *Mesija* u izvođenju Prvog beogradskog pevačkog društva«, *Vreme*, 10. 4. 1937, str. 9.

274 Miloje Milojević je kot zgled navedel Molinarijevo izvedbo *Misse solemnis* v Pragi, ki je zahtevala 20 skupnih vaj s Češko filharmonijo, ogromnim zborom in solisti (Miloje Milojević, »Jedan znamenit muzički događaj u Beogradu. Izvođenje Betovenove D-dur *Mise (Missa solemnis)*«, *Politika*, 20. 5. 1937, str. 10.

275 Milenko Živković, »Prvi put je preksinoč u Beogradu svirana Betovenova *Missa solemnis*, U izvođenju je učestvovalo oko 200 ljudi«, *Vreme*, 20. 4. 1937, str. 10.

276 Miloje Milojević, »Jedan znamenit muzički događaj u Beogradu. Izvođenje Bethovenove D-dur *Mise (Missa solemnis)*«, *Politika*, 20. 5. 1937, str. 10.

277 Branko Dragutinović: »Muzika. Koncert hora Muzičkog društva 'Stanković'. Izvođenje Bethovnovne *Misse solemnis*«, *Pravda*, 20. 5. 1937, str. 13.

278 Ibid.

kvartet solistov ni bil homogen, ker se lirski sopran Anite Meze ni mogel upreti dramskim zahtevam najvišjega glasu, medtem ko Josipu Rijavcu ni vedno uspelo ustvariti polnega tona. S tem sicer ni bilo mišljeno vprašanje interpretativne ravni solistov, ampak neadekvaten izbor (predvsem Anite Meze), ki je zanemaril naravo njihovih glasov.²⁷⁹ Mihalo Vukdragović je z izvedbo *Misse solemnis* zaokrožil eno od najplodnejših sezon v izvajalski praksi zbora Stanković pod njegovim vodstvom (1927–1938).

Anita Meze je s solisti, zborom in orkestrom beograjske Opere večkrat sodelovala pri svečanih predstavah, ki so jih največkrat organizirali za udeležence konferenc in kongresov – v čast delegatov Mednarodne interparlamentarne trgovske konference (1934), parlamentarcev male antante, udeležencev drugega balkanskega kongresa za zaščito otrok (1938) in ob otvoritvi obnovljene gledališke stavbe na Vračaru (1937).²⁸⁰ Z izjemo zadnje so bile vse predstave v zgradbi Narodnega gledališča. Na programu so se največkrat znašli fragmenti iz oper domačih skladateljev in baleti. Meze je pela vloge iz oper Jakova Gotovca – Morano iz prvega dejanja istoimenske opere in Gjulo iz tretjega dejanja *Era z onega sveta*. Dirigiral je Alfred Pordes.

Poleg svečanih so nekoliko redkeje organizirali dobrodelne predstave za ruski Rdeči križ in Sklad za bolne otroke. Na prvi predstavi je Anita Meze z ansamblom beograjske Opere pela v tretjem dejanju Gotovčeve opere *Ero z onega sveta*, medtem ko je na drugi pela arijo iz opere *Sneguljčica* Rimskega-Korsakova ob spremljavi Orkestra kraljeve garde. Zanimivo je, da so bili med udeleženci teh opernih in dramskih umetnikov risarji stripov, člani sokolskih društev, zabavljači (salonski igralci, čarovnik ...) in drugi. Raznovrstni program so sestavili tako, da bi privabil čim več ljudi, od najmlajših do najstarejših.

Člani Drame, Opere in baleta Narodnega gledališča ter godalni kvartet Nemeček Slatin so leta 1939 svečano proslavili 40-letnico umetniškega dela njihovega kolega Aleksandra Ruča, pianista, korepetitorja in profesorja pe-tja. Kot ena izmed množice udeležencev je svoj delež na proslavi prispevala tudi Anita Meze. Svoje večletno sodelovanje z Beograjsko filharmonijo je nadaljevala leta 1937, ko je kot solistka nastopila na priljubljenem koncertu Filharmonije v Narodnem gledališču, kjer je pela arije iz Puccinijevih oper

279 Ibid.

280 Anita Meze je pela arijo iz Gotovčeve opere *Ero z onega sveta*.

Manon Lescaut in *Madame Butterfly*.²⁸¹ Ko je pohvalil njeno glasbeno interpretacijo, je kritik Branko Dragutinović izkoristil priložnost in postavil vprašanje glede upravičenosti izvedbe opernih arij na simfoničnem koncertu. To se mu je namreč zdelo nezanimivo in neokusno, toliko bolj, ker sta opera in koncertni oder zanj predstavljala »ne le dva različna sloga, ampak tudi dva popolnoma različna svetova«. ²⁸² Čeprav je bil koncert namenjen širokemu občinstvu, je bila dvorana »skoraj prazna« zaradi nezadostne reklame, zasičenosti občinstva z raznovrstnimi vsebinami ali koncertne krize, ki se je pojavila kot posledica razširitve novega medija – radia.

Anita Meze ni kazala zanimanja za sodelovanje pri zabavnih prireditvah, kar potrjuje podatek, da je samo enkrat, neposredno pred začetkom vojne, pela na »Budvanskem večeru«. Udeleženci so bili operni pevci, dramski umetniki, pevci in havajski kvartet. Program z recitacijami primorskih in dalmatinskih pesmi so prenašali neposredno prek radia.²⁸³

Z ustanovitvijo beograjske Opere in Filharmonije, manjših komornih ansamblov in s koncertiranjem instrumentalistov iz domovine in tujine se je v Beogradu začel kontinuiran razvoj glasbenega življenja. Na ta način se je občinstvo lahko spoznalo z različnimi vsebinami in glasbenimi žanri. Ker so avditorij večinoma sestavljali glasbeno neizobraženi meščani, jih je bilo treba vzgojiti oz. izobraziti. Kot najuspešnejši pri tem procesu so se pokazali koncerti z uvodnim predavanjem, na katerih je občinstvo dobilo vpogled v to, kar so tisti večer poslušali. Takšne glasbene ure so organizirali Narodni konservatorij društva Cvijeta Zuzorić, Kolarčeva ljudska univerza, Univerzitetno komorno glasbeno združenje Collegium musicum idr.

Anita Meze je pogosto nastopala na koncertih z uvodnim predavanjem. Tako je med letoma 1936 in 1939 osemkrat sodelovala na glasbenih urah Kolarčeve ljudske univerze, ki so jih poleg drugih predavanj o umetnosti in znanosti izvajali od začetka njene ustanovitve leta 1932.²⁸⁴

V prvih dveh sezonah (1932/33 in 1933/34) so predavanja redko spremljale glasbene ilustracije, s prihodom Vojislava Vučkovića na mesto vodje glasbene sekcije na Kolarčevi ljudski univerzi pa se je začelo sistematično delo, s katerim so občinstvo seznanjali s slogovnimi smermi v glasbi ter s

281 Ob Aniti Meze sta na koncertu nastopila baritonist Rudolf Ertl in violinist Karel Holub.

282 Branko Dragutinović, »Popularni koncert Beogradske filharmonije«, *Pravda*, 23. 3. 1937, str. 7.

283 »Program Radio Beograda za 13. 3. 1941. godine«, *Radio Beograd*, Beograd 7. 3. 1941, str. 12.

284 Roksanda Pejović, »Muzički časovi na Kolarčevom narodnom univerzitetu 1928-1941.«, *Zvuk*, 1982, št. 3, str. 6.

pomembnimi tujimi in jugoslovanskimi skladatelji, pri čemer so visoka merila postavili ne le za predavatelje, temveč tudi izvajalce. Med predavatelji je bilo največ skladateljev različnih generacij, muzikologov, glasbenih piscev, nekaj pa tudi neglasbenikov, kot sta filolog Aleksandar Belić in književnica Isidora Sekulić.²⁸⁵ Krog izvajalcev je bil širok in je zajemal pevce, instrumentaliste (najpogosteje pianiste in violiniste) in komorne ansamble iz domovine in tujine.

Pregled dogodkov, na katerih je sodelovala Anita Meze:

1. 2. 1936	Predrag Milošević: Mozartova opera ob premieri Figarove svatbe	Fragmenti iz <i>Figarove svatbe</i> , <i>Don Giovannija</i> in <i>Čarobne piščali</i>
20. 2. 1936	Mihalo Vukdragović: Naši sodobni skladatelji (Konjović, Milojević, Slavenski)	Cikel pesmi za sopran in klavir
6. 11. 1936	Rikard Švarc: 40 let po smrti A. Brucknerja	Brahmsovi in Mahlerjevi samospevi
2. 12. 1936	Isadora Sekulić: Mozart	Arije iz oper
2. 1. 1937	Petar Konjović: Janaček skladatelj – dramatik	Arija iz <i>Jenufe</i>
neznani datum	Vojislav Vučković: Donizetti ob premieri opere <i>Kapljice za ljubezen</i>	Odlomki iz opere <i>Kapljice za ljubezen</i>
16. 3. 1939	Branko Dragutinović: O delih sodobnih jugoslovanskih skladateljev	Vukdragović: <i>Uspavanka</i> ; Milojević: <i>Pesem o orlu</i> , <i>Šarplaninska uspavanka</i> ; Škerjanc: <i>Večer soparen bo</i> ; Lajovic: <i>Kaj bi me gledal</i> ; Papandopulo: <i>Momče, more</i>
neznani datum	Branko Dragutinović: Čas opere <i>Zrinjski</i> in njegov avtor Ivan Zajc	Fragmenti iz opere <i>Zrinjski</i> ²⁸⁶

285 Med letom 1932 do aprila 1941 so predavali Miloje Milojević, Mihailo Vukdragović, Dragutin Čolić, Vojislav Vučković, Rikard Švarc, Predrag Milošević, Petar Bingulac, Milenko Živković, Stana Đurić-Klajn, Lujo Davičo, Petar Konjović, Branko Dragutinović. Avtorji uvodnih predavanj so bili še Slavko Osterc, Dragotin Cvetko, Ivan Kamburov, Karel Boleslav Jiráček, Pelegrini in Becking (Roksanda Pejović, »Muzički časovi na Kolarčevom narodnom univerzitetu 1928-1941.« *Zvuk*, 1982, št. 3, str. 6–7).

286 Podatke smo našli v članku: Sava Marinković »Vojislav Vučković i muzički časovi na Kolarčevom narodnom univerzitetu«, *Zvuk*, 1982, št. 4, str. 22.

Kot ponazarja program, je Anita Meze večkrat pela glasbene ilustracije na predavanjih ob premierah oper. Poleg arij iz oper Mozarta, Donizettija in Zajca, v katerih je pela ženske vloge, je pela tudi arijo iz Janačkove *Jenufe*. Na vseh svojih prvih koncertnih nastopih se je trudila za propagiranje domačih skladateljev, zato je bila nujna gostja predavanj, posvečenih sodobnim jugoslovanskim skladateljem. Na enem od njih je nastopila ob spremljavi Mihovila Logarja, sicer pa je, poleg Lovra Matačića, ki jo je na klavirju spremljal enkrat, najpogosteje nastopala s Predragom Miloševićem in z Aleksejem Butakovim.

Glasbene ure na Kolarčevi ljudski univerzi so imele veliko poslušalcev. Posebno zanimanje je vladalo za operna dela skladateljev, ki so bila na sporedu Narodnega gledališča. Rekordni obisk je imelo predavanje Isadore Sekulić, ki je pritegnilo ne samo glasbeno, temveč tudi bralsko občinstvo znane pisateljice.

Beograjski kritiki so redno spremljali glasbene ure in o njih pisali v časopisih. Dogajalo pa se je, da so svojo pozornost večinoma posvetili vsebini predavanja in skladbam, ki so bile ob tej priložnosti izvedene, zlasti če je šlo za dela jugoslovanskih skladateljev.²⁸⁷ Mnogo manj časa so namenili izvajalcem, ki so jih največkrat omenili le z imeni ali pa skromno komentirali izvedbo. Na osmi glasbeni uri Kolarčeve univeze, 20. 2. 1936, posvečene delom Konjovića, Milojevića in Slavenskega, je Milenko Živković z jezikom glasbenega amaterja ocenil svoje videnje interpretacije Anite Meze: »Z razpetim grlom, iz katerega veje svež in čist zrak slovenskih Alp, in dobro dikcijo je gdč. Mezetova pela pet Milojevićevih pesmi.«²⁸⁸ Ob isti priložnosti je skladatelj Miloje Milojević močno pohvalil izvedbo svojih pesmi in poudaril, da jih je Meze interpretirala tehnično dobro, slogovno zelo zvesto in s potrebno toplino v izrazu.²⁸⁹

Mišljenja kritikov pa so se nekoliko razlikovala pri arijah iz Mozartovih oper, ki jih je umetnica pela na četrti glasbeni uri leta 1936. Za razliko od Branka Dragutinovića, ki ga je motila pretirana stilizacija,²⁹⁰ je Milenko Živković menil, da je Meze ustvarila in tudi pazljivo obdelala Mozartove

287 Največ zapisov v zvezi z glasbenimi urami je posvečenih jugoslovanskim skladateljem.

288 Milenko Živković, »Muzika. Naši savremeni kompozitori. Na osmom muzičkom času Kolarčevog narodnog univerziteta«, *Politika*, 23. 2. 1936, str. 11.

289 Miloje Milojević, »Muzika. Naši savremeni kompozitozi. Na osmom muzičkom času Kolarčevog narodnog univerziteta«, *Politika*, 23. 2. 1936, str. 11.

290 Branko Dragutinović, »Sedmi muzički čas Kolarčevog narodnog univerziteta. Pred premijeru Mocartove *Figarove ženidbe*«, *Pravda*, 1. 2. 1936, str. 13.

slogovne odlike.²⁹¹ Po zgledu glasbenih ur na Kolarčevi ljudski univerzi je Miloje Milojević ob premieri opere *Dorica pleše* predaval z glasbenimi primeri v beograjskem Narodnem gledališču. Arije, pesmi in zaključni zbor iz opere Krsta Odaka so izvedli sopranistki Anita Meze in Katica Jovanović, mezzosopranistka Milica Manojlović, tenorista Vladeta Popović in Krste Ivić, basist Žarko Cvejić ter operni in večerni zbor ob klavirski spremljavi Predraga Miloševića. Miloje Milojević pa je prav tako imel navado, da je s predavanji pospremil koncerte Collegiuma Musicum, komornega združenja univerzitetnih profesorjev,²⁹² ki ga je sam tudi ustanovil. Poleg članov združenja so neredko nastopali glasbeniki iz Beograda in drugih jugoslovanskih središč, največkrat pa so izvajali baročna, zgodnjeklasična in klasična klasicistična dela. Na enem od njih so sodelovali Anita Meze, violinistka Nada Jevđenijević Brandl in pianist Aleksej Butakov. Meze je, kot je ugotovil Pavle Stefanović, »s stilno primerno, popolnoma izdelano tehniko petja melodičnih oblik starih mojstrov in s toplo ekspresivnostjo« ob spremljavi Brandlove in Butakova zapela arijo Adraste iz opere *Il Clearco in Negroponte* ter arijo *Žena je še zvesta* A. Scarlattija, nato pa še arije-to Bologne Torellija. Prav tako je pela Brahmsove samospeve (*Uspavanka*, *Moja ljubezen*) »s tenkim posluhom za slog«.²⁹³

Anita Meze je sodelovala tudi z Društvom prijateljev glasbe Cvijeta Zuzorić.²⁹⁴ V okviru Festivala jugoslovanske orkestralne glasbe, ki ga je priredilo to združenje, je nastopila pred umetniki, ki so obiskali Oplenac, da bi se poklonili posmrtnim ostankom kralja Aleksandra Karađorđevića. Zapela je samospeve Miloja Milojevića ter priredbe medžimurskih ljudskih pesmi Josipa Slavenskega.

Medtem ko je med obema vojnama večkrat gostovala na odru Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani, je na koncertu nastopila samo enkrat. V tem primeru je nadaljevala sodelovanje s Pavlom Šivicem, ki se je začelo že na začetku študija. Njun koncert se je odvil tri leta zatem, ko je umetnica odšla iz Ljubljane in začela kariero v Beogradu. V tem času si je pridobila

291 Milenko Živković, »Muzika. Naši savremeni kompozitori. Na osmom muzičkom času Kolarčevog narodnog univerziteta«, *Politika*, 23. 2. 1936, str. 11.

292 Člani so bili poleg nekaterih profesionalnih glasbenikov amaterji – profesorji, docenti, asistenti in študenti na Univerzi (Roksanda Pejović, »Srpsko muzičko izuvođaštvo 1831-1941. Collegium musicum«, *Pro musica*, 1984, posebna izdaja, december, str. 36).

293 Pavle Stefanović, »Drugi javni čas Kologium muzikuma«, *Pravda*, 24. 12. 1939, str. 5 (2. izdaja).

294 V okviru društva je deloval Narodni konzervatorij, ki je zlasti med letoma 1925 in 1939 organiziral koncerte, kjer so nastopali umetniki vseh generacij – od najmlajših do uveljavljenih (Roksanda Pejović, »Srpsko muzičko izuvođaštvo /.../«).

izkušnje na opernih odrih doma in v tujini, za sabo pa je imela tudi določeno število vokalnih nastopov na koncertnem podiju in radiu, medtem ko se je Pavel Šivic po izpopolnjevanju študija kompozicije in klavirja (1931–1934) ukvarjal s pedagoškim delom na konservatoriju v Ljubljani (od 1934) in občasno nastopal kot pianist. Meze je za ta koncert pripravila arije in vokalne skladbe Pergolesija, Mozarta, Rossinija, Schuberta, Straussa, Gounoda, Brahmsa in jugoslovanskih skladateljev Milojevića, Gotovca in Lajovca, medtem ko je Pavel Šivic poleg klavirske spremljave omenjenih skladateljev izvedel še dela Bacha, Skrjabinina, Bartóka in Szymanowskega.

Kljub temu da mladim izvajalcem občinstvo ni pokazalo nekdanje zvestobe, pa koncert vseeno ni šel neopaženo mimo glasbenih kritikov, ki so posebno pozornost posvetili petju Anite Meze. Vilko Ukmar je opazil zrelost njene interpretacije in poudaril, da se je v zadnjih letih razvila v umetnico. Njen glas je označil kot uravnotežen, lep in primeren, prodoren, izvedbe pa kot doživete in slogovno pravilne. »V tem pogledu je pevka lepo razlikovala značaj Schuberta od Brahmsa, Gotovca ali Milojevića od Lajovca, Mozarta in Gounoda. Vsakemu od njih je znala dati svojski značaj in izraz. – Tako je bilo mogoče doživeti ob petju Anite Mezetove stvarno lepoto pevske umetnosti, ki je skoraj dosegla vrh pri Schubertu in Mozartu.«²⁹⁵ Podobno je menil tudi Franc Šturm.²⁹⁶ Pavel Šivic se ni izkazal le v vlogi spremljevalca na klavirju, ampak tudi kot pianist. Koncert je imel po besedah kritikov resen umetniški značaj.²⁹⁷

***

Čeprav Anita Meze med obema vojnama v Beogradu ni imela samostojnih koncertov, je s sodelovanjem pri reprezentativnih vokalno-instrumentalnih delih in številnih predstavah priložnostnega značaja prispevala svoj delež k razvoju koncertnega življenja. Njene zasluge se zdijo še večje s stališča aktivnega angažiranja pri vzgoji občinstva. Ko je spoznala pomen glasbenih večerov, je brez ozira na simbolične honorarje vedno rada nastopala v drugem delu večera, kjer so z glasbenimi primeri ilustrirali predavanja.

Na koncertu s Pavlom Šivicem v Ljubljani se je predstavila kot formirana in zrela umetnica, ki je pripravljena, da se razvije ne samo na opernem, pač pa tudi na koncertnem odru. Njeni samostojni koncerti

295 Vilko Ukmar, »Koncert Mezetove in Pavla Šivica«, *Slovenec*, 8. 4. 1937, str. 7.

296 Franc Šturm, »Koncert Anite Mezetove in P. Šivica«, *Slovenski narod*, 6. 4. 1937, str. 2.

297 Vilko Ukmar, »Koncert Mezetove in Pavla Šivica«, *Slovenec*, 8. 4. 1937, str. 7.

so bili pogostejši po koncu druge svetovne vojne, ko je pokazala večjo prepričljivost, podprto z bogatimi izkušnjami, pogoji za takšne nastope pa so bili takrat mnogo bolj ugodni kot v predvojnem obdobju. Pogosto je gostovala na programih Radia Beograd, saj se je v času med letoma 1936 in 1967 njen glas na radijskih valovih slišal več kot 200-krat.²⁹⁸ Ker je imelo vsako obdobje določene posebnosti v zvezi z razvojem radiofonije, programske politike itd., bomo interpretacije Anite Meze pogledali v vsakem od teh obdobj.

Devet let zatem, ko je začela oddajati prva radijska postaja v Angliji, in v času, ko je imelo več kot 200 mest po svetu svoje radijske postaje, je Beograd dobil svojo srednjevalovno radijsko postajo.²⁹⁹ Njen doseg ni bil širok, vendar so ga do začetka vojne močno povečali.³⁰⁰ Od prvega dne oddajanja je bila glasba sestavni del programa, ki so ga ustvarjali glasbeni strokovnjaki.³⁰¹ Raznovrstni program se je povečal z ustanovitvijo novih izvajalskih ansamblov, med katerimi so bili kvartet, pihalni septet, salonski orkester, veliki orkester (od 1937), zbor (od 1939), jazz orkester, veliki jazz orkester (od 1938), narodni orkester (od 1935), tamburaški orkester (od 1936) in drugi.³⁰² Vzporedno s srednjevalovnim programom (Radio Beograd 1) so od 8. 3. 1936 oddajali tudi kratkovalovni program, namenjen poslušalcem po vsem svetu, ki je poleg glasbe vseboval tudi program v jezikih manjšin

298 Meze se je izkazala s številnimi nastopi na programih Radia Beograd skupaj z drugimi pevci, v glavnem člani beograjske Opere: Melanijo Bugarinović, Katico Jovanović, Stanojem Jankovićem, Nikolo Cvejićem, Žarkom Cvejićem idr. (Ljubomir Kocić in Ljubinko Miljković, »Tragovima sazvučja muzike«, *Ovde Radio Beograd* [zbornik ob 50-letnici], *Radio Beograd*, Beograd, 1979, str. 115.).

299 Darinka Simić-Mitrović, *Da capo all' infinito /.../,* str. 13.

300 Na začetku je bila moč postaje 2,5 kW, neposredno pred začetkom vojne pa 24 kW (»Radiofonija Srbije«, *Leksikon Jugoslavenske muzike*, 2, str. 232).

301 Leta 1929 je bil šef glasbenega programa dirigent Lovro Matačić, od 1. 1. 1930 pa do leta 1937 je glasbeni program vodil skladatelj Petar Kostić. Njegov pomočnik je bil violinist Vladimir Slatina. Z novim oddajnikom z močjo 20 kW se je leta 1937 zamenjalo tudi glasbeno vodstvo, ki sta ga prevzela mlada in ambiciozna glasbenika Mihailo Vukdragović in Vojislav Vučković. Tik pred začetkom vojne leta 1940 je postala postaja Radio Beograd državna ustanova. Imenovanju profašistično orientiranega novinarja Stanislava Krakova za programskega direktorja je sledila zamenjava glasbenega vodstva: za glasbenega šefa Radia Beograd so imenovali Stevana Hristića, za glasbenega svetnika Kosto Manojlovića, generalni sekretar glasbenega programa je postal Svetomir Nastasijević, medtem ko je bil tajnik najprej Vojislav Ičić, nato pa Boris Zorko. Po državnem udaru od 27. 3. do 6. 4. 1941 je radijsko postajo prevzel Stevan Jakovljević in odstranil Stanislava Krakova ter njegove sodelavce. To so bili obenem zadnji dnevi radijske postaje Radio Beograd, ki je med vojno prešla v roke okupatorjem in delovala kot »Wehrmacht Sondergruppe Südost Sender Belgrad« (Darinka Simić-Mitrović, str. 48, 51; Mihailo Vukdragović, »Muzički život Beograda tih godina«, *Beograd u sećanjima 1930-1941*, str. 66.).

302 Darinka Simić-Mitrović, str. 14, 18, 39, 127; Darinka Simić, »Muzički program Radia Beograda od 1929 do 1941.«, *Pro musica*, 1976, št. 87, str. 8; Ljubomir Kocić in Ljubinko Miljković, »Tragovima sazvučja muzike«, *Ovde Radio Beograd*, str. 110.

ter oddaje v nemščini, angleščini, francoščini in italijanščini. Število poslušalcev se je iz leta v leto večalo³⁰³ in je poleg beograjskih zajelo tudi poslušalce z območij Radia Ljubljana, Radia Zagreb in iz tujine.³⁰⁴

Pojav novega medija je v tisku izzval različne komentarje, pri tem pa so pogosto poudarjali predvsem spremembe, ki jih je prinesel. Lastnik radia je lahko vsak dan v lastni sobi občutil, da je »sredi dogajanja sodobne zgodovine sveta« – lahko se je znašel na koncertu v Zagrebu, v dunajski Operi ali na otvoritvi pomorske konference v Londonu.

V prvem letu dela radijske postaje so v časopisu *Radio Beograd* opisali vsebino programa in pozivali poslušalce, naj prijavijo radio in plačajo naročnino. Znane osebnosti glasbenega življenja v Beogradu so se čutile poklicane, da pišejo o novem mediju – Miloje Milojević, Rikard Švarc, Mihailo Vukdragović, Vojislav Vučković in drugi so se v člankih v dnevnem in periodičnem tisku ukvarjali z različnimi vprašanji, vezanimi na radio, definiranjem njegove vloge, izbora glasbe itd. Osnovno vprašanje se je nanašalo na naloge in vlogo radia. Drugo vprašanje, s katerim so se soočali glasbeniki doma in že prej po svetu, se je nanašalo na ustvarjanje specifično radijske glasbe. Že leta 1929 je Rikard Švarc pisal, da novi medij zahteva »svojo glasbo« in kot primer navajal dela nemških skladateljev, pisana za radio. Poudarjal je, da morajo biti dela za radio enostavna, »v smislu stare klasičnosti«, z izjemo moderne plesne glasbe. Rikard Švarc je v začetku tridesetih let trdil, da se mora glasba prek radia razvijati po glasbenih zakonih, katerih osnovne pogoje izpolnjuje oblika potpurija, sicer najbolj zastopanega na programih zabavnih koncertov salonskih orkestrrov. Poleg tega je ponovil zaključne ugotovitve strokovnjakov za radijsko glasbo, povezane z osnovnimi značilnostmi glasbenih del, primernih za oddajo: kratkost v izražanju in preglednost v instrumentaciji.³⁰⁵

303 O tem do neke mere govorijo podatki o številu predplačnikov v obdobju med vojnima – od 1927 plačnikov leta 1929 do 86.060 leta 1938 (*Ovde Radio Beograd*, str. 293). Visoke cene aparatov v višini približno dveh povprečnih plač so v veliki meri vplivale na to, da so bili med naročniki bogatejši (obrtniki, privatni uradniki, trgovci in državni uradniki), medtem ko je bilo število pripadnikov drugih poklicev precej manjše. Radijski aparati so se nahajali tudi v nekaterih javnih lokalih, šolah, čitalnicah, klubih in javnih ustanovah (»Oglas za radio aparate Philips«, *Politika*, 7. 10. 1931; »Podela radio pretplatnika po zanimanju«, tabela 2 iz Predrag J. Marković, str. 110, 108.). Pomembno je omeniti, da so se v obdobju med vojnima aparati postopoma izboljševali: od »radio-telefona« do modelov z enim gumbom, ki jih je izdeloval Philips (Ibid., 105).

304 »Godina dana Beogradske Radio-Emisione Stanice. Govor dr. Milana Stojadinovića, min. u penz., predsednika Radia A. D. na dan 24. III. 1930. god.«, *Radio Beograd*, Beograd, 30. 3. 1930, str. 1–2; »Vesti 'Politike' na beogradskom Radiu«, *Radio Beograd*, Beograd, 17. 3. 1929, str. 2.

305 Rikard Švarc, »Muzika na radiju«, *Zvuk*, 1932, št. 2, str. 48–49.

Od začetka postaje Radio Beograd je glasbi pripadlo pomembno mesto v radijskih programih, ki so sčasoma pridobili določeno fiziognomijo.³⁰⁶ Njihovo vsebino je tvorila kombinacija glasbenega in govornega programa, vendar je bilo glasbi vendarle odmerjenega več časa. Govorni program se je delil na vzgojni, zabavni in informativni, medtem ko je glasbeni obsegal resno, lahko,³⁰⁷ plesno³⁰⁸ in ljudsko glasbo. Anita Meze je do začetka vojne pela tako resno kakor tudi ljudsko glasbo. Kategorija resne glasbe se je nanašala na predvajanje glasbe z gramofonskih plošč ter na prenašanje vokalnih, instrumentalnih, vokalno-instrumentalnih in glasbeno-odrskih del, ki so jih izvajali v studiu Radia Beograd, zunaj studia v koncertni ali drugi dvorani, največkrat v Beogradu (v Narodnem gledališču ali na Kolarčevi ljudski univerzi), včasih v Zagrebu, Ljubljani ali v tujini. Pri tem je šlo največkrat za neposredne radijske prenose izvedb.³⁰⁹ Poslušalci Radia Beograd so tako imeli priložnost slišati izvedbe vrhunskih interpretov.

-
- 306 Radijski programi so v povprečju trajali šest ur dnevno, ob sobotah pa do deset ur. Program so najprej oddajali opoldne in zvečer, od julija 1936 tudi zjutraj.
- 307 Od začetka oddajanja je največji del glasbenega programa na radiu Beograd predstavljala lahka («salonska») glasba. Ta vrsta glasbe je bila široko zastopana v vsakodnevem življenju Beograščanov – izvajali so jo ob projekciji nemih filmov, na promenadnih koncertih, na družabnih zabavah, v kavarnah itd. Radi so jo poslušali tudi prek radia. Njena vsebina je bila različna in je obsegala transkripcije fragmentov iz oper, operet, baletov, potpurije, fantazije, suite itd., kot tudi varietejsko in plesno glasbo. Lahko glasbo na radiu je najprej izvajal Radijski kvartet, nato Radijski orkester, ki mu je dirigiral Fjodor Selinski. Poleg tega so jo predvajali s plošč (Ljubomir Kocić in Ljubinko Miljković, »Tragovima sazvučja muzike«, *Ovde Radio Beograd*, str. 108; Rikard Švarc, »Muzika na radiju«, *Zvuk*, 1932, št. 2, str. 48–49). Med obema vojnama so na radijskih programih v kategoriji lahke glasbe prevladovala skladbe nižje vrednosti, ki so jih pogosto izvajali na »kavarniški« način. Še več, sčasoma so začeli oddajati neposredno iz kavarn, da bi »ugodili« poslušalcem in povečali število naročnikov. Takšna praksa je izzvala odpor Rikarda Švarca, Vojislava Vučkovića in drugih. Švarc je poudarjal, da je salonski orkester, »ki ima nalogo zabavati občinstvo v javnih lokalih in v njih ustvarjati prijetno ozračje«, na radiu prevzel isto funkcijo, kar se ne bi smelo zgoditi. Vojislav Vučković je razlikoval dve vrsti lahke glasbe: profano, ki »poneumlja, demoralizira«, in umetniško lahko glasbo, ki ima umetniško vrednost in »prek užitka prosvetljuje, usposablja in vzgaja v duhu družbene morale.« Vučković je zahteval, da profana lahka glasba »ostane v kabareti in barih« in da se odstrani z radijskih programov (Rikard Švarc, »Muzika na radiju«, *Zvuk*, 1932, št. 2, str. 49; Vojislav Vučković, »Profana i umetnička 'laka muzika'«, *Politika*, 12. 10. 1936 in v: *Studije, eseji, kritike*, str. 561–563. Kolikor je znano, Anita Meze pred vojno na programu Radia Beograd ni izvajala lahke glasbe.
- 308 Kot plesno glasbo so dojemali izvajanje (petje in igranje) šlagerjev, popularnih v začetku 30. let skupaj s pojavom zvočnega filma. Šlagerje je igral radijski Radio-jazz orkester (od 1938 Veliki jazz orkester Milorada Jovanovića), radio pa jih predvajal tudi prek gramofonskih plošč (Ljubomir Kocić in Ljubinko Miljković, »Tragovima sazvučja muzike«, *Ovde Radio Beograd*, str. 109).
- 309 Neposredni prenosi iz domovine in tujine so se začeli že prvo leto dela postaje. Iz tujine so oddajali prenose opernih in koncertnih izvedb z Dunaja, iz Prage, Milana, Salzburga, Bayreutha, Strasbourga, Londona itd. (Vučković, *Studije, eseji, kritike*, str. 104–105; Vojislav Vučković, »Muzika u službi mira«, *Politika*, 15. 11. 1936 in v: *Studije, eseji, kritike*, str. 573–574; Vojislav Vučković, »Evropski radio koncert iz Londona«, *Politika*, 18. 12. 1936 in v: *Studije, eseji, kritike*, str. 579–581; Vojislav Vučković, »Radio-Evropa slavi Vebera«, *Politika*, 20. 12. 1936 in v: *Studije, eseji, kritike*, str. 582–583; Vojislav Vučković, »Na talasima Radija Falstaf in Oberon«, *Politika*, 28. 12. 1936 in v: *Studije, eseji, kritike*, str. 584–585. Število prenosov se je leta 1935 iz tehničnih razlogov zmanjšalo, saj so jih krčili (Predrag J. Marković, str. 109).

Tudi koncerte iz Beograda, pogosto z deli domačih skladateljev, so prenašali neposredno.³¹⁰

Repertoar se je iz leta v leto širil, vzporedno z ustanovitvijo in okrepitevijo ansamblov, posebej velikega radijskega orkestra in zbora radijske postaje. Tako je leta 1937, v času, ko sta vodila sektor resne glasbe Mihailo Vukdragović in Vojislav Vučković, obsegal dela iz različnih stilnih obdobij – renesanse, baroka, klasicizma, romantike in sodobne glasbe. Poleg tega so skrbeli, da so bila na programu poleg tujih avtorjev dela domačih skladateljev – srbskih, hrvaških in slovenskih, tako starejših in najmlajših.³¹¹ Vprašanje, ki se je pogosto pojavljalo glede resne glasbe in ki je izzivalo nesoglasja med vodstvom sektorja resne glasbe in delom poslušalcev, je bilo vprašanje njene premajhne zastopanosti na programu glede na ostale glasbene zvrsti, posebno lahke.³¹² Čeprav se je položaj sčasoma popravil, do začetka vojne ni bil povsem zadovoljujoč. K temu so vsekakor pripomogle želje poslušalcev, ki so zahtevali izvedbe ljudske in lahke glasbe.³¹³

Anita Meze je največkrat nastopila³¹⁴ na programih resne glasbe, pri izvedbah glasbeno-odrskih, vokalno-instrumentalnih del in samospenov.

a) Glasbeno-odrska dela

Opere, kjer je nastopala Anita Meze, so oddajali iz beogradskega Narodnega gledališča prek neposrednega radijskega prenosa, pa tudi iz studia Radia Beograd ter z gramofonskih plošč. Iz Narodnega gledališča so oddajali 8 integralnih oper domačega in tujega repertoarja: Thomas: *Mignon*

310 Tako so 11. 5. 1931 evropske radijske postaje prenašale koncert iz Narodnega gledališča, medtem ko so 1938 prenašali koncert za Pariz, ZDA (koncert je prenašala 101 ameriška postaja), Anglijo in 57 evropskih radijskih postaj (Predrag J. Marković, str. 109; Darinka Simić-Mitrović, »Muzički program Radia Beograda /.../«, str. 36).

311 Leta 1934 so oddajali cikel oddaj z naslovom Večeri sodobnih beogradske skladateljev. Naslednje leto je Radio Beograd razpisal prvi letni natečaj za nova dela, saj je želel poskrbeti za repertoar jugoslovanske glasbe za radijske ansamble in s pomočjo nagrad pomagati domačim skladateljem, pri čemer so že naslednje leto nagradni sklad povečali (Darinka Simić-Mitrović, str. 26).

312 O tem sta pisala Rikard Švarc in Vojislav Vučković (R. Švarc, »Muzika na radiju«, *Zvuk*, 1932, št. 2, str. 48; V. Vučković, »Prosvetitelj ili pomagač diletantizma«, *Politika*, 4. 10. 1936 in *Studije, eseji, kritike*, str. 566).

313 Rezultati ankete 1937 so pokazali, da 76 % naročnikov želi ljudsko glasbo, 68 % lahko in vsega 50 % resno. (Darinka Simić, »Muzički program Radio Beograda od 1929 do 1941«, *Pro musica*, 1976, št. 87, str. 9).

314 Podatke o nastopih A. Meze na programih Radia Beograd smo našli v knjigi Darinke Simić-Mitrović *Da capo all' infinito /.../* in v najavah radijskega programa v dnevnih in periodičnih publikacijah. Gl. tabelo njenih nastopov na radiu v prilogi.

(Mignon k. g., [1935/36, 1936/37, 1937/38]), Mozart: *Don Giovanni* (Zerlina [1937/38]), Mozart: *Figarova svatba* (Suzana [1937/38]), Gotovac: *Ero z onega sveta* (Gjula [1938/38, 1939/40, 1940/41]), Nastasijevič: *Đurađ Branković* (Mara [1940/41]). Med njimi so bile obnovljene opere (*Mignon*), dela, ki so jih uvrstili na spored v tekoči sezoni (*Don Giovanni*) ali eno (*Đurađ Branković*) oz. dve sezoni prej (*Figarova svatba*, *Ero z onega sveta*) in so bile priljubljene pri občinstvu. Anita Meze je z izjemo Zerline v omenjenih delih pela večje vloge. Obenem je z drugimi člani ansambla ob spremljavi opernega orkestra in zbora nastopala pod vodstvom dirigentov Ivana Brezovška, Predraga Miloševića, Alfreda Pordesa in Lovra Matačića.

Ker premajhno število oper na repertoarju Narodnega gledališča po besedah Vojislava Vučkovića ni moglo predstavljati podlage za operni repertoar na Radiu Beograd, saj beograjska Opera ni zmogla uprizoriti več glasbeno-odrskih del in še manjšega števila tedaj sodobnih del,³¹⁵ so razširili operni repertoar postaje. Zaradi angažiranja radijskega orkestra leta 1935 in velikega orkestra od leta 1937 dalje so v studiu Radia Beograd oddajali integralne opere, ki v tem času sploh niso bile na sporedu Narodnega gledališča: *Lepa Galatea* Franza Suppeja, *V vodnjaku* Viljema Blodka (pred 1937), Mayrova opera *Puščavnikov zvon* (1935, 1937), Haydnov *Apotekar* (1939), opera Bibičkega *Ob zori* (1941) in druge.³¹⁶ Omenjena dela se seveda po svoji vrednosti niso mogla primerjati z repertoarnimi operami, vendar je bila njihova priprava bolj enostavna in je posledično dopuščala realizacijo večjega števila del v krajšem času.

Med Haydnovimi deli, katerih izvedbo je predlagal Vojislav Vučković iz studia Radia Beograd, je bila tudi opera *Apotekar*. Izvajalci so bili solisti beograjske Opere, sopranistka Zlata Gjungjenac (Grilletta) in Anita Meze (Volpino), tenorist Vladeta Popović (Mengone) in basist Žarko Cvejić (Sempronio), člani komornega zbora in veliki radijski orkester. Premierno izvedbo je na gramofonske plošče v celoti posnel tehnični direktor beograjskega Radia Franjo Mozer.³¹⁷ Opero so nato z gramofonskih plošč še dvakrat predvajali aprila in avgusta 1939 v času poletnih počitnic, ko Narodno gledališče ni imelo predstav. Morda prav to dejstvo pojasnjuje, zakaj so delo snemali na plošče, saj so domače naprave za snemanje na plošče iz lakirane želatine, kupljene leta 1935, večinoma uporabljali

315 Vojislav Vučković, »Opera na radiju«, *Politika*, 7. 12. 1936 in v: *Studije, eseji, kritike*, str. 577.

316 Darinka Simić, »Muzički program Radio Beograda od 1929 do 1941«, *Pro musica*, 1976, št. 87.

317 »Druga operna premijera naše radio stanice. *Apotekar*, opera bufo od Jozefa Hajdna«, *Radio Beograd*, Beograd, 9. 4. 1939, str. 3.

za snemanje ljudske glasbe, ker so menili, da lahko plošče z resno glasbo kupijo v inozemstvu.

Iz radijskih studiev so poleg integralnih oper oddajali tudi koncertne izvedbe večjih (dejanj) ali krajših opernih fragmentov, največkrat v oddajah z naslovom Koncert operne glasbe, Operni koncert ali Operni večer.³¹⁸ Tako je Anita Meze leta 1936 sodelovala v izvedbi tretjega dejanja Konjovičeve opere *Vilin pajčolan*, kjer je pela vlogo vile Ravijojle.³¹⁹ S tenoristom Dragutinom Petrovićem in ob spremljavi velikega radijskega orkestra pod vodstvom Predraga Miloševića je pela fragmente iz Smetanove *Prodane neveste*, pri izvedbi fragmentov iz Mozartove *Figarove svatbe* pa sta poleg navedenih sodelovala še baritonista Rudolf Ertl in Milan Pihler. Duete iz oper *Faust* in *Mignon* je izvedla skupaj z basistom Žarkom Cvejićem, duete iz Mozartovih oper *Čarobna piščal*, *Figarova svatba* in *Don Giovanni* pa z Rudolfom Ertlom.

Zanimivo je, da vloge Ravijojle ni pela na odru beograjske Opere, medtem ko je Margareto pela šele po vojni. Vse prenose integralnih oper ali opernih fragmentov, kjer je sodelovala Anita Meze, so oddajali na prvem programu Radia Beograd.

b) Vokalno-instrumentalna dela

V poglavju o koncertnih izvedbah Anite Meze v Beogradu smo poudarili, da so umetnici v predvojnem obdobju zaupali sopranske parte v Händlovem oratoriju *Mesija* (8. 4. 1937) in v Beethovnovi *Missi solemnis* (18. 5. 1937). Ob neposrednih radijskih prenosih so poslušalci prvega programa Radia Beograd lahko uživali v teh glasbenih dogodkih.

c) Solistična vokalna glasba

Največji del nastopov Anite Meze na programih resne glasbe se nanaša na njene interpretacije solistične vokalne glasbe. V letih 1936 in 1937 je imela 9 samostojnih vokalnih koncertov na programih kratkovalovne postaje,

318 Ljubomir Kocić in Ljubinko Miljković, »Tragovima sazvučja muzike«, str. 105.

319 Med izvajalci so bili še sopranistka Ruža Fortić, člani beograjske Opere – tenorist Vladeta Popović, baritonist Stanoje Janković, basista Milorada Jovanović in Žarko Cvejić –, zbor Stanković, ki je nadomestil radijski zbor (osnovan 1939) in radijski orkester pod vodstvom Mihaila Vukdragovića (»Program Radio Beograd za 28. 6. 1936«, *Radio Beograd*, Beograd, 28. 6. 1936, str. 13. Po štirih letih (1940) so izvedli še drugo dejanje te opere, vendar brez Anite Meze (vloga vile Ravijojle je pela Zdenka Zikova. Gl. Darinka Simić-Mitrović, str. 334).

v času 1937–1941 pa na prvem programu Radia Beograd okoli 15 samostojnih in okoli 7 nastopov še z drugimi ali večjimi umetniki.

Kot smo že poudarili, je bil program kratkovalovne postaje namenjen ne le poslušalcem z območja Radia Beograd, ampak po vsem svetu,³²⁰ da bi jih seznanjal z nacionalno glasbo, zato so bili na programih vokalnih koncertov Anite Meze največkrat samospevi jugoslovanskih avtorjev.

Skladatelj	Samospev na kratkem valu (1936–1937)	Samospev na 1. prog. (1937–1941)
I Slovenski skladatelji		
Jurij Flajšman		<i>Metulj</i>
Benjamin Ipavec	<i>Ciganka Marija</i>	<i>Ciganka Marija</i>
Oskar Dev		<i>Kanglica</i>
Josip Pavčič	<i>Pastirica, Uspavanka</i>	<i>Pastirica, Uspavanka,</i> <i>Padale so cvetne sanje,</i> <i>Kaj mi pravi ptiček ta,</i> <i>Ciciban cicifuj</i>
Emil Adamič		<i>Jezdec, Ločitev, Uspavanka</i>
Anton Lajovic	<i>Begunka pri zibeli, Tkalec</i>	<i>Begunka pri zibeli, Tkalec,</i> <i>Mesečina</i>
Stanko Premrl		<i>Šmarnice</i>
Marij Kogoj	<i>Pesem</i>	<i>Otožnost</i>
L. M. Škerjanc		<i>Večer soparen bo, Vizija</i>
Marjan Kozina		<i>V dno srca, Oreh, Glad</i>
II Srbski skladatelji		
Petar Konjović	<i>Popevka</i>	<i>Popevka, San zaspala, Balada,</i> <i>Iščekivanje, Večernja pesma</i>
Miloje Milojević		<i>Nimfa</i>
Stevan Hristić		<i>Selo moma na pendžeru, Behar</i>
Kosta Manojlović		<i>Moja draga</i>
Mihajlo Vukdragović		<i>Uspavanka</i>
Svetomir Nastasijević		<i>Večernja pesma, Jasike</i>
Mihovil Logar		<i>Šaputanje, Slutnja, Epitaf,</i> <i>Mala ljubičice, Uspavanka</i>
Ladislav Grinski ³²¹		<i>Uspavanka mojoj Helgi</i>

320 Darinka Simić-Mitrović, str. 44.

321 Grinskega štejejo med srbske skladatelje, bil je klavirski spremljevalec na programu kratkovalovne postaje. Njegovo poreklo ni znano.

Skladatelj	Samospjev na kratkem valu (1936–1937)	Samospjev na 1. prog. (1937–1941)
III Hrvaški skladatelji		
Blagoje Bersa	<i>Seh duš dan</i>	
Josip Hace		<i>Serenada</i>
Jakov Gotovac	<i>Nisem znala</i>	<i>Tuge moje, Sjaj meseče</i>

Posamezne pesmi (*Pastirica*, *Uspavanka*, *Begunka pri zibelji*) je Meze pela že v času študija. Čeprav je program svojih vokalnih koncertov skušala obogatiti z deli srbskih in hrvaških skladateljev, so bili njeni najljubši samospjevi, ki jih je največkrat pela, Pavčičevi *Uspavanka* in *Pastirica* ter *Tkalec* Antona Lajovca. Sčasoma je razširila svoj repertoar (1937–1941) z vrsto del jugoslovanskih avtorjev. Med njimi je bilo največ slovenskih, nekaj manj srbskih in dva hrvaška. Ustvarjanje slovenskih avtorjev je obsegalo skladbe spremljevalcev romantike (Flajšman), romantikov, modernistov, impresionistov, ekspresionistov, pa tudi dela najmlajše generacije sodobnih skladateljev. Zanimivo je, da je Mihovil Logar, ki je največji del življenja preživel v Beogradu, Aniti Meze posvetil cikel samospjevov (*Pesme za Anite*). Nekatero je umetnica zapela ob avtorjevi klavirski spremljavi v oddaji, posvečeni Logarjevemu delu.³²²

Do začetka druge svetovne vojne je na radijskih valovih pela nekoliko manjše število samospjevov srbskih skladateljev. Med njimi so bile folklorno obarvane skladbe (*San zaspala*, *Balada ...*), pesmi, pisane v duhu sev-dalink (*Behar*³²³), pa tudi dela z napovedjo impresionističnih barv (*Nimfa*). Dve skladbi sta bili uspavanki (Vukdragovičeva *Uspavanka*, Konjovičeva *Večernja pesma*). Samospjeve Svetomirja Nastasijevića je pela v oddaji Nacionalni čas, posvečeni Momčilu Nastasijeviću.³²⁴ Na koncertnih programih Anite Meze so bile tudi arije iz oper hrvaških skladateljev – arija Morane iz istoimenske opere Jakova Gotovca in arija Dorice iz opere *Dorica pleše* Krsta Odaka, ki so jih predvajali na programu kratkovalovne postaje, kot

322 V oddaji »Čas domačih kompozitorov: Mihovil Logar« (15. 12. 1936) so sodelovali skladatelj Mihovil Logar, Anita Meze, flavtist Jakov Srejšević, violist Bristiger in čelist Aleksandar Slatin (»Program Radio Beograd za 15. 12. 1936«, *Radio Beograd*, Beograd, 13. 12. 1936, str. 25).

323 Vlastimir Peričić, »Hristić Stevan (1885–1958)«, *Muzički stvaraoči u Srbiji*, str. 132.

324 Isidora Sekulić je predavala o Momčilu Nastasijeviću, igralka Desa Dugalić-Nedeljković je brala odlomke iz njegovih del, Anita Meze pa je pela skladbe Svetomira Nastasijevića, napisane na besedila Momčila Nastasijevića. Oddaja: 13. 2. 1941, ob tretji obletnici njegove smrti (»Program Radio Beograda za 31. 2. 1941«, *Radio Beograd*, Beograd, 31. 1. 1941, str. 12).

tudi *Belinov predsmrtni ples* iz opere *Međuluško blago* Svetomira Nastasije-
vića na prvem programu Radia Beograd.

Tuji repertoar Anite Meze je na programih kratkovalovne postaje vse-
boval nekaj samospevov, pesmi in arij (Marinka, Rusalka in Tatjana) iz
oper slovanskih skladateljev, medtem ko je bil na drugih postajah bogatejši
in raznovrstnejši.

Skladatelj	Skladba na kratkovalovni postaji (1936–1937)	Skladbe na 1. programu (1937–1941)
I Slovanski avtorji		
Antonin Dvořák	<i>Labko noč, Tri pesmi</i>	
Aleksander T. Grečaninov	<i>Noč, Vrba</i>	
II Italijani		
Giulo Caccini	<i>Amarila</i>	
Marc Antonio Cesti		<i>Pesma</i>
Francesco Durante		<i>Igra</i>
Giovanni Battista Pergolesi		<i>Nina</i>
E. de Curtis		<i>Poj za mene</i>
Gioachino Rossini		<i>Tarantela</i>
Antonio Guarneri		<i>Drago je moje dete</i>
E. del Aqua		<i>Vilanella</i>
Pier Adolfo Tirindelli		<i>Ljubezan</i>
Ladero		<i>Uspavanka</i>
III Nemci		
Georg F. Händel		<i>Largo</i>
Robert Schumann		<i>Mesečina, Odkar sem ga videla, V lepem mesecu maju, Moje solze, Ko gledam v tvoje oči, Jokal sem v snu, Pomladna noč, Iz mojnih solz, Roža lilija</i>
Johannes Brahms		<i>Samota v gozdu, Serenada, Moja ljubezan, Uspavanka, Vse lažje so moje sanje, Nedelja, V nedeljo zjutraj, Moja mlada ljubezan, Safična oda, O ko bi poznal pot nazaj, Smrt je hladna noč</i>

Skladatelj	Skladba na kratkovalovni postaji (1936–1937)	Skladbe na 1. programu (1937–1941)
Richard Strauss		<i>Jutro, Jutri</i>
Max Reger	<i>Uspavanka</i>	
Joseph Marx	<i>Ah, včeraj</i>	
IV Avstrijci		
Nico Dostal	<i>Zaljubljen sem</i>	
Franz Schubert		
V Kanadčani		
A. Brott		<i>Kresnica</i>

Na njenem repertoarju so bili najštevilčneje zastopani italijanski avtorji, ki so živeli in ustvarjali v različnih dobah, v času od sredine 16. do sredine 20. stoletja. Vendar so imela dela, ki so se razlikovala po slogu, vsebini in zahtevnosti, skupno značilnost – pevnost. Če sodimo po številu izvedenih del, se zdi, da so ji bila najbližja Brahmsova in Schumannova, nekoliko manj Schubertova dela, manjkraj pa se je odločala za izvedbo manj znanih avtorjev. Na podlagi domačega in tujega repertoarja lahko opazimo, da je Meze poleg samospevov z ljubezensko in pastoralno tematiko posebej cenila in pela uspavanke (Brahmsa, Regerja, Laderja, Pavčiča, Adamiča, Konjovića, Vukdragovića in Logarja).

Poleg samospevov je na prvem programu Radia Beograd izvajala arije iz oper tujih skladateljev: Suzano (*Figarova svatba*), Pamino (*Čarobna piščal*), Anico (*Čarostrelec*), Mignon (*Mignon*), Tatjano (*Evgenij Onjegin*), Marfo (*Carjeva nevesta*), Volhovo (*Sadko*), Rusalko (*Rusalka*), Mimi (*La bohème*), pa tudi arije iz opere *Zaza* Ruggiera Leoncavalla, Macagnijeve opere *Mali Marat* in iz opere *Mrtvo mesto* Ericha Wolfganga Korngolda. Njena izvedena dela so bila bodisi iz repertoarja beograjske opere bodisi odlomki iz manj znanih del, ki jih niso uprizarjali.

Z izjemo enega koncerta, kjer jo je na klavirju spremljal Aleksej Butakov, jo je skoraj na vseh koncertih na programu kratkovalovne postaje spremljal Ladislav Grinski. Za večino njenih nastopov na prvem programu Radia Beograd pa klavirski spremljevalec ostaja neznan. Iz dostopnih podatkov vemo le, da sta jo na dveh koncertih komorne glasbe spremljala Olga Mihajlović in Stanojlo Rajičić, medtem ko sta jo na samostojnih koncertih spremljala harfistka Ivka Maletić in veliki orkester pod vodstvom Fjodora Selinskega in Vojislava Vučkovića.

Po rezultatih ankete iz leta 1937 se je večina naročnikov opredelila za ljudsko glasbo, kar priča o njeni priljubljenosti.³²⁵ Ta vrsta glasbe je bila na programu Radia Beograd zastopana bodisi kot priredba, stilizacija, improvizacija ali pa originalna ljudska glasba.³²⁶ Najbolj so bile zastopane improvizacije, od 1935 pa so razpisali natečaje za umetniške priredbe, kar je povečalo njihovo nastajanje. Že v začetku oddajanja ljudske glasbe na programu Radia Beograd je bilo aktualno vprašanje o načinu njene izvedbe. Mihailo Vukdragović je denimo trdil, da je bil med obema vojnama zastopan standardiziran tip oddaj t. i. »sevdalinske glasbe«, celo kadar so iskali dobre pevce in orkestre. Sevdalinski način interpretacije, pod katerim so razumeli svobodno improvizacijo melodije in besedila, je bil značilen za kavarniško glasbo. Vukdragović je menil, da so bile za radijski prenos zaslužne romske glasbene kapele, ki so več let po nastanku radijske postaje izvajale ljudsko glasbo.³²⁷

Interpreti ljudskih pesmi so bili v glavnem amaterski pevci. Med njimi so bili v začetku tudi dramski umetniki, člani Narodnega gledališča, ki so nastopali v igrh s petjem.³²⁸ Ko pa je Mihailo Vukdragović postal »vodja ljudskih glasbenih priredb«, ³²⁹ se je začela reforma izvedb ljudskih pesmi z željo po ukinitivi improvizacijskega načina petja. Reformo sta podprla Vukdragovićev naslednik Branko Čobanić in operni pevec Nikola Cvejić, ki je v obdobju od 1. oktobra 1940 do 1. aprila 1941 ob torkih in četrtek

325 Darinka Simić, »Muzički program Radia Beograda od 1929-1941«, *Pro musica*, 1976, št. 87, str. 9.

326 Nikola Hercigonja je priredbo definirala kot »tip svobodne skladbe ob uporabi citata iz ljudske melodije«, stilizacijo kot enostavno priredbo in improvizacijo kot »svojski tip aranžmaja« (N. Hercigonja: »O problemima 'narodne muzike' jugoslovenskih radiostanica«, *Napisi o muzici*, Umetnička akademija u Beogradu, Beograd, 1972, str. 244). M. Vukdragović je te štiri skupine združil v dve osnovni: na originalno ljudsko glasbo in na umetniško priredbo, »od enostavne harmonizacije do visoke stilizacije«, medtem ko je Vojislav Vučković trdil, da se v okviru programa ljudske glasbe na Radiu Beograd oddaja po eni strani ciganska muzika in po drugi strani umetniško stilizirana (in artificialna) glasba, za katero je menil, da ustreza nalogam ljudske umetnosti (M. Vukdragović, »Naša narodna muzika na radiu. Osvrt na današnje stanje«, *Radio Beograd*, Beograd, 1-15. 9. 1945, str. 4; Vojislav Vučković, »Izvorna i stilizovana narodna muzika«, *Politika*, 18. 10. 1936 in v: *Studije, eseji, kritike*, str. 564).

327 Po ustanovitvi postaje je ljudsko glasbo izvajal Romski orkester pod vodstvom Jovana Stojanovića in nato Anteja Grujića. Pozneje so ustanovili Narodni orkester (1935) in stalni Tamburaški radio orkester (1936). (Darinka Simić, »Muzički programi /.../«, L. Kocić in Lj. Miljković, »Tragovima sazvučja muzike, str. 110).

328 Med igralci-pevci so bili Draga Spasić, Teodora Arsenović, Mileva Bošnjaković, Dobrica Milutinović, Voja Jovanović ... Pozneje so se jim pridružili še drugi: Mijat Mijatović, Bora Janjić, Vuka Šeherović, Nata Pavlović, Vasil Hadžimanov ... (Siniša Paunović, »Pevači i muzičari«, *Beograd u sećanjima 1930-1941*, str. 82; L. Kocić in Lj. Miljković, »Tragovima /.../«, str. 110).

329 Darinka Simić-Mitrović, str. 26. Ko je prevzel novo službo, je M. Vukdragović želel eliminirati deformacije ljudskih melodij tako v interpretaciji pevcev kot v instrumentalni spremljavi. Zato je prisostvoval avdicijam pevcev, nadziral vaje sprejetih pevcev z orkestrom, delal je z ljudskim orkestrom, da bi zagotovil redno in čisto spremljavo solistov, prisostvoval je skoraj vsaki vaji Tamburaškega orkestra itd. (M. Vukdragović, »Muzički život Beograda tih godina«, *Beograd u sećanjima 1930-1941*, str. 63-64).

prek radia izvajal tečaj petja, imenovan »Pedagogika in metoda solopetja«, namenjen pevcem ljudskih pesmi, članom zbora in napovedovalcem.³³⁰

Poleg amaterjev so ljudske pesmi ob spremljavi radijskega orkestra pod vodstvom Fjodorja Selinskega ali ob klavirski spremljavi peli tudi solisti beograjske Opere: Anita Meze, Divna Radić, Aleksandar Marinković, Branko Pivnički, Slobodan Malbaški in drugi.³³¹ Nikola Cvejić je celo menil, da bi bilo najbolje, če bi »ljudske pesmi lahko peli pevci s popolno glasbeno kulturo, kot so operni pevci«, čeprav se je zavedal, da tega zaradi mnogih obveznosti niso mogli sprejeti.³³²

Nastopi Anite Meze in drugih pevcev na programih ljudske glasbe so bili povezani z reformo izvedb ljudskih pesmi in jih lahko vidimo v kontekstu radijskega boja proti kiču. V intervjuju z A. Pavlovićem leta 1940³³³ izve-
mo, da je te pesmi bolje spoznala in razumela po prihodu v Beograd in se jih je učila in pela, potem ko je slišala pesem *Mila Majko, podigni me malko*.³³⁴ Umetnica je bila prepričana, da pevci »najbolj začutijo« ljudske pesmi, ki so nastale tam, kjer so sami doma. Zato se je v največji meri odločala za slovenske pesmi, ki naj bi jih krasilo vedro razpoloženje. Med njimi so bile ljudske pesmi v priredbi Nikolaja Štritofa (1890–1944) »Polžek«, »Mene pa glava boli«, »Hodi Minka«, »Pa kaj to more biti«, »Micika bi rada Jurka dobila«, dve ljudski iz Istre v priredbi Ivana Matečiča Ronjgova (1880–1960) in druge. Pred vojno je Anita Meze pela tudi srbske ljudske pesmi v priredbi Miloja Milojevića – »Šarplaninsko uspavanko«, ki jo je večkrat pela, in »Mariko« iz zbirke *Sedam narodnih melodija iz južne Srbije* op. 37, kot tudi pesem »Tesno mi ga skroji nane«. Običajno je ljudske pesmi skupaj s samospevi in arijami jugoslovanskih in slovenskih skladateljev uvrstila na program solističnih koncertov. Največkrat jih je pela na programih kratkovalovne postaje Radia Beograd ob spremljavi Ladislava Grinskega in redkeje na prvem programu Radia Beograd. Poleg domačih je pela tudi italijanske ljudske pesmi v priredbi, dvakrat pa je nastopila na

330 »Časovi pevanja za pevače narodnih pesama«, Beograd, 1. 10. 1940 (iz zapuščine Nikole Cvejića v biblioteki Muzikološkega inštituta Srbske akademije znanosti in umetnosti, srb. SANU, Srpska akademija nauka i umetnosti).

331 Siniša Paunović, »Pevači i muzičari«, *Beograd u sećanjima 1930-1941*, str. 86.

332 A. Pavlović, »Inž. Nikola Cvejić operski pevač i pedagog«, *Radio Beograd*, Beograd? (iz zapuščine Nikole Cvejića v biblioteki Muzikološkega inštituta SANU).

333 A. Pavlović, »Članica Opere Anita Mezetova peva slovenačke narodne pesmi«, *Radio Beograd*, Beograd, 11. 10. 1940, str. 3.

334 Pesem, ki je na A. Meze napravila globok vtis, govori o bolni deklici, ki prosi mater, naj jo dvigne, da bi videla svate dragega, ki se ženi.

t. i. »koktejl programu«,³³⁵ kjer so sodelovali vokalni in instrumentalni solisti ter dramski igralci in pevci, ki so bili izjemno priljubljeni.³³⁶ Glede na vsebino programa in udeležence vidimo, da je šlo za lahko razumljivo glasbo, ki je imela svojo umetniško vrednost in so jo solisti beogradske Opere interpretirali na »umetniški« in ne »kavarniški« način.

* * *

Nastopi Anite Meze na radijskih programih Radia Beograd pred začetkom vojne niso bili samo pogosti, ampak tudi izjemno plodni, zlasti ko je šlo za populariziranje del jugoslovanskih skladateljev ter za željo po višji interpretacijski ravni pri izvedbi ljudske glasbe. Njihovo število (okoli 50) kaže na to, da je Meze ob številnih obveznostih v Narodnem gledališču in pripravah na koncerte našla čas za nastope na radiu, kar nam po eni strani priča o njeni predanosti poklicu pevke, po drugi pa o njenem razumevanju značaja in vpliva tega medija.

Žal manjkajo kritike njenih radijskih izvedb. Tako nam preostane le upoštevanje mnenj o njenih vokalnih koncertih.

---

335 Oddaje Šarene večeri, Srpski večer in Boemske ali kadarlijske večere so največkrat izvajali v studiu (L. Kocić in Lj. Miljković: »Tragovima /.../«, str. 110).

336 V okviru Boemskega večera 10. 10. 1936 je Meze nastopila ob spremljavi radijskega orkestra. Sodelovali so še tenorist Vladeta Popović, dramski igralci Teodora Arsenović in Dobrica Milutinović, pevka ljudskih pesmi Nada Aleksandrović, Milan Timotić, Uroš Seferović in Mića Vasić. Programa ne poznamo. Tudi neposredno pred začetkom vojne, 13. 3. 1941, je bilo na sporedu Budvarsko večje. Meze je tu s solistom beogradske Opere, basistom Miloradom Jovanovićem, pela v duetu. Na programu so bile primorske in dalmatinske pesmi, havajski kvartet ter recitacije, ki so jih interpretirali dramski igralci.

GOSTOVANJA ANITE MEZE

Anita Meze se je gostovanj po državi udeleževala samostojno in z ansamblom beograjske Opere. Pred vojno so poleg beograjske kontinuirano delovale opere v Zagrebu in Ljubljani, krajši čas tudi opere v Osijeku (1913–1927/28, 1934–1941), Novem Sadu (1920–1925) in Splitu (1922/23–1928, 1940). Redno uprizarjanje glasbeno-odrskih del je bilo omogočeno v posameznih središčih, medtem ko se je v ostalih večjih centrih odvijalo občasno, zahvaljujoč gostovanjem stalnih opernih ansamblov.

Beograjska Opera je z gostovanji v Novem Sadu želela zapolniti praznino v glasbenem življenju, ki je nastala zaradi prenehanja delovanja novosadske Opere.³³⁷ Nastopala pa je tudi v mestih, ki niso imela stalne opere, denimo v Subotici, Sarajevu in drugje. Gostovanja v Sarajevu so bila neposredno pred začetkom vojne pogosta (1937, 1938, 1939) in repertoarno bogatejša.³³⁸ Anita Meze je kmalu po vstopu v solistični ansambel beograjske Opere s kolegi nastopila v Subotici (1934/35) in po dveh letih tudi v Sarajevu (1936/37). Narodno gledališče iz Beograda je serijo gostovanj v Subotici začelo 10. 1. 1927 ob začetku dela Mestnega gledališča.³³⁹ Istega leta so načrtovali, da bi subotičko gledališče postalo podružnica beograjskega, kjer bi vsak mesec izvedli vsaj dve dramski in dve operni (baletni) deli, vendar so bila gostovanja zaradi velikih stroškov mnogo redkejša.

V šestih sezonah (1926/27, 1927/28, 1928/29, 1929/30, 1932/33, 1934/35) so člani beograjske Opere in baleta na odru Mestnega gledališča

337 Ob gostovanju v Novem Sadu leta 1936 so izvedli opere *Cavalleria rusticana* in *Glumači*, leta 1940 pa *Mrtve oči* in *Era z onega sveta* (R. Pejović, *Opera i Balet Narodnog pozorišta u Beogradu (1882-1941)*, str. 280).

338 Leta 1938 so izvedli opere *Saloma*, *Rigoletto*, *Manon*, *Boris Godunov*, *Židinja* in *Madame Butterfly*, leta 1939 pa *Mrtve oči*, *La bohème*, *Prodano nevesto*, *Traviato*, *Era z onega sveta* in *Seviljskega brivca* (Ibid.).

339 Prvo gledališko zgradbo so v Subotici zgradili leta 1854, ki pa je leta 1915 pogorela. Nova je bila zgrajena leta 1926 in 10. 1. 1927 svečano odprta (Josip Buljovčić, »Značaj gostovanja Opere, baleta i Drame Narodnog pozorišta za obnavljanje pozorišnog života u Subotici«, *125 godina Narodnog pozorišta u Beogradu*, str. 167).

izvedli 22 oper, 1 opereto in 6 baletov pred številnim, v glavnem madžarskim in judovskim občinstvom, ki je za predstave pokazalo izjemno zanimanje. O nastopih beograjskih umetnikov so pisali jugoslovanski in madžarski časopisi. Komentarji kritikov, objavljeni v subotičkem tisku, so bili v glavnem splošni, opisni, brez globlje analize izvedb glavnih protagonistov, kar pojasnjujeta dva razloga – omejeno poznavanje glasbeno-odrske umetnosti in preskope izkušnje.

Ko je beograjska Opera v sezoni 1934/35 gostovala v Subotici, je bila med člani solističnega ansambla tudi Anita Meze, ki je pela vlogo Mimi v Puccinijevi operi *La bohème*.³⁴⁰ Po zapisih v madžarskem tisku je to storila na »očarljiv način, neposredno«, kar kaže, da je s svojo igro na kritike naredila poseben vtis. Tudi kreacije ostalih solistov so bile pozitivno ocenjene, prav tako zbor in orkester.³⁴¹ V času, ko je ansambel beograjske Opere (solisti, zbor, orkester) in baleta Narodnega gledališča nastopal v Sarajevu, so na odru sarajevskega gledališča večinoma uprizarjali igre s petjem. Prav tako ni bilo malo predstav, ki jih je prirejala Opereta (1923/24–1927/28), ki je začela ponovno delovati leta 1936. Ker so imeli gledališki zbor in orkester, so poskušali s pomočjo gostujočih solistov izvajati operne predstave. Poleg tega so vabili ansamble oper iz Beograda, Zagreba, Ljubljane in Osijeka.³⁴²

Ko so gostovali v Sarajevu (1936/37), so se člani beograjske Opere in baleta Narodnega gledališča trudili izvesti čim več oper – repertoar je vseboval 6 tujih in 1 opero jugoslovanskega skladatelja.³⁴³ *Era z onega sveta* so premierno izvedli 17. 4. 1937 na odru Narodnega gledališča v Beogradu. Sarajevsko občinstvo je tako že po dveh mesecih spoznalo to opero Jakova Gotovca. Z množičnostjo in izraženim navdušenjem so dokazali, da takšne priložnosti močno cenijo. Na gostovanju v Sarajevu je Anita Meze pela tri vloge – Mimi, Mignon in Suzano. Mimi in Mignon je leta 1937 pela samo enkrat, in sicer na odru beograjske Opere. Menimo, da so ji bile te vloge dodeljene, ker je lahko z visoko interpretacijsko ravno najbolje ustregla njihovim zahtevam. Kritik sarajevskega časopisa *Oslobođenje* je opazil odlike njenega glasu, dobro šolo, muzikalnost in navdahnjeno igro.³⁴⁴ Največji vtis pa je na občinstvo napravila z vlogo Mimi:

340 Poleg *La bohème* so izvedli še opero *Samson in Dalila*.

341 *Napló*, Subotica, 30. 9. 1934, str. 11. Po: Josip Buljovčić, str. 173.

342 »Opera. Bosna i Hercegovina«, *Leksikon jugoslavenske muzike*, 2, str. 102.

343 *La bohème*, *Mignon*, *Figarova svatba*, *Tosca*, *Nižava*, *Prodana nevesta* in *Ero z onega sveta*.

344 J. P., »Beogradska opera, Drugo večje gostovanje: *Boemi*«, *Oslobođenje*, 14. 6. 1937; J. P., »Uspjeh opere *Minjon*. Veliko oduševljenje publike«, *Oslobođenje*, 16. 6. 1937; J. P., »Između zbilje i lude veselosti. Mozartova *Figarova ženidba*«, *Oslobođenje*, 20. 6. 1937.

Vloga uboge Mimi je dobila v odličnih glasovnih sposobnosti gdč. Anite Mezetove vse pogoje, da bo sijajno zapeta. V tem sopranu, ki sloni na nedvomni muzikalnosti in zavestnem šolanju, je bilo – skozi različne arije – mnogo, zelo mnogo sijajnih trenutkov, toplih in nežnih mest; posebej to velja za tista mesta, kjer je dramski poudarek dominanten ... Zaključni duet gdč. Mezetove in g. Popovića je bil impresiven in navdahnjen umetniški dar, ki so ga z odra poklonili navdušenemu gledališču.³⁴⁵

Poudariti velja, da je Anita Meze po mnenju kritikov poleg liričnih uspešno pela tudi tista mesta, kjer dominirajo dramski poudarki, kar kaže, da je v štirih letih dela (1934–1937) z beograjskimi režiserji uspela ustvariti jasnejšo razliko, na kar so leta 1934 opozarjali slovenski kritiki.³⁴⁶

Čeprav redka, so bila gostovanja beograjske Opere pred vojno izjemno uspešna. Zato so za mesta, ki niso imela lastnih opernih in baletnih ansamblov, poleg umetniškega pomenila tudi zgodovinski dogodek. Beograjski izvajalci, med katerimi je bila Anita Meze, so s svojimi nastopi v drugih središčih prinesli občinstvu del kulturne atmosfere, iz katere so prišli. Vzporedno z nastopi na odru beograjske Opere ter v drugih središčih po državi je Anita Meze pred vojno samostojno ali kot članica solističnega ansambla gostovala v Avstriji, Nemčiji in Italiji. Vabili so jo tudi na gostovanje v Združene države Amerike, vendar se je odločila, da ne zapusti Evrope, ker je čutila, da se bliža vojna.

Gostovanje Anite Meze v Avstriji, točneje v Salzburgu, je sledilo tri leta po njenem uspehu na mednarodnem tekmovanju na Dunaju. Vabilo za nastop na Svečanih igrah priča o njenem interpretativnem dosegu in ugledu, ki ga je imela v tem času, saj je Salzburški festival v tridesetih letih vse do aneksije Avstrije leta 1938 doživljal razcvet in svojo »zlato dobo«. Sodelovanje na festivalu so omogočali samo vrhunskim umetnikom – dirigentom, pevcem in instrumentalistom. Operne predstave in koncerte simfonične glasbe so v tem času dirigirali Bruno Walter, Clemens Krauss, Arturo Toscanini, Wilhelm Furtwängler in Hans Knappertsbusch, producent številnih oper je bil Herbert Graf.³⁴⁷

345 J. P., »Beogradska opera. Drugo večje gostovanje: *Boemi*«, *Oslobodenje*, 14. 6. 1937.

346 »Gostovanje Mimi Balkanske in Anite Mezetove«, *Slovenski narod*, 9. 1. 1934.

347 Gerhard Croll, »The Salzburg Festival«, *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, 16, str. 442.

O pomenu Salzburškega festivala govori tudi njegova tradicija. Že leta 1877 je mednarodno združenje Mozarteum priredilo prvi festival, posvečen Mozartovemu spominu, nato pa je do leta 1910 sledilo še 6 svečanih iger ob stoletnici nastanka opere *Don Giovanni*, stoletnici Mozartove smrti itd. Na treh festivalih so dirigirali dirigent Dunajskih filharmonikov Hans Richter in Josef Hellmesberger mlajši, upravniki dunajske Dvorne (pozneje Državne) opere, dirigenti Wilhelm Jahn, Gustav Mahler in Felix Weingartner, Felix Josef Mottl, operni in koncertni dirigent v Nemčiji, skladatelj in dirigent Richard Strauss, Arthur Nikisch in Franz Schalk, dirigent na Dunaju. Čeprav je že tedaj obstajala ideja o ustanovitvi vsakoletnega festivala, do njene realizacije ni prišlo zaradi začetka prve svetovne vojne.

A že leta 1917 sta Friedrich Gehmacher in Heinrich Damisch ustanovila Salzburško festivalsko družbo (nem. *Salzburger Festspielhausgemeinde*) na Dunaju s podružnico v Salzburgu, ki so ga vodili pesnik in libretist Hugo von Hofmannsthal, igravec in režiser Max Reinhardt, dirigent Franz Schalk in skladatelj in dirigent Richard Strauss. Ustanovili so »letni festival drame in glasbe s posebnim poudarkom na Mozartovih delih« in ga prvič izvedli leta 1920. Naslednja leta je Bernhard Paumgartner organiziral vrsto koncertov, posvečenih Mozartovim instrumentalnim (orkestrskim in komornim delom, serenadam) ter vokalno-instrumentalnim delom (*Requiem*), prve opere (*Don Giovanni*, *Così fan tutte*, *Beg iz seraja*) pa so izvedli leta 1922. Repertoar so iz leta v leto širili, od leta 1926 so bila na njem prisotna tudi sodobna dela (*Ariadna na Naxosu*). Prvi radijski prenos se je zgodil leta 1925, in sicer Mozartove opere *Don Giovanni*. Od tedaj dalje je lahko vrhunskim festivalskim interpretacijam klasičnih in sodobnih skladb sledilo mnogo številčnejše občinstvo.

Ko je Anita Meze leta 1936 nastopila na tem festivalu, so bile na sporedu tri opere – Verdijev *Falstaff*, Wagnerjeva *Tristan in Izolda* ter Mozartova *Kairska goska*. *Falstaff* je dirigiral Arturo Toscanini, ki je tretjič gostoval na festivalu,³⁴⁸ sodelovali so najboljši italijanski pevci (Stabile, Somiglia, Oltrabella, Kravcenka in Dino Borgioli). Wagnerjevo opero je dirigiral Bruno Walter, peli pa so Anny Konetzni, Kerstin Thorborg, Ludwig Hofmann, Schipper in Kalenberg. Manj znano Mozartovo opero *Kairska goska* so izvedli člani opernega studia Paula Csonke, dirigiral je Alberto Erede.³⁴⁹ Med njimi sta bili dve Jugoslovanki – solistka zagrebške Opere,

348 Arturo Toscanini je na festivalu v Salzburgu dirigiral v letih 1933, 1935, 1936 in 1937.

349 Csonka je po končanem študiju na Dunaju leta 1936 ustanovil in vodil operni studio v Salzburgu («Czonka, Paul», *Muzička enciklopedija*, 3, str. 387).

sopranistka Nada Tončić, in Anita Meze. Žal ne vemo, kako sta ti mladi umetnici postali članici skupine. Ker je bil Csonka star okoli 30 let, je mogoče, da ga je Anita Meze spoznala na študiju na Dunaju. Ostaja pa vprašanje, kako je v studio prišla Nada Tončić, ki ni nikdar študirala v tujini, le na Glasbeni akademiji v Zagrebu.

Mozartovo opero so premierno izvedli 22. 8. 1936, sledilo je pet repriz. Prenašali so jo prek radia, moč pa jo je bilo slišati v Ameriki, Italiji in drugih državah. Glavni ženski vlogi sta peli jugoslovanski umetnici.³⁵⁰ Nastop Nade Tončić je bil opažen, medtem ko je Anita Meze »mojstrsko pela in doživela največji uspeh«.³⁵¹ Navdušeno občinstvo ji je nekajkrat zaploskalo na odprtem odru in jo zasulo s cvetjem.³⁵² »Dve odkritji, doslej neznana Mozartova opera *L'occa del Cairo* in izredna pevka Mozarta, Anita Meze, ki se je dokazala v Mozartovem mestu!«, so v naslednjih dneh objavili v časopisu *Salzburger Bote*.³⁵³

Iz kritike Eгона Benischa v *Morgenblattu* dobimo zelo površne informacije o izjemnih glasbenih kvalitetah Csonke in skupine mladih pevcev, ki je »s polno umetniškega razumevanja« pod njegovim vodstvom delala »na pomembnih delih«. Pri tem ni bil z izjemo Nade Tončić in Anite Meze omenjen noben drug član skupine. Izvedba tega dela je tako kot prejšnji dve na kritika naredila pozitiven vtis. Benisch je menil, da je bilo »čudovito«, »povsem odmerjeno v slogu, subtilno prilagojeno komornemu tonu Mozartove plemenite glasbe« ter da so bili glasovi »lepo vodeni«.³⁵⁴

Po uspehu v Salzburgu so Anita Meze novembra istega leta povabili v München, kjer naj bi imela solistični koncert – ponudbo je sprejela. Poleg tega je bila povabljen, da se skupaj z Nado Tončić pridruži ansamblu ceha salzburške Opere na turneji po ZDA pod vodstvom dirigenta Alberta Eredeja.³⁵⁵ Ponudili so ji vlogo Sofije v Straussovi operi *Kavalir z rožo*. Turneja je bila predvidena za naslednje leto in pričakovali so njen hiter odgovor. Po povratku v Beograd se je o ponudbi posvetovala z zaročencem, sestro in svakom. Po daljšem premišljevanju in oklevanju je sklenila, da se turneje

350 »Uspeh gce Meze i gce Nade Tončić u Salzburgu«, *Politika*, 3. 9. 1936.

351 Egon Benisch, »Salzburger Festspiele 1936«, *Morgenblatt*, 2. 9. 1936.

352 »Uspeh gce Meze /.../«

353 Citat iz salzburškega časopisa je citiral domači tisk (Željko Šarčević, »Ono što je urađeno ostaje«, *TV Novosti*, Beograd, 19. 12. 1975).

354 Egon Benisch, »Salzburger Festspiele 1936«.

355 Alberto Erede je bil med letoma 1935–1938 glasbeni direktor tega ansambla.

ne bo udeležila. Njena sestra Marijana Savinšek je ob neki priložnosti opisala okoliščine, ki so Anito Meze pripeljale do te odločitve:

Že tako je morala peti v Salzburgu. Pela je Mozartovo *Kairsko gosko*. Dirigiral je Erede ... Za Ameriko je angažiral veliko pevcev, tudi Anito, saj se je Evropi že bližala vojna. Anita je zelo kolebala. Rekla sem ji, naj gre, saj ne vemo, kako bo tu, vendar je bil njen mož, takrat zaročenec, proti in odločila se je, da ne gre v Ameriko. Anita bi napravila povsem drugačno kariero, če bi tedaj odšla.³⁵⁶

Deset let pred smrtjo je v intervjuju s Ksenijo Orešković s časovne distance tridesetih let razkrila svoj pogled na takratno dogajanje: »V Ameriki bi morala peti Sofijo v *Kavalirju z rožo* /.../ tik pred začetkom vojne. Vendar na srečo ali nesrečo (človek mora v življenju vzeti stvari, kot so, in tako je menda moralo biti) /.../ nisem imela podpore v svoji družini. Zdaj, tako so čutili, bo vojna, kam hočeš oditi? In tu sem, ne vem, morda naredila napako.« Zaradi skrbi glede negotove prihodnosti in čustvene navezanosti na člane družine Anita Meze ni zbrala dovolj poguma, da bi tvegala, in tako vprašanje, ali bi to gostovanje spremenilo njeno nadaljnjo kariero, za vedno ostaja zgolj predpostavka.

Medtem je Alberto Erede leta 1937 z ansamblom Salzburške opere odšel na turnejo po ZDA in v New Yorku debitiral s simfoničnim orkestrom NBC.³⁵⁷ Salzburški festival je že leta 1938 izgubil svoj sijaj, saj vodilni dirigenti – Walter, Toscanini, Kleiber in Klemperer – po anšlusu niso več želeli sodelovati. Festival so ukinili leta 1944, a so ga po enem letu, po koncu vojne, spet vpeljali.³⁵⁸

Kot smo že omenili, je bilo gostovanje Anite Meze v Münchnu posledica izjemnega uspeha na Salzburškem festivalu. Novembra 1936 je imela tu dva solistična koncerta; na enem od njih, v Bayerischer Hofu, jo je na klavirju diskretno in zanesljivo spremljala grofica Sofia Lerchenfeld.³⁵⁹ Na programu so bile Schubertove, Brahmsove, Straussove, Marxove in Lot-tijeve pesmi, Rossinijeva *La danza* in Suzanine arije iz Mozartove opere

356 Posnetek oddaje Kod dva bela goluba 23. 3. 1990.

357 Hanspeter Krellmann, »Erede Alberto«, *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, 6, str. 226.

358 Gerrhard Croll, »The Salzburg Festival«, str. 442.

359 G. B., »Anita Meze«, *Völkischer Beobachter*, München, 28. 11. 1936.

Figarova svatba ter Marinkine iz Smetanove *Prodane neveste*. Njeni nastopi so izzvali živo zanimanje nemških kritikov, zlasti ker so umetnice iz jugovzhodne Evrope redko gostovale v Münchnu. Vsekakor so vsaj nekateri posamezniki želeli primerjati interpretacije mlade Jugoslovanke z interpretacijami pevcev iz njihovega okolja.

Kritiki so se osredotočili predvsem na njen zdrav glasovni material »izjemne moči«, »bogat z milozvočnostjo«, in naravno ter svobodno interpretacijo.³⁶⁰ Nemško občinstvo, ki jo je nagradilo z dolgim aplavzom, je pridobila tudi z visoko muzikalnostjo in načinom petja.³⁶¹ Kritik časopisa *Münchener Neueste Nachrichten* je svoje vtise s koncerta opisal z izbranimi besedami: »Ko neka tujka tako toplo in z velikim razumevanjem poje nemško liriko kot Anita Meze, članica beograjske Opere, je človek gotov, da ima pred seboj resnično umetnico. Poleg Schuberta in Brahmsa smo zelo visoko ocenili njeno petje Smetane, ki kaže njen velik odrski talent.«³⁶²

Tisto, kar je skoraj vedno pritegnilo pozornost jugoslovanskih kritikov, kar je nekaj let pred tem navdušilo člane žirije na mednarodnem tekmovanju na Dunaju in kar so tokrat opazili tudi nemški kritiki, je bila izvirna interpretacija Anite Meze in njena izjemna igralska nadarjenost. Čeprav je vlogo Marinke na odru beograjske Opere pela šele naslednje leto, je pri realizaciji Smetanovega dela z interpretacijo arije brez odrskih izkušenj uspela dokazati »visok odrski talent« in uspešno pričarati lik Marinke.

Aniti Meze se je po skoraj dveh desetletjih po odhodu iz Trsta ponudila priložnost, da obišče svoje rojstno mesto. Nekaj simboličnega je bilo v njeni vrnitvi, ker je pomenilo potrditev možnosti, da uresniči svoje najbolj nore otroške sanje. Neposredno pred odhodom iz Trsta je na odru Narodnega doma igrala glavnega škrata, po tolikem času pa se je vrnila na gledališko sceno kot priznana pevska umetnica. S solisti Opere in baleta, zborom in orkestrom Slovenskega narodnega gledališča iz Ljubljane je leta 1937 nastopila v Trstu in na Reki. Vprašanje je, zakaj so jo, kot edino gostjo v ansamblu in kot članico beograjske Opere, povabili na to gostovanje. Menimo, da je bilo za to več razlogov. Bila je najboljša interpretka Gjule v Gotovčevi operi *Ero z onega sveta*, ne le v Beogradu, kjer je nastopala od premiere tega dela 17. 4. istega leta, temveč tudi v Ljubljani. To je

360 Ibid.

361 Kritika iz časopisa *Völkischer Beobachter*, prevedena v domačem tisku (»Uspeh gđice Mezetove u Minhenu«, *Politika*, 12. 12. 1936).

362 Ibid.

potrdil tudi Fran Govekar, ki je ugotovil, da ji vloga Gjule »leži bolj kot njeni predhodnici«, kolegici iz solističnega ansambla ljubljanske Opere.³⁶³ Anita Meze je bila tržaška Slovenka in je s svojimi občasnimi gostovanji na odru SNG ohranjala vezi z ljubljansko Opero.³⁶⁴ Gostovanje se je odvijalo na državni ravni – ansambel ljubljanske Opere ni zastopal zgolj Ljubljane, ampak tudi Jugoslavijo.

V času nestabilnih političnih razmer in vse bolj zanesljivega začetka vojne je imelo to gostovanje globlji smisel in namen. Vladajoči jugoslovanski krogi so želeli prek kulturnega in športnega sodelovanja utrditi zveze z Italijo. Tako so načrtovali tudi gostovanja italijanskih pevcev in dirigenta v jugoslovanskih središčih (Ljubljana, Beograd, Zagreb), otvoritev razstave jugoslovanskih likovnih umetnikov v Rimu³⁶⁵ ter srečanja italijansko-jugoslovanskih klubov v Beogradu, Genovi in v Trstu.³⁶⁶ Pred odhodom na gostovanje so v ljubljanski Operi izvedli opero *Ero z onega sveta*, v kateri je Anita Meze pela glavno žensko vlogo. Po mnenju kritikov je bil ves ansambel dobro pripravljen, ona pa je s svojo kreacijo dosegla največji uspeh na odru tega gledališča.³⁶⁷

Poleg *Era z onega sveta* je bila na sporedu gostovanja tudi *Prodana nevesta*. Izbor del ni bil naključen – ko je ansambel ljubljanske Opere prvič gostoval v Trstu davnega leta 1912, je izvedel *Prodano nevesto* pod vodstvom Mirka Poliča in navdušil takratno občinstvo. Naslednjih 25 let ta opera ni bila več na sporedu tržaškega gledališča. Mirko Polič se je odločil, da jo ponovno izvede z ansamblom iste operne hiše in da rojake spomni na čas, ko zaradi ugodnih političnih razmer niso bili prisiljeni v medsebojno izolacijo.³⁶⁸ Opera Jakova Gotovca je bila najuspešnejša domača opera v sezoni 1936/37 in se je zato prav tako uvrstila na spored. Medtem ko so se člani ansambla čustveno in interpretativno pripravljali na srečanje z občinstvom, posebej s slovenskim, je tudi samo občinstvo željno pričakovalo to srečanje. Dva dni pred prvo predstavo so bile skoraj vse karte razprodane, kar ni zanemarljivo, saj je lahko mestno gledališče Politeama Rossetti

363 Fran Govekar, »*Ero z onega sveta* z Mezetovo«, *Slovenski narod*, 8. 6. 1937.

364 Meze je tako denimo v začetku aprila leta 1937 v Ljubljani pela Mimi v operi *La bohème*.

365 Razstava je bila v Narodni galeriji v Rimu med 12. 6. in 12. 7. 1937 (M. Milanović: »Jugoslovenska umetnost u Italiji i italijanska u Jugoslavijio. U toku iduće nedelje počinje gostovanje Ljubljanske opere u Italiji i izložba jugoslovenskih umetnika u Rimu«, *Politika*, 6. 6. 1937, str. 15).

366 »Italijansko-jugoslovanski odnosi«, *Politika*, 17. 6. 1937, str. 2.

367 Fran Govekar, »*Ero z onega sveta* z Mezetovo«, *Slovenski narod*, 8. 6. 1937.

368 Kot je že bilo omenjeno, je Trst po prvi svetovni vojni pripadel Italiji. Ko so leta 1922 prišli na oblast fašisti, se je za Slovence začelo težko obdobje in izolacija od rojakov v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev.

sprejelo 3600 ljudi (3500 sedežev in 100 stojišč). Pred samim nastopom je morala uprava gledališča nekaterim odpovedati sedeže, da so jih lahko odstopili Jakovu Gotovcu in njegovi ženi.

Po besedah obiskovalca je občinstvo pol ure pred predstavo napolnilo svoja mesta v gledališču. Nekoliko pozneje so se pridružili predstavniki oblasti,³⁶⁹ nato pa je operni orkester odigral italijansko in zatem še jugoslovansko himno. Tedaj pa se je zgodilo nekaj nepričakovanega. Začetni toni jugoslovanske himne so kulminirali v čustveni reakciji Slovencev, ki so že nekaj časa živeli v posebnem vzdušju in nestrpnem pričakovanju tega dogodka, o čemer govori naslednji citat:

Naši simpatični Slovenci in Slovenke se ob začetku igranja himne niso mogli več zadržati. Začeli so se glasni vzdihni. Ljudje so blede gledali te prizore, ki so tako iznenada prevzeli duše velikega števila občinstva. – Potrebni je bilo nekaj minut, da je dvorana utihnila in se je začela *Prodana nevesta*, s katero se je pred več kot 20 leti nazadnje poslovila ljubljanska Opera od svojih bratov v Trstu.³⁷⁰

Izvajalce je odziv občinstva spodbudil, zato je njihov nastop spremljalo posebno navdušenje – »bili so boljši kot na katerikoli predstavi v Ljubljani.«³⁷¹ Solisti Zlata Gjungjenac, Josip Gostič, Franja Golob, Josip Križaj, Aleksandar Kolacio, Vekoslav Janko, Svetozar Banovec, dirigent Mirko Polič in ostali interpreti so doživeli pravi triumf: »Tri tisoč šeststo ljudi je po koncu predstave še dolgo ostalo v dvorani. Naši solisti in direktor g. Polič so morali okoli 20- do 30-krat pred zaveso. Dvorana se je tresla od vzklikov odobravanja in večkratnih aplavzov. Prefinjena italijanska publika je bila zadovoljna, celo navdušena.«³⁷²

Naslednji večer so izvedli opero *Ero z onega sveta*, v kateri so peli Anita Meze (Gjula), Ivan Francl (Mića), Julij Betetto (Marko), Mila Kogoj (Doma), Vekoslav Janko (Sima), G. Ribič (pastir) in Z. Bekš (fant z vasi).³⁷³ Solisti so pokazali vokalno in igralsko kakovost ter ustvarili izvedbo,

369 Prefekt tržaške pokrajine, pokrajinski generalni sekretar fašistične stranke in konzuli z jugoslovanskim konzulom.

370 »Gostovanje Ljubljanske opere. Več prvo večje, Ljubljanska Opera slavila je triumfe. (Tri hiljada šest stotina gledalaca oduševljeno tapše jugoslovenskim umetnicima)«, *Politika*, 11. 6. 1937, str. 9.

371 Ibid.

372 Ibid.

373 Zbor je pripravil Danilo Švara, koreografijo Peter Golovin, režijo Japelj in scenografijo arh. Ernest Franz.

»bogato pomena, sijaja, slikovito in polno življenja«. ³⁷⁴ Italijanski kritik Maucci je v predstavi zaznal celovitost kreacije – ravnotežje in »stapljanje vseh elementov od izvajalcev glavnih vlog v zboru, prek interpretativne prepričljivosti do nevsiljivega odrskega delovanja vsakega posameznika«, ki je ustvarjalo vtis »popolne naravnosti«. Anita Meze je navdušila z lepoto svojega glasu, ki se je zahvaljujoč njeni odlični vokalni tehniki izredno izkazal. ³⁷⁵ Ko je opisoval reakcijo občinstva, je Maucci zapisal: »Uspeh je bil izjemen: poklon sedemkrat po vsakem dejanju, vzkliki in cvetje za interpretko gđ. Meze, vzkliki maestru Gotovcu in dirigentu Poliču in na koncu vsem umetnikom.« ³⁷⁶

Polni vtisov in še vedno pod vplivom enkratnih doživetij dveh zaporednih večerov so se člani ansambla odpeljali na nastope na Reko. V tamkajšnjem Teatru Fenice ³⁷⁷ so uspešno izvedli obe predstavi. Kritik Osvaldo Ramous je pohvalil pevca glavnih vlog v Gotovčevi operi, Ivana Francla in Anito Meze, ki jo je označil kot »kompletno umetnico«. ³⁷⁸ Izjemni rezultati, ki jih je dosegla ljubljanska Opera v Trstu in na Reki, so posledično prinesli nove pogodbe za gostovanje v Italiji. Italijanski pevci so medtem preložili svojo turnejo po Jugoslaviji na naslednjo sezono. ³⁷⁹ Do povratnega obiska je prišlo v začetku decembra leta 1938, ko so solisti ³⁸⁰ milanske Scale in Kraljeve opere v Rimu, med katerimi so bili sopranistka Roseta Pampanini, tenorist Giuseppe Lugo in baritonist Carlo Galefi, na odru Narodnega gledališča v Beogradu izvedli Rossinijevega *Seviljskega brivca* in Puccinijevo opero *Madame Butterfly*. Dirigiral je Alberto Erede. ³⁸¹ Anita

374 R. Maucci, »Avvenimenti della vita teatrale. Ero (Il fidanzato caduto dal cielo) Opera comica in tre atti di G. Gotovac al Polietama Rossetti«, *Il piccolo di Trieste*, 11. 6. 1937.

375 R. Maucci, »L'Opera di Lubiana al Rossetti. Ero del Maestro Gotovac accolto con calorosi consensi«, *Il popolo di Trieste*, 13. 6. 1937.

376 R. Maucci, »Avvenimenti /.../«.

377 Na Reki je bilo še eno gledališče, in sicer Teatro Verdi, kjer so nastopali italijanski in drugi tuji operni ansambli, ne pa hrvaški operni pevci. Verjetno je, da tudi članom ljubljanske Opere niso omogočili nastopa v tem gledališču (»Rijeka«, *Leksikon jugoslavenske muzike*, 2, str. 254).

378 Osvaldo Ramous, »Gli spettacoli dell'Opera di Luibiana al Fenice. Le festose accoglienze del pubblico all'opera *Il fidanzato caduto dal cielo* del maestro Giacomo Gotovac«, *La vedetta d'Italia*, 13. 6. 1937.

379 Razlogi so bili finančni in organizacijski. Menili so, da bi imelo gostovanje na koncu gledališke sezone negativne posledice. Tudi organizacija gostovanja italijanskih umetnikov ni bila ustrezna (»Gostovanje italijanskih opernih pevača u Jugoslaviji odloženo za septembar«, *Politika*, 17. 6. 1937, str. 11).

380 Medtem ko so imeli jugoslovanski operni pevci možnost angažmaja v opernih gledališčih, italijanski niso imeli stalnih angažmajev, ampak so gostovali iz opere v opero. Tako so v Beograd prišli solisti iz dveh opernih hiš (M. Milanović, »Jugoslovenska umetnost u Italiji i italijanska u Jugoslaviji, U toku iduće nedelje počinje gostovanje ljubljanske opere u Italiji i izložba jugoslovenskih umetnika u Rimu«, *Politika*, 6. 6. 1937, str. 15).

381 D., »Hronika. Muzika. Gostovanje Italijanske opere u Beogradu«, *XX. vek*, Beograd, 1938, št. 10, str. 782–783.

Meze se je tako lahko spet srečala z njim in obujala spomine na Festival v Salzburgu.

Sredi junija 1939 je z ansamblom beograjske Opere gostovala na Mednarodnem glasbenem festivalu v Frankfurtu na Majni. Beograjska Opera je svoje prvo gostovanje v inozemstvu izvedla v času najhujših evropskih političnih razmer. Neposredno pred prihodom na festival je Nemčija marca 1939 začela z vrsto agresivnih vojaško-političnih potez in se že začela pripravljati na vojno s Poljsko.³⁸² Istočasno so potekali neuspešni poskusi ustvarjanja obrambne zveze med ZSSR, Veliko Britanijo in Francijo.

Kljub vsemu je Frankfurt na Majni dajal vtis mirnega, umetnikom odprtega mesta. Glavne ulice so bile okrašene z zastavami Nemčije in Jugoslavije ter drugih narodov, a prevladovala so jugoslovanske.³⁸³ Z gostovanjem so jugoslovanski umetniki vrnili obisk frankfurtski Operi, ki je leta 1938 nastopila v Beogradu.³⁸⁴ Poleg umetniškega je imelo gostovanje tudi političen značaj, ker naj bi doprineslo h krepitvi zveze z vodilno silo v Evropi. Kritična lista *Taunus Anzeiger* je zapisal: »Reakcija občinstva se je začela že pred uverturo in se ponavljala po koncu vsakega dejanja. Namenjena ni bila zgolj izjemnim umetniškim dosežkom gostov, ampak je predstavljala tudi viden znak zблиžanja, ki se posebej v zadnjem času močneje razvija med obema sosednjima narodoma.«³⁸⁵

Solisti beograjskega Narodnega gledališča so s sodelovanjem frankfurtskega orkestra uprizorili tri predstave, in sicer dve deli z domačega repertoarja – Gotovčevu opero *Ero z onega sveta* (14. in 16. 6.) ter Lhotkin balet *Vrag na vasi* (15. 5.) pod skladateljevim vodstvom. Predstave so naletele na navdušen sprejem pri občinstvu, ki so mu poleg interpretacij opernih in baletnih umetnikov ugajali kostumi (narodne noše) in scenografija z nacionalnimi značilnostmi Jugoslovancev. »To ni bila šminka, niti dekor,

382 Nemčija je v tem času okupirala Češko in Moravsko (14. 3.), prisilila Litvo, da ji odstopi Mamelško oblast (22. 3.) in od Poljske zahtevala Gdansk ter »vzpostavitev povezave Vzhodne Prusije z Nemčijo prek poljskega koridorja«, kar je poljska vlada zavrnila. 28. 4. je preklicala nemško-poljski pakt o nenapadanju iz leta 1934. Hitler se je pripravljval na vojno proti Poljski (Veseljko Huljić, »Svetski rat, Drugi. Uzroci rata«, *Vojna enciklopedija*, 9, str. 422).

383 E. Ž., »Veliki uspeh beogradske Opere u Frankfurtu na Majni«, *Mi i Vi*, Beograd, 1939, št. 7/8, str. 4.

384 Člani frankfurtske Opere so izvedli Wagnerjevo *Valkiro*, Mozartovo *Figarovo svatbo* in Straussovega *Kavalirja z rožo* (»Beogradska opera sa baletom otputovala je u Frankfurt na Majni«, *Politika*, 13. 6. 1939, str. 19).

385 G. D., »Ein Festlicher Abend. Begeisterte Aufnahme der Belgrader Oper in Frankfurt a.M.«, *Taunus Anzeiger*, 15. 6. 1939 (Po: Vladimir Jovanović, »Evropska svedočanstva o beogradskoj Operi [Gostovanja od 1939 do 1969 godine]«, *Foto Futura*, Beograd, 1999, str. 22–23).

temveč je na oder stopil sam narod in se prikazal avtentično in zmagovito,« je zabeležil kritik časopisa *Frankfurter Zeitung*.³⁸⁶

Mednarodni festival je otvorila Gotovčeva opera *Ero z onega sveta*, ki ji je prisostvoval tudi skladatelj. Z izjemo Ivana Francla, prvaka ljubljanske Opere, ki je kot gost nastopil v naslovni vlogi, so ostale vloge peli člani beograjske Opere.³⁸⁷ Razdelitev vlog je bila uspešna in vsi pevci so se trudili dati vse od sebe.³⁸⁸ Pohvale kritikov glede petja in igre niso izostale.³⁸⁹ Anita Meze je bila kot Gjula »nestvarno nežna v ljubkem vsakodnevem delu, plastična v gestiki, s plemenitim sopranom,«³⁹⁰ ki je na poslušalce učinkoval izrazito toplo, bleščече in sveže.³⁹¹ Poleg solistov so izjemen vtis naredili tudi ostali izvajalci, ki jih je zanesljivo vodil dirigent Matačić. Na reprizi opere jih je občinstvo sprejelo »še topleje« kot prvič.

Rezultat uspešnega gostovanja je odseval v ponodbah za nove nastope. Tako naj bi člani Opere in baleta leta 1940 gostovali v državnih operah v Berlinu, Dresdnu in na Dunaju (s 24 predstavami) in drugič v Frankfurtu (7 predstav) s Hrističevo *Ohridsko legendo* in *Borisom Godunovim* Musorskega. Matačić bi moral dirigirati reprizo Wagnerjevega *Večnega mornarja* in simfonični koncert v Frankfurtu,³⁹² a je uresničitev teh načrtov prekinila vojna, ki jo je začela Nemčija.

386 Nemške kritike so povzete iz domačega tiska (E. Ž., *Mi i Vi*).

387 Anita Meze (Gjula), Milorad Jovanović (Marko), Evgenija Pinterović (Doma), Milan Pihlar (Sima), Vukosava Ilić (pastir) in Ciril Bratuž (vaški fant). Dirigiral je Lovro Matačić.

388 Vtisi Lovra Matačića so objavljeni v beograjskem tisku po vrnitvi ansambla z gostovanja (B. Atanasijević, »Beogradska opera i balet postigli su veliki uspeh u Frankfurtu«, *Vreme*, 20. 6. 1939, str. 7; »Uspeh Beogradske opere u Frankfurtu na Majni«, *Politika*, 20. 6. 1939, str. 13).

389 Popolni ali delni prevodi nemških kritik, objavljenih v številnih nemških časopisih, so zbrani v knjigi Vladimira Jovanovića *Evropska svedočanstva o beogradskoj Operi (Gostovanja od 1939. do 1969. godine)*, str. 18–35 (Gerhard Schwarz, »Im Opernhaus: *Ero, der Schelm*. Gastspiel der Belgrader Oper«, *Frankfurter General-Anzeiger*, 15. 6. 1939; E. C. Privat, »Belgrad in Frankfurt. Erstes Gastspiel des Nationaltheaters Belgrad«, *Offenbacher Zeitung*, 15. 6. 1939; G. D., »Ein Festlicher Abend. Begeisterte Aufnahme der Belgrader Oper in Frankfurt a.M.«, *Taunus Anzeiger*, 15. 6. 1939; Hans Will, »Aus Frankfurt a. M.: Gastspiel der Belgrader Nationaloper«, *Völkischer Beobachter*, 16. 6. 1939; Wilhelm Hendel, »*Ero, der Schelm* – eine slawische Volksoper. Erfolgreiches Gastspiel des Belgrader Nationaltheaters in Frankfurter Opernhaus«, *Frankfurter Volksblatt*, 16. 6. 1939; Karl Holl, »Die Belgrader Oper in Frankfurt. Erstes Gastspiel *Ero, der Schelm*«, *Frankfurter Zeitung*, Frankfurt, 16. 6. 1939; Walter Dirks, »Die Musik der Woche: Jugoslawen, Belgier, Schweden, Deutsche...«, *Neueste Zeitung*, 17. 6. 1939; Gerhard Schwarz, »Im Opernhaus: *Ero, der Schelm*. Gastspiel der Belgrader Oper«, *Frankfurter General-Anzeiger*, 15. 6. 1939).

390 Gerhard Schwarz, »Im Opernhaus: *Ero, der Schelm* ...«; E. C. Privat, »Belgrad in Frankfurt ...«.

391 Gerhard Schwarz, »Im Opernhaus: *Ero, der Schelm* ...!«.

392 B. Atanasijević, »Beogradska opera in balet postigli su veliki uspeh u Frankfurtu«, *Vreme*, 20. 6. 1939, str. 7.

LETA OKUPACIJE

V času, ko je Anita Meze doživljala največji umetniški vzpon z možnostjo uspešne kariere doma in v tujini, so ji štiri vojna leta vzela ne le življenjsko moč, ampak tudi dragoceno priložnost za umetniški razvoj. Menimo, da bi uspešno svetovno kariero, ki so jo predvideli dunajski pedagogi in jo je začela graditi med obema vojnama, realizirala v veliko večji meri, če se politične razmere ne bi tako drastično spremenile. Leta okupacije je preživela v Beogradu³⁹³ in kot večina članov solističnega ansambla beogradske Opere nadaljevala z delom v Narodnem gledališču. Obenem je občasno nastopala na koncertih in na radijskih programih. V nadaljevanju bomo predstavili njeno umetniško aktivnost v kontekstu splošnih in kulturnih razmer tistega časa.

Kmalu po okupaciji Beograda so po nujnih ukrepih za odpravo posledic vojne in boju proti boleznim pričeli obnavljati tudi kulturne vsebine.³⁹⁴ Začeli so s projekcijami filmov v kinematografih, ki jih je bilo s časom vedno več.³⁹⁵ Obnova dela gledališč v prestolnici pa ni potekala tako hitro, kot so zahtevale oblasti. Za to je bilo več razlogov – zaradi zmanjšanega izvajalskega ansambla pa tudi zaradi velike materialne škode (poškodovani

393 Med okupacijo se je Anita Meze poročila s kirurgom Draganom Damićem.

394 Kljub temu da so se meščani srečevali z lakoto, boleznimi, negotovostjo, aretacijami in smrtnimi kaznimi, so hoteli Nemci v najkrajšem času obnoviti delo kulturnih ustanov, da bi ustvarili vtis urejenega življenja v mestu. Tudi mediji (radio, tisk) so hitro prešli v funkcijo nove oblasti – že konec aprila in v začetku maja je začel oddajati program Radio Beograd (Sender Belgrad), odprti so bili uradi nemških novinarskih agencij DNB in Transkontinentenpress in prišlo je do prave »poplave« nemškega tiska. Poleg časopisov *Der Sieg* in *Belgrader Nachrichten* in *Donauzeitung*, ki so ju tiskali v Beogradu, so prihajali še *Das Reich*, *Wiener Illustrierte*, *Berliner Illustrierte Zeitung* ... V kioskih je bil tudi domači tisk – časopisi *Novo vreme* (1941–44), nastal z združitvijo časopisov *Vreme* in *Politika*, ter *Obnova* (1941–44), tedniki nedeljecev (*Srpski narod*, 1942–1944), ljeticevcev (*Naša borba*, 1941–1942) itd. (Vasilije Marković, »Teatri okupirane prestonice 1941-1944. godine. Jedna crna berza sa osam valuta u opticaju«, *Politika*, 17. 12. 1999, str. 33; Bojan Đorđević, *Letopis kulturnog života Srbije pod okupacijom 1941-1944*, Matica srpska in Institut za književnost in umetnost, Beograd, 2001).

395 Kasina, Kino City, Slavija, Union, Drina, Rex, Avala ... Kinematografa Beograd in Luxor sta bila namenjena filmom za nemške vojake (V. Marković, Teatri okupirane prestonice *l...l.*, str. 33).

so bili nekateri odri, uničena scenografija ...) so v Beograd privedli člane Srbskega narodnega gledališča iz Novega Sada in skušali hitro oživiti gledališke dejavnosti v mestu. Vendar so člani novosadskega gledališča izvedli samo dve predstavi na Kolarčevi ljudski univerzi, nato pa so gostovali zunaj Beograda in se končno ustalili v Pančevu.³⁹⁶

Prvo beograjsko gledališče, ki je začelo z delom v okupirani prestolnici, je bilo Umetniško gledališče. Delovati je začelo 17. 5. 1941 na Kolarčevi ljudski univerzi in nadaljevalo na kalemegdanskem Letnem gledališču.³⁹⁷ Med okupacijo so delo obnovila posamezna stara in novoustanovljena gledališča, tako da so v 18 nominalnih gledališčih v Beogradu kontinuirano ali začasno prirejali predstave.³⁹⁸ Njihovo delo je pod strogim nadzorom oblasti opredeljevala Uredba o vodenju gledališča z dne 20. 5. 1941.

Poleg kolaža programa, dramskih, opernih in baletnih predstav so organizirali tudi koncerte, na katerih so nastopali domači in tuji izvajalci, večinoma gostje iz Nemčije.³⁹⁹ Umetniška izmenjava⁴⁰⁰ je bila tako kot organizacija tečajev nemščine in predavanj namenjena »duhovnemu zbližanju« nemškega in srbskega naroda. Poleg posameznikov so sicer redkeje koncerte prirejali tudi orkestri (radijski orkester je imel nekaj simfoničnih koncertov). Prav tako so v prestolnici muzicirali popularni orkestri in manjše skupine.⁴⁰¹ Ko se je bližala osvoboditev Beograda, zlasti po zavezni-

396 Ibid. Okupatorji so prepovedali dela Judov, prostozidarjev, komunistov ... (*Politika*, 18. 12. 1999, str. 35). Čeprav člani Srbskega narodnega gledališča iz Novega Sada niso imeli predstav v beograjskem Narodnem gledališču, je naziv te ustanove ostal spremenjen naziv do konca okupacije.

397 Med 19. 7. in 12. 10. 1941.

398 V Beogradu so med okupacijo delovala naslednja gledališča: Narodno gledališče (SNP), Umetniško gledališče, Begunsko gledališče (Srbsko gledališče in Marićevo potujoče gledališče), Gledališče združenih igralcev (PUG in Životičevo gledališče), Srbsko pooblaščno gledališče (Pooblaščno gledališče Združena igralcev), Satirično gledališče Bodljikavo prase (Veselo gledališče Veseljaki in Humoristi), Narodno delavsko gledališče Srbozar, Srbsko sodobno gledališče, Humoristično gledališče Centrala za humor, Humoristično gledališče Razbibriža, Gledališče Beograjska komedija, Beograjsko malo gledališče (Braćino veselo pozorišče), Acovo smešno gledališče, Akademsko gledališče, Mladinsko gledališče (Studio), Dramski studio nacionalne službe za obnovo Srbije, Stalno otroško Rodino gledališče in Otroško gledališče Srbija. Ta gledališča so izvedla 3951 predstav (Vasilije Marković, »Teatri okupirane prestonice 1941-1944. Postupci nesrazmerni ogrešenju«, *Politika*, 30. 12. 1999, str. 33) Nemško gledališče *Kraft durch Freude* je od sredine maja 1941 uprizarjalo predstave za nemško vojsko (V. Marković, »Teatri okupirane prestonice 1941-1944. Komedije posećene i žestoko napadane«, *Politika*, 26. 12. 1999, str. 33).

399 V Beogradu so med okupacijo med drugimi gostovali skladatelj Friedrich Schroeder, operetna pevka Lizi Waldmiller, dirigenti Friedrich Meier, Karl Liszt in drugi (V. Marković, »Teatri okupirane prestonice /.../«. Zavezniki so razrušili Nikšić, Podgorico, Niš, Smederevo, Zemun ... (*Politika*, 28. 12. 1999, str. 33).

400 Ibid. V Nemčiji sta gostovali dve skupini jugoslovanskih umetnikov – nacionalna skupina beograjskega radia in baletna skupina Jelene Poljakove s člani Narodnega gledališča.

401 Salonski orkester Sedlaček, Narodni orkester Obrenović, Tamburaški orkester Aranicki, vintet Simić, havajski kvintet Đorđević in drugi (V. Marković, »Teatri okupirane prestonice 1941-1944. godine. Komedija posećene i žestoko napadane«, *Politika*, 26. 12. 1999, str. 33).

ških bombardiranjih, ki so se začela 16. aprila ter so s prekinitvami trajala vse do konca septembra 1944, so uvedli totalne vojne razmere. Kulturni dogodki so ugašali, nekatere dvorane in gledališča so bili spet poškodovani.⁴⁰² Gledališča so premeščali na periferijo,⁴⁰³ številni gledališki delavci pa so umetniško dejavnost zamenjali z aktivnostmi pri čiščenju mesta. Od uvedbe obsednega stanja v Beogradu v začetku septembra 1944 do osvoboditve 20. oktobra so bili za Beograd in Beograjčane težki dnevi.

Narodno gledališče je bilo drugo, ki je začelo z delom v okupiranem Beogradu.⁴⁰⁴ Vzporedno s saniranjem gledaliških zgradb pri Spomeniku in na Vračaru⁴⁰⁵ so se zbrali člani vseh ansamblov, da bi pripravili načrt za repertoar, razdelili vloge in začeli z rednimi vajami.⁴⁰⁶ Čeprav se je operni kolektiv zmanjšal,⁴⁰⁷ pa je v solističnem ansamblu ostala večina članov. Pridružili so se jim nekdanji solisti in novi izvajalci,⁴⁰⁸ v glavnem iz mlajše generacije:

- **Soprani:** Zdenka Zikova, Zlata Gjungjenac, Bahrija Nuri-Hadžić, Anita Meze, Nada Stajić, Katica Jovanović, Grlica Paić, Divna Radić, *Vukosava Ilić-Marinković-Kolacio*, *Bojka Konstantinova*, *Darinka Miletić-Stojaković* (od 1941/42), *Olga Oljdekop* (od 1941/42), *Kornelija Ninković-Grozano* (od 1941/42), Inka Đukić (1943/44?)

402 V zgradbi Narodnega gledališča so bile uničene instalacije in okna, zrušen je bil del palače Riunione, poškodovan je bil oder Centrale za humor itd. (V. Marković, »Teatri okupirane prestonice 1941-1944. godine. Saveznici razozili Nikšić, Podgoricu, Niš, Smederevo, Zemun...«, *Politika*, 28. 12. 1999, str. 33).

403 Ibid.

404 Nemške oblasti so zadolžile dr. Hansa Kremerja, posebnega vodjo Propagandnega oddelka SS, da nadzoruje aktivnosti ob obnovi dela te ustanove. Osnovani so Akcijski odbor za obnovo dela Narodnega gledališča (V. Marković, *ibid.* *Politika*, 19. 12. 1999, str. 33).

405 Ob bombardiranju je bila zgradba Narodnega gledališča poškodovana, uničena pa sta bila tudi celotna gledališka biblioteka in arhiv ter velik del kostumov in scene. Tudi zgradba na Vračaru je utrpela veliko škode na strehi, stropovih in steklu (Vladan Sotirović, »Početak pozorišne sezone. Beogradskao Narodno pozorište počinje u nedelju svoj rad. Pretstave će se održati u pozorištu na Vračaru«, *Novo Vreme*, 18. 9. 1941, str. 5; V. Marković, »Teatri okupirane prestonice 1941-1944. godine. Pozorište deli sudbinu razorenog Beograda«, *Politika*, 16. 12. 1999, str. 35).

406 Ibid., str. 33.

407 Scenografinja Milica Bešević in član zbora Mihailo Carikov sta umrla ob bombardiranju Beograda, dirigent Predrag Milošević, scenograf Staša Beložanski in basist Milorad Jovanović so bili v ujetništvu, tenorist Ante Boglič, baritonist Branko Pomorišac, basist Milan Pihler in dirigent Lovro Matačić so odšli iz Beograda, režiser Erich Hertzl pa se je moral zaradi judovskega porekla skrivati vse do smrti ob zavezniškem bombardiranju 16. 4. 1944 (*ibid.*, str. 35).

408 Imena bivših članov in gostov Opere so v zapisana v ležčem, imena novih pa v krepkem tisku. Podatki o njih so dostopni v več virih (V. Sotirović, »Početak /.../«; »Na kraju pozorišne sezone. Pregled rada Srpskog narodnog pozorišta«, *Obnova*, 17. 7. 1943, str. 7; V. Marković, »Teatri /.../«).

- **Mezzosoprani in alti:** Evgenija Pinterović, Branislava Bojović, *Melanija Bugarinović* (od 1941/42),⁴⁰⁹ Branislava Rudko Đorđević (od 1943/44)⁴¹⁰
- **Tenorji:** Vladeta Popović, Dragutin Petrović, Aleksandar Marinković, Slobodan Malbaški, Krste Ivić, *Ćirilo Bratuš*, *Dušan Đorđević*, Lazar Jovanović (od 1943/44), Milan Timotić (od 1943/44)
- **Baritoni:** Aleksandar Kolacio, Pavle Holodkov, Petar Obradović, Nikola Cvejić, Andreja Baranjikov, *Georgij Jurenjev*, *Stanoje Janković* (od 1941/42), Jovan Stefanović-Kursula (od 1941/42)
- **Basi:** Žarko Cvejić, Aleksandar Trifonović, Aleksandar Tucvaković, Bran-ko Pivnički,⁴¹¹ Nikolaj Semenjenko

Prav tako je bil z novimi člani pomlajen in popolnjen operni zbor. Operni orkester je januarja 1944 štel 50 članov, do takrat pa je radijski orkester igral na radijskih koncertih in v Operi. Do novembra 1942 je bil v. d. direktorja Opere Rudolf Ertl, ki ga je pozneje zamenjal Svetomir Nastasijević (od novembra 1941 do konca sezone 1942/43) in nato Stevan Hristić (1943/44).⁴¹² Beograjska Opera je imela ves čas okupacije težave s pomanjkanjem strokovnih (opernih) režiserjev. Erichu Hetzlu je bilo kot Judu delo že od prvega dne prepovedano, Jovan Kulundžić je bil član ansambla Umetniškega gledališča. Opere so režirali operni pevci Rudolf Ertl in Nikola Cvejić, dirigent Mirko Polič in Nemeč Hans Krieger kot gost.⁴¹³ Za razliko od Cvejića sta Ertl in Polič med vojno režirala manj oper, njihove režije pa niso pripomogle k povečanju ravni odrske interpretacije.

Od ostalih gledaliških delavcev so delo nadaljevali Vladimir Žedrinski in Anatolij Verbicki ter kostumografinja Milica Babić-Jovanović. V začetku so dirigirali skoraj izključno nemški dirigenti v oficirskih uniformah, največkrat Oswald Buchholz, Hans Herner in Karl Liszt ter Julius Kowalsky, Hermann Schroeder in Richard Miller-Lampertz.⁴¹⁴ Buchholz in

409 Melanija Bugarinović in Stanoje Janković sta se v sezoni 1941/42 vrnila z Dunaja, kjer sta bila angažirana v Državni operi.

410 Branislava Đorđević je leta 1941 diplomirala na Glasbeni akademiji v Beogradu.

411 Solisti so pripravljali vloge s korepetitorjem Aleksandrom Ručem.

412 Nadežda Mosusova, »Srpska muzička scena /.../«, str. 25.

413 Hans Krieger je režiral opere *Rigoletto* in *Čarostrelec* (V. Marković, »Teatri okupirane prestonice /.../«; N. Mosusova, »Srpska muzička scena /.../«).

414 »Na kraju pozorišne sezone. Pregled rada Srpskog narodnog opozorišta«, *Obnova*, 17. 7. 1943, str. 7; Konstantin Vinaver, »Repertoarska politika opere Narodnog pozorišta od osnivanja do danas«, *Srpska muzička scena*, str. 254.

Liszt sta bila na začetku vojne stalna dirigenta Münchenske filharmonije. Domači dirigenti so spočetka v Operi dirigirali manj, pozneje pa pogostejše. Med njimi so bili Ivan Brezovšek, Mirko Polič, Milan Bajšanski, Jovan Srbulj in Vojislav Ilić, ki sta se jim pozneje pridružila še Stevan Hristić in Davorin Županić.

Kot so ob pripravi dramskega repertoarja Narodnega gledališča z njega »očistili« dela Judov, prostozidarjev in komunistov,⁴¹⁵ tako so skrčili tudi operni repertoar na majhno število večinoma italijanskih skladateljev ter kakšnega nemškega ali francoskega avtorja. Tako je bil spored pogojen s politiko nove oblasti, po drugi strani pa s tehničnimi (ne)zmožnostmi in sposobnostmi ansambla.⁴¹⁶ Kot primer navajamo repertoar za sezono 1941/42, ki je predvidel vrsto premier,⁴¹⁷ obnov⁴¹⁸ in repriz⁴¹⁹ številnih del, med katerimi so bile tudi opere ruskih skladateljev. Na začetku so uprizarjali opere iz starega repertoarja, za katere so se ohranile kulise in garderoba⁴²⁰ in ki so jih lahko izvedli na majhnem odru. Zato so bile prve operne⁴²¹ in dramske predstave najprej v dvorani Kolarčeve zadruge (2. 9.–21. 9. 1941), nato pa v obnovljeni dvorani Manjež (od 21. 9. 1941) in v obnovljeni zgradbi Narodnega gledališča (od 20. 6. 1942).

Med okupacijo so bila na repertoarju beogradske Opere dela, ki so jih uprizarjali pred vojno in ki so bila pri občinstvu večinoma izjemno priljubljena.⁴²²

---

415 Ibid.

416 »Rad naše opere. Novi direktor o svojim glavnim zadacima«, *Obnova*, 15. 5. 1943, str. 4; »Pred novom pozorišnom godinom. Šta ćemo gledati u ovoj pozorišnoj sezonmi. Upravnik Jovan Popović govori o repertoaru Narodnog pozorišta«, *Obnova*, 12. 9. 1942, str. 7.

417 Schillings: *Mona Lisa*, Flotow: *Marta*, Puccini: *Gianni Schichi*, *Plašč*, *Sestra Angelika* (M. Đ.), »Opera je ponovo okupila sve svoje članove. U novoj sezoni Narodno pozorište davače dramske i operske pretstave i na Vračaru i u Kolarčevoj zadužbini«, *Novo Vreme*, 13. 7. 1941, str. 6).

418 Mascagni: *Cavalleria rusticana*, Leoncavallo: *Glumači*, Nicolai: *Vesele žene windsorske*, Beethoven: *Fidelio*, Čajkovski: *Evgenij Onjegin*, Hristić: *Somrak*, Massenet: *Manon*, *Tais*, Gounod: *Faust*, Rossini: *Seviljski brivec* (Ibid.).

419 Musorgski: *Soročinski sejem*, Donizetti: *Lucija di Lammer*, Verdi: *Trubadur*, *Traviata*, *Rigoletto*, Čajkovski: *Pikova dama*, Puccini: *La bohème*, *Madame Butterfly*, *Tosca*, Mozart: *Figarova svatba*, Massenet: *Werther*, Thomas: *Mignon* (Ibid.).

420 »Narodno pozorište na Vračaru počinje rad 1. juna«, *Novo Vreme*, 16. 5. 1941, str. 5; M. Đ., »Izjava vršioca dužnosti direktora Opere Narodnog pozorišta g. Rudolfa Ertla«, *Novo Vreme*, 23. 5. 1941.

421 Prvo integralno opero, *Traviata*, so izvedli 6. 7. 1941 na Kolarčevi ljudski univerzi.

422 Konstantin Vinaver, »Repertoarska politika /.../«.

	Sezona
Italijanski repertoar	
Verdi: <i>Traviata</i>	1940/41
Puccini: <i>Madame Butterfly</i>	1940/41
Puccini: <i>Tosca</i>	1941/42, 1942/43, 1943/44
Puccini: <i>La bohème</i>	1941/42, 1942/43, 1943/44
Rossini: <i>Seviljski brivec</i>	1941/42, 1942/43, 1943/44
Leoncavallo: <i>Glumači</i>	1941/42, 1042/43, 1043/44
Mascagni: <i>Cavalleria rusticana</i>	1941/42, 1942/43, 1943/44
Verdi: <i>Rigoletto</i>	1942/43 ⁴²³
Nemški repertoar	
Mozart: <i>Figarova svatba</i>	1941/42, 1942/43
Weber: <i>Čarostrelec</i>	1942/43, 1943/44
Francoski repertoar	
Massenet: <i>Werther</i>	1941/42 ⁴²⁴

Edina obnovljena opera je bil *Čarostrelec*, ki ga je kot gost režiral nemški režiser Hans Krieger, okostje repertoarja pa so bila dela italijanskih skladateljev, ki so jih izvajali iz sezone v sezono.

Anita Meze je med okupacijo pela v operah italijanskih in nemških skladateljev. Vlogam, ki jih je pela pred vojno (Čočosan, Nedda, Mimi, Suzana), je dodala novo (*Oberon* – Anica). Po podatkih je najdlje pela vlogo Nedde, največkrat pa Suzano.

423 V repertoarnem načrtu za 1942/43 so predvideli dela: Weber: *Čarostrelec*, Mozart: *Beg iz senjaj*, Verdi: *Traviata*, *Trubadur*, *Rigoletto*, Wagner: *Večni mornar*, Wolf-Ferrai: *Vesele žene*, Egk: *Čarobne gosli* (ali *Kolombo*), Nastasijević: *Đurađ Branković*, Hristić: *Somrak*, Krstić: *Nasilnik* in obnove posameznih oper z novo opremo in v novih vlogah (Donizetti: *Lucija di Lammermoor*, Smetana: *Prodana nevesta*, Bizet: *Carmen* [»Pred novom pozorišnom sezonom. Šta ćemo gledati u ovoj pozorišnoj sezoni. Upravnik Jovan Popović govori o repertoaru Narodnog pozorišta«, *Obnova*, 12. 9. 1942, str. 7]).

424 Za sezono 1943/44 so predvideli opere: d'Albert: *Nižava*, Bizet: *Carmen*, Mozart: *Don Giovanni*, Wolf-Ferrari: *Vesele žene* in Wagner: *Večni mornar* (»Na početku nove pozorišne sezone. Upravnik Srpskog Narodnog pozorišta, J. Popović, o pretstojećem radu drame, opere i baleta«, *Obnova*, 14. 10. 1943, str. 4). Na začetku sezone so v Drami in Operi ustanovili lektorat za »čistost izgovarjave in naglasov, pravilno dikcijo in solidnost prevodov« (Ibid.).

Puccini: <i>Madame Butterfly</i> (Čočosan)	1941 (1)
Mozart: <i>Figarova svatba</i> (Suzana)	1941–43 (33)
Leoncavallo: <i>Glumači</i> (Nedda)	1941–44 (13)
Puccini: <i>La bohème</i> (Mimi)	1941–44 (18)
Weber: <i>Oberon</i> (Anica)	1942–44 (16)

O njenih nastopih in nastopih članov beograjske Opere je ohranjenih malo podatkov, ker so kritiki predstave le redko ocenili. Zato smo prikrajšani za širino in raznovrstnost različnih pogledov, ki so bili značilni za predvojni čas. Z redkimi izjemami tudi imena kritikov niso znana, kot tudi ne podatki o njihovi izobrazbi. Tako lahko uporabimo le tisto, kar je iz tega časa ostalo zapisano.

Edini detajlni prikaz opere, v kateri je nastopila Anita Meze, je napisal Nemeč Helmut Schulz o predstavi *Figarova svatba*, s katero so v obnovljeni zgradbi Manježa otvorili sezono 1941/42 in proslavili 150-letnico Mozartove smrti. Schulz je pohvalil pevske sposobnosti vseh interpretov. Glede na to, da je izvedbo označil kot »nenavadno dobro«, se zdi, da od beograjskih umetnikov ni pričakoval veliko pri Mozartovi operi, ki je zahtevala pevce lepih, izrazitih⁴²⁵ in gibčnih glasov. Na drugi strani je poudaril tisto, kar jih je do neke mere oddaljilo od običajne interpretacije Mozartovega dela:

Poudarjen Mozartov rokokojski duh ne ustreza mentaliteti srbskih umetnikov, lahko se še tako iskreno in resno trudijo, nekaj nepopolnosti se je predvsem v igri do določene mere pojavljalo skoraj v vsakem prizoru. Tako so tej izvedbi, ki jo je skrbno režiral direktor Opere Ertl, manjkale neobteženost, vedrina in lahkota, odmerjenost, duhovnost in razigranost, kar Mozartovo glasbo loči od drugih. Toda slog je skozi vso predstavo ostal edinstven in jasen.⁴²⁶

Vprašamo se lahko, ali je pomanjkanje »neobteženosti« v izvedbi povzročila specifična mentaliteta beograjskih solistov ali pa je bila za to odgovorna njihova psihična obremenjenost, ki so jo izzvale težke življenjske okoliščine. Če izvzamemo najavo za predstavi *Madame Butterfly* in *La bohème*, ki je poudarjala novo scenografijo Miomirja Denića in novo razdelitev vlog

425 »150-godišnjica Mocartove smrti«, *Novo Vreme*, 1. 10. 1941, str. 5.

426 Helmut Schulz, »Belgrader Theater mit *Figaro* eröffnet, Oswald Buchholz als Gast«, *Donauzeitung*, 3. 10. 1941.

(Mimi sta v alternaciji peli Zlata Gjungenac in Anita Meze),⁴²⁷ ostane še eno precej splošno mnenje neznanega kritika. Ta je pisal o visokih interpretativnih dosežkih, s katerimi so solisti beograjske Opere Zlata Gjungenac (Agata), Anita Meze (Anica), Žarko Cvejić (Kaspar) in Slobodan Malbaški (Maks) ustvarili like v *Čarostrelcu*.⁴²⁸

Anita Meze je v sezoni 1941/42 pripravljala še dve vlogi iz oper jugoslovanskih skladateljev – novo (Made v Hrističevem *Somraku*) in vlogo, ki jo je pela na odru Narodnega gledališča že leta 1940 in 1941 (Maro v Nastasijevičevem *Đurađu Brankoviću*), vendar ni imela priložnosti, da bi jih pela na odru, ker omenjenih oper niso uvrstili v repertoar.⁴²⁹

Med okupacijo je Anita Meze na koncertih in različnih prireditvah sodelovala okoli 17-krat. Njen prvi koncertni nastop je bil povezan s slavnostjo ob otvoritvi gledališke sezone 1941/42 v obnovljeni dvorani Manježa, medtem ko so bili ostali organizirani v dobrodelne namene – za begunce, obolele člane Narodnega gledališča (gledališkega umetnika Voje Jovanovića, korepetitorja Aleksandra Ruča (1942) in režiserja Jurija Rakitina), revne družine vojnih ujetnikov (1943) in upokojene igralce (1944).⁴³⁰ Sodelovala je tudi na literarnoumetniških večerih,⁴³¹ pa tudi na koncertih vokalno-instrumentalne glasbe itd. Programi posameznih prireditev so vsebovali recitacije, glasbene in baletne točke, redkeje prizore iz dramskih del ali gledaliških iger. Pri teh nastopih so sodelovali dramski umetniki in člani beograjske Opere in baleta. Včasih so se jim pridružili tudi interpreti ljudskih pesmi, narodni orkester in manjši instrumentalni ansambli (npr. havajski kvartet).⁴³² Koncerti so bili v glavnem na Kolarčevi ljudski univer-

427 »Boemi na sceni Narodnog pozoruišta«, *Obnova*, 21. 3. 1942, str. 9.

428 »Svečana pretstava *Čarobnog strelca* za nemačku vojsku. Još jedan uspeh Beogradske Opere«, *Obnova*, 8. 12. 1942, str. 5.

429 »Opera«. *Srpska scena*, 1. 2. 1942, str. 289.

430 »Veliki koncert na Kolarčevom univerzitetu u korist izbeglica«, *Obnova*, 2. 3. 1942; Dragutin Ilić, »Koncert g-ce Anite Mezetove u korist izbeglica«, *Obnova*, 6. 4. 1942, str. 9; »Korisnica obolelom glumcu Voji Jovanoviću«, *Obnova*, 4. 5. 1942, str. 5; »Opersko-baletni matine u korist obolelog Aleksandra Ruča«, *Obnova*, 12. 5. 1942, str. 5; »Korisnica Jurija Rakitina«, *Obnova*, 10. 5. 1943, str. 4; »Koncert u korist siromašnih zarobljeničkih porodica«, *Obnova*, 22. 9. 1943, str. 4; »Veliki koncert u korist glumaca-penzionera«, *Novo Vreme*, 25. 1. 1944, str. 3.

431 Anita Meze je sodelovala na literarno-umetniškem večeru, posvečenem ustvarjanju zdravnika in pesnika Stevana Zagorčića («Književno-umetničko veče na Kolarčevom univerzitetu», *Obnova*, 4. 11. 1942, str. 5).

432 »Velika umetnička revija 'Spikeri bez mikrofona'«, *Obnova*, 9. 12. 1942, str. 6; »Koncert u korist siromašnih zarobljeničkih porodica«, *Obnova*, 22. 9. 1942, str. 4.

zi, redkeje v Manježu, veliki dvorani Gardijskega doma na Topčideru ter v dvorani Centrale za humor.

Anita Meze ni prirejala samostojnih koncertov vokalne glasbe, ampak je nastopala s kolegi iz solističnega ansambla, instrumentalisti, komornimi ansambli itd. Njeno sodelovanje na programu je bilo odvisno od števila izvajalcev – če jih je bilo manj, je izvedla nekaj glasbenih točk, če jih je bilo več, pa eno do dve točki. Največkrat je pela fragmente iz Mozartovih oper – arije iz *Čarobne piščali*, *Figarove svatbe* in *Don Giovanni* ter duete iz zadnjih dveh oper z Bahrijo Nuri-Hadžić, Stanojem Jankovićem in Nikolo Cvejićem. Prav tako je pela arije iz Webrovega *Čarostrelca*, iz Puccinijevih oper *Madame Butterfly*, *Gianni Schichi*, Gounodovega *Fausta*, Bizetove *Carmen*, Massenetove *Manon* in Smetanove *Prodane neveste*. Sodelovala je tudi v sekstetu v *Prodani nevesti*.⁴³³

Na njenem repertoarju so bili glede na predvojni čas enako slabo zastopani domači skladatelji – Svetomir Nastasijević z duetom iz opere *Đurađ Branković*, ki sta ga pela Anita Meze in Slobodan Malbaški, ter Stevan Hristić s skladbami za glas – kot tudi vokalno ustvarjanje tujih skladateljev (de Curtis: *Poj za mene*, Rossini: *Tarantella*). Na koncertih je nastopala ob spremljavi Velikega radijskega orkestra, ki so mu dirigirali Mirko Polić,⁴³⁴ Oswald Buchholz⁴³⁵ in Richard Miller-Lamperts,⁴³⁶ novoustanovljenega orkestra beograjske Opere pod dirigentskim vodstvom Stevana Hristića⁴³⁷ ter ob klavirski spremljavi Ivana Turšiča,⁴³⁸ Davorina Županića,⁴³⁹ Vere Bogičević⁴⁴⁰ in Bogdana Babića.⁴⁴¹ Sodelovala je tudi pri izvedbi Haydnovega oratorija *Letni časi* s tenoristom Lazarom Jovanovićem in basistom Žarkom Cvejićem ter z Velikim radijskim orkestrom z dirigentom Nemcem Hemannom Schroederjem. V okupacijskih časopisih *Obnova* in *Novo*

433 Med drugimi interpreti so bili sopranistka Anica Stojanović, mezzosopranistka Branislava Đurđević, baritonist Božidar Mitrović ter basista Žarko Cvejić in Branislav Pivnički (»Veliki koncert u korist glumaca-penzionera«, *Novo Vreme*, 25. 1. 1941, str. 3).

434 V. Sotirović, »Početak /.../«.

435 »Opersko-baletski matine u korist obolelog Aleksandra Ruča«, *Obnova*, 12. 5. 1942?, str. 5.

436 »Veliki koncert operskih arija«, *Novo Vreme*, 16. 1. 1944, str. 4.

437 »Veliki koncert u korist glumaca-penzionera /.../«.

438 Dragutin Ilić, »Koncert g-ce Anite Mezetove u korist izbeglica«, *Obnova*, 6. 4. 1941, str. 9; »Repriza najboljših arija sveta«, *Obnova*, 30. 3. 1943, str. 5.

439 »Velika umetnička revija 'Spikeri bez mikrofona'«, *Obnova*, 9. 12. 1942, str. 6; »Beogradske zvezde. Velika umetnička revija na Kolarčevom univerzitetu«, *Obnova*, 20. 1. 1943, str. 7; »Koncert u korist siromašnih zarobljeničkih porodica«, *Obnova*, 22. 9. 1943, str. 4.

440 Živojin Petrović, »Jedan pozorišni umetnik /.../«.

441 »Serija koncerata operskih prvaka. Operske arije i solo – pesme u Centrali za humor«, *Novo Vreme*, 11. 3. 1943, str. 3.

vreme so objavljene le najave koncertov, ni pa kritik. Ker so na koncertih največkrat sodelovali prvaki Opere in baleta ter Drame Narodnega gledališča, predpostavljamo, da je bila ohranjena visoka raven izvedb.

Med okupacijo od aprila 1941 do osvoboditve Beograda oktobra 1944 je na valovih Radia Beograd delovala okupacijska radijska postaja *Wehrmacht Sondergruppe Südost Sender Belgrad*, ki je bila »najmočnejša točka nemške radijske službe, namenjena propagandi na Balkanu in na področju Severne Afrike«. ⁴⁴² Radio je redno oddajal govorni (poročila nemškega vrhovnega poveljstva, vesti, pregled dnevnega tiska, predavanja itd.) ter glasbeni program, za katerega je bil zadolžen dirigent Oswald Buchholz. Repertoar je vseboval predvsem dela nemških in italijanskih skladateljev, pa tudi dela srbskih avtorjev, medtem ko so bila dela judovske in romske glasbe prepovedana. ⁴⁴³ Poleg različnih ansamblov ⁴⁴⁴ so bili med interpreti domači izvajalci resne (vokalno-instrumentalne in instrumentalne glasbe), zabavne in ljudske glasbe ter glasbeniki iz Nemčije.

Anita Meze je med okupacijo redko nastopala na programu Sender Beograd. Ta postaja je predvajala njene posnetke, ki so nastali v studiu in redkeje na koncertnem odru, pri čemer je šlo za neposredni radijski prenos koncertov s Kolarčeve ljudske univerze (1944) ali za predvajanje posnetka koncerta iz velike dvorane Gardijskega doma na Topčideru (1943). Z izjemo edinega samostojnega koncerta leta 1942, na katerem je pela Schubertove, Schumannove in Brahmsove samospeve, je v glasbenih oddajah največkrat gostovala z enim ali več solisti beograjske Opere: Zdenko Zikovo, Aleksandrom Marinkovićem, Krstem Ivićem, Dušanom Đorđevićem, Slobodanom Malbaškim, Nikolo Cvejićem, Žarkom Cvejićem in drugimi. Največkrat je pela arije iz Puccinijevih, Mozartovih (*Don Giovanni*), Bizetovih (*Carmen*), Gounodovih (*Faust*) in Massenetovih (*Manon*) oper, pa tudi duete. ⁴⁴⁵ S kolegi iz Opere je 15. 6. 1941 ob spremljavi velikega

442 Radivoje Marković, »Partizanske radio stanice u Srbiji«, *Ovde Radio Beograd*, str. 29. Poleg oddaj okupatorskega radia so lahko na področju Beograda poslušali tudi oddaje partizanskih radijskih postaj z osvobojenih ozemelj ter oddaje postaje Svobodna Jugoslavija, ki je od 2. 11. 1941. do aprila 1942 oddajala iz Ufe na Uralu in nato do 1. 3. 1945 iz Moskve (Ibid., str. 31–33).

443 Vasilije Marković, »Teatri okupirane prestonice 1941-1944. godine. Jedna crna berza sa osam valuta u opticaju«, *Politika*, 17. 12. 1999, str. 33.

444 Veliki radijski orkester, v katerem so igrali tudi člani opernega orkestra, Mali radijski orkester, Narodni, Tam-buraški in Zabavni orkester, radijski zbor idr. (Z. G., »Posle operne večeri, Beogradski radio se sprema da u studiju izvodi cele opere«, *Novo Vreme*, 5. 6. 1941, str. 4).

445 Tako je duet iz *Don Giovannija* zapela z Nikolo Cvejićem (»Program Radio Beograda za 6. 5. 1943. godine«, *Obnova*, 6. 5. 1943).

radijskega orkestra pod vodstvom Oswalda Buchholza v radijskem studiu sodelovala pri izvedbi Mozartove opere *Figarova svatba*.⁴⁴⁶ Temu podvigu je sledila prva celotna izvedba *Traviate* 6. 7. 1941 na Kolarčevi ljudski univerzi. To je bil poskus, da bi se s pomočjo radijskih valov oživilo izvajanje oper, še preden bi nastali nujni pogoji (saniranje poškodovane scenografije) za njihovo glasbeno-odrsko realizacijo. Poleg sodelovanja v oddajah z resno glasbo je Anita Meze leta 1941 z baritonistom Nikolo Cvejićem gostovala v oddaji zabavnega značaja (Veliko zabavno večje).⁴⁴⁷ Na programu radijske postaje je nastopala ob spremljavi Velikega radijskega orkestra pod vodstvom Oswalda Buchholza,⁴⁴⁸ Bogdana Cvejića⁴⁴⁹ in Richarda Millerja-Lampertsa⁴⁵⁰ ter komornega radijskega orkestra z dirigentom Hermannom Schroederjem.⁴⁵¹

Z osvoboditvijo Beograda je bilo delo Sender Beograda zaključeno.

* * *

Anita Meze je v letih okupacije delovala toliko, kolikor so zahtevali od nje kot članice solističnega ansambla beogradske Opere. Kot človek in kot umetnica je globoko doživljala strahote tega časa. Vojni dogodki so jo močno zaznamovali, o čemer je neposredno spregovorila veliko pozneje (1970) v pogovoru s Ksenijo Marković (Orešković): »Če imam kakšno željo na svetu, je to /.../, da bo mir.«⁴⁵²

446 Sodelovali so še Bahrija Nuri-Hadžić (Rosina), Evgenija Pinterović (Marcelina), Vukosava Ilić-Kolacio (Kerubin), Divna Radić (Barverina), Rudolf Ertl (Almaviva), Milan Pihler (Figaro), Dragutin Petrović (don Basilio), Žarko Cvejić (don Bartolo), Aleksandar Trifunović (Antonio) in Ćirilo Bratuš (don Curcio). (Z. G., »Večeras na Beogradskom radiju izvodi se *Figarova ženidba*«, *Novo Vreme*, 15. 6. 1941, str. 3).

447 »Program Radio Beograda za 7. 9. 1941. godine«, *Novo Vreme*, 7. 9. 1941, str. 8.

448 Z. G., »Posle operskih večeri. Beogradski radio se sprema da u studiju izvodi i cele opere«, *Novo Vreme*, 5. 6. 1941, str. 4.

449 »Zanimljiv božićni program Radiostanice. U programu učestvuju najpoznatiji naši umetnici«, *Obnova*, 6. –8. 1. 1943, str. 9.

450 »Veliki koncert operskih arija«, *Novo Vreme*, 16. 1. 1944, str. 4.

451 »Program Radio Beograda za 6. 5. 1943. godine«, *Obnova*, 6. 5. 1943.

452 Iz razgovora Ksenije Orešković z Anito Meze, ki je potekal januarja 1970.

6

POVOJNA DEJAVNOST

Kmalu po osvoboditvi Beograda so v Narodnem gledališču začeli organizirati različne kulturne prireditve. Na začetku so izvajali občasne simfonične koncerte, mešane programe in dramske predstave Gledališča narodne osvoboditve. Pozneje, ko so ustvarili primernejše pogoje, so izvajali tudi operne in baletne predstave. Prva izvedena opera po vojni je bil *Evgenij Onjegin* P. I. Čajkovskega (17. 2. 1945). Ponovna vzpostavitev dela Opere je bila otežena zaradi zapletenih političnih razmer. S prihodom nove oblasti so se začela zapiranja in zaslisevanja oseb, ki so bile osumljene sodelovanja z okupatorjem.⁴⁵³ Po zaslišanjih so se nekateri vrnili na delo, posameznike so sankcionirali, nekaj umetnikov pa je doletela smrtna kazen. Anita Meze so prepovedali nastopanje do 1. 6. 1945.⁴⁵⁴ Po vojni je prvič nastopila 22. 6. 1945 v vlogi Mimi v Puccinijevi operi *La bohème*. To je bil začetek njene izjemno plodne povojne dejavnosti na koncertnem, opernem in radijskem področju doma in v tujini.

Po različnih prireditvah v osvobojenem Beogradu je sledila sistematična organizacija koncertnega življenja. Že leta 1947 so ustanovili Združenje poustvarjalnih srbskih umetnikov, da bi poživili izvedbe v Beogradu in v Srbiji, začeli so vzpostavljati medrepubliške in meddržavne zveze ter propagirati pomembna dela tujih in domačih skladateljev. Pogoji za sprejem v združenje so bili visoka izvajalska raven umetnika in aktivna koncertna dejavnost. Anita Meze je bila članica od ustanovitve dalje, bila pa je tudi članica Zveze glasbenih umetnikov Jugoslavije, ki so jo ustanovili leta 1950. Zato je bila lahko koncertno veliko bolj dejavna kot pred vojno.

453 Vasilije Marković, »Teatri okupirane prestonice 1941-1944. godine. Povratak ansambla Pozorišta narodnog oslobođenja«, *Politika*, 29. 12. 1999, str. 33; isti, »Postupci nesrazmerni ogrešenju«, *Politika*, 30. 12. 1999, str. 33.

454 Podatki so v dokumentu, ki so ga izpolnili umetniki in ostali kulturni delavci. Ime Anite Meze ni bilo na spisku oseb, ki so takoj po osvoboditvi nadaljevala delo v gledališču (»Članovi Narodnog pozorišta koji ostaju na dužnosti«, *Politika*, 21. 11. 1944, str. 3).

V kratkem času (1948) se je v Beogradu povečalo število glasbenih prirediteljev. Organizacijo koncertov so prevzele različne poslovalnice – Poslovalnica za kulturno-umetniške prireditve Komiteja za kulturo in umetnost, ki je poleg umetnikov iz drugih republik večinoma vabila umetnike iz tujine. Podružnica Ministrstva za prosveto je skušala beograjskim in drugim umetnikom omogočiti nastope, kar je v naslednjih sezonah doprineslo k večji sistematičnosti in urejenosti koncertnega življenja. V Beogradu sta od prvih povojnih let gojila simfonično glasbo dva orkestra – radijski orkester in Beograjska filharmonija. Orkester Filharmonije so sestavljali člani orkestra beograjske Opere in beograjskega Radia, nastopal pa je po potrebi, medtem ko je radijski orkester nastopal bolj redno.⁴⁵⁵ Z njim je sodelovala večina gostujočih solistov in dirigentov, tako domačih kot tujih.

Z ustanovitvijo Simfoničnega orkestra LR Srbije⁴⁵⁶ se je odprla možnost stalnega izvajanja orkestrske glasbe. Filharmonija je bila tudi nujni udeleženec številnih proslav in svečanih akademij, organiziranih za proslavo zgodovinskih datumov, državnih praznikov, v čast izjemnih osebnosti itd. Sodelovala je z Glasbeno mladino, Glasbeno akademijo, z Združenjem glasbenih umetnikov Srbije, Zvezo skladateljev, Zvezo simfoničnih in opernih glasbenikov, z beograjskim Radiem idr. Z uvedbo abonmaja za enega (1951/52), pozneje pa za več koncertnih ciklov (1962/63) si je Beograjska filharmonija zagotovila stalno občinstvo. Na njenem sporedu so bila pomembna dela tujih skladateljev, od klasičnih do sodobnih, ter skladbe jugoslovanskih avtorjev. V naslednjih desetletjih so s tem orkestrom nastopali dirigenti in solisti iz domovine in tujine, med njimi vrhunska dirigenta Leopold Stokowsky in Kiril Kondrašin, pianisti Arthur Rubinstein, Svjatoslav Rihter, Emil Gilels, violinisti Max Rostal, Yehudi Menuhin, Leonid Kogan, Henryg Szeryng in Isaac Stern, violončelist Mstislav Rostropovič idr.⁴⁵⁷ Beograjska filharmonija je tudi sama pogosto gostovala po državi in v tujini.

V beograjskem glasbenem življenju je imel pomembno vlogo tudi umetniški ansambel JLA,⁴⁵⁸ zlasti v začetku petdesetih let, ko je s priho-

455 Simfonični orkester Radia Beograd je prenehal z delom leta 1951, ko se je večina njegovih članov priključila novoustanovljenemu Simfoničnemu orkestru LR Srbije. Drugič so ga formirali leta 1957 (Darinka Simić-Mitrović, *Da capo /.../*, str. 85).

456 Vanj so se vključili člani dotedanjega radijskega orkestra, člani opernega orkestra in orkestra Umetniškega ansambla JLA (Ibid., str. 71). Leta 1952 se je preimenoval v Beograjsko filharmonijo.

457 Roksanda Pejović, »Jugoslovanski i inostrani umetnici, dirigenti i solisti koji su nastupali sa orkestrom filharmonije, *Beogradska filharmonija /.../*, str. 57–63.

458 Umetniška skupina Centralnega doma JLA je bila ustanovljena leta 1947. Imela je simfonični orkester, moški in mešani zbor (1948) ter baletno-folklorni ansambel (ki so ga razpustili leta 1950). Ime so konec

dom dirigenta Franca Klinarja vzpostavil sodelovanje z vodilnimi jugoslovanskimi skladatelji, dirigenti, instrumentalisti in pevci, med katerimi je bila tudi Anita Meze.⁴⁵⁹ V tem času so izvedli vrsto del: Händlovega *Mesijo*, Hercigonjevo kantato *Gorski venec*, Gluckovo opero *Orfej in Evridika*, v kateri je pela Anita Meze, Haydnove *Letne čase*, Verdijev *Requiem*, Beethovnov *9. simfonijo*, Wagnerjevega *Parsifala* ... Gostovali so po vsej državi ter nastopali na domačih festivalih. Ansambel je uspešno nastopal tudi pod glasbenim vodstvom Mladena Jagušta (1956–1964) in visoko raven, ki jo je dosegel v tem času, potrdil tudi na gostovanjih v tujini.

Vodilni zbori v Beogradu so bili profesionalni ansambli – Zbor Radia Beograd in Zbor Doma JLA. Ob njih so delovali zbori kulturno-umetniških društev, med katerimi jih je le nekaj izstopalo po kakovosti (zbori Branko Krsmanović, Ivo Lola Ribar, Kosta Abrašević, bratov Baruh, Branko Cvetković), in Beograjski madrigalisti. Komorno glasbo so gojili številni ansambli,⁴⁶⁰ medtem ko so se v več kot dveh desetletjih na koncertnem odru menjavali interpreti različnih generacij, v glavnem pianisti, violinisti in pevci.⁴⁶¹ Z medrepubliško izmenjavo umetnikov so v Beogradu gostovali simfonični orkestri,⁴⁶² zbori,⁴⁶³ instrumentalni in vokalni komorni

---

leta 1948 spremenili v Umetniški ansambel Centralnega doma JA, od 1951 JLA (Branko Karakaš, »Pet decenija Umetničkog ansambla vojske Jugoslavije 'Stanislav Binički'«, *Novi Zvuk*, 1998, št. 11, str. 110; Veljko Pajić, »Šest godina rada Umetničkog anambla CDJNA«, *Borba*, 29. 12. 1952; Dragutin Čolić, »Jubilarni koncert Orkestra Doma JNA«, *Borba*, 4. 11. 1955; Roksanda Pejović, »Ansambel Doma Jugoslovske narodne armije – dobitnik Vukove nagrade«, *Pro musica*, 1966, št. 14, str. 6).

459 Z njim so nastopali pianisti Melita Lorković, Zdenko Marasović, Dušan Trbojević, pevci Anita Meze, Radmila Bakočević, Drago Starc, Miroslav Čangalović, violinisti Petar Toškov, Jovan Kulundžija in absolventi beograjske Glasbene akademije (od sredine 50. Let [Branko Karakaš, »Pet decenija /.../«]).

460 Beograjski kvartet (Nemeček, Tošić, Dorijan, Mokranjac), Godalni kvartet Radia Beograd, Beograjski godalni kvartet, komorni trio ter dva dua, Milica in Lazar Marjanović ter Olga in Marija Mihailović idr.

461 V Beogradu so nastopali pianisti Olga Popov, Olga Jovanović, Zdenko Marasović, Andreja Preger, Katarina Aćimović, Vera Veljkov, Petar Stajić, Melita Lorković, Žika Jovanović, Vera Šosberger, Nada Vujičić, Mirjana Vukdragović, Dušan Trbojević, Zorica Dimitrijević-Stošić, violinisti Petar Toškov, Vladimir Marković, Ljudevit Pap, Branko Pajević, Aleksandar Pajević, Rajko Dojčinović, Dejan Mihailović, Aleško Beloti, Aleksandar Stajić, Tripo Simonuti, pevci Nikola Cvejić, Žarko Cvejić, Zora Lučić-Miosavljević, Lazar Jovanović, Sofija Stanković, Branislav Pivnički, Zdenka Zikova, Zorica Filipović, Miroslav Čangalović, Melanija Bugarinović, Stjepan Andrašević, Zlata Sesardić, Milica Miladinović, Stanoje Janković, Anita Meze, Aleksandar Marinković, Radmila Bakočević, Dubravka Nešović, Dušan Cvejić, Đorđe Đurđević, Milka Stojanović, Đurđevka Čakarević, Julijana Anastasijević, violončelisti Mirko Dornier, Viktor Jakovčić, flautisti Jakov Srejšević, Miodrag Azanjac, Dragutin in Milorad Mirko-ović, oboist Boris Jurić, klarinetist Bruno Brun, Ernst Ačkun, Milenko Stepanović, fagotisti Ivan Turšič, Marijan Bolfan, Božidar Tumpelj, trobentač Marko Kranjčević, hornist Stjepan Rabuzin, harfist Josip Pikelj, kitarist Jovan Jovičić idr.

462 Slovenska filharmonija, Simfonični orkester Radia Ljubljana, Zagrebska filharmonija, Makedonska filharmonija ...

463 Mešani zbor Slovenske filharmonije, Zbor Radia Zagreb, zbori kulturno-umetniških društev iz Zagreba, Kragujevca, Novega Sada ...

ansambl⁴⁶⁴ ter umetniki iz drugih središč v državi, najpogosteje iz Zagreba in Ljubljane.⁴⁶⁵

Tuji umetniki so v Beograd začeli prihajati leta 1945; v prvih letih v skupinah, pozneje samostojno. Tako so februarja leta 1945 v Beogradu muzicirali vodilni sovjetski umetniki (pevci, pianisti, violinisti ...), med katerimi je bil tudi David Ojstrah. Kmalu so sledila gostovanja umetnikov iz Azerbajdžana, Ukrajine, Bolgarije, Češkoslovaške ... V času spora Jugoslavije s Sovjetsko zvezo državljani držav članic informbiroja v Beogradu niso nastopali. Zamenjali so jih kolegi iz Italije, Avstrije, Francije, Belgije in ZDA ... Število tujih umetnikov v Beogradu v 50. in 60. letih je bilo visoko. Poleg povprečnih, ki se niso bistveno razlikovali od beograjskih, so bili tudi vrhunski, posebej dirigenti, pianisti in violinisti. Navajamo imena najpomembnejših, s čimer želimo predstaviti vključenost Jugoslavije v sodobne umetniške smeri in poudariti priložnost, ki jih je imelo beograjsko občinstvo, da prisluhne vrhunskim izvajalcem, bogati izkušnje in pri ocenah interpretacij postavlja višje merila, vse to pa se je neposredno odražalo pri domačih izvajalcih.

- Dirigenti: Rafael Kubelik, Clemens Krauss, Leopold Stokowsky, Andre Cluytens, Zubin Mehta, Kiril Kondrašin, Lorin Maazel ...
- Pevci: sopranistke Zinka Kunc, Galina Višnjevskaja, Elinor Steber, tenorist Tito Schipa, basista Ivan Petrov in Kim Borg, baritonista Pavle Lisician in Sandor Sved, bas-baritonist George London, mezzosopranistka Blanche Thebom ...
- Pianisti: Kendall Taylor, Monique de la Bruchollierie, Aleksander Uninski, Claudio Arrau, Emil Gilels, Nimita Magalov, Aldo Ciccolini, Svjatoslav Rihter, Dmitrij Baškirov ...
- Violinisti: Vaša Prihoda, Zlatko Baloković, Max Rostal, Yehudi Menuhin, Isaac Stern, Henryk Szeryng, David in Igor Ojstrah ...

464 Slovenski komorni trio, Godalni kvartet Radia Zagreb, Sarajevski godalni kvartet, Komorni orkester Radia Zagreb, zagrebški komorni ansambel Musica Nova, komorni ansambl Slovenski solisti, komorni zbor Radia Zagreb, Slovenski oktet ...

465 Dirigenti Samo Hubad, Jakov Cipci, Bogo Leskovic idr. iz Ljubljane, Milan Sachs, Friedrich Zaun, Milan Horvat, Stjepan Šulek idr. iz Zagreba, pianisti Anton Trost, Marijan Lipovšek, Dubravka Tomšič idr. iz Ljubljane, Ivo Maček, Antonija Geiger-Eichhorn, Dora Gušić, Fredi Došek, Vera Bogdanov, Stjepan Radić, Jurica Murai, Ranko Filjak idr. iz Zagreba, Zlata Feler iz Sarajeva, violinisti Ivan Pinkava, Jelka Stanić Krek, Karlo Rupel, Igor Ozim, Rok Klopčič, Tomislav Šestak idr. iz Ljubljane, Ljudevit Dobronji, Stjepan Šulek idr. iz Zagreba, violist Giusto Caponi iz Ljubljane, violončelist Antonio Janigro iz Zagreba, oboist Kirčo Davidovski iz Skopja, trobentač Anton Grčar in hornist Jože Falout iz Ljubljane idr.

- Violončelisti: Enrico Mainardi, Pierre Fournier, Andre Navarra, Mstislav Rostropovič ...
- Oboist: Leon Goossens
- Flavtist: Peter Graff idr.

V Beogradu so v 50. in 60. letih gostovali številni tuji instrumentalni in vokalni komorni ansambli,⁴⁶⁶ komorni⁴⁶⁷ in simfonični orkestri⁴⁶⁸ ter zbori.⁴⁶⁹ Nova družbena ideologija je spremenila pogled na umetnost, umetnike in občinstvo:

Umetnost ni več privilegij materialno preskrbljenih, umetnik ni več zabavljač snobov, lahko se otrese ponižujočega, neznoznega bremena mecenstva raznih kvazikulturnih združenj in posameznikov, za opravljanje svojega poslanstva kulturnega delavca se lahko nasloni na državo, delovne kolektive, ljudsko oblast ... Umetniki, glasbeniki pa še posebej, imajo nalogo, da izstopijo iz kroga, ki je bil po sili zaprt, ter se podajo na široko odprto pot ter uvedejo umetnost kot vsakodnevno potrebo vsakega državljana naše države.⁴⁷⁰

Ustvarjanje novega koncertnega občinstva s širokimi ljudskimi množicami je zahtevalo njihovo glasbeno vzgojo. Zato so organizirali koncerte s predavanji, nastope umetnikov v kulturnih domovih in na Delavski univerzi, uvedli so abonmajske koncerte Beograjske filharmonije in njihove reprize za mladino itd. Obenem so od jugoslovanskih skladateljev zahtevali

466 Iz Zahodne Nemčije Gebel Trio, Komorni trio Rusy, dunajski Ebert trio, Londonski kvartet, Kvartet Dunajske filharmonije, Novi italijanski kvartet, dunajski kvartet Barylli, kvartet Smetana iz Prage, godalni kvartet Eastman iz New Yorka, Gewandhaus kvartet iz Leipziga, Tatrai kvartet iz Budimpešte, Godalni državni kvartet Borodin iz SZ, Pariški pihalni kvintet, Črnski vokalni sekstet Jubilee Singers iz ZDA, italijanski vokalni sekstet Luca Marenzio iz Rima, oktet Dunajske filharmonije ...

467 Virtuosi di Roma, Münchenski komorni orkester, Holandski komorni orkester, Komorni orkester iz Versaillesa, Slovaški komorni orkester, Komorni orkester palače Pitti iz Firenc, Komorni orkester Moskovskega državnega konservatorija P. I. Čajkovski, Sofijski komorni orkester ...

468 Dunajski simfoniki, Češka filharmonija, Ameriški jazz orkester Glenn Miller, Romunska filharmonija, Simfonični orkester iz Minneapolisa, Veliki simfonični orkester poljske Radiotelevizije, Simfonični orkester francoske radiodifuzije, Sofijska državna filharmonija, Pittsburški simfonični orkester, Državna filharmonija iz Cluja, Bamberški simfoniki, Simfonični orkester Radia Frankfurt, Utah simfonični orkester iz ZDA, Filharmonični orkester iz Los Angelesa, Stuttgartski radijski orkester, Moskovska filharmonija ...

469 Zbor Westminster iz ZDA, dekliški zbor La Maitrise francoske radiodifuzije-televizije, zbor Yale Glee Club, Akademski zbor Moskovske državne univerze M. V. Lomonosov, zbor dunajskih dečkov, Ruski zbor univerze Yale ...

470 »Prvi koncert Udruženja reproduktivnih umetnika-muzičara Srbije«, *Politika*, 22. 3. 1947, str. 7.

poenostavljen glasbeni jezik, podpirali so komponiranje množičnih pesmi, venčke partizanskih pesmi, obdelavo ljudskih melodij, kot tudi komponiranje obsežnejših del z družbeno angažirano vsebino (npr. kantate).

Kljub vsem naporom, da bi glasbeno umetnost približali ljudskim množicam, so se tudi najboljši domači umetniki v 50. letih srečevali s polpraznimi dvoranami.⁴⁷¹ Dvorana Kolarčeve ljudske univerze je bila denimo polna zgolj ob gostovanjih svetovno znanih umetnikov, zato so delali statistične analize in iskali vzroke za takšno stanje. Rezultati raziskav so pokazali, da je Beograd premogel stalno občinstvo od 4000 do 5000 ljudi oz. da je bil med njimi vsak stoti Beograjčan. Mihailo Vukdragović je poudarjal, da je problem v tem, da je po eni strani mladina v veliki meri ostala zunaj dosega glasbenega dogajanja in da se po drugi strani glasba ni približala »našemu običajnemu delovnemu človeku«. Isti avtor je deloma neupravičeno poudarjal, da je bil velik del koncertnih dogodkov v kulturnih domovih zapostavljen, medtem ko so se številni koncerti odvijali v dvorani Kolarčeve ljudske univerze, ki je ostala večini Beograjčanov tuja.⁴⁷² Poleg koncertov v živo so ti lahko glasbo poslušali tudi prek radia, gramofona, pozneje televizije, tako da je prišlo do zasičenosti, prav tako niso ustrezne primerjave s preteklimi razmerami, denimo s prvimi povojnimi leti, ko so ljudje v vrstah čakali na karte. Spremenjene okoliščine so terjale nov način pridobivanja občinstva, ki je lahko izbiralo med različno in bogato ponudbo vseh vrst glasbe – klasične, ljudske, zabavne ...

Največji del koncertov, na katerih je pela Anita Meze, je bil na Kolarčevi ljudski univerzi (več kot 50), od prireditev za pionirje, komornih koncertov, svečanih akademij, proslav idr. V tej dvorani in v Narodnem gledališču so se odvijali najpomembnejši kulturni dogodki. Skupaj z večjim številom prebivalstva se je pojavila potreba po novih dvoranah, ne samo v središču, ampak tudi v različnih delih mesta. Tako so kot koncertne dvorane uporabili dvorane Ruskega doma, Jugoslovanskega dramskega gledališča, dvorano Združenja glasbenih umetnikov Srbije, veliko dvorano Centralnega doma JLA, dvorane v rajonskih domovih kulture, dvorano Delavske univerze Đuro Salaj, dvorane Doma sindikatov, Doma Zveze skladateljev Jugoslavije, malo dvorano beograjske Opere⁴⁷³ idr. Bogata aktivnost Anite Meze je zajela vse navedene prostore. Nastopala je tudi v dvoranah, ki so jih redkeje uporabljali v kulturne namene, kot so dvorane

471 Mihailo Vukdragović, »Muzički život i publika«, *Borba*, 29. 7. 1956, str. 6.

472 Ibid.

473 Od leta 1961 dalje.

Pravne fakultete, diplomatske šole Centralnega doma JA, Doma jugoslovanskega vojnega letalstva, Doma letalstva v Zemunu idr.

Pogosto je nastopala na svečanih akademijah. Na nekaterih – posvečenih književnikom Francetu Prešernu, Aleksandru Sergejeviču Puškinu (ob 110-letnici smrti) in Veljku Petroviću (ob 70-letnici rojstva in 50-letnici literarnega dela) – je sodelovala s kolegi in z dramskimi igralci.⁴⁷⁴ Leta 1951 je sodelovala pri proslavi ob 100-letnici Njegoševe smrti. Akademije, na katerih je nastopala, so bile posvečene zgodovinskim datumom – spomin na vstajo v Srbiji, proslava 150-letnice prve srbske vstaje, prazniki, kot so bili poljski nacionalni praznik, dan žena, jubileji – 10-letnica vojne mornarice in 10-letnica Umetniškega ansambla Doma JLA itd. Bila je tudi ena od udeležencev na Vukovi proslavi, proslavi 50-letnice glasbene šole Mokranjac, proslavi 40-letnice igralske kariere Vlaste Antonovića in na svečanih koncertih ob državnih praznikih, kot so bili dan dela (1950, 1953, 1960), dan republike (1955, 1956, 1958, 1959), dan zmage (1948), dan ljudske vstaje v Srbiji (1951) itd. Nekateri dogodki so se odvijali pred zgradbo Ljudske skupščine ali na stadionu Partizana ob sodelovanju velikega števila izvajalcev.⁴⁷⁵

Anita Meze je večkrat sodelovala na dobrodelnih koncertih, organiziranih v prvih povojnih letih, kjer so zbirali sredstva za sklad Ljudske fronte (1945), Centralni sklad za vzdrževanje otroških vrtcev v Beogradu, ponesrečence v Albaniji (1946)⁴⁷⁶ itd. S pianisti, baletniki in pevci je nastopila na koncertu v Kulturnem domu bratov Stamenković, ki so ga organizirali učenci četrtega razreda OŠ Starine Novaka iz Beograda, da bi dobili sredstva za ekskurzijo.⁴⁷⁷

474 Na akademiji, posvečeni Puškinu, je s Stanojem Jankovićem pela duet Onjegina in Tatjana, na akademiji za Petrovića pa samospeve Petra Konjovića, komponirane na pesmi tega pesnika (»Svečana muzička akademija na Kolarčevom narodnom univerzitetu«, *Politika*, 5. 2. 1947, str. 7; »Svečana akademija povodom sto desete godine od smrti A. S. Puškina«, *Politika*, 26. 2. 1947, str. 7; »Akademija posvećena Veljku Petroviću – sutra na Kolarčevom univerzitetu«, *Politika*, 19. 2. 1954, str. 6; »Sinoćna akademija posvećena Veljku Petroviću«, *Politika*, 21. 2. 1954, str. 7).

475 Na koncertu 1. 5. 1950 pred Ljudsko skupščino je bilo okoli 2000 pevcev, operni in radijski zbor Centralnega doma JLA, člani 30 zborov kulturno-umetniških društev, ki so nastopili ob spremljavi članov orkestroradja Beograd, Opere, Centralnega doma JLA in Komande mesta (»Priredbe u Beogradu povodom Prvog maja«, *Politika*, 28. 4. 1950, str. 9). Podobna situacija je bila tudi na prvomajskem koncertu leta 1953 pred Ljudsko skupščino (»Raspored prvomajske povorke i kulturno-umetnički program«, *Politika*, 1.–3. 5. 1953, str. 15).

476 »Veliki koncert članova Narodnog pozorišta u korist izbornog fonda Narodnog fronta«, *Politika*, 13. 10. 1945, str. 5; Program koncerta 22. 2. 1946; »Koncert«, *Politika*, 29. 11. 1946, str. 8.

477 »Koncert. Opersko večer«, *Politika*, 15. 5. 1959, str. 15.

Prvakinjo beogradske Opere so večkrat vabili na koncertne nastope, posvečene obletnicam rojstva in smrti znanih domačih in tujih skladateljev, kot npr. 110-letnica rojstva Modesta P. Musorgskega (1949), 200-letnica smrti Johanna Sebastiana Bacha (1950), 85-letnica in 90-letnica rojstva Jana Sibeliusa (1950, 1955), 200-letnica rojstva Wolfganga Amadeusa Mozarta (1956), 100-letnica smrti Mihaila I. Glinke (1957), 100-letnica rojstva Clauda Debussyja (1962), 100-letnica rojstva Josifa Marinkovića (1951), 100-letnica rojstva Stevana Stojanovića Mokranjca (1956), smrt Petra Krstića (1957), 100-letnica smrti Kornelija Stankovića (1965) idr.⁴⁷⁸

Nemajhno število koncertov je s kolegi iz matične operne hiše izvedla za delavce v podjetjih, tako v Beogradu kot v notranjosti države, največkrat ob proslavah 1. maja.⁴⁷⁹ Nastope beograjskih umetnikov v tovarnah, šolah, letoviščih idr. so organizirali kulturno-izobraževalne poslovalnice in sindikati, ki so želeli približati umetnost mladini in delavcem. Takšna praksa je v določeni meri zbudila zanimanje novega občinstva za glasbo, ni pa vplivala na ustvarjanje potreb po kulturnih vsebinah. V času, ko zunanjih spodbud ni bilo več, je na koncerte in operne predstave prihajalo standardno občinstvo.

Po vojni je Anita Meze aktivno sodelovala pri vzgoji beogradske glasbene publike in nastopala na koncertih, ki so jih spremljala predavanja. V tem okviru je na Kolarčevi ljudski univerzi največkrat pela samospeve in arije domačih in tujih skladateljev. Med letoma 1946–1965 je gostovala na 14 večerih s predavanji, z naslednjimi temami:

- Predrag Milošević: »Mozart in njegova Figarova svatba (12. 3. 1946), »Faust Charlesa Gounoda (14. 1. 1950), »Josif Marinković (12. 5. 1951. in 31. 5. 1951),⁴⁸⁰ »Stevan Hristić« (4. 10. 1958)

478 »Veče posvečeno Musorgskom«, *Politika*, 28. 3. 1949, str. 4; Branko Dragutinović, »Osvrt na poslednje koncerte«, *Politika*, 7. 4. 1949, str. 5; Branko Dragutinović, »Iz koncertne dvorane. Dve Bahove proslave«, *Politika*, 10. 12. 1950, str. 5; Darinka Simić-Mitrović, *Da capo /.../*, str. 437; »Svečani koncert povodom 90-godišnjice rođenja finskog kompozitora Jana Sibelijusa«, *Politika*, 14. 12. 1955, str. 11; »Koncert u čast dvestogodišnjice Mocartovog rođenja«, *Politika*, 22. 1. 1956, str. 8; »Veče Glinke na Kolarčevom narodnom univerzitetu«, *Politika*, 29. 5. 1957, str. 12; Branko Dragutinović, »Povodom stogodišnjice rođenja francuskog kompozitora. Veče Kloda Debisija«, *Politika*, 14. 12. 1962, str. 12.

479 Sindikalna podružnica Narodnega gledališča je oblikovala skupine pevcov, ki so izvajali program v različnih podjetjih. Po istem načelu so formirali skupine baletnikov, igralcev in interpretov z Radia Beograd. (»Pred proslavu Prvog maja. Na akademijama u fabrikama i preduzećima 29. I 30. aprila biće izvedeni umetnički programi«, *Politika*, 23. 4. 1947, str. 4). Leta 1949 je potekala akcija »tisoč koncertov za delavce mest in vasi« (F. P., »Hiljadu koncerata za trudbenike grada i sela«, *Politika*, 6. 1. 1949, str. 5).

480 Koncert je doživel poseben uspeh, zato repriza.

- Branko Dragutinović: »Modest P. Musorgski« (29. 3. 1949. in 31. 3. 1951), »Johann Sebastian Bach« (25. 1. 1950), »Večer samospevov« (4. 12. 1954)
- Petar Konjović: »Jan Sibelius« (19. 12. 1950)
- Dušan Kostić: (naslov predavanja ni znan) (29. 12. 1950)
- Stana Đurić-Klajn: »Wolfgang Amadeus Mozart« (24. 1. 1956), »Kornelije Stanković« (28. 4. 1965)⁴⁸¹
- Peter Bingulac: »Mihail I. Glinka« (31. 5. 1957)

Med izvajalci so bili simfonični orkester Radia Beograd, Beograjska filharmonija, mešani in moški zbor beograjske Opere, Zbor Radia Beograd 2 in Radia Beograd, Beograjski madrigalisti, Godalni kvartet Radia Beograd, operni pevci, najpogosteje Anita Meze in Žarko Cvejić,⁴⁸² pianisti,⁴⁸³ flavtist Jakov Srejić ter violinista Aleksandar Segedi iz Zagreba in Petar Toškovi.

Na sporedu Anite Meze so bili samospevi Schuberta (*Kam?, Radovednež, Serenada, Postrv, Petje na vodi*), Glinke, Musorgskega (cikel pesmi *Otroška soba*), Rahmaninova (*Španski bežeg*), Debussyja (*Zvezdna noč*), Sibeliusa (*Črna roža, Pridi smrt, Dekliška pravljica*), Respighija (*Pesem*), Obradorsa (*Klasična španska pesem*), (*Kresnice*), Stankovića in Mokranjca, arije iz Bachovih kantat (*Komm süßes Tod, Bist du bei mir*), Mozartove *Figarove svatbe* in Hrističeve opere *Somrak* ter Gounodovega *Fausta*. Njene nastope so najpogosteje spremljali pianisti Aleksej Butakov, tudi Predrag Milošević, Andreja Preger, Bogdan Babić, Zdenko Marasović in Olivera Đurđević. Dvakrat jo je spremljala Beograjska filharmonija z dirigentom Živojinom Zdravkovićem.

Glasbeni kritiki predavanj na Kolarčevi ljudski univerzi niso komentirali v tolikšni meri kot pred vojno, zato so podatki o interpretacijah omejeni. Zabeležili pa so, da je Anita Meze prizore iz otroškega življenja v ciklu *Otroška soba* M. Musorgskega oživila neposredno, pristno in plastično, medtem ko je Suzanino arijo odpela muzikalno in stilno zvesto.

Koncerti s predavanji so se odvijali tudi v drugih manjših beograjskih dvoranah. Pred politično krizo s Sovjetsko zvezo so popularizirali sovjetsko

481 »Koncert u čast dvestogodišnjice Mocartovog rođenja«, *Politika*, 22. 1. 1956, str. 8; »Sinoć na Kolarčevom univerzitetu. Svečana akademija u spomen kompozitora Kornelija Stankovića«, *Politika*, 29. 4. 1965, str. 11.

482 Zdenka Zikova, Milica Miladinović, Melanija Bugarinović, Mira Kalinović, Božidar Mitrović in Stanoje Janković.

483 Melita Lorković, Zdenko Marasović, Olga Mihailović, Dušan Trbojević in Olga Popov.

glasbo in izvajali dela ruskih skladateljev ter spremljali kulturno dogajanje v tej državi. Tako je Branko Dragutinović leta 1946 v dvorani Ruskega doma predaval o glasbenem življenju v Sovjetski zvezi, glasbene primere pa so peli Anita Meze, Ljudmila Slatin (alt) in basist Žarko Cvejić ob klavirski spremljavi Alekseja Butakova.⁴⁸⁴

Ob 200-letnici Bachove smrti so prvo predavanje v novi dvorani Združenja srbskih glasbenih umetnikov posvetili Bachu. Predaval je Petar Bingulac, v glasbenem delu pa so nastopili Anita Meze, ki je muzikalno in stilno zvesto zapela arije iz Bachovih kantat (*Komm süßer Tod, Seufzer, Tränen, Kummer, Not, Mein gläubiges Herz*), violinistka Margareta Nurić-Andrić in pianist Emil Hajek, ki je na klavičembalu izvedel nekaj Bachovih skladb in spremljal Anita Meze.⁴⁸⁵

V 50. letih so se predavanja odvijala v dvorani Delavske univerze Đuro Salaj. Anita Meze je pri predavanjih Branka Dragutinovića (»Glasba romantike«), Dušana Plavše (»Franz Liszt«) in Petra Bingulca (»Maurice Ravel«) ob klavirski spremljavi Olge Jovanović, Alekseja Butakova in Zdenka Marasovića zapela samospeve zgodnjih romantikov, Franza Liszta in Mauricea Ravela.⁴⁸⁶ Nastopila je tudi v dvorani Doma kulture Božidar Adžija po predavanju Dušana Skovrana.

Nevsakdanji kulturni dogodek je bil koncert sodobne češkoslovaške glasbe leta 1961 v dvorani Doma Zveze jugoslovanskih skladateljev ob prisotnosti gostov – Ivana Rezača, prodekana glasbene fakultete Akademije umetnosti v Pragi, ki je govoril o »ustvarjalnih težnjah in rezultatih sodobnih čeških skladateljev«, in violončelista Renéja Foresta, pa tudi domačih izvajalcev Anite Meze, violinista Branka Pajevića in pianista Andreje Pregerja ter Zdenka Marasovića. Meze je zapela dve skladbi iz cikla *Pesmi stare Kitajske* Václava Dobiáša in štiri samospeve iz cikla Klementa Slavickega *Hej, ljuba moja*, medtem ko so bile na sporedu ostalih udeležencev dela Rezača, Bořkovca in Suka. Po besedah Branka Dragutinovića so umetniki skladbe češkoslovaških avtorjev interpretirali »s polnim angažiranjem svojih izvajalskih zmožnosti«.⁴⁸⁷

484 Branko Dragutinović je neposredno pred tem s člani delegacije Društva za kulturno sodelovanje Jugoslavije s Sovjetsko zvezo obiskal SZ. Govoril je o splošnih značilnostih glasbenega življenja v tej državi in o kulturnih dogodkih v Moskvi v času, ki ga je prebil v sovjetski prestolnici (»Posle puta po SSSR. Muzički život u Sovjetskom savezu. Predavanje Branka Dragutinovića«, *Politika*, 9. 6. 1946, str. 5).

485 Branko Dragutinović, »Iz koncertne dvorane. Dve Bahove proslave«, *Politika*, 10. 12. 1950, str. 5; »Beleške. Prvi muzički čas u novoj Sali Udruženja muzičkih umetnika Srbije posvećen Bahovim delima«, *Književne novine*, 19. 12. 1950, str. 4.

486 Nastopili so še pianistke Olga Mihailović in Nada Vujičić ter violinista Petar Toškovi in Marija Mihailović.

487 Branko Dragutinović, »Hronika muzičkog života. Beograd«, *Zvuk*, 1961, št. 47/48, 398–399.

Povojnih nastopov Anite Meze je bilo na koncertih s predavanji glede na predvojne nastope mnogo več. Pri tem ni šlo za njeno zanimanje za sodelovanje na tovrstnih koncertih, temveč za spremembo družbenih in kulturnih okoliščin. Medtem ko je imela pred vojno glasbena vzgoja občinstva predvsem kulturni značaj, je bila po vojni v veliki meri odraz politike. Posledica vztrajanja na njeni dinamizaciji so bile številne glasbene ure, ki se niso odvijale le na Kolarčevi ljudski univerzi, ampak tudi drugod v mestu.⁴⁸⁸ Že zato je bil izbor tematike raznovrstnejši, medtem ko so v izbor izvajalcev glasbenih ilustracij vključili širši krog interpretov, v glavnem članov Združenja glasbenih umetnikov Srbije.

Od začetka sodelovanja med Združenjem glasbenih umetnikov Srbije in kulturnimi domovi leta 1948 v Beogradu⁴⁸⁹ so v teh ustanovah člani Združenja redno izvajali koncerte. Poleg tega je bil v vsakem rajonu angažiran po en član Združenja kot strokovni pomočnik za organizacijo pretežno stilnih in zgodovinskih koncertov, ki so jih včasih spremljala predavanja. Večina (t. i. popularnih) koncertov je spominjala na prireditve, kjer je nastopalo več umetnikov – glasbenikov, baletnikov in redkeje igralcev.

Anita Meze je v času od 1949 do 1961 sodelovala na okoli 18 koncertih⁴⁹⁰ v kulturnih domovih prvega (palača Riunione), tretjega in osmega rajona (Zemun) ter v kulturnih domovih Božidar Adžija,⁴⁹¹ bratov Stamenković, Zvezdara, Zapadni Vračar in Vuk Karadžić. Največkrat je s

488 V dvorani Ruskega doma, dvoranih Združenja glasbenih umetnikov Srbije, rajonskih kulturnih domov, Delavske univerze Đuro Salaj, dvorani Doma Zveze jugoslovanskih skladateljev itd.

489 Leta 1955 je bilo v Beogradu 27 ustanov, ki so delovale kot kulturni domovi in v katerih se je odvijalo kulturno, politično in zabavno življenje. Z izjemo dveh velikih kulturnih domov (Bratov Stamenković in Novi Beograd) so vsi ostali razpolagali z eno večjo dvorano in dvema manjšima. V teh ustanovah so poleg koncertov organizirali tečaje (glasbe, baleta, tujih jezikov, opismenjevanja ...), gledališke predstave, književne večere, razstave itd. (»Domovi kulture«, *Godišnjak Muzeja grada Beograda*, 2, Muzej grada Beograda, Beograd, 1955, str. 549–552).

490 »Koncerti«, *Politika*, 12. 6. 1949, str. 6; »Koncerti«, *Politika*, 8. 12. 1949, str. 5; »Koncerti. Veče domače i strane muzike«, *Politika*, 22. 3. 1950, str. 6; »Koncerti. Veče operskih aija u Domu kulture Prvog rajona«, *Politika*, 21. 5. 1950, str. 6; »Koncerti«, *Politika*, 26. 5. 1950, str. 4; »Koncerti«, *Politika*, 15. 11. 1950, str. 4; »Muzički utorak Doma kulture 'Božidar Adžija'. Vokalni koncert«, *Politika*, 7. 12. 1956, str. 12; »Koncert prvaka baleta i opere Narodnog pozorišta«, *Politika*, 31. 3. 1958, str. 12; »Nedelja domova kulture. Dom kulture 'Božidar Adžija'«, *Politika*, 13. 10. 1958, str. 13; »Koncerti«, *Politika*, 18. 1. 1959, str. 23; »Koncerti. Opersko večer«, *Politika*, 15. 5. 1959, str. 15; »Dom kulture 'Božidar Adžija'. Veče Beogradske opere«, *Politika*, 11. 9. 1959, str. 14; »Dom kulture 'Božidar Adžija'. Veče Beogradske opere«, *Politika*, 25. 9. 1959, str. 15; Program iz arhiva beograjskega Narodnega gledališča (za koncert 13. 10. 1959); »Koncerti. Veče Čajkovskog«, *Politika*, 20. 2. 1960, str. 15; »Geršvinovo večer«, *Politika*, 23. 2. 1961, str. 18; »Reč i melos u našoj poeziji«, *Politika*, 23. 9. 1961, str. 16; »Reč i melos u našoj poeziji«, *Politika*, 1. 10. 1961, str. 24.

491 Največkrat je nastopala (okoli 6-krat) v Domu kulture Božidar Adžija.

kolegi iz beograjske Opere⁴⁹² pela samospeve, arije in redkeje duete iz oper jugoslovanskih in tujih skladateljev (samospeve Schuberta, Čajkovskega, Debussyja itd., arije iz oper *Glumači*, *La bohème*, *Ero z onega sveta* itd.), ob klavirski spremljavi Dušana Miladinovića, Alekseja Butakova, Bogdana Babića, Olivera Đurđević, Zdenka Marasovića, Milana Zamurovića idr.

Solisti, zbor in orkester beograjske Opere so v želji po popularizaciji operne glasbe leta 1959 v enem večeru izvedli odlomke iz treh oper. Ob tem je Meze sodelovala še pri petju odlomka iz Hercigonjevega *Gorskega venca* ter Gotovčevega *Era z onega sveta*. Dva koncerta sta bila posvečena Čajkovskemu, po eden pa Gershwinu ter napolitanskim in španskim pesmim, španskim plesom ter španski glasbi. Leta 1961 so priredili glasbenopesniški večer, na katerem je Dara Milošević, članica Narodnega gledališča, recitirala poezijo jugoslovanskih pesnikov, medtem ko sta prvaka opere, Anita Meze in baritonist Živojin Milosavljević, ob klavirski spremljavi Konstantina Vinaverja izvedla samospeve Svetomirja Nastasijevića na besedila jugoslovanskih pesnikov (od Petra Petrovića Njegoša do Mije Pavlovića).⁴⁹³

Na delavski univerzi Đuro Salaj je Anita Meze sodelovala na koncertu prvakov beograjske Opere,⁴⁹⁴ na koncertu ob proslavi 1. maja⁴⁹⁵ ter na koncertih, posvečenih Haydnu in Debussyju (ob 100-letnici rojstva) v organizaciji Združenja srbskih glasbenih umetnikov. Haydnova dela so izvedli na drugem od skupno petih abonmajskih koncertov, posvečenih posameznim skladateljem (Händlu, Haydnu, Beethovnu, Chopinu in Knjoviću) ter njihovim redkeje izvajanim, v glavnem komornim delom. Za to so angažirali številne umetnike.⁴⁹⁶ Kar je bilo na tem koncertu neobičaj-

492 Njeni kolegi so bili Nada Šterle, Radmila Vasović, Milica Miladinović, Lazar Jovanović, Aleksandar Marinković, Drago Starc, Nikola Cvejić, Jovan Gligorijević, Stanoje Janković, Branko Pivnički, Žarko Cvejić, Miroslav Čangalović, Đorđe Đurđević idr. Pianisti: Jela Kršić, Stanka Botorić, Bojana Roki, Darinka Prvulović, Nebojša Krgović, violinisti: Nada Jevdenijević, Marija Mihailović, Vladimir Marković, Petar Toškov, violončelist Mirko Dörner, flavtist Dragutin Mirković, harfist Josip Pikelj, komorni trio (Milan Dimitrijević, Erih Ajzenbrant, Aleksej Butakov), balerine: Rut Parnel, Mira Sanjina, Milica Jovanović, Stefanija Crnjanska, Lidija Pilipenko, baletniki: Dušan Trninić, Milan Momčilović, Nebojša Grković, Žarko Prebil idr.

493 »Reč i melos u našoj poeziji«, *Politika*, 23. 9. 1961, str. 16. Koncert so ponovili. *Politika*, 1. 10. 1961, str. 24.

494 Poleg nje so nastopili Milica Miladinović, Aleksandar Marinković in Žarko Cvejić (»Koncert prvaka Beogradske opere«, *Politika*, 15. 4. 1958, str. 12).

495 Poleg nje so nastopili baritonist Živojin Milosavljević, pianist Predrag Milošević, kitarist Jovan Jovičić, flavtist Jakov Srejšević in balerina Bojana Perić ter člani Udruženja srbskih glasbenih umetnikov (»Koncerti. Radnički univerzitet Đuro Salaj (u 18 časova). Svečana priredba u čast Dana rada«, *Politika*, 29. 4. 1960, str. 16).

496 Med njimi Anita Meze, Stanoje Janković, Olivera Đurđević na čembalu, Jakov Srejšević, Alemko Beloti, Đorđe Milojević, Josip Medven, Bruno Brun, Dušan Busančić in Dragiša Josipović (»Koncert«, *Politika*, 24. 1. 1960, str. 23).

no in kar je večji del občinstva slišal prvič, je bil zvok čembala. Po besedah Stane Đurić-Klajn je bil koncert »ne le privlačen po vsebini, ampak [tudi] po visoki izvajalski ravni.«⁴⁹⁷

Na koncertu ob obletnici rojstva Claudea Debussyja so izvedli njegova klavirska in komorna dela, Anita Meze pa je ob spremljavi Zdenka Marasovića »na lepi umetniški višini« izvedla cikel *Bilitisine pesmi*.⁴⁹⁸

»V tem je privlačnost interpretacije: možnost različnih pristopov k istemu delu.«

– Dušan Trbojević⁴⁹⁹

Kot je ugotovil Branko Dragutinović, je Anita Meze »stalno, dosledno, z občutkom notranje potrebe in s polno smisla« negovala koncertno petje,⁵⁰⁰ za katerega je vedno pokazala veliko naklonjenost. Ko so jo prosili za pojasnilo te ne tako običajne prakse opernih pevcev, je odgovorila: »Pesem, lied, je moja posebna ljubezen. To je velik napor in ni majhna stvar ob operi negovati še pravi lied. To zahteva obsežen študij.«⁵⁰¹ V razgovoru s pisateljico Nada Marinković je umetnica takole izpovedala svoj pogled na vokalne skladbe: »Vsaka pesem je kot miniatura, fini pastel, poln prelivov. Vse se tu začne in konča.« Kot edini pogoj pri izboru skladbe je poudarila lepoto njene vsebine. »Morda je čudno: če mi besedilo ne ustreza, me melodija ne more prepričati.«⁵⁰²

Ker je večkrat nastopala še z enim ali več umetniki, v Beogradu ni imela veliko solističnih koncertov.

497 Na programu so bile vokalne skladbe, sonata za flavto, klavirski trio in pihalni kvintet (Stana Đurić-Klajn, »Povodom koncerta Udruženja muzičkih umetnika Srbije. Diferencijacije u muzičkom životu«, *Politika*, 5. 2. 1960, str. 9).

498 Milutin Radenković, »100-godišnjica rođenja Debisija«, *Borba*, 14. 12. 1962. Na koncertu so nastopili še Jakov Srejšević, Ljudevit Pap in Petar Toškov, Josip Pikelj, Milenko Stepanović in Andreja Preger.

499 Dušan Trbojević, »Varijacije na temu 'Aspekti interpretacije'«, *Aspekti interpretacije* [referati s strokovnega posvetovanja 22. in 23. 4. 1988], Udruženje kompozitora Srbije, Fakultet muzičke umetnosti, Beograd, 1989, str. 11.

500 Branko Dragutinović, »Koncert Anite Mezetove«, *Politika*, 9. 5. 1953, str. 5.

501 Iz pogovora Anite Meze s Ksenijo Orešković.

502 Nada Marinković, »Anita Mezetova« (iz zapušćine Anite Meze?).

Datum/dvorana	Pianist	Program
25. 3. 1949	Aleksej Butakov	italijanske arije, Schubertovi samospevi
3. 1. 1959/JDP	Aleksej Butakov	arije iz oper Glinke, Rossinija, Puccinija, Masseneta, Catalanija, pesmi Duranteja, Sibeliusa, Manojlovića, Baranovića
11. 4. 1953/CDJLA	Aleksej Butakov	arije iz Mozartovih oper, Wolfovi in Debussyjevi samospevi
6. 5. 1953/ CDJLA	Aleksej Butakov	samospevi Wolfa, Debussyja, Musorgskega, črnske duhovne pesmi
11. 11. 1960/KNU	Zdenko Marasović	Marcello, Scarlatti, Durante, Debussy, Musorgski, Logar, Strahuljak, črnske duhovne pesmi
6. 2. 1962/NG	Zdenko Marasović	Francoske pesmi iz 18. st., Debussy, črnske duhovne pesmi

Razlog za to gre med drugim iskati v praksi Združenja srbskih glasbenih umetnikov, ki je bila med letoma 1950 in 1960 še posebej osredotočena na organiziranje ekipnih koncertov članov Združenja in njihovo vključevanje v programe različnih proslav, medtem ko so bili recitali v tem času manj priljubljeni in jih je bilo zato manj.⁵⁰³

Z izjemo koncerta leta 1960 na Kolarčevi ljudski univerzi, ki je bil najbolj reprezentativen, je Anita Meze ostale koncerte priredila v manjših dvoranaх (v Jugoslovanskem dramskem gledališču, Centralnem domu JLA) in na malem odru Narodnega gledališča, rezerviranem »za redke in komorne izvedbe« pretežno prvakov beograjske Opere, vodilnih instrumentalistov v mestu in mladih perspektivnih umetnikov.

Koncertni repertoar Anite Meze je bil bogat in raznovrsten: na njem so bile arije starih italijanskih mojstrov, arije iz repertoarnih, pa tudi manj znanih oper (npr. A. Catalani), samospevi romantikov, impresionistov ... Med avtorji so poleg tujih tudi jugoslovanski, nekateri (Logar, Strahuljak) so ji posvetili cikel samospevov. V začetku 50. let je vnesla v repertoar tudi črnske duhovne pesmi, ki jih je takrat začela občudovati.⁵⁰⁴ Po lastnih be-

503 Roksanda Pejović, *Dvadeset godina Udruženja*, str. 10.

504 Nada Narinković, »Anita Mezetova« (iz zapuščine Anite Meze).

sedah je rada interpretirala dela z ljubezensko tematiko, ki govorijo o »čisti ljubezni«, in cikel *Otroška soba* Modesta Musorgskega.⁵⁰⁵

Čeprav je najpogosteje nastopala z Aleksejem Butakovim, je še posebej rada sodelovala z Zdenkom Marasovičem.⁵⁰⁶ Gregor Savinšek je opisal vtis, ki sta ga nanj napravila Meze in Marasović, ko sta se pripravljala za koncert: »Bilo je pravo doživetje prisostvovati njunim vajam, ki so se kar mazohistično vzpenjale do perfekcionizma.«⁵⁰⁷ Beograjski kritiki so v Zdenku Marasoviču videli izjemno muzikalnega in navdahnjenega sodelavca Anite Meze, medtem ko so Alekseja Butakova ocenjevali kot muzikalnega, diskretnega, zanesljivega in stilno korektnega spremljevalca na klavirju, ki le redko ni bil na ustrezni tehnični ravni.⁵⁰⁸

Kritiki so pogosto poudarjali njen prefinjeni glasbeni okus pri izbiri skladb, ki so ustrezale posebnostim njenega glasu, ter smisel za kontrastiranje in doseganje celovitosti pri razporedu v program, ki se jim je zdel okusno sestavljen in neobičajno lepo stiliziran.⁵⁰⁹ Ta pogled je toliko bolj pomemben, če vemo, da je začetek interpretacije treba iskati v odločitvi izvajalca, da določeno delo uvrsti na program. Sicer so njene interpretacije v tehnično-izraznem smislu kazale na njeno izvajalsko zrelost, ki se je kazala v visoki meri tehničnega mojstrstva, zvočno uravnoveženega glasu, »izrazne topline umetniškega temperamenta globoke muzikalnosti«, jasne dikcije, smisla za ustvarjanje poetičnega in muzikalnega izraza in nepogrešljivosti v opazovanju stilnih značilnosti dela, kar je vedno naredila »z mero in okusom«.⁵¹⁰

Mihailo Vukdragović je umetnost Anite Meze videl kot simbiozo neobičajno žive poustvarjalne fantazije in studioznosti »glasbenika z znanjem in negovanim okusom«. Obe navedeni značilnosti predstavljata podlago tako za interpretacijo kot za ustvarjalno dejanje – studioznost zagotavlja

505 Božena Radojević, »Žene umetnice. Sve što je čista ljubav«, *Praktična žena*, 5. 12. 1960, str. 43.

506 Iz intervjuja Anite Meze s Ksenijo Orešković.

507 Spomini Gregorja Savinška v radijski oddaji Stereorama (24. 3. 1990).

508 Branko Dragutinović, »Koncert Anite Mezetove«, *Politika*, 9. 5. 1953, str. 5.

509 Stana Đurić-Klajn, »Koncert Anite Mezetove«, *Politika*, 9. 2. 1962, str. 10; Branko Dragutinović, »Koncert Anite Mezetove«, *Politika*, 9. 5. 1953, str. 5; Marko Tajčević, »Koncertna hronika. Beograd«, *Revija književnosti, pozorišta, muzike, filma, likovnih umetnosti*, 16. 5. 1953, str. 4; Milutin Radenković, »Koncert Anite Mezetove«, *Borba*, 20. 11. 1960.

510 Mihailo Vukdragović, »Koncert Anite Mezetove«, *Borba*, 14. 5. 1953; Branko Dragutinović, »Koncert Anite Mezetove«, *Politika*, 9. 5. 1953, str. 5; Branko Dragutinović, »Koncert Anite Mezetove«, *Politika*, 14. 11. 1960, str. 6.

točno branje teksta in razumevanje dela,⁵¹¹ medtem ko reproduktivna fantazija doprinese k prilagajanju »objektivnih danosti dela subjektivnim potrebam bralca«. Tako postane izvedba »subjektivna kritika glasbenega dela« in kot taka tudi umetniško dejanje.⁵¹² Branko Dragutinović je ob tem dejal: »Anita Mezetova je bila vedno v središču glasbenega dogajanja, s svojo umetniško osebnostjo se je popolnoma identificirala z interpretacijo vokalnih skladb. In to je tisto, kar daje izjemno vrednost njenim umetniškim dosežkom na koncertnem podiju.«⁵¹³ Zato ni čudno, da je Mihailo Vukdragović izvajalsko raven A. Meze povezal z najvišjimi merili pevske umetnosti.⁵¹⁴

V povojnih letih je Anita Meze pogosto pela v kantatah domačih in tujih skladateljev, v Banderovi *Jugoslovanski partizanski rapsodiji*, Vukdragoviće-*vi Vezilji svobode*, Hercigonjevem *Gorskem vencu*, Miladinoviće-*vi Zulejmi*, Bachovem *Magnificatu* in Schubertovi *Mirjamini pesmi*.

Kantate jugoslovanskih skladateljev so izvajali večkrat in ob različnih priložnostih. Pri tem so sodelovali vodilni beograjski zbori in orkestri – zbor in simfonični orkester Radia Beograd, zbor in orkester Doma JLA, operni zbor, zbor KUD Abrašević in simfonični orkester LR Srbije (Beograjska filharmonija) ter prvaki beograjske Opere z dirigenti Oskarjem Danonom, Krešimirjem Baranovićem, Mihailom Vukdragovićem, Francem Klinarjem, Dušanom Miladinovićem in Mladenom Jaguštom iz Zagreba. Kritiki so se večinoma posvetili nekaterim premierno uprizorjenim delom (*Jugoslovanska partizanska rapsodija*, *Zulejma*), medtem ko so o izvajalcih pisali malo in splošno, ostal je le skromen zapis o interpretaciji Anite Meze.

Zaradi aktualne vsebine so *Jugoslovansko partizansko rapsodijo* pogosto izvajali ob praznikih – dnevu zmage, dnevu ljudske vstaje v Srbiji (1948), dnevu republike (1955, 1958) in ob proslavi 100-letnice rojstva Stevana Stojanovića Mokranjca (1956).⁵¹⁵ Solisti Anita Meze, Melanija Bugarinović, Aleksandar Marinković in Miroslav Čangalović so nastopali z različnimi ansambli, ki so se z leti menjavali – najprej je šlo za zbor beograjske

511 V zvezi s tem je J. Hoffmann zapisal: »Prava interpretacija izhaja iz točnega razumevanja dela, to pa je odvisno samo od točno branega teksta.« (Po D. Trbojević, »Varijacije /.../«, str. 8).

512 Hristina Medić, »Interpretacija i recepcija muzičkog dela – izbor mogućnosti«, *Aspekti interpretacije*, str. 116.

513 Branko Dragutinović, »Koncert Anite Mezetove« *Politika*, 14. 9. 1960, str. 6.

514 Mihailo Vukdragović, »Koncerti Anite Mezetove«.

515 Branko Dragutinović, »Poema 1941 i Jugoslovenska parizanska rapsodija Jovana Bandura«, *Politika*, 21. 5. 1948.

*Anita Meze v 50. letih 20. stoletja
(vir: osebni arhiv Slavka Savinška)*

Opere ter zbor in simfonični orkester Radia Beograd, nato zbor in orkester Doma JLA in Beograjske filharmonije. Z izjemo koncerta leta 1958, ki ga je dirigiral Krešimir Baranović, je vse ostale vodil Oskar Danon.

Ob ustanovitvi kongresa Zveze skladateljev Jugoslavije leta 1950 v Beogradu so priredili dva koncerta, na katerih so predstavili sodobno jugoslovansko glasbeno ustvarjalnost. Na sporedu enega od njih je bila poleg ostalih del tudi Vukdragovićeve kantata *Vezilja svobode*, pri kateri so pod avtorjevim vodstvom sodelovali zbor umetniškega ansambla Jugoslovanske armade, zbor in simfonični orkester Radia Beograd ter solistka Anita Meze.⁵¹⁶ Kantato sta leta 1956 samostojno izvedla ansambla, zbor in simfonični orkester Doma JLA (dirigent Franc Klinar) na svečani akademiji ob svoji 10-letnici ter Beograjska filharmonija pod vodstvom Živojina Zdravkovića z isto solistko – Anito Meze.⁵¹⁷

Ob stoletnici smrti Petra Petrovića Njegoša so leta 1951 v Srbiji in Črni gori organizirali vrsto kulturnih prireditev. Na Kolarčevi ljudski univerzi je bila 16. novembra svečana akademija, na kateri so v glasbenem delu izvedli programa z deli domačih skladateljev, napisanih na Njegoševe verze.⁵¹⁸ Poleg sola v *Naricaljki sestre Batričeve* Josifa Marinkovića v harmonizaciji Josipa Slavenskega je Anita Meze s finim, mehkim glasom, a slabo dikcijo interpretirala sopranski del v Hercigonjevi kantati *Gorski venec* ob spremljavi zbora Centralnega doma JA in simfoničnega orkestra LR Srbije pod vodstvom Živojina Zdravkovića. Delo so z istimi izvajalci ponovili leta 1954 na svečani akademiji v čast 150-letnice prve srbske vstaje.

Zulejmo Dušana Miladinovića so premierno izvedli 14. 4. 1957 pod vodstvom avtorja in s simfoničnim orkestrom Doma JLA na večeru kantat zbora Abrašević.⁵¹⁹ Solisti Anita Meze, Milica Miladinović in Krsta Krstić so po besedah Branka Dragutinovića svoje vloge muzikalno in diskretno vgradili »v zvočni organizem kantate«.⁵²⁰ Čeprav so zboru priznali

516 Branko Dragutinović, »Koncert povodom osnivačkog kongresa Saveza kompozitora«, *Politika*, 18. 2. 1950, str. 4; Pavle Stefanović, »Osvrt na dva koncerta održana povodom kongresa kompozitora Jugoslavije«, *Mladost*, 1950, št. 2/3, str. 277–279.

517 »Svečana akademija povodom desetogodišnjice rada Umetničkog ansambla JNA«, *Politika*, 17. 11. 1956, str. 7; Ž. Zdravković, S. Đurić-Klajn, R. Pejović, *Beograjska filharmonija*, str. 95.

518 *Herojski oratorijum* Vojislava Vučkovića, kantata *Gorski vijenac* Nikole Hercigonje, skladbe Ljubice Marić na verze iz *Gorskega venca*, *Svat Crnogorac o Kraljeviću Marku* Božidara Trudića ter zborovske skladbe Josifa Marinkovića, Svetomira Nastasijevića in Svetolika Paščana (»Večerašnja proslava Njegoša u Beogradu«, *Politika*, 31. 10. 1951, str. 5).

519 Na sporedu je bila še kantata *Rio Grande* Konstanta Lamberta in *Aleksander Nevski* Sergeja Prokofjeva.

520 Branko Dragutinović, »Veče kantata«, *Politika*, 17. 4. 1957, str. 8; Dragutin Čolić, »Iz koncertnih dvorana. Veče kantata hora Abrašević«, *Borba*, 16. 4. 1957.

ta dosežek, so mu kritiki obenem svetovali, naj v prihodnosti bolj neguje izvedbe *a cappella*.

Tri vokalno-instrumentalna dela – *Magnificat* J. S. Bacha, *Svetli grobovi* Mihaila Vukdragovića in *Ustanici* Borisa Papandopula – so bila uvrščena na spored prvega abonmajskega koncerta Beograjske filharmonije. Zbor Doma JLA, Beograjska filharmonija, solisti Anita Meze, Melanija Bugarinović, Biserka Cvejić, Stjepan Andrašević in Dušan Popović so pod vodstvom Krešimirja Baranovića Bachovo delo izvedli najbolje, kot so ga v tedanjih razmerah lahko.⁵²¹ Na koncertu zbora in orkestra Doma JLA 14. 2. 1956 je Anita Meze muzikalno zapela sopranski solo v Schubertovi kantati *Mirjanina zmagovalna pesem*, ki jo je dirigiral Mladen Jagušt iz Zagreba.⁵²²

Po vojni je bil zaradi zanimanja občinstva pogosto na sporedu Händlov *Mesija*. Med letoma 1951 in 1955 so ga na Kolarčevi ljudski univerzi pred prepolno dvorano izvedli šestkrat. Za razliko od predvojne izvedbe istega oratorija, ki ga zaradi nestabilnosti ansambla v naslednjih koncertnih sezonah niso bili zmožni ponoviti, je bilo to po vojni zaradi profesionalizacije ansambla že mogoče.⁵²³ *Mesijo* so izvajali Zbor in simfonični orkester Doma JLA, solisti, ki so se – z izjemo Anite Meze in Miroslava Čangalovića – menjali: Milica Miladinović in Melanija Bugarinović, Stjepan Andrašević, Rudolf Franci in Drago Starc, čembalistka Biljana Šahović, kot dirigenta sta nastopala Slobodan Krstić in Predrag Milošević.

Branko Dragutinović je bil mnenja, da je izvedba *Mesije* za takratne razmere dosegla »najvišjo stopnjo približanja idealni in stilni izvedbi«. ⁵²⁴ Kljub nekaterim pomanjkljivostim je zbor in orkester označil kot homogeno izvajalsko telo. Mihailo Vukdragović pa je menil, da se zbor ni mogel osvoboditi forsiranja, med solisti, ki so »dali najboljše, kar so mogli!«, pa sta se posebej izkazala Miroslav Čangalović in Anita Meze, ki je »z velikim vokalno-tehničnim mojstrstvom, zavestno ekonomijo izraznih sredstev in prefinjeno muzikalnostjo« izvedla sopranski del, zlasti njegovo

521 Branko Dragutinović, »Dve domače kantate. *Svetli grobovi* Mihaila Vukdragovića i *Ustanici* Borisa Papandopula na koncertu Beogradske filharmonije«, *Politika*, 15. 10. 1954, str. 7.

522 Dragutin Čolić, »Koncert hora i orkestra Doma JNA sa dirigentom Mladenom Jaguštom«, *Narodna armija*, 16. 2. 1956; Branko Dragutinović, »Koncert hora i orkestra Doma JNA. Gostovanje zagrebačkog dirigenta Mladena Jagušta«, *Politika*, 16. 2. 1956, str. 7; Mihailo Vukdragović, »Muzički život. Koncert Simfonijskog orkestra i hora Doma JNA. Dirigent Mladen Jagušt«, *Borba*, 18. 2. 1956.

523 Branko Dragutinović, »Repriza *Mesije*«, *Politika*, 24. 2. 1954, str. 5.

524 Branko Dragutinović, »Händlov *Mesija*«, *Politika*, 8. 1. 1953, str. 6.

kulminacijo – arijo *Ja znam da moj Iskupitelj živi*.⁵²⁵ Njeno interpretacijo so doživeli kot slogovno najzvestejšo, izvedba *Mesije* pa je bila proglašena za enega najpomembnejših dogodkov v glasbenem življenju po osvoboditvi.

Kmalu po ustanovitvi Komornega orkestra Radia Beograd (s člani Beograjske filharmonije in Opere) je ta priredil dva koncerta. Na drugem so izvedli Mozartov *Requiem* pod vodstvom slovenskega dirigenta Boga Leskovic z zborom Radia Beograd in solisti Anita Meze, Biserko Cvejić, Gašperjem Dermoto in Miroslavom Čangalovićem. Interpretacija tega dela je bila neuravnotežena – za razliko od uspelih liričnih mest so po eni strani dramski vrhunci zaradi manjšega orkestra zahtevali monumentalnejši zvok, po drugi pa večjo zvočnost zbora, ki je v želji po doseganju prodornosti izgubljal enotnost zvoka. Anita Meze, Biserka Cvejić in Miroslav Čangalović so pokazali, da imajo poleg kvalitetnega glasovnega materiala dobro vokalno tehniko in izrazit občutek za stil, medtem ko Gašper Dermota zaradi glasovne impostacije ni bil v soglasju s kolegi.⁵²⁶

Bogo Leskovic je po manj kot treh letih z istim orkestrom in zborom Radia Beograd, ženskim mladinskim zborom in solisti Anita Meze, Melanijo Bugarinović, Janezom Lipuščkom (evangelist), Dušanom Popovićem (Jezus) in Zdravkom Kovačem (Peter, Juda, Pilat) izvedel Bachov *Matejev pasijon*. Zaradi preskromne priprave in neprimerne ansambla je bil po mnenju Branka Dragutinovića ta projekt neuspešen. Z izjemo nekaterih koralov in arij je izvedba tekla »enolično, ravno, nezanimivo in monotono«. Zaradi slabe izgovorjave nemščine je bil zbor nerazumljiv, medtem ko je solistom manjkalo »več izraza, plastičnosti in sloga«.⁵²⁷

Na koncu naj pripomnimo, da so med letoma 1951 in 1956, v času spodbujanja ateizma, izvedli reprezentativna dela z religiozno tematiko: *Mesija* (1951–1955), *Requiem* (1953), *Magnificat* (1954) in *Matejev pasijon* (1956),⁵²⁸ kar pomeni, da so spoznali izjemno umetniško vrednost teh del, ki je odtehtala njihovo neprimerno vsebino – ali pa je bil podcenjen njihov vpliv na formiranje zavesti tedanje družbe.

525 Mihailo Vukdragović, »Hendlov oratorijum *Mesija* u izvođenju hora i orkestra Centralnog doma JNA«, *Borba*, 8. 1. 1953.

526 Branko Dragutinović, »Dva koncerta Kamernog orkestra Radia Beograd. Dirigenti: Živojin Zdravković i Bogo Leskovic«, *Politika*, 16. 9. 1953, str. 7.

527 Branko Dragutinović, »J.S.Bah, Pasijon po Mateju«, *Politika*, 20. 2. 1956, str. 6.

528 Tem delom lahko prištejemo Schubertovo kantato *Mirjamina zmagoslavna pesem*, napisano po motivih svetopisemskih besedil.

Anita Meze je leta 1951 s simfoničnim orkestrom LR Srbije pela vokalni del v zadnjem stavku Mahlerjeve *Četrte simfonije* s pravim tonom in izrazom. Pavle Stefanović je zapisal:

V zadnjem stavku se pojavi solo glas. Neka 'večna Greta' poje otroško veselo in hrepeneče prastaro bavarsko ljudsko pesmico 'V devetih nebesih' iz zbirke Arnima in Brentana 'Dečkov čudežni rog', s katerim se je nesrečni Mahler opijal ves čas, do zanosu. Anita Mezetova, lirični sopran naše opere, je to povsem razumela in je pela izredno. Ko rečem, da je igralsko dala potencial pristrčne melodije (torej igrala ne z gesto, ampak z glasom), bi skoraj rekel: dovršeno!⁵²⁹

Od srede 50. let so občasno koncertno izvajali celotne opere, pogosteje pa večje operne odlomke oz. dejanja. Anita Meze je sodelovala pri koncertni izvedbi Gluckove opere *Orfej in Evridika* (1955), Nastasijevičevi operi *Prva vstaja* (1957) in Leoncavallovih *Glumačev* (1959). Dirigent Slobodan Krstić je Gluckovo opero uvrstil na spored Umetniškega ansambla Doma JLA, ker je želel beograjskemu občinstvu predstaviti delo, ki ni bilo na repertoarju beograjske Opere.⁵³⁰ Poleg zbora in simfoničnega orkestra Doma JLA so nastopili altistka Ana Lipša-Tofović iz Skopja, sopranistka Anita Meze (Evridika) in sopranistka Sonja Koljenšić, solistka zbora JLA (Amor). Beograjski kritiki so o izvedbi napisali podobne ocene. Dušan Plavša je primerjal delo ansambla in dirigenta Slobodana Krstića s prejšnjimi nastopi in opazil določen napredek glede forsiranega tempa, Mihailo Vukdragović pa je nasprotno ugotovil, da izvedba *Orfeja* ni bila tako kakovostna kot izvedbi Händlovega *Mesije* in Verdijevega *Requiem*a. Ostali kritiki so opazili, da je Slobodanu Krstiću zmanjkalo občutek za mero pri doziranju zvoka, ker je orkester igral v dinamiki mezzaforte, medtem ko je zbor »v mnogih primerih stilno pel, kot da gre za množične pesmi in ne Gluckovo glasbo« – torej je forsiral. Ana Lipša-Tofović in Anita Meze sta bili na visoki ravni, medtem ko je Sonja Koljenšić za njima precej zaostajala.⁵³¹

Ob proslavi 150-letnice osvoboditve Beograda so akademski zbor Branko Krsmanović, orkester beograjske Opere in številni solisti, med

529 Pavle Stefanović, »Muzički pregled. Koncertni život«, *Književnost*, 1951, št. 5/6, str. 632–633.

530 Pred leti (1953) je delo izvedel ansambel Opere Makedonskega ljudskega gledališča na odru Narodnega gledališča v Beogradu pa že 1936 (M. S. P., »Pred koncertno izvođenje Glukove opere. Dirigent Krstić i solistkinja Ana Lipša o *Orfeju*«, Beograd, 18. 2. 1955).

531 P., »Koncertno izvođenje Glukovog *Orfeja*«, *Republika*, Beograd, 21. 2. 1955.

njimi Anita Meze pod vodstvom Bogdana Babića, izvedli Nastasijevićevo opero *Prva vstaja*.⁵³² Ta kulturni dogodek je po dolgem času napolnil dvorano Kolarčeve univerze. Vsi izvajalci so se trudili delo izvesti čim boljše izvedli, vendar so bile pomanjkljivosti očitne. Za razliko od Dragutina Čolića, ki je nanje pokazal posredno, jih je Branko Dragutinović podrobno analiziral in nato opero označil kot neuspešno.⁵³³

Anita Meze je pri celotni izvedbi opere *Glumači* v veliki dvorani Doma sindikatov pela z ansamblom beograjske Opere, ki se je v letih od 1958 do 1961 soočala z vedno slabšim obiskom opernih predstav. Zato so pričeli koncertno izvajati dejanja in fragmente iz popularnih oper⁵³⁴ v novi dvorani Doma sindikatov, kulturnih domovih, svečani dvorani Doma JLA itd. Anita Meze je v letih 1958 in 1959 sodelovala pri izvedbi drugega dejanja opere *Faust* Charlesa Gounoda (dirigent Branko Babić), drugega dejanja Smetanove *Prodane neveste* (dirigent Oskar Danon), fragmentov Hercigonjevega *Gorskega venca* (dirigent Oskar Danon)⁵³⁵ in največkrat pri odlomkih iz Gotovčevega *Era z onega sveta*.⁵³⁶

Z zborom in simfoničnim orkestrom Doma JLA, dirigentom Oskarjem Danonom in solisti Valerijo Heybal, Rudolfom Franclom, Dragom Starcem, Jovanom Gligorijevićem, Žarkom Cvejićem in Miroslavom Čančalovićem je na koncertu, posvečenem Beethovnu, izvedla odlomke iz njegove opere *Fidelio* (1955).⁵³⁷

Anita Meze je na koncertnih nastopih pogosto pela operne arije. Poleg oper, v katerih je nastopala, je izvajala tudi odlomke del, pri katerih sicer v gledališču ni sodelovala (Hrističev *Somrak*, in v operah, ki sicer niso bile na sporedu (Mozartov *Kralj pastir*, Massenetova *Ironijada*, Catalanijeva opera *La Vally*). Redko je izvajala arije iz operete *Mala Floramye* Iva Tijardovića.⁵³⁸ Kmalu po koncu vojne se je na področju glasbe začelo vzpostavljati med-republiško sodelovanje. Na začetku so se zaradi pomanjkanja posameznih

532 Komentar je prebral igralec Milivoje Živanović (»Večeras – na Kolarčevom univerzitetu. Koncertno izvedenje opere *Prvi ustanak*«, *Politika*, 3. 2. 1957, str. 10).

533 Branko Dragutinović, »Koncert društva 'Branko Krsmanović'. *Prvi ustanak* Svetomira Nastasijevića«, *Politika*, 5. 2. 1957, str. 8.

534 Včasih so koncertno izvedli celotne opere.

535 »Dom kulture 'Božidar Adžija'. Veče Beogradske opere«, *Politika*, 11. 9. 1959, str. 14.

536 »Dom kulture 'Božidar Adžija'. Veče Beogradske opere«, *Politika*, 25. 9. 1959; Programi iz arhiva beograjskega Narodnega gledališča (13. 10. in 17. 11. 1959).

537 Branko Dragutinović, »Iz Opere i koncertne dvorane. Betovenovo večer«, *Politika*, 26. 12. 1955, str. 6; Mihailo Vukdragović, »Betovenovo večer. Koncert Simfonijskog orkestra i hora Doma JNA«, *Borba*, 26. 12. 1955.

538 Koncert 27. 10. 1951 v svečani dvorani Doma JLA (iz arhiva Doma vojske Jugoslavije).

glasov zatekali k izmenjavi opernih umetnikov, kar se je v 50. letih razširilo na gostovanje celotnih ansamblov opernih hiš. Število koncertnih izvajalcev je bilo glede na število pevcev, ki so nastopali na odru Narodnega gledališča, mnogo manjše. Med njimi so bili v glavnem operni pevci, ki so gojili tudi koncertno petje. Zdi se, da so bili koncerti prvakov beograjske Opere zunaj Beograda številčnejši kot beograjski koncerti njihovih kolegov iz drugih opernih hiš. Beograjski umetniki so najpogosteje nastopali v skupini in le redko prirejali solistične koncerte.

Anita Meze je s kolegi pogosto gostovala v večjih in manjših mestih po državi, tako v Srbiji (Novi Sad, Niš ...), na Hrvaškem (največkrat v Zagrebu, pa tudi v Opatiji /na Reki/, v Vukovarju, Dubrovniku, Pulju, Splitu),⁵³⁹ v Sloveniji (Maribor ...),⁵⁴⁰ Bosni in Hercegovini (Sarajevo, Konjic ...),⁵⁴¹ Črni gori (Cetinje, Hercegnovi, Boka Kotorska, Tivat, Nikšić, ...) ⁵⁴² idr. Povodi za gostovanja so bili različni – koncert za ranjence 1945 v Novem Sadu, sodelovanje na Prvih svečanih poletnih gledaliških igrah v Novem Sadu (1945), na festivalu Dnevi glasbe (15.–25. 6. 1950) v Opatiji, na Dubrovniških poletnih igrah (1954, 1955), na proslavi 200-letnice smrti J. S. Bacha v Zagrebu (1950), na 100-letnici smrti P. P. Njegoša na Cetinju (1951), na Dnevih mornarice v Pulju (1959), na koncertih ob ustanovnem kongresu Zveze poustvarjalnih glasbenih umetnikov Jugoslavije v Zagrebu (1950) na 4. Zagrebškem velesejmu (1950), sodelovala je tudi na glasbeni uri v Novem Sadu (1953).⁵⁴³

539 K., *Vjesnik*, 19. 1. 1947; »U čast osnivačkog kongresa Saveza reproduktivnih muzičkih umetnika Jugoslavije u Zagrebu će se održati nekoliko svečanih koncerata«, *Politika*, 16. 4. 1950, str. 4; Plakat za prvake beograjske opere v Zagrebu (8. 6. 1950); »Beleške. Priredbe za vreme Zagrebačkog veklesajma«, *Književne novine*, 3. 10. 1950, str. 4; F. Pokaz, »Koncert beogradskih umjetnika Anite Mezetove i Andreja Pregera«, *Vjesnik*, 26. 1. 1951; Krešimir Kovačević, »Hronika muzičkog života. Zagreb«, *Zvuk*, 1963, št. 61, str. 74; »Počeo je festival 'Dani muzike' u Opatiji i na Rijeci«, *Politika*, 17. 6. 1950; Đ. D., »Vest o gostovanju prvaka beogradske opere Anite Mezetove in Žarka Cvejića u Vukovaru«, *Politika*, 21. 12. 1953, str. 5; Dušan Trbojević, »Kazivanja Miroslava Čangalovića, str. 153; »Koncert umetničkog ansambla Doma armije na starom Trgu Rudera Boškovića u Dubrovniku«, *Narodna armija*, 25. 8. 1955; Vladimir Berdović, »Nastup umjetničkog ansambla JNA«, *Dubrovački vjesnik*, 26. 8. 1955; »Gostovanje prvaka Beogradske opere i baleta u Nišu i Puli«, *Politika*, 28. 8. 1959, str. 8; Miro Jajčanin, »Splitsko kulturno zatišje«, *Politika*; Željko Repanić, »Hronika muzičkog života. Split«, *Zvuk*, 1963, št. 61, str. 100.

540 V. V., »Komorni koncert slovenskih umetnic«, Maribor, 27. 4. 1948.

541 Branko Dragutinović, »Muzički život Sarajeva«, *Politika*, 23. 1. 1949, str. 6; Iz spominov A. Meze leta 1970.

542 »Muzički program za proslavu Njegoševe stogodišnjice«, *Politika*, 8. 7. 1951, str. 6; »Koncerti umetničkog ansambla Doma JNA iz Beograda u Dubrovniku i Crnoj gori«, *Politika*, 13. 8. 1955, str. 6; »Gostovanje prvaka Beogradske opere u Crnoj gori«, *Politika*, 13. 12. 1956, str. 7; »Koncerti prvaka Beogradske opere u Crnoj gori«, *Borba*, 17. 12. 1956.

543 Po predavanju Branka Dragutinovića »Glasba romantikov« so nastopili Anite Meze s pianistom Aleksejem Butakovim, pianistka Olga Jovanović in violinist Petar Toškovič.

Anita Meze je največkrat gostovala s prvaki beograjske Opere (Aleksandrom Marinkovićem, Nikolo Cvejićem, Žarkom Cvejićem in Miroslavom Čangalovićem).⁵⁴⁴ Nekajkrat je gostovala z vodilnimi beograjskimi instrumentalisti⁵⁴⁵ in člani baleta.⁵⁴⁶ Nastopala pa je tudi z umetniki iz Maribora, Ljubljane in Zagreba,⁵⁴⁷ medtem ko so bili solistični koncerti redki.⁵⁴⁸

Repertoar Anite Meze je bil bogat in raznovrsten, obsegal je arije Caccinija, Duranteja, Glucka, Mozarta, Puccinija, Tome, Gotovca, duetov iz Smetanove *Prodane neveste* in Gotovčevega *Era z onega sveta* (skupaj z Aleksandrom Marinkovićem), samospeve Schuberta, Schumanna, Debussyja, Fauréja, de Falle, Rahmaninova, Obradorsa, Hristića, Manojlovića, Odaka, Baranovića, Gotovca, Pavčiča, Simonitija idr., pa tudi ljudske pesmi (ruske, slovenske,⁵⁴⁹ španske), ki jih je pela ob spremljavi pianistov iz Beograda (Bogdana Babića, Dušana Miladinovića, Zdenka Marasovića, Andreje Pregerja, Alekseja Butakova, Branke Dojčinović), Zagreba (Jurice Murai), Ljubljane (Danila Švare), Maribora (Ksenije Ogrin) in ob spremljavi orkestra beograjske Opere (Oskarja Danona), simfoničnega orkestra Doma JLA in Mestnega orkestra Dubrovnika (Klara Mizerita).

Hrvaški kritiki so ob nastopih Anite Meze prepoznali njeno odlično vokalno tehniko, frazo dolgega diha, fino dinamiko niansiranja, pa tudi izjemno studioznost, ki se je kazala v minuciozni izdelavi vsake podrobnosti.⁵⁵⁰ Čeprav so nekateri menili, da je dajala prednost melodični liniji pred jasno izgovarjavo,⁵⁵¹ pa so vsi poudarjali, da je iskreno doživeto vsebino vokalnih skladb izvajala izjemno izrazno, pri ocenjevanju njene interpretacije s poudarjeno osebno noto so jo označili kot močno glasbeno osebnost.⁵⁵²

544 Na gostovanju je Meze odhajala s sopranistko Olgo Oljdekop, Melanijo Bugarinović in Milico Miladinović, Aleksandrom Marinkovićem in Dragom Starcem, Nikolo Cvejićem in Stanojem Jankovićem, Brankom Pivničkim, Maksom Savinom, Žarkom Cvejićem in Miroslavom Čangalovićem.

545 V Zagrebu in Splitu je leta 1963 gostovala z violinistom Aleksandrom Pavlovićem, violončelistom Viktorjem Jakovčićem, klarinetistom Milenkem Stefanovićem in pianistom Andrejo Pregerjem.

546 Na koncertu leta 1959 v Nišu.

547 Na koncertu leta 1948 v Mariboru z violinistko Nado Jevdenijević in pianistko Ksenijo Ogrin. Na koncertu v Zagrebu (1950) ob 200-letnici Bachove smrti so nastopili umetniki iz Beograda (Anita Meze in Mirko Dorner), Ljubljane (Anton Trost) in Zagreba (Vladimir Ružđak, violinista Ivan Pinkava in Ivan Vajland ter pianist Jurica Murai). Istega leta je imela Meze v Zagrebu koncert s tenoristom Janezom Lipuščkom in pianistom Danilom Švaro.

548 Npr. leta 1947 v Zagrebu s pianistom Zdenkom Marasovićem.

549 Pela jih je na koncertu za ranjence v Novem Sadu.

550 F. Pokaz, »Koncert Beogradskih umjetnika Anite Mezetove i Andreja Pregera«, *Vjesnik*, 26. 1. 1951.

551 K, *Vjesnik*, 19. 1. 1947.

552 F. Pokaz, »Koncert /.../«.

Ocene slovenskih kritikov so se ujemale. So pa kot posebnost poudarjali njeno interpretacijo, ki je omogočila poslušalcu, da je pozabil na pevca in skladatelja in se osredotočil na pesem »kot izraz resničnega, polnokrvnega življenja«. ⁵⁵³

Poleg samospevov in arij je leta 1951 na Cetinju na svečani akademiji, posvečeni 100letnici smrti P. P. Njegoša, ob spremljavi ženskega zbora Centralnega doma JA pela solo v *Naricaljki sestre Batričeve* Josifa Marinkovića v harmonizaciji Josipa Slavenskega. Takrat so Zbor Centralnega doma JA, simfonični orkester LR Srbije in Anita Meze izvedli Hercigonjevo kantato *Gorski venec*. Še eno vokalno-instrumentalno delo, Händlov oratorij *Mesija*, so po uspešni izvedbi v Beogradu ponovili v Novem Sadu (1955). Ker je bila koncertna sezona 1952/53 v Novem Sadu »več kot skromna« ⁵⁵⁴ in ker tudi v prejšnjih sezonah tam ni bilo umetniško pomembnejših glasbenih dogodkov, je gostovanje beograjskih umetnikov vneslo osvežitev v kulturno življenje mesta in poživilo zanimanje za nova gostovanja. Do konca sezone 1952/53 so organizirali cikle koncertov solistov beograjske Opere in glasbenih ur s predavatelji in izvajalci iz Beograda, pa tudi nastope tujih umetnikov. ⁵⁵⁵ Vseh 23 koncertov je pritegnilo veliko število obiskovalcev. ⁵⁵⁶

V izvedbi *Mesije* so sodelovali zbor in simfonični orkester Centralnega doma JLA, dirigent Predrag Milošević ter solisti Anita Meze, Mirjana Vrčević, ⁵⁵⁷ Drago Starc in Miroslav Čangalović. Izvedba je bila na visoki ravni. Anita Meze in Miroslav Čangalović sta še posebej izstopala po izrazitih glasovnih kvalitetah in stilno prefinjenem muziciranju. ⁵⁵⁸ *Mesijo* so izvedli tudi na Dubrovniškem festivalu (1955), ki je od svojega začetka 1950 združeval domače in tuje umetnike ter ansamble in imel mednarodni pomen. Ta glasbeni dogodek je pritegnil največ obiskovalcev. ⁵⁵⁹ Dirigiral je Predrag Milošević. Zbor Centralnega Doma JLA je zvenel prepričljivo in homogeno, orkester je bil tehnično in izrazno nedodelan, medtem ko

553 V. V., »Komorni koncert /.../«.

554 Med oktobrom 1951 in januarjem 1953 so bili koncert Novosadske filharmonije, sonatni večer sester Mihailović in koncert grških umetnic (Rudolf Bruči, »*Mesija* od G.F.Hendla«, *Nаша scena*, 1. 2. 1953, str. 7).

555 Pianistka Monique de la Bruchollierie, nad katero je bilo občinstvo navdušeno (11-krat je morala na oder).

556 V sezoni 1951/52 (50–150 obiskovalcev), v naslednji sezoni ok. 400 obiskovalcev.

557 Zamenjala je obolelo Milico Miladinović.

558 Rudolf Bruči, »*Mesija* od G.F.Hendla«, *Nаша scena*, 1. 2. 1953, str. 7.

559 S. K., »Koncerti Ansambla Doma Armije na starom Trgu Ruđera Boškovića u Dubrovniku«, *Narodna armija*, 25. 8. 1955.

je bil kvartet solistov (Anita Meze, Melanija Bugarinović, Stjepan Andrašević, Miroslav Čangalović) trdno povezana skupina v vokalno-tehničnem in glasbenoizraznem smislu.⁵⁶⁰

Po koncertu v Dubrovniku je isti ansambel odšel na turnejo po Črni gori,⁵⁶¹ kjer je v Hercegovnem še enkrat izvedel oratorij *Mesija*.

* * *

Koncertna dejavnost Anite Meze v Beogradu in po Jugoslaviji je bila bogata in raznovrstna. Čeprav ni imela veliko solističnih koncertov, je v dveh povojnih desetletjih aktivno nastopala. Njena umetnost je bila namenjena širokemu občinstvu – od najmlajših (pionirjev) do najstarejših, od glasbeno nevednih do glasbenih profesionalcev. Kljub generacijskim razlikam in razlikam v izobrazbi je publiko navdušila s svojim radostnim muziciranjem in zmožnostjo, da na edinstven in prepričljiv način prenese sporočilo dela.

Delo beograjske Opere je v dveh povojnih desetletjih zaznamoval stalen vzpon. V prvih letih (1945–1951) so formirali ansambel in obnovili stari repertoar. Direktor Opere Oskar Danon je iskal načine za njeno afirmacijo – odhajal je v tujino in obiskoval operne predstave in koncerte eminentnih umetnikov, se srečeval in pogovarjal z vodilnimi ljudmi iz glasbenih krogov in na ta način dobil vpogled v tamkajšnje kulturne razmere.⁵⁶² Obenem je Danon poskušal privabiti kakovostne dirigente, režiserje, scenografe, kostumografe in okrepiti izvajalski ansambel. Uvedel je disciplino in povečal delovni ritem ter skušal tako dvigniti beograjsko Opero iz povprečja.⁵⁶³

Kot sad skupnih naporov vseh udeležencev pri pripravi in realizaciji opernih predstav so se sčasoma rojevale ideje, kako na tujih odrih čim bolj originalno predstavljati beograjsko Opero. Ena izmed njih je bila izbor najpomembnejših ruskih oper 19. stoletja,⁵⁶⁴ ki jih zaradi zapletenih političnih okoliščin ni bilo na evropskih opernih odrih, predlagali pa so še

560 Vladimir Berdović, »Nastup umjetničkog ansambla JNA«, *Dubrovački vjesnik*, 26. 8. 1955.

561 Hercegovni, Boka Kotorska, Tivat, Cetinje, Titograd, Nikšić (»Koncerti umjetničkog ansambla Doma JNA iz Brograda u Dubrovniku i Crnoj Gori«, *Politika*, 13. 8. 1955, str. 6).

562 Vladimir Jovanović, »Na evropskoj opernoj sceni. (Razgovor sa Oskarom Danonom)«, *Beogradska Opera u Evropi (Gostovanja od 1954 do 1969 godine)*, Prometej, Akademija znanosti, Novi Sad, 1996, str. 23.

563 Vladimir Jovanović, »Autentična i vrhunska muzičko-scenska izvođenja (Razgovor sa Đurđevkom Čakarević)«, *Beogradska opera I...I*, str. 56; Vladimir Jovanović, »Godine značajne afirmacije naše operne umetnosti u Evropi (Razgovor sa Biserkom Cvejić)«, *Beogradska opera I...I*, str. 70.

564 *Boris Godunov* in *Hovanščina* Modesta Musorgskega, *Borodinov Knez Igor*, *Eugenij Onjegin* in *Pikova dama* P. I. Čajkovskega.

redko uprizarjana in manj znana dela tujih skladateljev,⁵⁶⁵ pa tudi izbor del jugoslovanskih avtorjev.⁵⁶⁶ Posebnost beograjske Opere naj bi bila v novem slogu, ki ga je zastopala in se je kazal v težnji po večji stilizaciji scenografije, pa tudi režije, saj je recimo v tem času berlinska Komična opera dosegla vrhunec v svoji težnji po izrazitem realizmu. Ob tem je beograjska Opera kazala vse odlike »gledališkega ansambla«, ki je za razliko od »zvezdniškega gledališča« afirmiral lepoto izredno kvalitetnega skupnega muziciranja.⁵⁶⁷

Potem ko je leta 1950 na prvi turneji po Jugoslaviji preizkusil svoje možnosti in videl reakcijo novega občinstva, se je ansambel leta 1954 uspešno predstavil tujemu občinstvu s koncertno izvedbo *Borisa Godunova* v Baslu, Zürichu in Ženevi v okviru koncertnega cikla Klubhaus. Kmalu so sledila vabila za nastope v znanih evropskih središčih⁵⁶⁸ in sodelovanje na mednarodnih glasbenih festivalih,⁵⁶⁹ sodelovali so tudi z znanimi producenti gramofonskih plošč (1955, Decca; 1957, Paté Marconi; 1958, Metro-Goldwyn-Meyer).⁵⁷⁰ Do leta 1969, ko se je končalo »zlato obdobje« beograjske Opere, je bil ansambel na 36 gostovanjih in na njih izvedel 138 predstav (14 tujih in 3 domače opere).

Opera Narodnega gledališča v Beogradu je po vojni doma večkrat gostila tuje operne ansamble iz ZDA, Nemčije, Italije, Poljske, SZ, Češko-slovaške idr., pa tudi pevce, med njimi prvake vodilnih svetovnih opernih gledališč – Metropolitanske opere, Državne opere z Dunaja, milanske Scalle, Bolšoj teatra itd.⁵⁷¹

565 Čajkovski: *Mazepa*, Rimski-Korsakov: *Pskovčanka*, Prokofjev: *Zaljubljen v tri oranže* in *Kockar*, Massenet: *Don Kihot* in Janaček: *Katja Kabanova*.

566 Gotovčev *Ero*, Hercigonjev *Gorski venec*, Konjevičeva *Koštana*.

567 B. Dragutinović, Gojko Miletić, Raško V. Jovanović, *Bela knjiga o operi*, str. 48; V. Jovanović, *Beogradska opera u Evropi*, str. 48.

568 Beograjska Opera je gostovala še v Firencah, Dunaju, Parizu, Lozani, Bruslju, Amsterdamu, Haagu, Rotterdamu, Benetkah, Monte Carlu, Varšavi, Zabrzah, Kairu, Aleksandriji, Milanu (v Scali koncert solistov in zbora), Torinu, Osaki, Tokiu, Rimu, Barceloni, Madridu, vzhodnem Berlinu, Leipzigu, Palermu, Kopenhagnu, Oslu in v zahodnem Berlinu (Gl. Dragutinović, Miletić, R. V. Jovanović, *Bela knjiga*, str. 230–241).

569 Edinburg, Atene, Wiesbaden, Firenze, Dunaj, Pariz, Lozana ... (V. Jovanović, »Pregled gostovanja beogradske Opere u Evropi od 1954 do 1969. godine«, *Evropska svedočanstva o beogradske Operi /.../*, str. 646–650).

570 Posneli so deset LP-plošč z deli ruskih skladateljev (*Boris Godunov*, *Knez Igor*, *Hovanščina*, *Eugenij Onjegin*, *Pikova dama*, *Sneguročka*, *Ivan Susanin*, *Življenje za carja*, *Vojna in mir* in *Knez Igor*). Za *Hovanščino* in *Eugenij Onjegin* so v Parizu prejeli Grand Prix. [V. Jovanović, »Pregled gramofonskih plošč opera koje je beogradska Opera snimila za inostrane diskografske kompanije od 1954 do 1969. Godine«, *Evropska svedočanstva /.../*, str. 667–671]. Anita Meze je snemala *Hovanščino*, kjer je pela Suzano).

571 *Bela knjiga o operi, /.../*, str. 211–226.

Anita Meze je sodelovala z dirigenti beograjske Opere Oskarjem Danonom, Krešimirjem Baranovićem, Predragom Miloševićem, Davorinom Županićem, Bogdanom Babićem, redkeje s Slobodanom Krstićem⁵⁷² in gostujočimi dirigenti, kot npr. s Hansom Swarowskym ali z Bohumilom Liškom. Največ predstav je dirigiral Oskar Danon, ki je želel povezati dramaturgijo partiture z dramaturgijo odra in v interpretaciji ustvariti sintezo glasbeno-dramskih elementov.⁵⁷³ Krešimir Baranović je veljal za dirigenta »posebnega posluha, zanesljivega ritmičnega občutka in široke glasbene kulture«,⁵⁷⁴ ki se mu je redko zgodilo, da ne bi vzpostavil ustreznega zvočnega ravnovesja med solisti in orkestrom kot pri izvedbi opere *Nevesta iz Cetinграда*.⁵⁷⁵ Studioznemu Predragu Miloševiću ni vedno uspelo ustvariti močnejšega kontrasta med liričnimi in dramskimi trenutki, kot npr. v *Faustu*, zato so bile izvedbe večkrat monotone.⁵⁷⁶ Davorina Županića je odlikovala preciznost in muzikalnost, pa tudi pomanjkanje smisla za sistematično delo,⁵⁷⁷ medtem ko je bil Bogdan Babić na začetku svoje dirigentske kariere. Gostujoči dirigenti so pomembno prispevali k stilni interpretaciji Mozartovega *Don Giovannija* (Swarowsky) in Smetanove *Prodane neveste* (Liška).

Prve opere, ki so bile po koncu vojne uvrščene na repertoar beograjske Opere in pri katerih je sodelovala Anita Meze, so režijsko obnovili Jurij Rakitin, Nikola Cvejić in Branko Pomorišac. Konec 40. in 50. let so nekatere opere prvič, druge pa vnovič režijsko obnovili stalni režiserji Josip Kulundžić in Mladen Sablijić, koreograf Dimitrije Parlić ter gostujoča režiserja Ciril Debevec in Hinko Leskovšek iz ljubljanske Opere, medtem ko so režijo manjšega števila premierno izvedenih oper prevzeli Mladen Sablijić, Raša Plaović in kot gost Marko Fotez:

- Jurij Rakitin: *Evgenij Onjegin* (1945)
- Nikola Cvejić: *Glumači* (1945), *La bohème* (1945), *Prodana nevesta* (1945), *Nižava* (1946)
- Branko Pomorišac: *Madame Butterfly* (1945), *Figarova svatba* (1946)

572 Krstić je delal z opernim zborom.

573 Branko Dragutinović, »Prolegomena za istoriju opere i baleta Narodnog pozorišta«, *Jedan vek Narodnog pozorišta u Beogradu 1968-1958*, str. 119.

574 Stana Đurić-Klajn, »Koštana Pertra Konjovića u Beogradskoj operi«, *Politika*, 25. 5. 1950, str. 5.

575 Stana Đurić-Klajn, »Nevesta od Cetinграда. Opera Krešimira Baranovića«, *Politika*, 23. 5. 1951, str. 4.

576 Nikola Hercigonja, »Šarl Guno. Faust. Povodom premijere u Beogradskoj operi«, *Borba*, 5. 2. 1950.

577 B. Dragutinović, »Prolegomena I...I«, str. 120.

- Josip Kulundžić: *Carmen* (1948), *Ero z onega sveta* (1949), *Štirje grobijani* (1949), *Faust* (1950), *Koštana* (1950), *La bohème* (1951), *Evgenij Onjegin* (1952), *Manon* (1954)
- Ciril Debevec: *Fidelio* (1950)
- Marko Fotez: *Nevesta iz Cetingrada*⁵⁷⁸ (1951)
- Mladen Sablijić: *Prodana nevesta* (1951), *Glumači* (1952), *Kratko življenje* (1954), *Zaljubljen v tri oranže* (1959)
- Hinko Leskovšek: *Don Giovanni* (1953)
- Raša Plaović: *Gorski venec* (1957)

Delo Josipa Kulundžića, zagovornika odrskega realizma, in Mladena Sablijića, zagovornika stilizacije vseh elementov predstave, predstavlja »režiserski vrh« beograjske Opere.⁵⁷⁹ Kulundžićeve režije so bile inventivne, ustvarjale so »prijeten in lahkoten tok« opernih predstav, vendar jim je včasih manjkala večja psihološka poglobljenost dramskega dela in karakterjev osebnosti.⁵⁸⁰ Nove rešitve so ponudili Mladen Sablijić in Hinko Leskovšek, dramski režiser Raša Plaović, ki je uspešno režiral svojo prvo opero, medtem ko so bile ostale režije tradicionalne. Poleg dirigentov in režiserjev sta bila sodelavca Anite Meze še korepetitorja Zdenko Marasović in Konstantin Vinaver.

Od leta 1944 pa do odhoda v pokoj so solistični ansambel beograjske Opere sestavljali umetniki, ki so na odru nastopali že pred vojno, kot tudi solisti, ki so prišli v to ustanovo med vojno in po njej. Starejši generaciji so pripadali sopranistke Nada Stajić (1920–47), Bahrija Nuri-Kuralt (1931–1936, 1939–1942, 1952–1960), Anita Meze (1934–1965), Ljubica Ljubičić (1934–1938, 1946–1964), Zdenka Zikova (1938–1959), mezzosopranistke in altistke Evgenija Pinterović (1919–191960), Melanija Bugarinović (1930–1938, 1946–1961), Branislava Đorđević (1937–191946), Božica Sarvan (1938–1947), tenoristi Dragutin Petrović (1919–1960), Krste Ivić (1932–1946), Aleksandar Marinković (1939–1969), baritonisti Pavle Holodkov (1919–1921, 1928–1951), Stanoje Janković (1926–1966), Petar Obradović (?), Nikola Cvejić (1939–1962), basisti Aleksandar Trifunović (?), Žarko Cvejić (1930–1970) in Branko Pivnički (1939–1971).

578 Premiere, na katerih je pela Anita Meze, so krepko tiskane.

579 Dejan Miladinović, »Razvoj operne režije Srbije«, *Teatron*, 1977, št. 8/9, str. 82.

580 B. Dragutinović, »Obnova opere *Karmen*«, *Politika*, 3. 4. 1948; S. Đurić-Klajn, *Koštana* Petra Konjovića u Beogradskoj operi«, *Politika*, 25. 5. 1950, str. 5.

Prisotnost teh umetnikov v ansamblu je omogočila nadaljnje delo beograjske Opere po vojni in solidno raven opernih predstav v času, ko so mlade moči še dozorevale. Kar nekaj jih je pelo glavne vloge, manjši del pa epizodne. Med njimi so bili solisti, ki so končevali kariero in ki v svojih kreacijah iz objektivnih razlogov niso dosegali prejšnje ravni. Kot formirani umetniki z določenimi izkušnjami so bili pripadniki starejše generacije tudi zastopniki »razumevanja glasbenega gledališča, določenih manir in navad«. ⁵⁸¹

Med pevci, ki so v primerjavi s kolegi nekoliko pozneje stopili na beograjski operni oder, so bili sopranistke Inka Đukić (od 1943/1944?), Kornelija Bingulac (?), Nada Šterle (1945–1962), Zlata Sesardić (1945–1948, 1951–1969), Valerija Heybal (od 1948), Sofija Janković (od 1948), Anica Đorđević (?), Elena Tomičić-Galun (?), Radmila Bakočević (od 1955), Dobrila Bogošević (?), Milka Stojanović (od 1960), Olivera Mljaković (1960–63), Slavka Popović (od 1962), Radmila Todorovska (1963–1965), Mirjana Vasiljević (?), mezzosopranistke in altistke Milica Miladinović (od 1950), Biserka Cvejić (od 1950?), Zlata Čipiko (?), Đurđevka Čakarević (od 1957), Breda Kalef (od 1962), Olga Milošević (od 1963), tenoristi Lazar Jovanović (1942–1950), Nikola Jančić (1946–1978), Drago Starc (1947–1973), Živojin Milosavljević (1948–1974), Stjepan Andrašević (od 1951), Zvonimir Krnetić (od 1958), Attilio Planinšek (1964–1972), Milivoj Petrović (?), baritonisti Dragomir Ninković (1941–1973), Jovan Gligorijević (1941–1978), Vladeta Dimitrijević (od 1951), Dušan Popović (1953–1964), Velizar Maksimović (od 1963), Nikola Mitić (od 1965), basisti Miroslav Čangalović (od 1947), Đorđe Đurđević (1952–1979), Aleksandar Đokić (od 1959), Aleksandar Veselinović (?), Ilija Gligorijević (?) idr. ⁵⁸²

Med njimi so bili solisti iz drugih opernih hiš – Valerija Heybal je prišla iz Ljubljane, Stjepan Andrašević iz Osijeka, Radmila Todorovska iz Sarajeva, Attilio Planinšek iz Splita, kar kaže na povezave med republikami tako glede gostovanj kot angažmajev. Najboljšim pevcem, ki so jih angažirali v Operi, so po končanem študiju omogočili izpopolnjevanje v inozemstvu in postopen razvoj v izrazite umetniške osebnosti, ki so si prek afirmacije ansambla beograjske Opere v tujini ustvarili tudi lastno ime. Posamezni solisti so svojo vrhunsko kakovost dokazali z nastopi na

581 B. Dragutinović, G. Miletić, R. V. Jovanović, *Bela knjiga o Operi*, str. 19.

582 Aleksandar Radovanović, *Pregled istorije Narodnog pozorišta u Beogradu (1868-1993)*, Narodno pozorište u Beogradu, Institut za književnost i umetnost, Beograd, 1994, str. 146–148.

največjih opernih gledališčih – v dunajski Državni operi (Biserka Cvejić, Olivera Mljaković), v newyorški Metropolitanski operi (Biserka Cvejić, Milka Stojanović, Radmila Bakočević), medtem ko so številna gostovanja drugih⁵⁸³ na opernih odrih prestižnih evropskih gledališč in njihovi angažmaji v tujih ansamblih pokazali, da ima beograjska Opera izjemen solistični ansambel.

Med letoma 1944 in 1965 so na odru beograjske Opere izvajali priljubljena dela iz standardnega opernega repertoarja in jih po vojni režijsko, scenografsko in glasbeno obnovili. V prvih sezonah so to storili zaradi objektivnih razlogov – izvedli so predstave, ki so jih glede na umetniške moči in ohranjeno scenografijo lahko. Vodstvo opere je obenem poskušalo ponovno uprizoriti dela, privlačna za občinstvo, v katerem so bili tako delavci kot nekdanji borci. Največkrat so obnovili italijanske opere.⁵⁸⁴

Premier ni bilo veliko, večinoma so bile osredotočene na ruske skladatelje⁵⁸⁵ in na posamezne avtorje češkega, španskega, angleškega, ameriškega in italijanskega porekla.⁵⁸⁶ Štiri opere iz 20. stoletja so bile delo tujih skladateljev (Menottijev *Konzul*, Brittnova *Mali dimnikar* in *Kockar* ter *Zaljubljen v tri oranže* S. Prokofjeva), sedem novih jugoslovanških del, ki so jih izvedli kmalu po nastanku (Baranovičeva *Nevesta iz Cetingrada*, Konjovičevi *Kmetje*, Lhotke Kalinskega *Analfabet*, Lograjeva *Pokondirena tikva*, Hercigonjev oratorij *Gorski venec*, Rajičičeva *Simonida*, Radičevi deli *Čele kula* in *Ljubav to je glavna stvar*), štiri opere so ponovno uprizorili (*Koštano* in *Zetski knez* Petra Konjovića, novo verzijo *Somraka* Stevana Hristića in Gotovčevega *Era*).⁵⁸⁷ Pogosto so posamezna dela izvedli le nekajkrat, nato pa jih umaknili s sporeda,⁵⁸⁸ tovrstni slabi praksi pa so botrovali odsotnost protagonistov, slab obisk, negativna kritika, slaba organizacija itd.

V beograjskem tisku pa so se zaradi majhnega števila premier v posameznih sezonah pojavljala vprašanja, npr.: »Ali je Opera, ki je doživela

583 Miroslava Čangalovića, Đurđevke Čakarović, Brede Kalef, Dušana Popovića, Đorđa Đurđevića idr.

584 S. Đurić-Klajn, »Deset godina Beogradske opere«, *Pozorišni život*, 1955, št. 1, str. 27–30.

585 Glinka (*Ivan Susanin*), Rimski-Korsakov (*Sneguljčica*), Musorgski (*Boris Godunov*) in Hovanščina v instrumentaciji D. Šostakovića, *Soročinski sejem* v instrumentaciji Šebalina, Prokofjev (*Zaljubljen v tri oranže*, *Kockar*).

586 Janaček (*Katja Kabanova*), Manuel de Falla (*Kratko življenje*), B. Britten (*Mali dimnikar*), Menotti (*Konzul*) in Verdi (*Nabucco*, *Don Carlos*).

587 B. Dragutinović, »Prolegomena /.../« str. 112–113.

588 Opere *Večni mornar*, *Nevesta od Cetingrada* in *Somrak* so izvedli trikrat, *Don Giovannija* štirikrat, *Kmete* petkrat itd. (S. Đurić-Klajn, »Deset godina /.../«).

velike uspehe v tujini in na teh gostovanjih angažirala največji del vseh svojih moči, posvetila dovolj pozornosti beograjskemu občinstvu? /.../ Ali se da na kak drug način pomiriti težnjo po afirmaciji na tujem, ki je upravičena s kulturnimi potrebami prestolniškega občinstva in nalogami beograjske Opere doma?«

Kritiki so prepoznavali običajne slabosti repertoarnih oper – ritmično in intonančno nestabilnost, forsiranje glasu, enolično mezzaforte in forte dinamiko v orkestru idr. Nekateri so poudarjali potrebo po posodobitvi interpretacije z iskanjem novih rešitev, ustvarjanjem boljšega sodelovanja vseh udeleženi v predstavi, poetiziranjem predstave, drugi pa so bili kritični do tiska s pripombo, da »modernistični eksperiment sodi k modernemu delu, da pa je treba v primeru cepljenja na staro opero neizogibno izbiti nesporazum med tem, kar se vidi, in tistim, kar se sliši.«⁵⁸⁹

Nosilci sodobnejših interpretacij, ki so to razumeli kot iskanje novega izvajalskega jezika, so bili največkrat pripadniki mlajše generacije pevcev. Tako so že v začetku 50. let samostojno izvajali del obnovljenih predstav. Tako se je npr. zgodilo v sezoni 1951/51, ko jih je vodstvo opere angažiralo za večje vloge in so zamenjali kolege, ki so bili na gostovanju ali bolni. V tem času zaradi nezadostno zastopanih pevskih glasov (koloraturni in dramski sopran, dramski tenor) pogosto niso bile možne alternacije vodilnih glasov.⁵⁹⁰

V sezoni 1960/61 so zmanjšali število predstav, da bi izboljšali njihovo kakovost, in na sporedu skušali obdržati zgolj najboljše. Naslednjo sezono poskusili razširiti svoje občinstvo, obenem pa načrtovali pogostejša gostovanja ansambla beograjske Opere po Srbiji in drugih republikah. Na program so uvrstili zanimiva in raznovrstna dela, organizirali posebne predstave za mladino in delavce s polovičnimi cenami vstopnic. Izvedli so ankete, s katerimi naj bi izvedeli, kaj občinstvo meni o repertoarju in posameznih predstavah. Uvedli so koncerte za najbolj znane soliste, zbor in instrumentaliste iz opernega orkestra.⁵⁹¹

Anita Meze je po osvoboditvi ustvarila 19 vlog, 15 iz tujih in 4 iz oper jugoslovanskih avtorjev.⁵⁹² Na njenem tujem repertoarju so bile opere

589 Stana Đurić-Klajn, »Kača Kabanova Leoša Janačeka«, *Politika*, 12. 7. 1956.

590 S. Đurić-Klajn, »Deset godina Beogradske opere«, *Pozorište živo*, 1955, št. 1, str. 30.

591 M. Vukdragović, »Beogradska opera u novoj sezoni. Za omladinu – u pola cena«, *Borba*, 21. 8. 1961.

592 Gjulo v *Eru z onega sveta*, Koštano, Mando v *Cetingrajski nevesti* in sestro Batričevo v *Gorskem vencu*.

italijanskih,⁵⁹³ nemških,⁵⁹⁴ francoskih,⁵⁹⁵ ruskih⁵⁹⁶ ter po ena opera češko-slovaškega⁵⁹⁷ in španskega avtorja.⁵⁹⁸ Vloge Tatjane, Margarete, Koštane, Marceline, Mande, done Elvire, Salud, sestre Batričeve in Smeraldine je na odru beogradske Opere pela prvič. Sodelovala je pri premieri opere *Kratko življenje* (1954) in scenskega oratorija *Gorski venec* (1957) ter v prvih predstavah osmih obnovljenih oper.⁵⁹⁹

V italijanskih operah je imela štiri vloge, ki jih je pela že pred vojno (Mimi, Nedda, Čočosan, Marina). Prvič je po vojni nastopila 22. 6. 1945 v vlogi Mimi v Puccinijevi *La bohème*. Od leta 1951, ko so delo režijsko (Josip Kulundžić) in glasbeno (Krešimir Baranović) osvežili tudi z novo scenografijo Miomira Denića, si je vlogo izmenjevala z Valerijo Heybal in Zlato Sesardić. Isto vlogo je glasbeno zanesljivo, igralsko naravno in z odlično dikcijo pela na odru Srbskega narodnega gledališča v Novem Sadu v letih 1951, 1955 in 1957.⁶⁰⁰ Vlogo Nede je pela od leta 1945, po drugi obnovi opere leta 1952 v režiji Mladena Sablijića pa sta se z Zlato Sesardić izmenjavali v isti vlogi. Pri ponovni uprizoritvi opere *Štirje grobijani* v režiji Josipa Kulundžića, scenografiji Stanislava Beložanskega in pod dirigentskim vodstvom Davorina Županića je pela vlogo Marine. Češki repertoar Anite Meze je zastopala Smetanova *Prodana nevesta* – ena od prvih oper, ki so jih obnovili na beograjskem opernem odru. Pela je vlogo Marinke, ki jo je pela že pred vojno in med njo in v kateri je nastopala še dolgo vrsto let.⁶⁰¹ Povojne predstave *Prodane neveste* so bile na visoki ravni, sčasoma pa se je pojavila potreba po novi režiji, ki jo je leta 1951 prevzel Mladen Sablijić, nove kostume pa si je zamislila Ani Radošević.⁶⁰² Zaradi studioznega režijskega dela so bili vsi izvajalci medsebojno usklajeni, Anita Meze pa je vlogo

593 Leoncavallovi *Glumači* (Nedda), *La Bohème* (Mimi), *Madame Butterfly* (Čočosan), *Štirje grobijani* (Marina).

594 *Figarova svatba* (Suzana), *Don Giovanni* (dona Elvira), *Nižava* (Nuri), *Fidelio* (Marcelina).

595 *Manon*, *Carmen* (Micaela), *Faust* (Margareta).

596 *Evgenij Onjegin* (Tatjana), *Zaljubljen v tri oranže* (Smeraldina).

597 *Prodana nevesta* (Marinka).

598 *Življenje je kratko* (Salud).

599 *Figarova svatba* (1946), *Carmen* (1948), *Ero z onega sveta* (1949, 1955), *Štirje grobijani* (1949), *Faust* (1950), *Fidelio* (1950), *Evgenij Onjegin* (1952) in *Don Giovanni* (1953).

600 Nikola Petin, »Pučini: *Boemi*. Povodom gostovanja Anite Mezetove u Novosadskoj operi«, *Slobodna Vojvodina*, Novi Sad, 16. 1. 1951, str. 3. Plakati opernih predstava so v arhivu Srbskega narodnega gledališča v Novem Sadu; Vesna Krčmar, Miodrag Milanović, Dušanka Radmanović, *Petdeset godina Opere Srpskog narodnog pozorišta*, Srpsko narodno pozorište, Novi Sad, 1997/98, str. 225.

601 Z izjemo sezon 1949/50, 1951/52, 1954/55 in 1957/58. Vlogo Marinke je pela od 1944/45 do 1958/59 v enajstih sezonah.

602 »Obnavljanje *Prodane neveste* u Beogradskoj operi«, *Politika*, 27. 1. 1945, str. 6.

Marinke pela kulturno in neposredno.⁶⁰³ Po nekaj letih (1956) so vloge na novo razdelili, nekateri solisti (Anita Meze, Žarko Cvejić) so vloge zadržali, kar odraža kakovost njihovih interpretacij.

Glasbeno vodstvo *Prodane neveste* je bilo v rokah Oskarja Danona, Slobodana Krstića in Bohumila Liške, ki je bil v času obiska Beograda dirigent plzenske Opere.⁶⁰⁴ Liška je imel za razliko od domačih dirigentov drugačen pristop k Smetanovi operi, kar je bilo pri izvedbi občutno: namesto temperamentne interpretacije je gostujoči dirigent skušal ustvariti bolj poglobljen muzikalni izraz in posebej osvetliti lirično stran dela⁶⁰⁵. Anita Meze je Marinko leta 1950 pela tudi na odru novosadske Opere.⁶⁰⁶ V operah ruskih skladateljev je pela Tatjano in Smeraldino. Prva povojna operna predstava v Beogradu je bil *Evgenij Onjegin* (februarja 1944), ki je ostal na sporedu prvih nekaj sezon. Anita Meze je začela peti Tatjano nekoliko pozneje (konec leta 1945), potem ko ji je potekla prepoved nastopanja. Duševni svet Tatjane je oživila tehnično solidno, muzikalno, igralsko diskretno in poduhovljeno ter tako ustvarila še eno v vrsti odličnih interpretacij. Ansambel solistov je pod vodstvom Oskarja Danona dosegal vidne rezultate.⁶⁰⁷

Evgenija Onjegina so leta 1952 popolnoma obnovili – režiral je Josip Kulundžič, za koreografijo je poskrbela Ani Radošević, Stanislav Berložanski pa je le malenkostno spremenil staro scenografijo. Uvedli so dvojno razdelitev vlog, tako da sta Tatjano izmenično peli Anita Meze in Zlata Sesardić. V naslednjih letih je Meze naštudirala vlogo tudi v ruščini, saj se je pripravljala na gostovanje v Sovjetski zvezi (1956). Po vrnitvi je isto vlogo pela 1957 v osiješkem Narodnem gledališču ob njegovi 50-letnici.⁶⁰⁸ Epizodno vlogo Smeraldine v operi *Zaljubljen v tri oranže* je pela zgolj dvakrat, v sezoni 1950/60.⁶⁰⁹ V delih nemških skladateljev je pela dve

603 N. Hercigonja, »O jednoj pretstavi *Prodane neveste* u Beogradskoj operi«, *Književne novine*, 6. 3. 1951, str. 4.

604 Bohumil Liška je prišel v Beograd, da bi videl balet *Obridska legenda*, ki ga je pripravil plzenski balet. (»Nova podela uloga u *Prodanoj nevesti*«, *Borba*, 27. 10. 1956).

605 M. Vukdragović, »*Prodana nevesta* sa dirigentom – gostom«, *Borba*, 9. 11. 1956.

606 Plakat predstave je v arhivu Srbskega narodnega gledališča v Novem Sadu.

607 B. Dragutinović, »*Evgenije Onjegin* i *Verter* u delimično novoj podeli«, *Politika*, 15. 1. 1946.

608 Poleg Meze so nastopili še drugi člani beogradske Opere: Milica Miladinović (Olga), Drago Starc (Lenški), Stanoje Janković (Onjegin), Žarko Cvejić (Gremin) in dirigent Dušan Miladinović (»Gostovanje solista Beogradske opere u Osijeku«, *Politika*, 5. 12. 1957, str. 9; D. J., »Osječko pozorište proslavilo pedesetogodišnjicu rada«, *Politika*, 7. 12. 1957, str. 9; »Novosadsko pozorište u Osijeku«, *Politika*, 14. 12. 1957, str. 9).

609 Plakati opernih predstava so v arhivu beogradskega Narodnega gledališča.

starejši – Suzano in Nuri – ter dve novi vlogi – Marcelino in dono Elviro. Po besedah dirigenta Dušana Miladinovića je ostala Suzana Anite Meze nepresežena – »frfotajoča, razposajena, z glasom, ki je /.../ presegal njeno igralsko kreacijo, ne zato, ker bi bila kreacija slaba, ampak ker je bil ta glas, posebej v vlogi Suzane, prava violina«. ⁶¹⁰

Vlogo Nuri je v sezoni 1946/47 pela trikrat, vlogo Marceline pa samo dvakrat – pri obnovitvi *Fidelia* 23. 9. 1950 in na reprizi. Izmenjavala se je z Anico Stojanović in Sofijo Stanković. S svojimi izkušnjami je A. Meze v primerjavi z mlajšimi kolegicami ustvarila najbolj zrelo interpretacijo. ⁶¹¹ Anica Stojanović je bila pevsko neizrazna, Sofija Stanković je ugajala s šarmom in muzikalnostjo. Pri tem pa je bilo opazno pomanjkanje odrske rutine, ki ga ni mogel nadomestiti napor gostujočega režiserja Cirila Debevca, da bi v popolnosti izkoristil igralske sposobnosti vseh protagonistov. ⁶¹² Vlogo Florestana je pel Rudolf Francl iz ljubljanske Opere.

Ker je želelo vodstvo beograjske Opere predstaviti beograjskemu občinstvu stara dela v novi verziji, ki naj bi kar najbolj avtentično interpretirala Mozartovega *Don Giovannija*, je angažiralo goste – dirigenta Hansa Swarowskega, profesorja dirigiranja na dunajskem konservatoriju, stalnega dirigenta dunajskega radia in dirigenta oper, ⁶¹³ Hinka Leskovška, opernega režiserja iz Ljubljane, scenografa Viktorja Molko, znanega po sodobnem konceptu odrske scenografije, in kostumografinj Mijo Jarc. Rezultat njihovega sodelovanja je bila nenavadna mešanica, »označena s sintezo modernističnega stilnega okrasja, realistične igre in glasbe v rokokojskem slogu, kar je odstopalo od edinstvenega Mozartovega dela«. ⁶¹⁴

Glasbena interpretacija Hansa Swarowskega je bila dokaj avtentična, režiser Hinko Leskovšek je poudaril vidik »vesele drame« in ne tragedije, medtem ko so bili kostumi Mije Jarc zanimivi. Viktor Molka je scenografijo osnoval na bujni vegetaciji, mračnih slikah, temnem ozadju in filmski projekciji komturja, ki je odstopala od splošnega koncepta. Med solisti je bil najuspešnejši Žarko Cvejić (Leporello). Anita Meze je kot dona Elvira pokazala dobro poznavanje Mozartovega vokalnega sloga, vendar v igralskem pogledu ni uspela ustvariti polnejše dramske izraznosti tega lika. ⁶¹⁵

610 Pričevanje Dušana Miladinovića v radijski oddaji Stereorama (24. 3. 1990).

611 N. Hercigonja, »Beethoven: *Fidelio*. Premijera u Beogradskoj operi«, *Borba*, 10. 10. 1950.

612 S. Đurić-Klajn, »Ludvig van Betoven: *Fidelio*. Prva premijera Beogradske opere u novoj sezoni«, *Politika*, 5. 10. 1950, str. 4.

613 Na reprizah je dirigiral Davorin Županić.

614 S. Đurić-Klajn, »Premijera *Don Huana* u Beogradskoj operi«, *Politika*, 29. 10. 1953, str. 5.

615 Ibid.

Francoski repertoar Anite Meze so predstavljale tri opere: *Manon* (Manon), *Carmen* (Micaela) in *Faust* (Margareta). O njeni Manon⁶¹⁶ je pisal Mihailo Vukdragovič:

Svojo vrhunsko kakovost odrske umetnice je Anita Mezetova potrdila z naslovno vlogo v Massenetovi operi *Manon*. V izjemno izvajani pevski liniji, z neobičajno živim zvočnim reliefom, polnim dinamičnih in agogičnih prelivov, v bogati izrazni skali njenega soprana plemenite barve in brezhibne izenačenosti, je pričarala lik Manon Lescaut. Vsa mehkoba in ljubkost Massenetove glasbe je dobila v pevskem izrazu Anite Mezetove prav idealnega tolmača, medtem ko je njena igra, v kateri je dvojnost premišljenega in doživetega dosegala stopnjo sugestivne prepričljivosti, le še povečala vtis resnično izjemne celovite umetniške kreacije.⁶¹⁷

Stana Đurić-Klajn je kot posebno uspešno epizodo izpostavila prizor slovesa od mize v prvem dejanju.⁶¹⁸ Za razliko od Anite Meze je Zlata Sesardić v isti vlogi pokazala nezadostno osredotočenost na glasbene in psihološke zahteve vloge Manon. Vrhunec njene kreacije je bila smrt glavne junakinje, ki jo je odigrala zelo prepričljivo, izvajalska raven celotnega solističnega ansambla pa je bila ocenjena kot visoka.⁶¹⁹

Z izjemo sezone 1958/59 je Anita Meze pela Micaela od obnove opere *Carmen* 24. 1. 1948 do konca leta 1959. Pela je »zelo inteligentno, glasovno sveže, pevskotehnično in igralsko prepričljivo, zlasti v predstavljanju enostavne Micaeline narave«. Delo so istega leta izvedli na Poletnem odru v Topčideru ob sodelovanju prvakinja zagrebške Opere Marijane Radev v naslovni vlogi. Ker je 12 sezon uspešno pela vlogo Micaele, je bilo predvideno, da nastopi v Bizetovi operi tudi ob gostovanju Maria del Monaca v

616 *Manon* so obnovili leta 1954 v režiji Josipa Kulundžića, scenografija je bila delo Miomirja Dedića, kostumografija Milice Babić-Jovanović, dirigiral pa je Predrag Milošević. V naslovni vlogi naj bi se menjale Anita Meze, Zlata Sesardić in Anica Đorđević (»Masneova *Manon*. Premijera 28. januara«, *Borba*, 23. 1. 1954).

617 M. Vukdragović, »*Manon* u novoj podeli«, *Borba*, 27. 2. 1954, str. 5.

618 S. Đurić-Klajn, »Žil Masne: *Manon*. Premijera u Beogradskoj operi«, *Politika*, 7. 2. 1954, str. 6.

619 Ibid.

Beogradu, vendar so pozneje to vlogo dodelili mladi in perspektivni Radmili Bakočević.⁶²⁰

Gounodovo opero *Faust* je leta 1950 obnovil režiser Josip Kulundžić, ki je želel predstaviti delo čim bolj realistično in je iz njega odstranil vse elemente nenaravnega ter prikazal Mefista kot človeka z negativnim značajem. V skladu s tem konceptom je zasnoval tudi konec opere – sliko Margaretinega vrta, ki je prinašal sporočilo o spremenjenem Faustu, ki se »vrača zemlji in ljudem«. Dirigiral je Predrag Milošević, ki je bolj kot dramske poudaril lirične plati, zato je izvedba delovala monotono, brez večjih kontrastov v zboru in orkestru.⁶²¹

Anita Meze je prvič pela Margareto skupaj z Valerijo Heybal. Kot že pri nekaterih drugih vlogah sta obe umetnici prikazali različen pristop. Meze je vlogo interpretirala na »moralni usmerjenosti in strogosti nemške meščanske deklice«, ki ji ni manjkalo topline, medtem ko je Valerija Heybal poleg lirike poudarila tudi izjemno dramatično norosti.⁶²²

Meze in Heybal sta v alternaciji peli tudi Salud v operi *Kratko življenje* Manuela de Falle, kjer je Anita Meze pokazala nagnjenje do lirizma, vzdržanosti in notranjega miru v igri in glasu, Heybal pa je večji poudarek namenila dramatičnosti, ki je včasih prešla v patetiko. Po mnenju Stane Đurić-Klajn bi liku Salud najbolj ustrezala vmesna rešitev.⁶²³

Po vojni je Anita Meze pela eno staro vlogo (Gjulo) in tri nove (Koštana, Manda in sestra Batrićeva) iz oper jugoslovanskih skladateljev. Gjula iz opere *Ero z onega sveta* je bila od premiere 17. 4. 1937 povezana z Anito Meze. Pela jo je od začetka vojne, prek obnove opere 6. 2. 1949 in nato z izjemo sezone 1951/52 nepretrgano do leta 1959. Zaradi velike priljubljenosti opere pri občinstvu so jo večkrat prenašali po radiu, leta 1959 pa tudi prek televizije, pri čemer je sodelovala tudi Anita Meze.⁶²⁴

Režiser Josip Kulundžić je pri povojni obnovi opere skušal »s stilizacijo ohraniti značaj ljudske ustvarjalnosti«, dirigent Predrag Milošević pa je »z mero in okusom /.../ krotil element 'sevdaliranja' tako na odru kakor v orkestru.«⁶²⁵ Anita Meze je v vlogi Gjule pokazala kvalitete, ki so krasile

620 »Pred gostovanje čuvenog pevača. Mario del Monaco u Beogradu«, *Politika*, 14. 3. 1960, str. 6; »Večeras *Karmen* sa Mariom del Monakom«, *Politika*, 16. 3. 1960, str. 9.

621 N. Hercigonja, »Šarl Guno: *Faust*. Povodom premijere u Beogradskoj operi«, *Borba*, 5. 2. 1950.

622 Ibid.

623 Stana Đurić-Klajn, »Osveženje i odmena. Dve premijeri u Beogradskoj operi«, *Politika*, 24. 10. 1954, str. 8.

624 »Program Radio-televizije Beograd za 11. III. 1959. godine«, *Politika*, 11. 3. 1959, str. 13.

625 S. Đurić-Klajn, »Muzički pregled. *Ero onoga svijeta* Jakova gotovca«, *Književnost*, 1949, št. 3, str. 259.

tudi njene druge kreacije – inovativno in ritmično kristalno jasnost ter preciznost, muzikalno fraziranje, mladostno svežino.⁶²⁶ Njen dolgoletni partner v vlogi Era, ki je čutil dramsko bistvo tega lika in zanj našel ustrezen igralski izraz, je bil tenorist Aleksandar Marinković. Oba sta nastopala v Gotovčevi operi ne samo v domovini, ampak tudi v tujini, in sicer leta 1955 ob kolektivnem gostovanju ansambla beograjske Opere na festivalu v Wiesbadnu, ko je Dimitrije Parlić delo za to priložnost tudi režijsko obnovil.⁶²⁷

Meze je v isti vlogi nastopila tudi leta 1948 v Slovenskem narodnem gledališču v Mariboru, v času pred obnovo Gotovčevega dela na odru beograjske Opere. Pokazala je, da suvereno obvlada svoj glas in zna uporabiti njegove prednosti. Njeno igralsko tolmačenje Gjule pa se je bolj bližalo koncertnemu kot odrskemu načinu.⁶²⁸

Konjovićevo *Koštano* so obnovili leta 1950 v režiji Josipa Kulundžića in z dirigentom Krešimirjem Baranovićem.⁶²⁹ Takrat so naslovno vlogo pele tri pevke: Valerija Heybal, Anita Meze in Bahrija Nuri-Kuralt.⁶³⁰ Ta je vlogo pela že v sezoni 1930/31 in leta 1935 na premieri Konjovićeve opere v Pragi. Poleg nje sta v vlogi Koštane pred vojno nastopali še Blanka Kezer (1930/31) in Zlata Gjungjenac (1939/40). Za razliko od B. Kezer, ki so ji manjkale igralske izkušnje, je Zlata Gjungjenac in Bahrija Nuri-Kuralt uspelo v vlogu vnesti notranjo dinamiko. Nuri-Kuralt je prav tako uspela »najti pravi ton za Konjovićevo značilno stilizirani sevdah in ga podati s svojim sijano obarvanim glasom s finimi dinamičnimi niansami.«⁶³¹

A. Meze je uspelo tudi v povojni obnovi Konjevićeve opere do potankosti prikazati lik Koštane v kontekstu lokalnega kolorita in poudariti njeno spoznanje v četrtem dejanju. Lik je ustvarila glasovno odlično, igralsko pa nepopolno – njena interpretacija je bila zasnovana »bolj na čednosti in poštenju kot na prvinskem temperamentu in zanosu mlade Ciganke«. Nasprotno je Valerija Heybal z vztrajanjem pri Koštanini strasti, tudi na

---

626 Ibid.

627 »Obnova Gotovčeve opere *Ero s onoga svijeta* na sceni Beogradske opere«, *Borba*, 20. 4. 1955.

628 »Gostovanja v operi«, (*neznamenja publikacija*), Maribor?, 27?. 4. 1948.

629 To delo so premierno izvedli v Beogradu leta 1931, novo verzijo pa leta 1940. Po osvoboditvi so jo najprej izvedli na odru zagrebske in sarajevske Opere ter nato v Beogradu (»Večeras u Narodnom pozorištu u Beogradu: premijera *Koštane*, opere Petra Konjovića«, *Borba*, 8. 5. 1950; »Premijera *Koštane*, opere Petra Konjovića, u beogradskom Narodnom pozorištu«, *Politika*, 7. 5. 1950, str. 4).

630 Bahrija Nuri-Hadžić se je poročila z Alojzom Kuraltom in spremnila priimek v Nuri-Kuralt.

631 Miloje Milojević, »Premijera prerađene *Koštane*, opere g. P. Konjovića. Preksinoć u operi Narodnog pozorišta u Beogradu«, *Politika*, 31. 5. 1940; B. Dragutinović, »Muzika u zemlji. Beograd«, *Zvuk*, 1933, št. 8/9, str. 300.

mestih, kjer to ni bilo potrebno, šla v drugo skrajnost. Poleg Nuri-Kuralt, Meze in Heybal so bile tudi izvedbe ostalih članov ansambla na visoki ravni.⁶³²

Anita Meze in Valerija Heybal sta se v sezoni 1951/52 zamenjali v vlogi Mande v operi *Nevesta iz Cetingrada* Krešimirja Baranovića, ki so jo premierno izvedli 12. 5. 1951 pod avtorjevim vodstvom. Meze je z izrazito vokalno kulturo in igralsko izkušnjo pričarala lik malomeščanskega dekleta, medtem ko je Heybal glede na prejšnje vloge pokazala večjo glasovno uravnoveženost, ki se je družila z močjo in bujnostjo njenega izrazito liričnega temperamenta. Soliste je pogosto motil preglasen orkester, zato sta se »izgubljala tekst in vokalna stran dela«.⁶³³

Anita Meze je vlogo sestre Batričeve v Hercigonjevi operi-oratoriju *Gorski venec* pela od premiere 19. 10. 1937 do konca kariere v sezoni 1960/61. V tem času je vlogo pela tudi ob gostovanju ansambla beograjske Opere doma in na tujem (leta 1959 v Parizu). *Gorski venec* je režiral Raša Plaović, ki je v skladu z žanrom dela zборе obravnaval statično, medtem ko si je lik sestre Batričeve zamislil bolj svobodno. Anita Meze se je poglobila v svojo vlogo in pod dirigentskim vodstvom Oskarja Danona skupaj z ostalimi solisti, med katerimi je izstopal Miroslav Čangalović (vladika Danilo), ustvarila zelo muzikalno in izjemno uspešno vlogo.⁶³⁴

* * *

Anita Meze se je upokojila leta 1965, vendar je prenehala nastopati že v sezoni 1960/61. O razlogih za tako hiter zaključek svoje operne kariere ni želela govoriti. Sodeč po tem, da se po treh desetletjih delovanja ni uradno poslovila od beograjskega občinstva in da je po upokojitvi prihajala v Opero izključno na nastope svojih študentov (npr. Aleksandre Ivanović),⁶³⁵ lahko domnevamo, da se je zgodilo nekaj, kar jo je kot človeka in umetnico globoko prizadelo. Med svojo poklicno potjo ni želela proslavljati svojih jubilejev, nismo pa povsem prepričani v to, da bi v primeru korektnih

632 S. Đurić-Klajn, »*Košana* Petra Konjovića u Beogradskoj operi«, *Politika*, 25. 5. 1950, str. 5.

633 S. Đurić-Klajn, »*Nevesta od Cetingrada*«. Opera Krešimira Baranovića«, *Politika*, 23. 5. 1951, str. 4.

634 Dragutin Čolić, »Uspelo izvođenje scenskog oratorijuma *Gorski vijenac* od Nikole Hercigonje«, *Borba*, 22. 10. 1957.

635 Ljiljana Dubljević, »Razgovor sa profesorkom Aleksandrom Ivanović«, *Razvoj vokalne pedagogije na fakultetu muzičke umetnosti u Beogradu*, str. 147. Razgovor s profesorico Ivanović 16. 2. 1999 je bil objavljen v časopisu *Mokranjac* (Ljiljana Dubljević, »Pod srečnom zvezdom Anite Mezetove«, *Mokranjac*, Negotin, 2003, št. 5, str. 50–52).

kolegialnih odnosov izpustila priložnost za slovo od dolgoletnih poslušalcev, pa čeprav na skromen način.

Četudi je tiho odšla z opernega odra v času, ko so posamezni solisti Opere dosegali svetovno slavo, pa umetnost in velik doprinos Anite Meze k razvoju glasbeno-odrske izvedbe v Beogradu niso bili pozabljeni. Leta 1968 so ob 100-letnici Narodnega gledališča ustanovili posebno priznanje za najzaslužnejše člane gledališča, ki so za seboj zapustili globoko sled in ustvarili antologijske vloge. Plaketo v obliki pečata Narodnega gledališča je leta 1968 med prvimi dobila prav Anita Meze.⁶³⁶

Po dveh letih (1970) so zaradi velikega zanimanja Beograjčanov za opero v Srbskem gledališkem muzeju organizirali večere, posvečene najzaslužnejšim umetnikom. Enega od prvih (15. 1. 1970) so posvetili Aniti Meze. Takrat je govorila o svojem življenju in delu,⁶³⁷ na posnetkih pa so predvajali njene izvedbe samospjevov (Mendelssohn, Strauss, Debussy ...) in arij iz oper *La bohème*, *Madame Butterfly*, *Figarova svatba*, *Rusalka* in *Evgenij Onjegin*.⁶³⁸ Ob isti priložnosti so priredili razstavo, posvečeno 40-letnici njenega umetniškega dela, ki jo je pripravila Ksenija Orešković. Umetniški portret Anite Meze pa brez prikaza njenega dela na radiu ne bi bil popoln.⁶³⁹ Njeni radijski nastopi so bili pogosti⁶⁴⁰ in raznovrstni, tako na področju resne, ljudske kot tudi zabavne glasbe. To govori o tem, da je znala s svojo interpretacijo ustvariti stik s širokim krogom občinstva – ljubitelji kakovostne glasbe različnih žanrov.

Oddajanje programa Radia Beograd se je uradno začelo kmalu po osvoboditvi Beograda 10. 1. 1944. Do 70. let, dokler je Anita Meze nastopala na programih Radia Beograd, je ta prešel že več razvojnih obdobij. Prvo je potekalo od 10. 11. 1944 do leta 1948, torej od vojne in vse do zgodnjih povojnih let, ko so bili radijski sprejemnik redki, tisk pa je bil zaradi poškodovanih prometnih poti za mnoge nedostopen. Zato je imel radio pretežno informativno vlogo, čeprav ni zanemarjal ostalih vsebin. V tem času so obnovili

636 Pričanje Dušana Miladinovića v radijski oddaji Stereorama 24. 3. 1990.

637 Večer je organizirala Ksenija Orešković.

638 »Ličnost u vestima (vest o večeru Anite Mezetove v Muzeju gledališke umetnosti v Beogradu)«, *Politika*, 14. 1. 1970, str. 12; »Oglas: Veče Anite Mezetove u Muzeju pozorišne umetnosti Srbije«, *Politika*, 15. 1. 1970, str. 21; Vladimir Stefanović, »Ceo sjajni operски vek. Dva časa umetnosti Anite Mezetove«, *Politika*, 23. 1. 1970; Ksenija Šukuljević-Marković, *50 godina Muzela pozorišne umetnosti Srbije*, Muzej pozorišne umetnosti Srbije, Beograd, 2000, str. 75.

639 Za rekonstrukcijo njenih radijskih nastopov so služili radijski programi v dnevem in periodičnem tisku ter priloga v knjigi Darinke Simić-Mitrović *Da capo all' infinito*.

640 Po vojni je na radiu nastopila okrog 213-krat.

stare in ustanovili nove instrumentalne in vokalne glasbene ansamble Radia Beograd: simfonični orkester,⁶⁴¹ zbor, otroški zbor (1944–1947), zabavni orkester (od 1948), ljudski orkester, tamburaški orkester itd. Na programih Radia Beograd so se začela tudi gostovanja tujih umetnikov.

Spremenjene zunanje politične razmere, nastale po sporu Jugoslavije z informbirojem, so v naslednjih letih (1948–1954) povzročile intenzivnejšo uporabo tega medija v propagandne namene.⁶⁴² Program so oddajali trikrat dnevno: zjutraj, opoldne in zvečer, glede vsebine pa so skušali ustreči zahtevam poslušalcev. Obenem so skušali institucionalizirati ansamble Radia Beograd.⁶⁴³

V tretjem obdobju (1955–1965) je Radio Beograd začel oddajati celodnevni program in v oddajah iskal stik s poslušalci, nastajali so skupni programi jugoslovanskih radijskih postaj, začele so se redne oddaje 2. programa Radia Beograd, najprej ob nedeljah (9. 2. 1958–1963) in nato tudi vse druge dni, s čimer je Radio Beograd začel dobivati programsko podobo. Naslednja leta (1965–1976) so nastali še trije novi programi. Od januarja 1950 do aprila 1951 je poleg zvezne postaje Radio Beograd oddajala novoustanovljena republiška radijska postaja Beograd 2, ki je imela svoje uredništvo in izvajalske ansamble, od 1950 do začetka 1954 je program za tujino oddajala samostojna kratkovalovna postaja Radio Jugoslavija.⁶⁴⁴

Nastope Anite Meze so oddajali tako v oddajah resne, ljudske in zabavne glasbe na prvem in drugem programu Radia Beograd, pa tudi na programih samostojnih radijskih postaj Radio Beograd 2 in Radio Jugoslavija.

Ko se je po vojni govorilo o resni glasbi, je bil vedno govor o povečanju odstotka domače glasbe v radijskih programih. Na to so najprej opozorili člani Glasbenega sveta Radia Beograd na konferenci v Arandjelovcu leta

641 Mihailo Vukdragović je po osvoboditvi obnovil simfonični orkester, ki je nastopal samostojno in v sklopu zabavnega in ljudskega orkestra. Z dirigentom Krešimirjem Baranovićem se je orkester leta 1946 osamosvojil. V začetku 1951 je večina članov orkestra skupaj s člani opernega in simfoničnega orkestra JA ustanovila simfonični orkester LR Srbije, ki se je leta 1951 preimenoval v Beograjsko filharmonijo. Do ponovne ustanovitve radijskega orkestra 1957 so resno glasbo na radiu izvajali Mali radijski orkester in Komorni orkester, simfonični orkester pa so zbrali samo občasno za snemanja novih del, večinoma jugoslovanske glasbe (Darinka Simić-Mitrović, str. 74, 71, 85; »Radiofonija«, *Leksikon jugoslavenske muzike*, 2, str. 232).

642 Od 1948 do konca 60. let se je zaradi motenj tujih radijskih postaj – vojaške postaje RIAS, Radia Sevilla in drugih – domet slišnosti 1. programa Radia Beograd močno zmanjšal (Rodoljub Žižić, »Od 2,5 do 2000 kilovata«, *Ovde Radio Beograd*, str. 60–61).

643 Z nastankom televizije (1959) so nazive dobili Simfonični orkester Radio-televizije Beograd, Hor Radio-televizije Beograd ... (Darinka Simić-Mitrović, str. 96).

644 Ta postaja je oddajala program v 15 jezikih v času od 1950 do začetka 1954. Ustanovili so jo po sporu z informbirojem, v času hladne vojne.

1947 in drugi posamezniki – skladatelja Jovan Bandur in Mihailo Vukdragović. O tem so govorili tudi udeleženci sestanka v okviru plenarnega sestanka glavnega odbora Zveze jugoslovanskih skladateljev 20. 11. 1954 v Sarajevu. Poleg skladateljev so bili na sestanku tudi predstavniki oper, filharmonij in radijev iz vse države. Eden izmed splošnih zaključkov je bil, da ima »jugoslovanska ustvarjalnost v domovini prednost pred vsemi drugimi glasbenimi kulturami«. Ker so ta sklep hitro uveljavili, so že leta 1957 udeleženci konference Zveze jugoslovanskih skladateljev na Bledu ugotovili, da se je situacija v tem pogledu močno izboljšala.⁶⁴⁵ Na isti seji so opozorili na nove probleme, ki bi jih morali rešiti – to je potreba po večjem odstotku simfoničnih del, oper in opernih fragmentov na radiu in še posebej popularizacija novih domačih del. Zahtevali so tudi višjo raven izvedb in ravnotežje glede izvajanja del jugoslovanskih skladateljev.⁶⁴⁶

V želji po populariziranju domače glasbe so organizirali jugoslovanski glasbeni radijski festival: na prvem leta 1954 so izvedli dela zadnjih štirih let, na drugem leta 1954 v dvorani Kolarčeve ljudske univerze v Beogradu pa najboljša dela jugoslovanskih skladateljev, nastala med letoma 1945 in 1954, medtem ko so tretji festival leta 1955 posvetili ljudski glasbi.⁶⁴⁷

Glasbeno-odrska dela

Na prvem programu Radia Beograd so iz Narodnega gledališča neposredno prenašali šest oper in scenski oratorij *Gorski venec*, kjer je nastopala Anita Meze:

- 1948/49 Puccini: *Madame Butterfly* (Čočosan)
 Gotovac: *Ero z onega sveta* (Gjula)
- 1949/50 Gotovac: *Ero z onega sveta* (Gjula)
 Bizet: *Carmen* (Micaela)
 Gotovac: *Ero z onega sveta* (Gjula)

⁶⁴⁵ Tedaj je bil delež domače glasbe več kot 55-odstoten.

⁶⁴⁶ Poudarili so, da sta beograjski in zagrebški radio oddajala velik odstotek del slovenskih skladateljev, medtem ko je Radio Ljubljana oddajal le majhen odstotek srbskih in hrvaških skladateljev. Sicer pa sta bila po evropski statistiki Radiodifuzije Radio Beograd in Radio Zagreb med prvimi radijskimi postajami po zastopanosti resne glasbe v programih (»Diskusija. Radiostanice i njihova uloga u propagiranju jugoslovenske muzike. Izvod iz diskusije«, *Zuuk*, 1957, št. 11/12, str. 68). Analiza programa iz leta 1968 je pokazala, da je odstotek domače glasbe znašal 25 % celotnega programa resne glasbe na prvem programu, manj kot 1 % na drugem in okoli 10 % na tretjem programu (»Sredstva javnog saopštavanja i muzika. Muzika i radio«, *Pro musica*, 1970, posebna izdaja, str. 33).

⁶⁴⁷ »Jugoslovenski muzički radio festival«, *Borba*, 7. 1. 1954.

- 1951/52 Puccinni: *Madame Butterfly* (Čočosan)
 Smetana: *Prodana nesveta* (Marinka)
 1952/53 Čajkovski: *Evgenij Onjegin* (Tatjana)
 1953/54 Smetana: *Prodana nevesta* (Marinka)
 1961/62 Hercigonja: *Gorski venec* (sestra Batrićeva)

To so bila priljubljena dela iz standardnega repertoarja, tako da so nekatera med njimi v eni sezoni ali v različnih sezonah oddajali večkrat. Včasih je bil vzrok gostovanje posameznih pevcev – solistke zagrebške Opere Marijane Radev v vlogi Carmen in solista ljubljanske Opere tenorista Draga Čudna v vlogi Janka v Smetanovi *Prodani nevesti*.⁶⁴⁸ Poleg oper iz Narodnega gledališča so na prvem programu Radia Beograd 12. 4. 1951 iz studia prenašali Mozartovo opero *Bastien in Bastiena*, v kateri so peli Anita Meze, Mira Kalinović, Branislav Pivnički in komorni orkester Radia Beograd z dirigentom Đuro Jakšićem.

Meze je skupaj s solisti beograjske Opere na istem programu večkrat pela fragmente oper tujih (*Halka*, *Carmen*, 2. dejanje) in jugoslovanskih skladateljev (*Nikola Šubic Zrinjski*, *Nasilnik*, *Ero z onega sveta*, *Gorski venec*) ob spremljavi ansamblov Radia Beograd in beograjske Opere.⁶⁴⁹ Na programu Radia Beograd 2 je z baritonistom Dragomirjem Ninkovićem ob spremljavi simfoničnega orkestra Radia Beograd 2 in dirigenta Predraga Miloševića pela fragmente iz Krstićeve opere *Nasilnik*.

Vokalno-instrumentalna dela

Po vojni je Meze večkrat pela vokalno-instrumentalne skladbe. Na prvem programu Radia Beograd so izmed njih prenašali Bachovo *Kantato o kavi* (1953), *Magnificat* (1954), Mozartov *Requiem* (1955) in kantate jugoslovanskih avtorjev: *Jugoslovanska partizanska rapsodija* Jovana Bandure (1948, 1949, 1951, 1952), *Gorski venec* (1953, 1954, 1956), *Zulejma* Dušana Miladinovića (1957) in *Vežilja svobode* Mihaila Vukdragovića (1960). Z izjemo Bachove *Kantate o kavi* je vsa ostala dela pela na Kolarčevi ljudski univerzi. Verjetno so jih snemali za radio, saj so nekatera (*Jugoslovanska partizanska rapsodija*, *Gorski venec*) ponavljali več let. *Jugoslovansko partizansko rapsodijo* so zaradi posebne vsebine predvajali ob vseh pomembnih

⁶⁴⁸ Dirigirali so Davorin Županić, Predrag Milošević in Oskar Danon.

⁶⁴⁹ Spremljala sta jo operni orkester in zbor, dirigenta Predrag Milošević in Oskar Danon. Nastopala je tudi ob spremljavi orkestra Radia Beograd in beograjske Opere ter dirigenta Davorina Županića.

državnih praznikih, v celoti ali po delih pa jo je bilo najpogosteje možno slišati na radijskih valovih. Anita Meze je kot solistka trikrat pela Vukdragovićevo kantato *Vežilja svobode* na koncertu (enkrat 1950 in dvakrat 1956).⁶⁵⁰ Zadnjič je to skladbo pela leta 1960 v studiu Radia Beograd z radijskim zborom ter Beograjsko filharmonijo in dirigentom oz. avtorjem skladbe, s katerim je sodelovala že leta 1950.

Solistična vokalna glasba

Glede na predvojno obdobje je Meze po vojni na radiu pela manjše število samospevov jugoslovanskih skladateljev. Najbolj zastopani so bili slovenski avtorji, pa tudi nekaj srbskih in hrvaških. Poleg samospevov Benjamina Ipavca, Josipa Pavčiča, Emila Adamiča in Antona Lajovca, ki jih je pela že pred vojno,⁶⁵¹ je izvajala še samospeve Josifa Marinkoviča, Miloja Milojeviča in Jovana Bandurja,⁶⁵² kakor tudi cikel pesmi *Intima* Jakova Gotovca iz leta 1945 in *Međimurske pesmi* za glas in harfo Nikole Hercigonje.

Novejšega datuma so bile skladbe, ki jih je pela na koncertu samospevov v okviru Drugega radijskega festivala jugoslovanske glasbe 1954 na Kolarčevi ljudski univerzi, kjer so na sedmih zaporednih večerih izvedli najboljša simfonična, komorna in zborovska dela ter samospeve jugoslovanskih avtorjev, nastala po vojni (1945–1954). Koncerte so prenašale vse radijske postaje v državi. Anita Meze je pela *Pomladne pesmi* Marjana Kozine in *Pet otroških pesmi* Zlatana Vaude ob klavirski spremljavi Jurice Muraia. Poleg nje so nastopili solisti Janez Lipušček, tenorist ljubljanske Opere, Vladimir Ružđak iz zagrebške Opere ter Miroslav Čangalović, basist in prvak beograjske Opere.⁶⁵³ Po besedah Mihaila Vukdragovića so bili Meze, Ružđak in Čangalović »navdahnjeni in poduhovljeni tolmači /.../ programa«, medtem ko je »Janez Lipušček na trenutke pokazal lepe glasovne in muzikalne lastnosti«.⁶⁵⁴

Z izjemo manjšega števila skladb starih italijanskih mojstrov, kot so *Kot sončni zrak* Antonia Caldare, predstavnika poznega beneškega baroka,

650 Pela je z zborom in s simfoničnim orkestrom Doma JLA (dirigent Franc Klinar), ki so ga 1950 povečali z zborom in s simfoničnim orkestrom Radia Beograd (dirigiral je avtor).

651 Pela je Ipavčevo *Ciganko Marijo*, Pavčičeva *Pastirico* in cikel *Ciciban, cicifuj*, Adamičevi *Ločitev* in *Uspavanko* ter Lajovčevo *Begunko pri zibeli*.

652 Imena skladb srbskih avtorjev niso znana.

653 Peli so samospeve Miloševića, Baranovića, Devčića, Gotovca, Šivica, Kozine, Hercigonje, Tajčevića in Sakača.

654 Mihailo Vukdragović, »Horska muzika i solo pesme na Drugom radiofestivalu«, *Borba*, 11. 2. 1954.

in *Ali me ljubiš* Giovannija Batiste Pergolesija, ter cikla pesmi *Daljni ljubici* Ludwiga van Beethovna, je repertoar Anite Meze vseboval predvsem samospeve zgodnjih in poznih romantikov. Poleg cikla *Lepa mlinarica* Franza Schuberta, *Ljubezen in žensko življenje* Roberta Schumanna, *Otroška soba* Musorgskega in *Srce moje* Slavickega je pela pesmi Brahmsa, Wolfa, Dvořáka, Kjuja, Čajkovskega (»Razočaranje«), Grečaninova, Rahmaninova (»Odgovor«), Kaševarova (»Časi, ki odvršali«) in samospeve francoskih avtorjev Gabriela Faureja, Henrica Duparca in Norvežana Edvarda Griega. Pela je tudi pesmi španskih avtorjev, impresionistične skladbe Clauda Debussyja, pesmi z elementi ekspresionizma Richarda Straussa, cikel *Čarobne uspavanke* in sodobna dela Benjamina Brittna.

V okviru otroškega vzgojnega programa so predvajali glasbene oddaje za najmlajše. Anita Meze je štirikrat (1952, 1957, 1958 in 1960) sodelovala v teh oddajah na prvem programu Radia Beograd. Dvakrat je ob klavirski spremljavi Alekseja Butakova pela cikel pesmi Musorgskega *Otroška soba*. Avtorji ostalih pesmi, ki jih je pela ob spremljavi Zdenka Marasovića, niso znani. Poznamo pa posnetek treh samospevov iz cikla *Otroška soba* v njeni interpretaciji in po poslušanju lahko izpovem svoje osebne vtise. Menim, da se je umetnici uspela popolnoma poglobiti v doživljanje otroka, ki ga je Musorgski izjemno plastično pričaral z uporabo glasbenega jezika. Barvo glasu je prilagodila tako, da spominja na otroški glas. Meze je iz trenutka v trenutek naslikala vsa temne negotovosti otroške duše, njene dvome, vprašanja ... Pri interpretaciji vsakega samospeva vidimo dobro zamišljeno dramtizacijo, ki zaradi tega deluje skrajno spontano. To dramtizacijo je Meze dosegla z glasom, pri čemer se poslušalec ne čuti prikrajšanega za vizualno dimenzijo. Ko jo posluša, njena živa izvedba spodbudi podobe, ki stečejo kar same. K temu vsekakor prispeva tudi izjemno jasna dikcija, z dobro izgovarjavo ruščine, izražena v raznih modulacijah in z željo pričarati otrokove reakcije v različnih situacijah (stvari, ki ga zanimajo, strašijo, navdušujejo) ... Pazljivi poslušalec je torej za trenutek primoran pozabiti Anito Meze in »prisostvovati« dialogu otroka in dojilje. Tudi klavirska spremljava Alekseja Butakova kaže bogastvo izraznosti v izvedbi Anite Meze, s čimer sta dosegla skladno celoto.

Posnetki Anite Meze, ki jih hranijo fonoteke Radia Beograd, Srbski gledališki muzej in beograjska Fakulteta za glasbo,⁶⁵⁵ potrjujejo njeno

⁶⁵⁵ Večina posnetkov je na magnetofonskih trakovih, nekaj je presnetih na CD-je, manjši del je na gramofonskih ploščah. Z ansamblom beograjske Opere je Meze posnela *Gorski venec* (3 LP-plošče) za Produkcijo gramofonskih plošč Radiotelevizije Beograd. Ista produkcija je leta 1989 izdala ploščo z njenimi posnetki iz obdobja 1953–1965. Posamezne posnete skladbe te umetnice so na ploščah *Antologija*

glasovno kakovost, o kateri so pisali domači in tuji kritiki. Čeprav so vse interpretacije samospevov in arij na zavidljivi ravni, posamezne (*Otroška soba* Musorgskega, *Zvezdna noč* Debussyja,⁶⁵⁶ arija Čočosan iz tretjega dejanja Puccinijeve opere *Madame Butterfly*) prinašajo posebno atmosfero in pričajo o umetničini navdihnjeni izvedbi.

Anita Meze je na nastopih na prvem programu Radia Beograd sodelovala z znanimi umetniki, med njimi so bili izjemni pianisti (Dušan Trbojević, Emil Hajek idr.). Samospeve je pela ob spremljavi Alekseja Butakova, Predraga Miloševića, Andreje Pregerja, Milana Ristića, Nade Vujičić, Zdenka Marasovića, Dušana Trbojevića in Tatjane Leandrov, na klavičembalu jo je spremljal Emil Hajek, na harfi Josip Pikelj. Pela je tudi ob spremljavi Malega in Simfoničnega orkestra Radia Beograd ter Beograjske filharmonije pod vodstvom Đure Jakšića.

Na prvem programu Radia Beograd je nastopala velikokrat, medtem ko je na drugem programu gostovala samo enkrat (19. 1. 1953), ko je z Beograjsko filharmonijo in dirigentom Đurom Jakšićem pela samospeve Stevana Hristića. Na programu republiškega Radia Beograd 2 je večkrat nastopila s solističnim koncertom, a njenega programa ne poznamo. Enkrat jo je spremljala Nada Vujičić.

Na programu kratkovalovne samostojne postaje Radio Jugoslavija, namenjene tujini, je Anita Meze 20. 12. 1953 pela pesmi španskih skladateljev.

O problematiki ljudske glasbe na radiu so največ pisali Mihailo Vukdragović, Nikola Hercigonja in Zija Kučukalić. Večinoma so popisovali takratno stanje glede predvajanja ljudske glasbe in iskali boljše rešitve. Prva leta po vojni (1945–1947) je Radio Beograd med jugoslovanskimi skladatelji propagiral pisanje obdelav ljudskih pesmi namesto improvizacij. Mnogi so se odzvali na ta poziv in radio je leta 1948 že razpolagal z več sto posnetimi priredbami.⁶⁵⁷

Mihailo Vukdragović je v naslednjih letih ugotovil (1950–1952), da se je na račun priredb znova povečalo število improvizacij, za kar je prek tiska okrivil odgovorne na radiu. Odgovorili so mu Miroslav Špiler, Božidar Božović in Đorđe Karaklajić in poudarili dve dejstvi: da so predhodno

---

jugoslovenske solo pesme – Jugoslovenska solo pesma 1 in 2 (LP-plošča diskografske firme Jugoton iz Zagreba), *Antologija srpske muzike. Solo pesma* (LP-diskografije televizije Beograd) in na plošči podjetja Gramofonove zavody Praha (Gl. prilogo št. 2 s popisom posnetkov A. Meze).

656 Zdenko Marasović je s klavirsko spremljavo muzikalno bistveno podprl vokalni del.

657 Jovan Bandur, »Muzika u emisijama savezne radio-stanice«, *Muzika*, 1948, št. 1, str. 123.

uporabljali manj uspele priredbe, med katerimi je bilo premalo popularnih ljudskih melodij, in da so jih izvajalci interpretirali brez prave ljubezni. Obenem so poudarili, da je zahteva po prepovedi improvizirane ljudske glasbe prezgodnja in da je treba priredbe uvajati postopoma. Konec 50. let je Vukdragović ugotovil, da se situacija s predvajanjem priredb ni bistveno popravila, in pozdravil napore glasbenega vodstva Radia Beograd, da s predvajanjem stilizacij nudi poslušalcem »nekaj vrednejšega od improvizacije«, vendar je obenem menil, da stilizacije predstavljajo zgolj prehod h kvalitetnejšim umetniškimi rešitvam (obdelavam), do katerih je treba priti.⁶⁵⁸

Ljudski glasbi so posvetili Tretji jugoslovanski radijski festival leta 1955 na Cetinju. Po tem festivalu so v Kotorju naslednje leto organizirali posvetovanje Jugoslovanske radiodifuzije, na katerem je Nikola Hercigonja spregovoril o problemih ljudske glasbe jugoslovanskih radijskih postaj ter v dodatku referata o problemu folklorne v našem glasbenem življenju. Hercigonja je menil, da je kič najpogosteje poistoveten s folkloro in je zato treba javnost sistematsko in intenzivno izobraževati o vrednosti in pomenu folklorne ter jo preučevati, obenem pa morajo poustvarjalni umetniki izvajati kakovostna na folklori temelječa dela. Obenem je predlagal delitev »ljudskega sektorja« na resni, zabavni in znanstveno-popularni, pri čemer naj bi bili »tesno povezani na svojih mejah«, kar bi pripeljalo do brisanja umetnih meja med improvizacijo, stilizacijo in priredbo (v smislu enostavnosti in zapletenosti koncepta). Hercigonja je trdil, da so na radijskih programih potrebne vse vrste glasbe. Za razliko od Vukdragovića je menil, da ima v »ljudskem sektorju« svoje mesto tudi kavarniška glasba, vendar jo je treba »pazljivo dozirati«.⁶⁵⁹

Na kongresu jugoslovanskih folkloristov leta 1958 v Zaječaru in Negotinu se je Zija Kučukalić v referatu »Glasbena folklor na programih naših radijev« ukvarjal s temo predvajanja in izvajanja ljudske glasbe. Govoril je, da je stilizirana ljudska glasba »srž ljudske glasbe, ki se oddaja«, in da je izvajanje nekvalitetnih priredb manj sposobnih skladateljev enako napačno kakor forsiranje kavarniških manir v improvizirani glasbi. Čeprav ni

658 M. Vukdragović, »Narodna muzika na programima radiostanica«, *Borba*, 22. 2. 1959, str. 9.

659 Hercigonja je to vrsto kiča definiral kot pokvarjeno in vulgarizirano pesem in ples, kjer je zastopan samo zabavni trenutek, medtem ko je »estetski /.../ namenjen le splošni dopadljivosti« (N. Hercigonja, »O problemu folklorne u našem muzičkom životu«, *Napisci o muzici*, str. 236).

bil zagovornik improvizirane glasbe, je menil, da ima ta v programih svoje mesto in celo perspektivo.⁶⁶⁰

Sredi 60. let je prišlo do prave »poplave lažne folklore«, tako na estradi kot v medijih, zato je bil leta 1965 v Opatiji organiziran posvet o folklori na radiu in televiziji. Ko je analiziral te pojave, je Dragiša Savić izpostavil hiperprodukcijo pesmi v t. i. ljudskem duhu, ki so poleg banalne literarne vrednosti prinašale povsem poenostavljeno šablonizirano glasbeno vsebino.⁶⁶¹

Napori glasbenih strokovnjakov pri preprečevanju teh pojavov niso bili uspešni. Ker je »sevdalinska« glasba blizu večini poslušalcev, je bila na programih Radia Beograd prisotna od začetka, odnos odgovornih do tovrstne glasbe pa je bil po vojni nekoliko drugačen: zdi se, da so se že kmalu po osvoboditvi nehali prizadevati reformiranje ljudske glasbe, manj so gledali na kakovost, predviden prehod na umetniške rešitve pa je izostal.

* * *

Anita Meze je po vojni pomembno prispevala k boljši kakovosti in različnosti ljudske glasbe na radiu. Poleg *Šarplaninske uspavanke* Miloja Milojevića, ki jo je pela že pred vojno, je v času med letoma 1946 in 1961 pogosto pela ljudske pesmi drugih narodov. Med njimi so bile izvirne bolgarske in poljske pesmi, španske v priredbi Manuela de Falle in španskokubanskega skladatelja Nina (Nin y Castellanos) ter francoske ljudske pesmi v priredbi Benjamina Brittna ter letonske pesmi v Darzinijevi priredbi. Posebno afiniteto je čutila do črnskih duhovnih pesmi – na prvem programu Radia Beograd jih je pela ob spremljavi Alekseja Butakova, Zdenka Marasovića in Tatjane Leandrov.

Zabavna glasba (peti in igrani šlagerji) je bila od samega začetka del programa Radia Beograd. Po vojni je zanimanje za to glasbo naraščalo, tako da se je po besedah Tomice Simovića trdno usidralo v družbo in postalo resna »epidemija«. Večino del tega žanra so komponirali tuji mojstri, domači avtorji pa le manjši del – večinoma je šlo za amaterje, polamaterje in diletante.

660 Zoja Kučukalić, »Muzički folklor na programima naših radiostanica«, *Rad kongresa folklorista Jugoslavije u Zajecharu i Negotinu 1958*, Naučno delo, Beograd, 1960, str. 203.

661 Dragiša Savić, »Protiv poplave lažnog folklor«, *Zvuk*, 1966, št. 66, str. 57–60.

S problemi domače zabavne glasbe so se ukvarjali udeleženci konference Zveze jugoslovanskih skladateljev leta 1956 na Bledu. Definirali so oblike zabavnega žanra in poskušali najti odlike domače zabavne glasbe. Lida Frajt je v referatu »Problemi naše zabavne glasbe« pod zabavno glasbo uvrstila »oblike od priljubljenega koncertina in operete prek značilnih kratkih komadov in zabavne množične pesmi vse do šlagerja, katerega melodija je tako enostavna, da si jo lahko hitro zapomni in zapoje povprečen človek brez glasbene kulture«. ⁶⁶² Ugotovila je, da domača zabavna glasba ne potrebuje folklornih elementov, da pa je »po svoji melodiki, ritmiki in harmoniji blizu našemu človeku«. ⁶⁶³ Skladateljem so naročili, naj komponirajo dela tega žanra. ⁶⁶⁴

V tisku so v glavnem pisali, da izvajajo zabavno glasbo »glasbeni kalkulanti«, ki ustvarjajo šarlatanske rezultate sumljive kakovosti, in da so potrebni strokovni in odgovorni izvajalci. ⁶⁶⁵

V kontekstu omenjenih razmer laže razumemo razloge, zaradi katerih je Anita Meze trikrat (2. in 7. 4. 1957 ter 7. 10. 1959) sodelovala v oddajah zabavne glasbe na prvem programu Radia Beograd. Nastopala je samostojno ali z drugimi solisti, ⁶⁶⁶ pela je šlagerje ob spremljavi Beograjske filharmonije, godalnega zabavnega orkestra Radia Beograd ⁶⁶⁷ in z dirigenti Đurom Jakšićem, Ilijem Genićem in Bojanom Adamičem. Večkrat je skupaj s tenoristom Dragom Starcem ob spremljavi komornega zbora beograjske Opere, simfoničnega orkestra Radiotelevizije Beograd z dirigentom Davorinom Županićem pela fragmente iz operete *Mala Floramye* Iva Tijardovića.

Nezanimanje glasbenih kritikov, značilno že za začetke Radia Beograd, se je nadaljevalo tudi dolga leta po vojni. Mnogi so to sprejeli, zato je Andreja Preger začutil potrebo, da je leta 1953 v članku »Zakaj kritika molči o radijskih izvedbah?« poudaril njen večkratni pomen tako za izvajalce in občinstvo kot tudi za vodstvo glasbenega programa. Pokazal je tudi na možno vsebino take vrste zapisov, ki bi se nanašala na kritično analizo glasbenega

662 Lida Frajt, »Problemi naše zabavne muzike«, *Zvuk*, 1957, št. 11/12, str. 55.

663 Ibid., str. 56.

664 Ibid.

665 T. Simović, »Savremena jugoslavenska zabavna muzika«, *Zvuk*, 1960, št. 39–40, str. 486–487.

666 Med njimi so bili Zdenka Nikolić, Miroslav Čangalović in Dušan Jakšić.

667 Od 1959 godalni Zabavni orkester Radio-televizije Beograd.

programa in premierno izvajanih del domačih in tujih skladateljev, kakor tudi na tehnično stran oddaj (kakovosti posnetkov in tehnične reprodukcije). Andreja Preger je opozoril, da radijske oddaje poslušā »nekaj več poslušalcev kot v dvoranah« in da je potrebna posebna rubrika s kritiko radijskega programa v dnevnem in periodičnem tisku.⁶⁶⁸

Na konferenci Zveze jugoslovanskih skladateljev leta 1956 na Bledu je glavni glasbeni urednik Radia Zagreb Ivo Vuljević predlagal, naj se uvede stalna kritična rubrika o glasbenih oddajah jugoslovanskih radijskih postaj. Po 14 letih (1970) so ugotavljali, da obstaja veliko večje zanimanje za pisanje o zabavni in »novi« ljudski glasbi, pri čemer je bilo to pisanje največkrat nestrokovno, kakor tudi o resni glasbi, ki ni imela svojega mesta niti v dnevnem niti v periodičnem tisku.⁶⁶⁹ Tako seveda ni podatkov in sodb o radijskih nastopih Anite Meze. Kot že pred vojno najdemo tu in tam kakšno informacijo, a še to le v primerih, ko je nastopala v javnih dvoranah, iz katerih so neposredno prenašali koncert ali opero.

Po koncu druge svetovne vojne so obnovili delo opernih hiš, ki so pred vojno občasno ali stalno delovale na teritoriju kraljevine Jugoslavije – v Zagrebu, Osijeku, Splitu, Ljubljani, Mariboru in v Novem Sadu. Ustanovili so tudi nove v Sarajevu, na Reki (1946), v Skopju (1948) in Subotici (1950).⁶⁷⁰ Ko so te ustanove nastajale, so se v njihovo delo – dokler niso nastali samostojni operni ansambli – vključili dirigenti, solisti in glasbeniki iz Beograda, Zagreba in Ljubljane. Pevci iz različnih središč so gostovali že od leta 1945. Na odru beograjske Opere je bilo največ solistov zagrebške Opere, najpogosteje so nastopali tenorist Josip Gostić in mezzosopranistka Marijana Radev, predstavnika glasov, ki jih je bilo v Beogradu manj,⁶⁷¹ kot tudi člani ljubljanske Opere, zlasti Vilma Bukovec in Ladko Korošec.⁶⁷²

668 Andreja Preger, »Zašto kritika čuti o radio izvođenjima?«, *Revija književnosti, pozorišta, muzike, filma, likovnih umetnosti*, 1. 9. 1953, str. 5.

669 »Sredstva javnog saopštavanja i muzika. Muzika na televiziji«, *Pro musica*, 1970, str. 35. Zagreb (1950, 1958, 1960), Ljubljana (1950, 1961), Reka in Opatija (1950), Pančevo (1956), Banjaluka (1958), Sarajevo (1958), Dubrovnik (1958), Pulj (1958), Zrenjanin (1958) in Kragujevac (1961).

670 Opero v Subotici je ustanovilo Hrvaško narodno gledališče, vendar je prenehala z delom že po štirih letih.

671 Iz Zagreba so nastopali od leta 1945 do konca 60. let: Dragica Martinis, Zlata Gjungjenac, Vilma Nožinić, Nada Tončić, Marija Podvinec, Mirka Klarić, Branka Stilinović, Marijana Radev, Nada Putar, Boris Marinov, Ratimir Delorko, Jeronim Žunec, Franjo Paulik, Pjetro Filipi, Zvonimir Prelčec, Vladimir Ruždak, Tomislav Neralić, Drago Bernardić idr.

672 Gostovanja ljubljanskih pevcev so se začela v sezoni 1946/47. Gostovali so Valerija Heybal, Zlata Gjungjenac, Nada Vidmar, Vilma Bukovec, Milica Polajnar, Vanda Gerlović, Ksenija Vidali-Žebre, Drago Čuden, Rudolf Francl, Janez Lipušček, Attilio Planinšek, Rajko Koritnik, Friderik Lupša, Ladko Korošec idr.

V 50. letih so se jim pridružili operni umetniki iz Sarajeva,⁶⁷³ Osijeka,⁶⁷⁴ Novega Sada,⁶⁷⁵ Skopja,⁶⁷⁶ Subotice,⁶⁷⁷ Splita ...⁶⁷⁸ Največ jih je nastopilo v eni, le redki v dveh sezonah, medtem ko so bila gostovanja dirigentov, režiserjev, scenografov in kostumografov so bila še redkejša.⁶⁷⁹

Nastopi beograjskih umetnikov v drugih jugoslovanskih operah niso bili tako pogosti, največkrat je šlo za nadomeščanje obolelih kolegov in »reševanje« predstav. Sodelovanje, ki se je začelo z izmenjavo pevcev, je hitro dobilo širše okvire, saj so najprej organizirali gostovanja opernih ansamblov doma, nato pa v tujini. V Beogradu so od 1948 do 1964 gostovale opere iz:

- Zagreba: 1948/49*,⁶⁸⁰ 1953/54, 1958/59, 1968/69
- Ljubljane: 1951/52, 1957/58*
- Sarajeva: 1949/50*, 1957/58*, 1960/61
- Skopja: 1951/52, 1958/59*, 1963/64
- Novega Sada: 1960/61, 1963/64*

Na sporedu teh opernih hiš so bile opere iz standardnega repertoarja, dela domačih in tujih skladateljev, nekatera tudi novejšega datuma: Poličev *Deseti brat* (1957), Šulekov *Koriolan* (1957), Devčičeva *Labinska čarovnica* (1957), Logarjevo *Enainštirideseto* (1958), kot tudi Prokofjeva *Zaroka v samostanu* (1940), Orffova *Premetenka* (1943), Brittnova *Onečaščena Lukrecija* (1946) in Menottijev *Medij* (1946). Prisotnost najpomembnejših oper jugoslovanskih skladateljev na repertoarjih opernih gledališč v državi je bila poleg ostalih dejavnikov rezultat sodelovanja oper, filharmonij in

673 Vanda Cistler, Zlata Čipiko, Ana Ivanišević, Mira Štor, Ljiljana Stefanović, Radmila Todorovska, Ljiljana Molnar, Dragica Koritić, Mario Đuranec, Pietro Galarati, Dragutin Fiala, Enzo Serini, Milivoj Bačano-
vić, Marko Janjić idr.

674 Branka Galić, Stjepan Andrašević idr.

675 Nada Krušlin, Mirjana Vrčević, Krste Ivić, Vladan Cvejić (od 1956 do 1968), Ozren Bingulac, Vladeta Popović, Dimitrij Marinovski, Mirko Hadnađev idr.

676 Zina Mitrenska, Ana Ivanišević, Zina Krelja, Danka Firfova, Pavlina Apostolova, Ana Lipša, Artur Surmejan, Mario Đuranec, Enzo Serini idr.

677 Vanja Matulić.

678 Toni Jelaska, Attilio Planinšek idr.

679 Med drugimi so gostovali dirigent Ivo Štajcer, režiserji Ciril Debevec, Marko Fotez in Hinko Leskovšek, scenograf Viktor Molka, kostumografinji Mija Jarc in Mira Glišić, v drugih središčih pa so gostovali dirigenti Oskar Danon, Dušan Miladinović, režiser Mladen Sabljčić, Ani Radošević, scenografi Miomir Denić, Dušan Ristić itd. (»Medrepublička suradnja«, *Bela knjiga o Operi*, str. 207).

680 Z zvezdico je označeno gostovanje opere in baleta.

radijskih postaj iz vse države z Zvezo jugoslovanskih skladateljev, ki so jo podpirali od srede 50. let.

Beograjska Opera je gostovala tudi v vseh navedenih centrih – v Zagrebu (6-krat), Ljubljani (4), Sarajevu (1), Skopju (2) in v Novem Sadu (2). Poleg povratnih gostovanj v opernih gledališčih je sodelovala tudi na Dubrovniškem poletnem festivalu, na Ljubljanskem festivalu opere in baleta, nastopila pa je tudi na Reki in v puljski Areni.⁶⁸¹

Beograjska Opera je prvič gostovala na Hrvaškem leta 1950 v Zagrebu, v Sloveniji v Ljubljani in v Primorju (Reka, Opatija, Pulj), kjer so izvedli dva baleta (*Romeo in Julija*, *Ohridska legenda*) in tri opere (*Knez Igor*, *Aida*, *Faust*).⁶⁸²

Anita Meze je nastopila v vlogi Margarete v operi *Faust*, ki so jo pred pol leta obnovili (28. 1. 1950). Po besedah književnika in dramaturga Slavka Batušića je predstava kljub odlični izvedbi gledalcem po »izrednih predstavah«⁶⁸³ Borodina in Verdija pustila sled vtis.⁶⁸³ Nastopi solistov so naleteli na različne ocene: Aleksandar Marinković je izpostavil »solidno preštudiran in doživet lik Fausta«, igra Stanoja Jankovića (Valentin) je bila »nekoliko naturalistično poudarjena«, medtem ko sta Anita Meze in Nikola Cvejić (Mefisto) ponudila »dobre, ne pa posebno izrazite kreacije teh znanih likov«. ⁶⁸⁴

Za razliko od zagrebškega kritika Turkalja je njegov slovenski kolega izvedbi iste opere v Ljubljani⁶⁸⁵ po petih dneh dal ravno nasprotno oceno: »Vsi solisti so svoje vloge podali dobro. Posebno lep lik je ustvaril prvak beograjske Opere basist Nikola Cvejić v vlogi Mefista, s katero je igralsko in glasovno zadovoljil vse zahteve pravilnega umetniškega interpretiranja ... Anita Mezetova je z ustrezno prepričljivo igro in lepim glasovnim oblikovanjem podala vlogo Margarete.« Ostali solisti Aleksandar Marinković, Stanoje Janković in Dragomir Ninković so bolje peli kot igrali.⁶⁸⁶ V nadaljevanju turneje po Primorju so člani beograjske Opere sodelovali na festivalu Dnevi glasbe (15.–25. 6. 1950) v Opatiji in na Reki.⁶⁸⁷ Na tej tedaj

681 »Medrepublička suradnja«, *Bela knjiga o Operi*, str. 206.

682 »Gostovanje Beogradske opere po Hrvatskoj, Sloveniji i Primorju«, *Politika*, 31. 5. 1950, str. 3.

683 Slavko Batušić, »Gostovanje Narodnog pozorišta u Zagrebu«, *Jedan vek /.../*, str. 531.

684 Nenad Turkalj, »Gostovanje Beogradske opere u Zagrebu«, *Muzička revija*, 1950, št. 4, str. 238.

685 V Ljubljani so izvedli Verdijevo *Aido*, Prokofjeva *Romea in Julijo*, Gounodovega *Fausta* in Čajkovskega *Labodje jezero*.

686 »Tretji večer gostovanja beograjske Opere«, *Slovenski poročevalec*, Ljubljana, 17. 6. 1950, str. 2.

687 Izvedli so opere *Tosca*, *Knez Igor*, *Aida*, *Ero z onega sveta* in baleta *Romeo in Julija* ter *Ohridska legenda*.

največji glasbeni prireditvi v Jugoslaviji so sodelovali najboljši umetniški⁶⁸⁸ in komorni ansambli, dirigenti in solisti, Anita Meze pa je pela vlogo Gjule iz Gotovčeve opere *Ero z onega sveta*.⁶⁸⁹

Poleg tega, da je nastopala v večjih jugoslovanskih mestih, je Anita Meze gostovala z ansamblom beograjske Opere v Pančevu, kjer je 13. in 15. 11. 1956 pela Suzano v *Figarovi svatbi* W. A. Mozarta. Zanimivo je povedati, da je to vlogo Meze zadnjič pela leta 1949 in jo je za to »lokalno gostovanje« obnovila po dolgem času. Na gostovanju v Banjaluki junija 1958 je pela Gjulo v *Eru z onega sveta*.⁶⁹⁰

Anita Meze je v letih 1958, 1960 in 1961 z ansamblom beograjske Opere gostovala v vrsti jugoslovanskih mest. Glede na to, da je bil glavni nosilec tega scenskega oratorija zbor, pa tudi število solistov ni bilo majhno, so kritiki interpretaciji Anite Meze kot solistki le redkokje posvetili posebno pozornost, saj so se osredotočali predvsem na razlago besedila in način, kako ga je skladatelj uglasbil. Enoglasno so pohvalili zbor in solistični ansambel, kot najuspešnejši nastop pa so izpostavili Miroslava Čangalovića v vlogi vladike Danila.⁶⁹¹

Beograjska Opera je leta 1958 v Sarajevu izvedla *Gorski venec* na prvem povojnem gostovanju v tem mestu, ki so ga proglasili za »kulturni dogodek leta«, celo za »najpomembnejši umetniški dogodek v povojnem življenju Sarajeva«. Nato so delo dvakrat izvedli v Zagrebu, 1958 in 1960, ob proslavi stoletnice Hrvaškega narodnega gledališča in Srbskega narodnega gledališča iz Novega Sada. Kritiki so poudarjali visoko izvajalsko raven ansambla, ki je pomenil novo afirmacijo »ne le posameznikov, ampak vsega opernega kolektiva«. ⁶⁹²

Krešimir Kovačević je pisal, da so bile vse predstave na visoki umetniški ravni in da so gostje studiozno realizirali glasbeno-odrska dela. Posebej je izpostavil:

688 Opera in balet Narodnega gledališča, državni simfonični orkester LR Hrvatske, zbor in simfonični orkester iz Ljubljane, zbor zagrebskega Radia ... (»Dani muzike u Opatiji i na Rijeci«, *Politika*, 8. 5. 1950, str. 3).

689 V puljskem amfiteatru so izvedli operi *Aida* in *Knez Igor* ter balet *Obridska legenda* (Ibid.; »Gostovanje Beogradske opere po Hrvatskoj, Sloveniji i Primorju«, *Politika*, 31. 5. 1950, str. 3; »Beogradska opera krenula je juče na svoju prvu veliko turneju«, *Politika*, 7. 6. 1950, str. 3).

690 Ob njej so peli še Milica Miladinović, Aleksandar Marinković, Žarko Cvejić in Stanoje Janković. Dirigiral je Dušan Miladinović (»Beogradska opera gostuje u Banjoj Luci«, *Borba*, 21. 6. 1958).

691 Andrija Tomašek, »Gostovanje beogradske opere u Zagrebu«, *Vjesnik*, 6. 5. 1958.

692 Ibid.

Vsaka predstava je nekaj nevsakdanjega. Ali je tu izvrstna kreacija glavnega protagonista, režijski koncept, poudarek na vsebini in podobno in ni izjema, da se tudi nekaj takšnih značilnih elementov združi v enem delu. Vsekakor bi se na podlagi treh prikazanih del v Zagrebu lahko govorilo o posebnem slogu, ki veje iz vseh realizacij beograjske Opere. To predstavlja velik uspeh za celoten kolektiv, saj se tudi hiše z mnogo daljšo tradicijo ne morejo pohvaliti s tem.⁶⁹³

Po Kovačevićevem mnenju je bil solistični del ansambla v primerjavi z zborom in orkestrom najslabše uravnotežen zaradi posameznikov, ki niso dosegali ravni večine solistov. V večini, ki je predstavljala »trdne stebre«, je bila poleg Evgenije Pinterović, Milice Miladinović, Žarka Cvejića, Dušana Popovića, Branislava Pivničkega in drugih tudi Anita Meze. Ker so se vsak trenutek čutili »prisotni vsi elementi scenskega prikaza«, so bile posamezne pevske slabosti manjšega števila solistov nadoknadene z »dramskim delom in igro, tako da jih številni niso niti opazili.«⁶⁹⁴

Avgusta leta 1958 so *Gorski venec* izvedli na 9. Dubrovniških poletnih igrah in v Pulju. Gostovanje v Pulju je imelo po besedah glasbenega kritika iz Zagreba značaj manjšega opernega festivala. Vendar je bila kvaliteta predstav neenakovredna, kar kaže kritika iz časopisa *Glas Istre*: »Nekaj novega, močnega, smelega je izhajalo iz predstav *Knez Igor*, *Gorski venec* in *Ohridske legende*. Iz *Tosce* in *Carmen* pa je prihajalo nekaj, kar je že leta nespremenjeno.«⁶⁹⁵

Izvajalci *Gorskega venca*, med katerimi je bila tudi Anita Meze,⁶⁹⁶ so like podali »zelo reliefno, predano in sugestivno«, pri čemer so v svoje kreacije vnesli »mnogo izraza, prepričljivosti, glasovne in igralske. Z integralno interpretacijo je tudi tokrat izstopal Miroslav Čangalović.«⁶⁹⁷

693 Krešimir Kovačević, »Muzika u zemlji. Beogradska opera u Zagrebu«, *Zvuk*, 1958, št. 19/20, str. 429.

694 Ibid.

695 V. Ujčić, »Veliki uspjeh i umjetnički doživljaj. Gostovanje Beogradske opere i baleta u Puli završilo operom *Carmen* od Bizeta in *Gorskim vijencem* scenskim oratorijumom od N. Hercigonje«, *Glas Istre*, 5. 9. 1958, str. 5.

696 Meze je v Pulju pela vlogo Micaele v operi *Carmen*. Uspehu predstave je pripomogla obnovljena scenografija, prilagojena Areni, pa tudi nastopa Milice Miladinović v vlogi Carmen in Draga Starca v vlogi don Joseja. Meze je pela solidno (»Opera na otvorenom. Gostovanje Beogradske opere u Puli«, *Teatar*, 1958, št. 6, str. 55; V. Ijčić, »Veliki uspjeh i umjetnički doživljaj. Gostovanje Beogradske opere i baleta u Puli završilo operom Carmen od Bizeta in *Gorskim vijencem* od Hercigonje«, *Glas Istre*, 5. 9. 1958, str. 5). Operi *Tosca* in *Knez Igor* je prenašal rimski radio.

697 »Opera na otvorenom. Gostovanje Beogradske opere u Puli.« *Teatar*, 1958, št. 6, str. 55.

Naslednjič je beograjska Opera z *Gorskim vencem* gostovala v Zrenjaninu (1958) na festivalu Umetnost v službi človeka. Po treh letih (1961) so isto delo izvedli v Ljubljani⁶⁹⁸ in Kragujevcu.

* * *

Anita Meze je po Jugoslaviji pogosteje nastopala z ansamblom beograjske Opere kot samostojno ali s skupino umetnikov iz iste hiše. Na začetku so ta gostovanja pripomogla k trdnejšim vezem med »starejšimi« in »mlajšimi« gledališči in izmenjavi izkušenj solistov ter drugih opernih delavcev. Beograjski umetniki so se lahko srečali z novim občinstvom in v kritikah glasbenih in gledaliških strokovnjakov iz različnih okolij z novega zornega kota videli vpliv svojega dela na druge. Ansambel beograjske Opere se je tako tudi pripravljajal za gostovanja v inozemstvu, pozneje, ko je dosegel mednarodni ugled, pa je sadove svojega dela delil tudi s svojimi rojaki.

698 Med 1955 in 1966 je beograjska Opera devetkrat nastopila na Ljubljanskem festivalu v Križankah (Dušan Moravec, »Narodno pozorišče na obisku v Ljubljani in drugih slovenskih mestih«, *Jedan vek Narodnog pozorišta u Beogradu 1868-1969*, str. 549). Deveti festival je bil posvečen jugoslovanskim skladateljem, otvoril ga je *Gorski venec* (V. K., »Ljubljanski festival u znaku opera«, *Politika*, 23. 6. 1961, str. 10; »Prekosutra se završava sezona u Narodnom pozorištu«, *Politika*, 27. 6. 1961, str. 11; »Beogradska opera otvorila Ljubljanski festival«, *Politika*, 2. 7. 1961, str. 12). Na tem festivalu so nastopili člani reške (*Ero z onega sveta*), sarajevske (Logar: *Enainštirideseto*), novosadske (Konjović: *Miloševa svatba*), ljubljanske (Kozina: *Ekvinokcij*) ter mariborske (Polič: *Deseti brat*) opere.

*Anita Meze kot Mimi v operi La bohème
(vir: osebni arhiv Slavka Savinška)*

NASTOPI V TUJINI

Anita Meze je po vojni z ansamblom beograjske Opere dvakrat gostovala v tujini – prvič leta 1955 na festivalu v Wiesbadnu in drugič leta 1959 v Gledališču narodov v Parizu.

Na mednarodnem majskem festivalu v Wiesbadnu so zbor, orkester in solisti Narodnega gledališča sodelovali leto dni potem, ko so gostovali v Švici. Povabil jih je direktor festivala Friedrich Schramm, ki je bil leta 1953 v Beogradu in spoznal njihov interpretativni domet. Ko se je spominjal dogodkov iz tistih dni in svojega prvega srečanja z Beograjčani, je Schramm zapisal:

Z beograjsko Opero me vežejo umetniški in človeški stiki, ki sodijo med najpomembnejše in najprijetnejše v moji dolgoletni gledališki dejavnosti. Jeseni 1953 sem priletel v Beograd. Avanturistično, v majhnem dvomotornem letalu, radoveden, želel sem videti državo in mesto, o katerih sem do tedaj samo poslušal, ker na vzhodu nisem prišel dlje od Dunaja in Prage. Takrat sem iskal nov, v Nemčiji še neznan operni ansambel za Mednarodni majski festival v Wiesbadnu, ki sem mu že v prvem letu svojega dela želel dati nove impulze.

Mi, teatrski ljudje, smo iste krvi, kljub vsem nacionalnim razlikam. Razumemo se, čeprav govorimo različne jezike. Toda nikoli nisem že od prvega trenutka dalje občutil tako spontanega odnosa kot tedaj, ko sem spoznal 'Beograjčane'. In zato sem s posebnim zanimanjem čakal njihovo prvo gostovanje v Wiesbadnu.⁶⁹⁹

---

699 Vladimir Jovanović, »Svedočanstva Dr. Fridriha Šrama«, *Evropska svedočanstva o beogradskoj Operi* (Gostovanja od 1954 do 1969 godine), str. 59.

Beograjski umetniki, ki jih je vodil dirigent Oskar Danon, so se resno pripravili za sodelovanje na festivalu, kjer naj bi nastopili še umetniki iz milanske Scale, operni ansambli iz Berlina, Hamburga in drugih nemških mest, finski in japonski balet idr. Za to gostovanje so angažirali vodilne umetnike iz drugih jugoslovanskih središč – Marijo Radev in Nonija Žunca iz Zagreba, Ladka Korošca iz Ljubljane. Obenem so umetniško in tehnično prenovili opere *Knez Igor*, *Ero z onega sveta* in *Boris Godunov*.⁷⁰⁰

Izbor del je sledil ciljem, ki jih je na festivalu želel doseči Oskar Danon, kar je potrdil v izjavi za tisk neposredno pred odhodom na gostovanje: »Tri predstave, ki jih bomo izvedli, bodo poleg vsega ostalega pokazale, da se gledališka umetnost v Jugoslaviji ne omejuje na forsiranje enega sloga in da se glede na dela uporablja različne umetniške koncepte.«⁷⁰¹ Z *Erom z onega sveta* so želeli svetovno javnost spoznati z reprezentativnim delom jugoslovanskega skladatelja. Anita Meze je pela vlogo Gjule, opero je prvič režiral koreograf Dimitirj Parlić, ki jo je želel osnovati na plesnem elementu in na ta način pokazati »življenje in temperament ljudskega duha«.⁷⁰² Pozneje, ko bomo komentirali tuje kritike, bomo videli, da je takšen koncept vplival na postavitev solistov v drugi plan, v senco baletnikov.

Dobre priprave je kronal uspeh v Wiesbadnu. Namen Oskarja Danona in njegov izbor del, je opazil nemški kritik, ki je izpostavil »tri različne stilne možnosti v načinu scenskega oblikovanja« – od tradicionalnega v *Borisu Godunovu*, prek sinteze teženj po stilizaciji s sredstvi iluzionističnega realizma v *Eru z onega sveta* do poudarjenih teženj v stilizaciji v operi *Knez Igor*.⁷⁰³

Na občinstvo so največji vtis naredili »močni zbori« in prizor Borisove smrti v interpretaciji Miroslava Čangalovića ter baletni solisti v finalu *Era z onega sveta* in *Polovskih plesih*.⁷⁰⁴

Kritik Gerhard Schön je opazil poseben koncept, viden v realizaciji Gotovčeve opere: »Izven svoje domovine se *Era* razume predvsem kot nalogo pevcev in nato zbora, nazadnje pa skupine plesalcev. Pri Jugoslovanih deluje to ravno obratno.«⁷⁰⁵ To pomeni, da so imeli glavno nalogo plesalci,

700 »Tri obnovljene opere in baletska premijera. Opera i balet Narodnog pozorišta spremaju se za Visbaden, Firencu i Beč«, *Politika*, 5. 3. 1955, str. 6.

701 »Odlazak na veliko gostovanje. Ansambel Beogradske opere otputovao sinoć u Visbaden«, *Politika*, 4. 5. 1955, str. 6.

702 Izjava Oskarja Danona (»Tri obnovljene opere i baletska premijera. Opera i balet Narodnog pozorišta spremaju se za Visbaden, Firencu i Beč«, *Politika*, 5. 3. 1955, str. 6).

703 Prevodi kritik v: Vladimir Jovanović, *Evropska svedočanstva /.../*, str. 78–81.

704 Ibid.

705 Ibid.

nato zbor in solisti. Poleg tega koncepta, ki ga je opazil kritik, je Gotovac vloge (Marka in mlinarja Sime) komponiral »močnejše in barviteje v odnosu do vlog ljubezenskega para, kar je v veliki meri vplivalo, da sta interpreti Gjule in Miće, Anita Mezetova in Aleksandar Marinković, delovala blede.«⁷⁰⁶

Znani muzikolog Hans Schnoor je dobil drugačen vtis o izvajalcih: »Tu ni lahko primerjati glasov med seboj. Vsakdo poje iz sebe, vsak išče svojo vlogo in tako se v radostni enozvočnosti sestavljajo arije, dueti in ansambli.«⁷⁰⁷

To, v čemer so se kritiki strinjali, je bilo »zmagoslavje kola« v zaključnem prizoru, ki ga je dirigent Krešimir Baranović posredoval z »ogromno in nepopisno dinamično gradacijo«. Navdušeno občinstvo je zaradi odličnega nastopa dokaj neznane operne hiše iz Beograda izvajalce in skladatelja Gotovca pred zastor priklicalo več kot 20-krat.⁷⁰⁸

Posledic izjemno uspešnih nastopov je bilo več: prišle so nove ponudbe za gostovanja v tujini, povečalo se je zanimanje za jugoslovansko glasbo in za ruske opere, naša država pa je po besedah Krešimirja Baranovića v kulturnem svetu postala »vrec umetniške svežine«.⁷⁰⁹

Od konca maja do srede junija 1959 je beograjska Opera gostovala na treh mednarodnih festivalih – v Wiesbadnu, Lozani in Parizu. Na zadnjem, v Gledališču narodov, je nastopila tudi Anita Meze v *Gorskem vencu*. Beograjčani so v Parizu nastopili tretjič.⁷¹⁰ Tedaj so imeli po besedah Clauda Plansona, umetniškega direktorja pariškega gledališča, »ugled enega najboljših opernih ansamblov na svetu«.⁷¹¹ To gledališče je bilo »v opernem in dramskem pogledu stičišče najboljših skupin« iz Evrope, Amerike in Azije, kar so francoski kritiki opisali takole: »Tu gre za nekaj novega, kar lahko doprinese k napredku mednarodne umetnosti.«⁷¹² Jugoslovanski

706 Ibid.

707 Hans Schnoor, »Internationale Maifestspiele in Wiesbaden«, *Wiesbadener Tagblatt*, Wiesbaden, 9. 5. 1955.

708 B. Dragutinović, »Izvanredna predstava Ero s onoga svijeta v Visbadnu«, *Politika*, 9. 5. 1955, str. 6.

709 Razgovor sa dirigentom Krešimirom Baranovićem. Uspeh beogradske opere u Visbadnu«, *Savremeni akordi*, Beograd, 1955, št. 2/3, str. 38.

710 Prvič leta 1956 na opernem festivalu, drugič na otvoritvi Gledališča narodov (1957), ko so uspešno izvedli Massenetovo opero *Don Kihot*.

711 Olga Božičković, »Klud Planson pregovara o gostovanju Beogradske opere u pariskom 'Pozorištu nacija'«, *Politika*, 14. 2. 1959, str. 8.

712 »Beograd može da se ponosi svojim umetnicima«, *Politika*, 21. 6. 1959, po: Vladimir Jovanović, »Evropska svedočanstva /.../«, str. 49.

umetniki so med 8. in 11. junijem izvedli po dve predstavi Gounodovega *Fausta*, Janačkove *Katje Kabanove* in *Gorski venec* Nikole Hercigonje. Parižane je najbolj zanimala predstava rojakove opere, zlasti ker je bilo leto 1959 stoletnica prve izvedbe *Fausta*. Predstava je izzvala različne reakcije občinstva in kritikov – nekateri so se zgražali, drugi so bili navdušeni.⁷¹³ Drzna režija Friedricha Schramma, upravnika Državnega gledališča iz Wiesbadna, in skrajno poenostavljena scena Miomira Denića sta vplivali na nov zorni kot na opero, ki je bila proglašena za »verzijo dela za visoko izobražene ljudi«, ki se je odlikovala z umetnostjo, drznostjo in domiselnostjo. Vodilni pariški kritik je zapisal: »Kljub določenim predsodkom me je pogosto prevzel način, na katerega niso spoštovali avtorja, ki je izjemno uspel.«⁷¹⁴ Med pevci so posebej pohvalili Miroslava Čangalovića (Mefisto), Radmilo Bakočević (Margareto) in zbor, ki so prejeli najboljše kritike.⁷¹⁵

Opera *Katja Kabanova* je bila, kar se tiče režije, za Francoze še ena »lekcija drznosti in inventivnosti«, in sicer »iz dežele, ki nima niti sredstev niti tradicije«.⁷¹⁶ Ker so jo v Parizu videli prvič, je opera zanimala kritike ne samo glede interpretacije, ampak še bolj glede glasbeno-vsebinskega smisla.⁷¹⁷

Gorski venec je bil na sporedu ne toliko zaradi zanimanja pariškega občinstva za dela jugoslovanskih skladateljev, ampak zaradi možnosti beograjske Opere, da po velikem uspehu na evropskih odrih vpliva na izbor del za tuja gostovanja.⁷¹⁸

Pred izvedbo opernega oratorija je igralec Bernard Noel v francoščini prebral uvodne verze iz istoimenskega dela Petra Petrovića Njegoša, da bi poslušalcem približal delo. Občinstvo je skrbno sledilo interpretaciji in od prizora do prizora vedno bolj kazalo svoje navdušenje, ki je doživelo vrh po koncu predstave, ko so morali glavni izvajalci,⁷¹⁹ med katerimi so bili

713 Marcel Schneider, »L'Opera de Belgrade au Theatre des Nations. *Faust*«, *Le Combat*, Pariz, 12. 6. 1959, iz: V. Jovanović, *Evropska svedočanstva /.../*, str. 295.

714 Clarendon, »*Katia Kabanova* par l'Opera de Belgrade«, *Le Figaro*, Pariz, 12. 6. 1959.

715 V. Jovanović, *Evropska svedočanstva /.../*, str. 286–317.

716 Ibid., str. 300–301.

717 Olga Božičković, »Gostovanje Beogradske opere u Parizu. Lekcija smelosti – ističe pariski 'Figaro' u prikazu pretstave *Kaće Kabanove* od Janačeka«, *Politika*, 13. 6. 1959, str. 8.

718 Dušan Miladinović, »Doprinos razvoju operske umetnosti u Evropi«, *Beogradska opera u Evropi*, str. 44.

719 Miroslav Čangalović (vladika Danilo), Melanija Bugarinović (starka), Branislav Pivnički (iguman Stefan), Drago Starc (Vuk Mandušić), Đorđe Đurđević (Vuk Mićunović), Ilija Gligorijević (knez Rogan).

tudi Anita Meze (sestra Batrićeva), skladatelj Nikola Hercigonja, dirigent Oskar Danon in režiser Raša Plaović, desetkrat pred zastor.⁷²⁰

Vsi francoski kritiki pa niso bili navdušeni. Medtem ko so jim pevci ugajali, pa niso bili zadovoljni s statičnim in monotonim delom, ki mu je Hercigonja po mnenju nekaterih »dal vsebinsko glasbo«,⁷²¹ na druge pa je delovala »skrajno banalno«. Nekaterim se je zdelo, da je glasba »neenake vrednosti«, pogosto konvencionalna, ponekod očarljiva, a jo vedno rešuje mojstrska interpretacija zbora in Miroslava Čangalovića.⁷²² Eden od kritikov je menil, da je delo »zanimivo in da ima v sebi nekaj sile«, da pa je po drugi strani za občinstvo v veliki meri ostalo vsebinsko nerazumljivo, po drugi strani pa ga je zasenčila opera *Katja Kabanova*.⁷²³

Med letoma 1945 in 1961 je Anita Meze gostovala v petih sosednjih državah (Madžarska, Avstrija, Bolgarija, Romunija, Albanija) in šestih drugih (ČSSR, Poljska, ZR Nemčija, Švica, SZ), s katerimi je Jugoslavija po vojni podpisala konvencijo o vzajemnem kulturnem sodelovanju.⁷²⁴ Do spora Jugoslavije z informbirojem leta 1948 je Anita Meze nastopala v državah, katerih komunistične in delavske partije so bile od leta 1947 članice te organizacije (ČSSR, Madžarska, Poljska). V letih krize pa so se vzhodnoevropske države »druga za drugo odpovedale podpisani pogodbi, od kulturnih konvencij, prek ekonomskih sporazumov do pogodb o zvezi in prijateljstvu«, tako da z izjemo gostovanja v Trstu (cona A) leta 1953 Meze med 1948 in 1953 ni nastopala v tujini.⁷²⁵

Po Stalinovi smrti marca 1953 so se odnosi med SZ in Jugoslavijo začeli postopoma normalizirati, ponovno je prišlo do izmenjav umetnikov in kulturnih ustanov iz ostalih vzhodnoevropskih držav.

Glede na velike uspehe doma in v tujini (v predvojnem in povojnem času) so Anita Meze pogosto pošiljali kot predstavnico države. Na gostovanja

720 Olga Božičković, »Završna pretstava Beogradske opere u Pozorištu nacija. Parižani su toplo primili Gorski vijenac«, *Politika*, 15. 6. 1959, str. 4.

721 Ocena Reneja Dumesnila, kritika časopisa *Le Mond* je izšla v: *Politika*, 17. 6. 1959, str. 9.

722 Claude Samuel, »L'Opera de Belgrade a souffle sur la naphtaline«, *L'Express*, 18. 6. 1959.

723 Marc Pincherle, »Gounod vu par Belgrade«, *Les Nouvelles littéraires*, 18., 6. 1959.

724 Meze je gostovala na Svobodnem tržaškem ozemlju v Trstu (cona A).

725 Prav tako niso v Beogradu gostovali umetniki iz teh držav. Namesto njih so prihajali pevci z Dunaja, iz Trsta, Aten, Helsinkov, ZDA, Japonske ... Ponovna gostovanja iz Moskve, Sofije idr. so se začela šele od sezone 1953/54. B. Dragutinović, G. Miletić, R. V. Jovanović, *Bela knjiga o operi*, str. 213–215.

je odhajala sama, z enim ali več solisti beograjske,⁷²⁶ zagrebške⁷²⁷ in ljubljanske opere,⁷²⁸ pa tudi s skupinami glasbenikov in pisateljev. Meze je v tujini velikokrat nastopala, tako v operah kot na koncertih.⁷²⁹ Na številnih odrih evropskih mest je pela Marinko, Čočosan, Mimi in Tatjano. Njeni koncertni programi so v veliki meri vsebovali tudi skladbe jugoslovanskih avtorjev, ki jih je na najboljši način približala tujemu občinstvu, pri tem pa so ji pomagali odlični klavirski spremljevalci.⁷³⁰ Njene koncertne nastope so pogosto prenašali državni radii dežel, kjer je pela.⁷³¹ Leta 1947 je sodelovala na festivalu Slovanske radiofonije v Varšavi, kjer je predstavljala Jugoslavijo, ko je leta 1958 pela v Stuttgartu, pa je njen koncert snemala televizija. Številne nastope so spremljali članki v domačem in tujem tisku, zato jih lahko rekonstruiramo. V določenih primerih so na voljo zgolj informacije o gostovanjih,⁷³² za katero smo menili, da jo je vredno zabeležiti in da izpopolni vpogled v njeno dejavnost na tujem, za večino gostovanj pa so na voljo številni podatki, ki vplivajo na kakovost in obseg teksta.

Anita Meze je med letoma 1947 in 1961 gostovala v Budimpešti, Varšavi, Lublinu, Lodžu (1947), Pragi (1948), Trstu (1953), Dunaju, Gradcu (1954), Ženevi,⁷³³ Leningradu, Moskvi (1956), Sofiji (1957), v mestih Zahodne Nemčije (1958) in v Bukarešti (1961).

Kot članica jugoslovanske kulturne delegacije je sodelovala na Tednu jugoslovanske glasbe na Madžarskem in v Avstriji. V Budimpešti so med 8. in 11. 4. 1947 gostovali še Aleksandar Marinković, Stanoje Janković, Aleksej Butakov ter pesnica Desanka Maksimović, književniki Miroslav Krleža, Jovan Popović, Miško Kranjec in Franc Leskovar. Na programu so bili koncertni in operni nastopi pevcev, literarni večer, obisk tovarne v Czepelu in sodelovanje v oddajah budimpeškega radia, ki je prenašal večji del kulturnih dogodkov.⁷³⁴

726 Z Melanijo Bugarinović, Aleksandrom Marinkovićem, Stanojem Jankovićem, Jovanom Gligorijevićem, Dušanom Popovićem in Miroslavom Čangalovićem.

727 Z Josipom Gostičem in Vladimirom Ružđakom.

728 S Friderikom Lupšo.

729 V ČSSR, Romuniji, na Madžarskem in Poljskem.

730 Aleksej Butakov, Predrag Milošević, Zdenko Marasović, Marijan Lipovšek, Milan Zamurović ter Poljakinja Eva Wernikowna in Rus Nikolaj Mironov.

731 Praga, Budimpešta, Varšava, Dunaj, Köln, Ženeva in Sovjetska zveza.

732 Denimo o njenih gostovanjih v Trstu (1953), Švici (1956), Bolgariji (1957), ZR Nemčiji (1958) in Romuniji (1961).

733 Nastopila je na radiu.

734 Vabilo madžarsko-jugoslovanskega združenja – Meghívó a Magyar- Jugoszláv Társaság.

Anita Meze, Aleksandar Marinković in Stanoje Janković so imeli koncert na budimpeški Glasbeni akademiji. Na njem so večinoma izvajali dela jugoslovanskih skladateljev – samospeve Bajića, Milojevića, Simonitija, Pavčića, Hristića in Hatzeja, arije iz oper Biničkega (*Ob zori*), Gotovca (*Morana*) in Zajca (*Nikola Šubić Zrinjski*), kar je bilo v skladu z namenom gostovanja, pa tudi nekaj arij iz oper Rossinija (*Seviljski brivec*), Puccinija (*La bohème*, *Madame Butterfly*). Nastope prvakov beograjske Opere so spremljali vsi pomembnejši budimpeški časopisi, ki so pisali o njihovi visoki ravni, velikem uspehu in navdušenju občinstva, ki je zahtevalo bis. Pri Aniti Meze so hvalili njen prijetni, sijajni sopran širokega obsega in uravnoveženega v vseh glasovnih registrih ter umetnost izkristaliziranega petja.⁷³⁵

Po razstavi glasbenih edicij in vrste koncertov sodobne avstrijske glasbe z gosti iz tujine marca 1954 v Beogradu, Zagrebu in Ljubljani,⁷³⁶ je Zveza avstrijskih skladateljev po dveh mesecih med 18. in 25. 5. 1954 na Dunaju in v Gradcu organizirala Teden jugoslovanske glasbe. Med člani jugoslovanske delegacije so bili pevci Anita Meze, Miroslav Čangalović, Vladimir Ružđak, violinist Branko Pajević in pianista Zdenko Marasović ter Marijan Lipovšek.⁷³⁷ Med to prireditvijo so na Dunaju in v Gradcu odprli razstavo jugoslovanskih muzikalij, na Dunaju so priredili pet koncertov – dva simfonična (z orkestrom Dunajskih simfonikov) in po en solistični, vokalni in komorni koncert, na katerem je poleg jugoslovanskih izvajalcev nastopil tudi avstrijski godalni kvartet Barili, medtem ko sta bila v Gradcu dva koncerta. Na programu so bila dela Schuberta in jugoslovanskih skladateljev. Koncert so prenašali po radiu.⁷³⁸

Anita Meze, Miroslav Čangalović in Vladimir Ružđak so s pianistom Zdenkom Marasovićem v Brahmsovi dvorani na Dunaju izvedli dela jugoslovanskih skladateljev. Nastope gostov je pozitivno ocenil kritik časopisa *Die Presse* in poudaril glasovne kvalitete vsakega od njih: topli glas A. Meze, združen z dobro vokalno tehniko in muzikalnostjo, »polni« bas Čangalovića in »mehki« bariton Ružđaka s skoraj tenorsko barvo.⁷³⁹ Nekoliko nenavadno je, da je kritik glas Anite Meze označil kot »temen mezosopran«. Verjetno je na njegovo mišljenje vplival izbor skladb, pisanih

735 P. I., »Jugosláv mívészek nagyszerű hangversenye«, *Szabadság*, Budimpešta, 10. 4. 1947, str. 4.

736 Ob prisotnosti avstrijskih skladateljev so nastopili avstrijski dirigenti in solisti.

737 »Prekosutra odlaze u Austriju jugoslovenski muzičari«, *Politika*, 13. 5. 1954, str. 6.

738 »Jugoslovenski muzičari vratili se s gostovanja u Avstriji«, *Politika*, 28. 5. 1954, str. 8.

739 A., »Jugoslawische Musikwoche. Zweites Solistenkonzert«, *Die Presse*, 23. 5. 1954, str. 7.

za nizki in srednji sopranski register, ki je poudarjal mlado in dramatično barvo njenega glasu.

Na koncertu v Gradcu je pevce spremljal Marijan Lipovšek, nastopil je tudi violinist Branko Pajević. Jugoslovanski umetniki so predstavili dela svojih rojakov, prihodek pa odstopili graškemu konservatoriju.⁷⁴⁰

Koncerti jugoslovanske glasbe so bili v tujini organizirani ob praznovanju državnih praznikov, največkrat ob dnevu republike. Anita Meze je na takšnih prireditvah sodelovala dvakrat. Ob zadnjem gostovanju v Pragi leta 1948 je s tenoristom Josipom Gostičem in pianistom Predragom Miloševićem nastopila na koncertu in na programu Radia Praga, kjer je snemala tudi jugoslovanske ljudske in umetne pesmi.⁷⁴¹ Ob podobni priložnosti je z Dušanom Popovićem leta 1957 nastopila na jugoslovanski ambasadi v Sofiji.⁷⁴²

Sodelovanje s Stanojem Jankovićem, ki ga je začela z gostovanjem na Madžarskem leta 1947, je Anita Meze nadaljevala na Poljskem (1947) in v Trstu (1953). Po njenem nastopu na Festivalu slovanske radiofonije v Varšavi⁷⁴³ sta Meze in Janković koncertirala v Lublinu in Lodžu, v nekaj mestih pa sta sodelovala pri opernih predstavah.⁷⁴⁴ S samospevi Rahmani-nova in Gliera, Škerjanca, Gotovca in Odaka, arijami Čočosan in Mimi ter duetom iz Mozartovega *Don Giovannija*,⁷⁴⁵ ob spremljavi Eve Wernikówne, se je poljskemu občinstvu predstavila kot »izjemno muzikalna pevka najvišjega razreda, ki je z dobro impostacijo glasu sposobna izvajanja subtilnih dinamičnih nians in umetniških fraz« in ki »popolnoma obvladuje svoj glas in tehnike petja«. Prvaki beograjske Opere so skupaj nastopili tudi na koncertu v Trstu, ki ga je sredi januarja 1953 organizirala tržaška Glasbena matica.⁷⁴⁶

V začetku leta 1956 je Anita Meze gostovala v Švici, kjer je na državnem radiu ob spremljavi orkestra Radia Ženeva pela dela jugoslovanskih in tujih skladateljev. Istega leta je v začetku aprila z Jovanom Gligorijevićem tri tedne nastopala na koncertih v Sovjetski zvezi in kot solistka v operi. Njuno gostovanje je bilo del širšega kulturnega sodelovanja med

740 »Koncert jugoslovenskih muzičara u Gracu«, *Politika*, 24. 5. 1954, str. 5.

741 »Naši umetnici u inostranstvu«, *Muzika*, 1949, št. 2, str. 132.

742 »Gostovanje naših umetnika u inostranstvu«, *Politika*, 27. 11. 1957, str. 8.

743 Sodelovali so še dirigent Milan Horvat in zbor Radia Beograd s Svetolikom Paščanom.

744 V Varšavi, Bitomu, Katovicah, Poznanju in Krakovu.

745 Stanoje Janković je poleg dueta z A. Meze pel samospeve Rubinsteina in Glinke ter arije iz *Seviljskega brivca* in *Zaze*.

746 »Članovi Beogradske opere u Trstu«, *Politika*, 16. 1. 1953, str. 5.

Jugoslavijo in SZ. Poleg izmenjave umetnikov iz obeh držav so načrtovali tudi gostovanja gledaliških skupin.⁷⁴⁷ Ker je v SZ odšla prvič, se je nekoliko bala nastopov pred novim, množičnim občinstvom z izbrušenim umetniškim okusom. Prvi solistični nastop je imela v dvorani Leningrajskega gledališča. Neposredno pred nastopom z gostitelji je prišla pogledat dvorano, o kateri so ji govorili v kontekstu velikih umetnikov, skladateljev in piscev, ki so v njej nastopali ali jo obiskovali kot poslušalci oper ali gledaliških predstav – o Čajkovskem, ki je tu dirigiral, Musorgskem, Glinki, Lermontovu, ki je prav tu dobil navdih za svoj roman. Ob tem so gostitelji dodali: »Četrtega aprila bo dvorana sprejela jugoslovansko umetnico Anito Mezetovo, katere ime bo ostalo zabeleženo v zgodovini te hiše.« To je na solistko beograjske Opere napravilo močan vtis.⁷⁴⁸ Na koncertu v Leningradu je Meze pela dela Martinija, Debussyja, Respighija, de Falle, Schuberta, Schumanna, Rahmaninova, Musorgskega v originalu ter dela jugoslovanskih skladateljev. Že po prvem nastopu je naletela na prisrčen sprejem občinstva, kar je poudarila v intervjuju s sovjetskimi novinarji:

Pozornost leningrajskega občinstva, prisrčen odnos do mene kot izvajalke, fino razumevanje glasbe – vse to mi je pustilo globok vtis ... Bila sem priča, kako so Beograjčani toplo sprejeli nastop solistov Bolšoj teatra SZ A. Pirogova in drugih sovjetskih umetnikov. Sedaj tudi sama čutim toplino in prijateljske simpatije, ki mi jih je izkazal sovjetski narod. Za to sem jim globoko hvaležna.⁷⁴⁹

Turnejo po Sovjetski zvezi so jugoslovanski umetniki končali s koncertom v Moskvi, kjer so ob spremljavi pianista Nikolaja Mironova, koncertnega mojstra Moskovske filharmonije, izvedli dela Caccinija, Händla, arije iz oper Borodina, Verdija, Giordana, Rossinija, Bizeta, Puccinija in Masseneta, samospeve Debussyja, Rahmaninova, Brodija, Obradorsa, Hristića, Gotovca, Papandopula, Odaka in Baranovića. Na kritika Anatolija Doliva, profesorja moskovskega konservatorija, je poseben vtis napravila vokalna glasba jugoslovanskih skladateljev, ki se odlikuje s spevnostjo, melodično in harmonično izvirnostjo in ki so jo solisti predstavili

747 Jugoslovansko dramsko gledališče je gostovalo v SZ, moskovski Hudožestveni teater pa v Jugoslaviji.

748 Ibid. Meze je novinarjem dogodek opisala z naslednjimi besedami: »Niti predstavljati si ne morete, kaj takšen odnos in takšno spoštovanje pomeni umetniku.«

749 »Gastroli solistki Belgradskoj operi«, Riga, 7. 4. 1956.

na najboljši možni način. Kritik se je zadržal ob Aniti Meze, pri kateri je kot že drugi pred njim opazil izjemne igralske sposobnosti, čeprav je šlo za njen koncertni nastop. »Anita Mezetova ima ne le dober lirični sopran, ki ga svobodno obvlada, ampak tudi neobičajen igralski talent. Mnogostranost pevskih sredstev, ki se jih poslužuje, in globoko poetično čustvo ji pomagata, da v popolnosti izrazi vsebino dela, ki ga izvaja.«⁷⁵⁰ Pianist Nikolaj Mitronov je soliste spremljal točno, muzikalno, z občutkom za stil vsakega avtorja in občutjem za odkrivanje njihovih umetniških zamisli.⁷⁵¹

Anita Meze je leta 1958 s solisti Narodnega gledališča drugič gostovala v Zahodni Nemčiji.⁷⁵² Med 3. in 14. 9. 1958 so koncertirali⁷⁵³ v nekaj mestih Zahodne Nemčije in posneli nekaj oddaj za televizijo v Stuttgartu⁷⁵⁴ in za radijsko postajo v Kölnu. Svoje nastope v tujini je Meze zaključila s koncertom v Bukarešti v začetku leta 1961. Ob spremljavi Zdenka Marasovića je pela dela iz 18. do 20. stoletja (Durante, D. Scarlatti, Benedetto Marcello, Musorgski, Debussy, Mihovil Logar, Dubravko Stahuljak). Njeno petje je bilo po besedah romunskih kritikov na visoki ravni.⁷⁵⁵

Anita Meze je po vojni prvič gostovala leta 1945 na Češkoslovaškem, kamor se je vrnila še v letih 1947 in 1948. Razen leta 1947, ko je imela solistični koncert, je nastopala v operi. Leta 1947 je v Bratislavi pela Čočosan v Puccinijevi operi *Madame Butterfly*, šestkrat pa je pela Marinko v češki nacionalni operi *Prodana nevesta*. Na gostovanja je odhajala s kolegi iz matične operne hiše ali drugih gledališč v Jugoslaviji – leta 1945 je na odru praškega Narodnega gledališča nastopila z Josipom Gostičem (Janko) in Friderikom Lupšo (Kecal), članoma ljubljanske Opere. Po dveh letih je ob podpisu konvencije o kulturnem sodelovanju FLRJ in Češkoslovaške⁷⁵⁶ z Aleksandrom Marinkovićem (Jankom) sodelovala v vrsti predstav *Prodane neveste* na raznih odrih v Pragi, Libercu, Bratislavi, Brnu in Olomucu.

Istega leta (1949) je na Tednu jugoslovanske glasbe gostovala v Budimpešti na svečani predstavi opere *La bohème*. Konec leta je imela koncert z Jankovićem na Poljskem in sodelovala v opernih predstavah *Madame*

750 Anatolij Dolivo, »Koncert jugoslavskih pevcov«, *Sovetska kultura*, 8. 5. 1956.

751 Ibid.

752 Prvič je bilo leta 1955 v Wiesbadnu.

753 Na programu so bila dela Borodina, Čajkovskega, Smetane, Dvořáka, Chopina in de Falle.

754 V Beogradu naj bi se tedaj začelo poskusno oddajanje televizijskega programa.

755 Milan Vlajn, (naslov ni znan), *Libertatea*, 15. 1. 1961.

756 Z njo je nastopil še Aleksandar Marinković, medtem ko so v beograjski Operi gostovali člani Narodnega gledališča iz Prage.

Butterfly,⁷⁵⁷ *La bohème*,⁷⁵⁸ *Prodana nevesta*,⁷⁵⁹ *Faust*⁷⁶⁰ in *Seviljski brivec*⁷⁶¹ (Stanoje Janković).

Po devetih letih (1956) je bila prvakinja beograjske Opere spet na opernem odru, tokrat v SZ. Anita Meze in Jovan Gligorijević sta v Sovjetski zvezi prisostvovala večjemu številu gledaliških, opernih in baletnih predstav ter videla interpretacije največjih sovjetskih umetnikov.⁷⁶² Sama je pela v nekaj opernih predstavah, v Rigi je pela Tatjano in Marinko, v Vilni pa Mimi. Po vrnitvi iz SZ so jugoslovanski umetniki gostovali na odru Državne opere v Budimpešti – Jovan Gligorijević v vlogi Rigoletta, Meze pa kot Tatjana.

Operne nastope v tujini je prvakinja beograjske Opere zaključila kot Tatjana v Narodnem gledališču v Sofiji, kjer je za Dan republike nastopala z Dušanom Popovićem.⁷⁶³

Anita Meze je na tujih odrih pela like iz repertoarnih oper z dolgo tradicijo. Peti Marinko na Češkem ali Tatjano v Sovjetski zvezi vsekakor ni bila lahka naloga, zlasti ker so te vloge pele vrhunske operne pevke. Obstajala je možnost, da bi na tujih nastopih odstopila od svojih običajnih interpretacij in izzvala negativno reakcijo tistega dela občinstva in kritikov, ki niso navajeni na »eksperimente«, kar se ji je zgodilo ob gostovanju na Češkem leta 1947. Ko je leta 1945 prvič stopila na oder praškega Narodnega gledališča, se je češkemu občinstvu predstavila kot umetnica z zavidanja vrednim svobodnim in pevskim tonom, ki se je v popolnosti vživela v lik Marinke. Glede na svoja kolega Gostiča in Lupšo je njen glas »tako tehnično podkovan (gibek, z mehkim legatom, kultiviranim pianissimom) kot tudi izrazen«, zaradi česar je bila njena interpretacija najboljša. Njena Marinka je bila »premišljena v vsakem prizoru in posebej doživeta v vsaki frazi«. ⁷⁶⁴ Po dveh letih sta se Anita Meze in Aleksandar Marinković srečala s tem, kar lahko označimo kot tradicionalno interpretacijo *Prodane neveste*, kar jima ni bilo povsem blizu. Zdi se, da v dveh povojnih letih v češkem

757 V Varšavi, Bitomu in Krakovu.

758 Na opernem odru v Varšavi, Poznanju in Krakovu. Janković je pel vlogo Marcela.

759 V Poznanju.

760 V Bitomu in Krakovu.

761 V Katovicah in Krakovu.

762 Meze je v vsakem mestu obiskovala predstave *Labodjega jezera* in občudovala balerino Majo Pliseckajo (Ljerka Sabić, »Posle gostovanja u Sovjetskom savezu«, *Večernje novosti*, 18. 5. 1956).

763 Popović je pel Amonasra (»Gostovanje naših umetnika u inostranstvu«, *Politika*, 27. 11. 1957, str. 8).

764 Bor, »*Prodaná* – téměř všeslovansky«, *Mlada fronta*, 4. 12. 1945.

kulturnem okolju niso naredili ničesar za osvežitev te opere. Pod vplivom po malem zastarelega koncepta so posamezniki v avditoriju na različne načine reagirali na poskuse novosti pri interpretaciji glavnih likov v *Prodani nevesti*. Kritik iz konservativnih vrst ni skrival svojega razočaranja: »Žal nismo dobili tega, kar smo pričakovali. Pevci so omajali način izvajanja naše narodne opere, ki se do neke mere razlikuje od našega, tako da je v orkestru, ki ga je sicer zelo sigurno in okusno dirigiral Fr. Škvor in ki se je prilagajal pevcem, prihajalo do številnih ritmičnih odstopanj, kar je bilo posebej neprijetno v zaključnem sekstetu.«⁷⁶⁵

Njegov kolega, ki je bil bolj naklonjen presenečenjem, je Marinko Anite Meze in Janka Aleksandra Marinkovića ocenil posamično. Čeprav so »določene napake v ritmu in nastopu« beograjskega tenorja izzvale neprijetna ritmična odstopanja, ni niti v enem trenutku zmanjšal vrednosti interpretacije Anite Meze. Izpostavil je vse prednosti njene izvedbe – osupljivo ljubek glas, zaobljenost tonov v srednjem registru, višine, ki jih je pela »z občutljivo napetostjo«, »lepo kantileno skupaj s popolnim belkantom«. Zaključil je: »Občudovali smo njeno celovito glasbeno-dramsko interpretacijo.«⁷⁶⁶

O tem, da so imeli jugoslovanski umetniki do neke mere drugačen pristop pri interpretaciji likov *Prodane neveste*, pričajo še nekatere druge kritike. Po mnenju nekaterih njena Marinka, pa čeprav jo je igralsko »izredno skrbno izdelala«, v posameznih prizorih ni ustrezala predstavam o »češki Marinki«, pa čeprav je njena zamisel »delovala zelo simpatično.«⁷⁶⁷

Vprašamo se lahko, v čem so bila ta odstopanja. Odgovor daje kritik iz Brna, ki je definiral razlike v koncepciji lika: »Marinka Anite Mezetove je bila preprosto kmečko dekle s kar nekaj imenitnosti, ki pa ni ovirala nagajivih prebliskov. Če primerjamo to vlogo z interpretacijami naših pevk, je bila Mezetova mnogo bolj mirna, morda celo bolj pasivna, kar naj ne bo očitek.«⁷⁶⁸

O tem, da so imeli jugoslovanski umetniki do neke mere drugačen pristop do likov iz *Prodane neveste*, pričajo tudi besede kritikov. Po mnenju nekaterih Marinka Anite Meze v posameznih prizorih ni bila v skladu s predstavo o »češki Marinki«, čeprav je njena zamisel »delovala zelo

765 J. B., »Prodana s hosty a cizim obecnstvem«, *Právo lidu*, 22. 4. 1947.

766 Bor, »Opera. Jihoslovanšti zpeváci v ND«, *Mlada fronta*, 30. 4. 1947.

767 K. P., »Mili hosté v SND«, *Stráž peveru*, 26. 4. 1947.

768 B., »Anita Mezetova a Alex Marinkovič v Janáčkové opeře«, *Čin*, 30. 4. 1947.

simpatično« in je svojo igralsko vlogo »zelo pazljivo obdelala«. ⁷⁶⁹ Vsekakor koncept Marinke ni bil zgolj avtorstvo Anite Meze, ampak je nastal v sodelovanju z režiserjem beograjske Opere, kjer je pred odhodom v »Marinkino domovino« pela to vlogo. Kritik iz Brna je interpretacijo jugoslovanskih umetnikov videl drugače. Presenetilo ga je, »kako sta se oba gosta znala približati jedru tako tipično čeških vlog in stilnih zahtev dela«. ⁷⁷⁰

Očitno so obstajala različna mnenja o tem, kako naj bo videti »tipično češka izvedba« Smetanove opere, različna pričakovanja, ki so jih gojili do gostov (ki naj se v večji ali manjši meri prilagodijo ustaljenemu konceptu), kakor tudi burne reakcije na novosti v zasnovi likov iz *Prodane neveste*. Kljub razlikam v stališčih pa so si bili kritiki edini, da je Anita Meze vlogo odpela na visoki ravni, z zelo prijetnim glasom, dovršeno postavljenim v celotnem obsegu in dinamično izniansirano. Marinko je pela še v Poznaniu in v Rigi.

Umetnica je posebej uspešno nastopala kot Mimi v Puccinijevi *La bohème*. Na madžarske, poljske in sovjetske glasbene kritike je naredila globok vtis barva njenega soprana, iskrena igra in naravnost, s katero je pričarala prizor umiranja Mimi. Nekaj odlomkov iz tujih kritik (iz madžarskih časopisov *Uj Szó*, *Magyar Nemzet* in poljskega *Worlbopolski*):

Predvsem treba izpostaviti Anito Mezetovo, ki je oživila Mimi. Kulturno, fino in z občutkom je doživljala in pričarala avtentični Puccinijev lik. Ta topli, južnjaško mehki sopran je ponekod zvenel kot italijanski, ne samo v slogu, ampak tudi v tonu (zvoku). Izjemna operna pevka je z občutkom in poetično prepoznala vlogo in to, kar je skladatelj želel povedati (*Uj Szó*).

Umetniki so dosegli visoko raven z učinkovitimi možnostmi glasov, glasbi in besedilu pa so sledili s predano zvestobo. Posebno je bila s svojim vživljanjem v vlogo simpatična Mimi. Začutili smo, da smo blizu italijanskemu jeziku. Anita Meze ni samo rutinska moč, ampak tudi duša, zato njeno petje dosega visoko raven. Ima lepo barvo tona v visokem in srednjem registru in njeno petje, ki ga spremlja dramatična igra, smo poslušali z užitkom. Njena interpretacija umiranja je vrhunski

⁷⁶⁹ *Straž peveru*, 26. 4. 1947.

⁷⁷⁰ *Svobodné noviny*, 29. 4. 1947.

dosežek. Dobili smo to, kar se skriva za notami, in če smemo reči, je umrla z naravno enostavnostjo (*Magyae Nemzet*).

Pred nami je Mimi – izjemno ženstven lik brez preglasnega patosa, značilnega za nesrečna dekleta Puccinijevih oper. Ne prekinja ljubezenskega prizora s tuberkuloznim kašljem, trpi zelo diskretno in ne kvari razpoloženja partnerjem in gledalcem, izogiba se šablonskim gestam in teatralni pozi (*Worlbopolski*).

Kritik je opazil izjemno usklajenost Anite Meze in Arnoja, ki je pel vlogo Rudolfa, zlasti v prizoru umiranja Mimi, ki ga je ocenil kot vrhunec vloge jugoslovanske umetnice. Isto vlogo je Meze pela tudi v Vilni. V polni dvorani Državnega akademskega gledališča je s »prelepim liričnim sopranom« odpela vlogo Mimi v italijanščini. Na občinstvo, ki ga je obvladala s pozornostjo in razpoloženjem že ob prvem prihodu na oder, je naredila vtis z vrhunsko igro. Prvakinja beograjske Opere je vlogo Tatjane leta 1956 pela na opernih odrih v Sovjetski zvezi in na Madžarskem, pred odhodom na gostovanje pa še štiri sezone v beograjski Operi. Ko se je pripravljala za nastop v tujini, se je trudila do potankosti izdelati vlogo, saj je vedela, da jo mora poslušalcem, ki jim je bila posebej blizu, čim bolj pričarati. V Beogradu je spoznala starejšo gospo, Rusinjo, kot je povedal njen nečak Gregor Savinšek, s katero je naštudirala poudarke za vsako Tatjanino besedo. Prav tako se je učila prave izgovarjave. Vtise, ki so jo spremljali z avditorija, je Anita Meze opisala z besedami: »To je bila vloga, ki sem se je najbolj bala. Pripravljala sem jo dolgo in resno z mislijo, da odhajam v Tatjanino domovino. Ko pa sem prišla v stik s poslušalci, ki so bili zares izjemno prisrčni, je strah minil. To so tisti trenutki, ko ni nič več težko in ko umetnik lahko da največ od sebe.«⁷⁷¹

Nastop Anite Meze je izzval izjemne reakcije občinstva in kritikov, ki so jo doživeli kot umetnico, ki enako dobro poje in igra, kot osebo, ki je osvojila njihova srca.

Na odru Državne opere v Budimpešti je Meze nastopila v operi *Evgenij Onjegin* z baritonistom Sandorjem Svedom in dirigentom Vilmošem Komorem. Sved je nastopal v največjih opernih hišah in sodeloval na vodilnih festivalih.

Za visoko raven njenih kreacij so jo hvalili občinstvo in kritiki iz »Tatjanine domovine«. Anita Meze je bila vsekakor enakopravna partnerka

771 *Večernje novosti*, 18. 5. 1956.

znanemu baritonu in ostalim solistom, ki so se potrudili za kvalitetno predstavo.

* * *

Anita Meze je kot umetnica z izjemnimi vokalno-odrskimi sposobnostmi v šestnajstih povojnih letih postala umetniška ambasadorka svoje države. Sama ali znotraj skupine umetnikov je s koncerti popularizirala ustvarjalnost jugoslovanskih skladateljev in v času, ko se je beograjska Opera pripravljala za prodor v Evropo, s svojimi izvedbami potrjevala, da ansambel te operne hiše razpolaga z dragocenimi solisti. Njena gostovanja s člani beograjske Opere niso bila pogosta, kar je razumljivo, saj je Meze pripadala starejši, predvojni generaciji pevcev, ki jo je od sredine petdesetih let vse bolj nadomeščala mlada generacija solistov, med katerimi so bili izjemni umetniki, kot sta bila Radmila Bakočević ali Miroslav Čangalović. Vsak nastop ansambla beograjske Opere je bil za mlade perspektivne umetnike dragocena priložnost tako za osebno afirmacijo kakor za afirmacijo matične operne hiše.

Tuji kritiki so se, z redkimi izjemami, zelo pohvalno izražali o sposobnostih in interpretacijah Anite Meze. Čeprav so njen glas doživljali različno – eni kot »dober lirski sopran«, drugi kot »temen mezzosopran« – je njihovo pozornost pritegnila njegova toplina in specifična barva. Ko je Meze na dveh gostovanjih v Budimpešti pela Mimi (1947) in Tatjano (1956), so madžarski kritiki ugotovili, da je bil njen glas v prvem primeru »južnjaško mehak« in »da je ponekod zvenel kot italijanski, ne le v stilu, ampak tudi v tonu«, so v drugem primeru ugotavljali, da je bil to »resnično (originalen) Tatjanin glas«. Ti komentarji potrjujejo dejstvo, da je Anita Meze ne samo z igro, ampak tudi z barvo glasu, intonacijo jezika (ruščine), za katero se je trudila, da bi bila čim boljša, težila k prikazu lika, ki ga je pela. Pri tem ji je pomagala dobra vokalna tehnika, ki so jo najbolj detajlno opisovali češki kritiki. To, kar je posedovala A. Meze in kar odlikuje samo vrhunske pevce, je bil »kultiviran pianissimo iz lobanjskega registra«, ki ji je omogočil, da poje višine z »občutljivo napetostjo«. ⁷⁷²

»Neobičajen igralski talent« Anite Meze so tuji kritiki zaznali pri njenih koncertnih nastopih, še bolj pa v operi, kjer je pokazala smisel za »globoko vživetje – vedno iskreno, naravno in resnično.« Največji vtis na

772 Odlomki iz zapuščine Anite Meze.

občinstvo pa je naredil način, kako je predstavila zadnje trenutke življenja Mimi v Puccinijevi *La bohème*.

Ob tem, da je s svojo umetnostjo vzpostavljala dialog s kolegi in občinstvom v tujini, so gostovanja Aniti Meze omogočila, da si pridobi nove dragocene izkušnje in dobi potrditev o visoki kvaliteti svojega petja.

PEDAGOŠKA DEJAVNOST ANITE MEZE

Ko je po koncu dolge in uspešne kariere operne umetnice odšla z odra beograjske Opere, so Aniti Meze ponudili mesto redne profesorice solopetja na Glasbeni akademiji. Ker je imela rada delo z mladimi in jim je želela posredovati svoje izkušnje ter jih voditi v skrivnosti bodočega poklica, je vabilo rada sprejela. Enako predano, kot je to počela vse svoje življenje, se je posvetila novemu delu.

Ko je leta 1969 začela s pedagoškim delom na akademiji, je ustanova beležila že več kot tri desetletja dolgo tradicijo, saj je oddelek za solopetje obstajal od začetka leta 1937. Meze je pripadala drugi povojni generaciji profesorjev solopetja, ki je zamenjala profesorje iz prve generacije – pedagoge, kot so bili Jelka Stamatović-Nikolić (1945–1964), Josip Rijavec (1946–1959)⁷⁷³ in Nikola Cvejić (1946–1970).⁷⁷⁴ Drugi generaciji profesorjev solopetja so pripadali Zlata Gjungjenac (1955–1964), ki je odšla z akademije pred prihodom Anite Meze, Zdenka Zikova (1964–1975/76), Jovan Gligorijević (1977–1978) in Branislav Pivnički (1963–1976). Vsi profesorji druge generacije, z izjemo docenta Branislava Pivičkega, so podobno kot Anita Meze začeli z delom na akademiji kot povabljeni. Vsak od njih je imel bogate izkušnje s koncertnih in opernih odrov doma⁷⁷⁵ in v tujini⁷⁷⁶ – Zlata Gjungjenac in Zdenka Zikova sta kot Anita Meze pred prihodom na akademijo zapustili ansambel beograjske Opere, medtem ko

773 Redni profesor je postal leta 1954.

774 Cvejić je bil prvi redni profesor na oddelku za solopetje od 1950.

775 Zlata Gjungjenac je bila stalna članica zagrebske (1918–1926), beograjske (1926–1930, 1937–1943) in ljubljanske Opere (1930–1937, 1947–1952), Zdenka Zikova je bila članica ljubljanske (1922–1926) in zagrebske Opere (1926–1930), nato pa tujih opernih hiš – v Pragi (1930–1934), na Dunaju (1934–1940) in v beograjski Operi (1940–195). Jovan Gligorijević in Branislav Pivnički sta bila solista beograjske Opere – prvi v letih 1941–1978, drugi pa 1936–1971 (najprej kot član zbora in nato kot solist). B. Pivnički je bil med leti 1963–1965 v. d. direktorja Opere.

776 Vsi profesorji so v tujini gostovali samostojno: Zlata Gjungjenac na Češkoslovaškem, v Avstriji, Italiji, Angliji idr., Zdenka Zikova na Poljskem, v Franciji, ZDA idr., Jovan Gligorijević v SZ, Nemčiji, na Poljskem idr., B. Pivnički v Švici, Italiji, Nemčiji, Franciji. Z ansamblom beograjske Opere so v tujini gostovali Anita Meze, Jovan Gligorijević in Branislav Pivnički.

sta se Jovan Gligorijević in Branislav Pivnički vzporedno ukvarjala z nastopanjem in pevsko pedagogiko. Zaradi izjemnih umetniških rezultatov so posamezne profesorje vabili kot člane žirije na tekmovanja pevcev doma in v tujini,⁷⁷⁷ kar se je zgodilo tudi v primeru Anite Meze.⁷⁷⁸

Za razliko od pevskih pedagogov prve generacije, ki so poučevali umetnike, karierno uspešne v svetovnem merilu,⁷⁷⁹ so profesorji druge generacije, ki ji je pripadala tudi Anita Meze, oblikovali umetnike, ki so pomembno prispevali k razvoju beograjske Opere in domači koncertni izvedbi. V njihovih razredih na podiplomskem študiju so se izpopolnjevali tudi pripadniki tretje generacije vokalnih pedagogov na Fakulteti za glasbo v Beogradu: Zvonimir Krnetić (v razredu Zdenke Zikove), Irina Arsić in Aleksandra Ivanović (v razredu Anite Meze). Na ta način so s svojim delom neposredno vplivali na nadaljnji razvoj poučevanja solopetja na tej visokošolski ustanovi.⁷⁸⁰

V razredu Anite Meze so se petja učili študenti osnovnih in podiplomskih študijev. Med njimi so bili povprečni pa tudi nadpovprečni študenti, ki so se izkazali kot najboljši v svoji generaciji. Ne glede na razlike v njihovih sposobnostih je imela Anita Meze do vseh enako prijateljski odnos. Ni pa tolerirala nedela in neodgovornosti. Še več, če je prišel študent na uro nepripravljen, je bila izjemno stroga. Poznala je zmožnosti vsakega svojega študenta in se trudila, da bi jih čim bolj razvila. Čeprav je od njih zahtevala, da sledijo njenim navodilom, je vsakemu postavljala razumne zahteve. Manj talentiranim je pustila, da pojejo, kolikor zmorejo, od sposobnih je zahtevala več. Nobenega ni proglasila za zvezdo, ampak je poudarjala pomen kontinuiranega dela. V veliko pomoč ji je bila pianistka Ružica Savić.⁷⁸¹ Kot kolegici in prijateljici, ki ju je zanimal napredek in uspeh študentov, sta se posvetovali in razmišljali o vsakem posebej, jih spodbujali, da dajo vse od sebe, izmenjavali mnenje o njihovih interpretacijah ...

777 Zdenka Zikova je bila članica žirij na Tretjem mednarodnem natečaju mladih glasbenikov P. I. Čajkovski v Moskvi (1966), na Mednarodnem glasbenem festivalu Praška pomlad (1967) in na tekmovanju dijakov srednjih glasbenih šol v Ljubljani (1974), medtem ko je bil Jovan Gligorijević pred prihodom na Fakulteto glasbenih umetnosti v Beogradu dvakrat član in enkrat podpredsednik žirij v Moskvi, na natečaju P. I. Čajkovski, in član žirije v Bukarešti, na natečaju George Enescu.

778 Anita Meze je bila članica žirij na 6. in 7. Jugoslovanskem tekmovanju mladih glasbenikov v Zagrebu (1969 in 1971).

779 Iz razreda Josipa Rijavca sta to Biserka Cvejić in Olivera Miljaković, iz razreda Nikole Cvejića pa Radmila Bakočević, Danica Mastilović in Dušan Popović.

780 Podatke o pedagoškem delu Anite Meze nam je posredovala študentka Aleksandra Ivanović, ki se je do svoje smrti leta 2003 ukvarjala s pevsko pedagogiko na Fakulteti za glasbo v Beogradu.

781 Ružica Savić je od 1967 do 1987 korepetirala v razredu A. Meze in Biserke Cvejić.

Sodelovanje Ružice Savić je bilo dragoceno tudi pri izbiri novega programa. Anita Meze je skrbela za vokalne sposobnosti študentov, za njihovo izvedbo programov in preverjala, ali ta ustreza njihovim željam.

Po izbiri novega programa se je začelo delo na samospevih in opernih arijah. Delalo se je temeljito, po segmentih, od besede do besede. Meze je študentom pogosto pojasnila, kaj naj naredijo, ali pa je sama interpretirala določen fragment dela ali samospeva. Ko je opisala svoje delo s profesorico, je Aleksandra Ivanović povedala:

Vsaka ura je prinesla nekaj lepega, nekaj novega ... Spominjam se, da mi je dala *Nuits d'ete* Berlioz: kolikor sem sama delala in se učila, toliko je z menoj delala in uživala v vsaki pesmi. Zgodilo se je, da je po koncu ciklusa zajokala ali me objela, in to je bilo zame največje zadovoljstvo in največja nagrada, bila je velika poznavalka lieda, ker je nastopala na koncertih, kjer je pela samospeve. Poznala je vsako noto pesmi in njen pomen, in to je bilo tisto, kar mi je vedno prenesla, ker je razumela, kaj je avtor hotel povedati ... Njene interpretacije nisem dobesedno posnemala, pač pa sem prisluškovala njeni duši, saj mi je bilo tako lažje delati, namesto da bi morala sama iskati. Točno sem vedela, kaj je želela ...⁷⁸²

Anita Meze je skušala svojim študentom prenesti principe, ki jih je sama prejela od svoje dunajske profesorice Marije Rado Danielli, ki je po njenih besedah iz »nje naredila Mezetovo«. Princip Rade Danielli je bil: »Ni vse v glasu. Poje lahko tudi instrument. Potrebno je še nekaj drugega, to pa so: toplina petja, radost petja! Oder mora biti prežet z vašo prisotnostjo ...«⁷⁸³ Da bi jim dala priložnost, da sami poskusijo in doživijo, jih je podžigala, naj čim več pojejo, česar se je iskreno veselila, »kot da spet sama poje«. Tako je nekoč rekla: »Zdaj imam eno Margareto. Dekle, s katero delam to vlogo. Vidim sebe, kako grem prek odra: omamljena, očarana! Kako je bilo vse to kratko! Kot v sanjah ...«⁷⁸⁴

Nastopi študentov so redno izzvali bojazen njihove profesorice – prav tisto tremo, s katero se je srečevala pred vsakim svojim nastopom. Vendar to zanjo ni bila neprijetna izkušnja. Nasprotno, dojemala jo je kot

782 Iz zapuščine Anite Meze.

783 Vuk Trnavski, »Portret umetnika, Anita Mezetova«, *Pro musica*, 1970, št. 50, str. 5.

784 Ibid.

spodbudo, kar je pojasnila v intervjuju leta 1975: »Poklic pedagoga je težak in odgovoren; k vsakemu od teh mladih ljudi je treba pristopiti drugače ... Bojim se, kako se bojim zanje! Ko je treba, da nekje nastopijo, se počutim kot nekdanj, ko sem sama stopala pred občinstvo in strokovnjake. Toda tudi v tem je draž umetniškega poklica, v tem strahu morda še najbolj ... Umetnost, to je večni strah!«⁷⁸⁵

Anita Meze je lahko študentom kot velika poznavalka in interpretka samospeva ter operna umetnica z bogatimi izkušnjami na domačih in tujih odrih posredovala mnogo svojega znanja. Postala jim je tudi vzor pri ukvarjanju s pevsko pedagogiko. Ko so se spominjali njenega odnosa do njih in načina njenega dela, so njeni bivši študenti, ki so se posvetili temu delu, poskušali (in še vedno poskušajo) pridobljene izkušnje izkoristiti v delu s svojimi dijaki in študenti. Tako je Aleksandra Ivanović poudarila: »Sama študentom prenašam tisto, kar sem se naučila od Anite Mezetove. Že več kot 35 let delam in aktivno pojem in nikoli v življenju nisem ohripela, niti se mi glas ni utrudil, kar pomeni, da je metoda petja, tehnika petja, ki jo imam, dobra, zato jo poskušam predati svojim študentom ... Delam točno tako, kakor je delala moja draga profesorica.«⁷⁸⁶

V razredu Anite Meze je diplomiralo 11 študentov: Aleksandra Ivanović-Vukadinović, Lenislava Vojnić-Purčar, Ljiljana Rešetar, Svetlana Bojčević, Merima Ćirković, Dušanka Obradović, Branka Popović-Kambasković, Biljana Žutić, Milojka Pakević in Sofija Štulović. Med letoma 1971 in 1978 je imela Anita Meze 11 študentov na podiplomskem študiju. Med njimi so bili poleg treh študentk Anite Meze še študenti iz razreda Jelke Stamatović-Nikolić (Dušan Janković, Olga Đokić, Irina Arsikin in Đurđevka Čakarević), Zlate Gjungjenac (Vera Polak) in Branislava Pivničkega (Miomir Nikolić). Pridružila se jim je še Dubravka Zubović, ki je leta 1974 diplomirala iz solopetja v razredu prof. Vladimirja Ruždaka na Glasbeni akademiji v Zagrebu.

1. Vera Polak: 1969/70–11. 6. 1971
2. Dušan Janković: 1970/71–15. 4. 1972
3. Olga Đokić: 1970/71–16. 2. 1973
4. Irina Arsikin: 1971/72–26. 10. 1974
5. Miomir Nikolić: 1972/73–11. 5. 1974

785 Željko Šarčević, »Ono što je urađeno ostaje«, *TV novosti*, 19. 12. 1975.

786 Ljiljana Dubljević, *Razvoj vokalne pedagogije na Fakultetu muzičke umetnosti u Beogradu*, str. 149–150.

6. Đurđevka Čakarević: 1072/73–28. 5. 1974
7. Aleksandra Ivanović: 1973/75–12. 12. 1975
8. Dubravka Zubović: 1975/76–28. 5. 1977
9. Živojin Ćirić: 1975/76–25. 6. 1978
10. Ljiljana Rešetar: 1975/76–21. 12. 1978
11. Svetlana Bojčević: 1976/77–26. 12. 1978⁷⁸⁷

Med študenti A. Meze so na koncertih v času študija opazneje izstopali Aleksandra Ivanović, Svetlana Bojčević, Branka Kambasković in Miomir Nikolić. Kot mladi umetniki z izrazitimi vokalnimi sposobnostmi so na državnih in tujih srečanjih študentov glasbenih akademij večkrat predstavljali oddelek za solopetje in Fakulteto za glasbo (Branka Kambasković je leta 1975 nastopila v Manchesteru in 1977 v Leipzigu in Halleju). Prav tako so peli solistične parte v vokalnih in vokalno-instrumentalnih delih ob sodelovanju zbora in orkestra beograjske Fakultete za glasbo. Študenti iz razreda Anite Meze so dosegli opazne rezultate pri interpretacijah manjših ali večjih opernih vlog, ki so jih pripravljali v okviru pouka opernega studia in jih nato izvajali na odrih v Beogradu in drugih mestih bivše Jugoslavije. Tako so denimo na festivalu komorne opere v Osijeku (1973?) Aleksandri Ivanović dodelili nagrado za najboljšo žensko vlogo v splošni konkurenci za vlogo garderoberke v operi *Poročna agencija*. Prejela je tudi laskave ocene beograjskih kritikov. Med ostalimi protagonisti razreda Anite Meze so kritiki prepoznali izrazito nadarjenost Svetlane Bojčević za mozartovski slog, celovitost kreacije Živojina Ćirića, ki je pokazal smisel za buffo slog, ležernost v petju in dobro dikcijo, »srečen spoj« muzikalnosti, pevskih in igralskih kvalitet Biljane Žutić, Dubravke Zubović, Svetlane Bojčević in Milojka Pajevića itd. Manjše število študentov je sodelovalo na mednarodnem natečaju Mladih opernih upov Tomče Grnčarovski, ki ni imelo tekmovalnega značaja, medtem ko je Miomir Nikolić na Jugoslovanskem tekmovanju mladih glasbenikov (do 30. leta starosti) leta 1973 v Zagrebu osvojil drugo nagrado.

Po smrti Anite Meze leta 1980 so njeni sorodniki ustanovili Sklad Anite Meze (srb. Fond Anite Mezetove), iz katerega so dobivali nagrade študenti, ki so oddelek za solopetje zaključili z odlično oceno. Dobitniki nagrade iz tega sklada od začetka do leta 2003 so bili: Slobodan Stanković (1981), Irina Savić (1982), Jadranka Jovanović (1983), Ksenija Lukić (1984), Vukašin

787 Iz zapuščine Anite Meze.

Savić (1985), Snežana Stamenković (1987), Milica Anđeljić-Stojadinović (1989), Dragana Stojanović (1991), Oliver Njego (1992), Dunja Simić (1993), Ljiljana Antonijević (1994, 1995), Dragana Radivojević (1996), Nataša Jović (1997), Katarina Jovanović (1998),⁷⁸⁸ Olja Dakić (2000), Tanja Andrijić (2001), Jelena Končar (2002) in Stevica Krajinović (2003).

Ob tem, da je nekaj generacij pevcev uvedla v skrivnosti vokalne umečnosti, je Anita Meze pomembno vplivala na razvoj vokalnih sposobnosti številnih pevcev zabavne in ljudske glasbe, med katerimi so bili: Terezija Kesovija, Radmila Karaklajić, Đorđe Marjanović, Arsen Dedić, Nedeljko Bilkić in drugi. Naučila jih je pravilnega dihanja, oblikovanja pevske fraze in jasne dikcije ter jim pomagala do solidne vokalne tehnike. Prav tako jih je učila obnašanja na odru in glasbeno opismenjevala tiste, ki niso imeli niti osnovne glasbene izobrazbe.⁷⁸⁹ Obenem jih je spodbujala k učenju tujih jezikov, da bi razumeli vsebino skladb, ki jih interpretirajo. Menila je, da je s pevci zabavne in ljudske glasbe treba delati pet do šest let, da se uspešno spoprimejo s svojim poklicem. Mnogi so si posel zamišljali bolj sproščeno, kar je komentirala z besedami: »Potrebno je, da se stalno učijo in da obnavljajo, ne pa da pavzirajo po šest mesecev ali da takoj tečejo po denar! Potem pridejo spet in se trudimo, da nadoknadimo izgubljeno, kar pa je težko.« Pogosto se je zgodilo, »da najmanj perspektivni največ delajo«, medtem ko so talentirani bolj nemarni.

Za svoj »največji pedagoški uspeh« je imela Terezo Kesovijo. Do njunega prvega srečanja je prišlo na prireditvi Zlati mikrofoni, kjer je nastopila Kesovija, Meze pa je kot članica žirije glasovala za to, da dobi nagrado. Čeprav nagrade ni bilo, je izkušena umetnica opazila kvaliteten glasovni material in začela delati z mlado solistko, pozneje odlično interpretko šansona. Meze je o njej povedala: »Ona je zame najbolj kompletna pevka. Ima srce, vse trepeti in ... dragocena je. Pri njej je vse lepo združeno.« O ostalih je rekla: »Arsen Dedić je studiozen, Đorđe šarmanten, Nedeljko Bilkić talentiran ...« O uspešni metodi, ki jo je Anita Meze uporabljala pri delu s pevci zabavne in ljudske glasbe, najbolje govorijo uspehi, ki so jih dosegli – nagrade na festivalih, dolge in uspešne kariere ter dejstvo, da so po mnogih letih ohranili svoj glas.

788 Od leta 1985 podeljujejo nagrade najboljšim študentom oddelka za solopetje iz Sklada Biserke Cvejić.

789 M. Glišić, »Anita Mezetova, primadona beogradske opere – žena koja pravi pevače. Ne znaju note a trče za novcem«, *TV novosti*, Beograd, 16. 5. 1967.

* * *

Po koncu kariere operne umetnice je Anita Meze vedela, da njeno delo ni končano. Ker si ni mogla zamisliti življenja brez petja, se je odločila, da svoje znanje in izkušnje prenese mladim. Dejstvo je, da so tako pevci, ki so se šolali v njenem razredu, kot pevci zabavne in ljudske glasbe, ki so se pri njej učili petja zasebno, dosegli vidne umetniške rezultate, kar v veliki meri govori o njenih pedagoških sposobnostih in ogromni delovni energiji, ki jo je premogla.

Poleg razvijanja vokalnih sposobnosti je skušala razviti tudi vse tisto, kar doprinese k uspešnosti poklica pevca – temeljitost pri delu, zavest o potrebi po stalnem osebnem izpopolnjevanju in nadgradnji. Njeno delo s pevci zabavne in ljudske glasbe se je odvijalo v času poplave lažne folklore in predvsem zabavne glasbe, katere raven je bila pogosto izjemno nizka, tako da je s pevskim izobraževanjem estradnih pevcev pomembno prispevala k dvigu izvajalske ravni zabavne in ljudske glasbe na domači estradni sceni.

Leta, ki jih je v času ukvarjanja s pevsko pedagogiko posvetila drugim, so ji prinesla radost, saj je skozi delo in druženje s študenti in učenci na zasebnimi urah izpolnila svojo globoko osebno potrebo, da poje, dokler živi.

*Anita Meze kot koncertna pevka
(vir: osebni arhiv Slavka Savinška)*

UMETNIŠKA OSEBNOST ANITE MEZE

Umetnica široke kulture

Izvajalec mora negovati odnos do knjige, glasbe in kulture nasploh. Čim več je teh elementov, toliko bogatejša je interpretacija.

– Irina Arsikin

Anita Meze je bila umetnica široke kulturne razgledanosti – poleg petja je veliko brala, se učila jezike, preučevala zgodovino, zlasti zgodovino umetnosti, in se seznanjala z biografijami velikih ljudi.

»Knjigi dolgujem veliko,« je pogosto govorila. Navado branja, ki jo je dobila v mladosti, je negovala in neutrudno delala na osebni in umetniški izgradnji, kar ji je po drugi strani pomagalo, da je globlje spoznala like, ki jih je oživiljala in tako tudi zvesteje interpretirala. Imela je bogato knjižnico z literarnimi deli, pa tudi zgodovinskimi knjigami in knjigami o umetnostni zgodovini, ki je bila poleg petja njena druga velika ljubezen. Tako je nekoč rekla: »Če ne bi pela, bi zagotovo študirala zgodovino, posebej umetnosti. Iz tega izvira tudi moje zanimanje za biografije velikih ljudi.«

V skladu s svojimi zanimanji je želela prostor, kjer je živel, oplemeniti s finimi umetniškimi predmeti – rezbarijami, filigranskimi stvarmi ... Ksenija Marković, kustodinja svetnice Srbskega gledališkega muzeja v Beogradu, je stanovanje Anite Meze doživela kot »prebogat zaklad lepih stvari« in ga opisala z besedami: »Vsaka stvar je govorila o njeni duši: pohištvo, predmeti po vitrinah, slike, umetniške slike, keramika po zidu itd. Vse je govorilo o njenem izostrenem, prefinjenem okusu, nikjer ni bilo pretiravanja, tako da me je fasciniral izredno lep, prijeten ambient preživelega starinskega stanovanja na sami Slaviji, ki ni izgubilo arome nekega sijajnega predvojnega obdobja.«

Med njenimi umetniškimi slikami so bila dela Stojana Aralice, Aleksandra Bijelića, Franca Pavlovca ... Zanimivo je, da ji je slikar Milo Milunović na svoji zadnji razstavi poklonil enega od svojih zadnjih del (*Dno morja*) po njeni izbiri.

Imela je pet svojih portretov bolj ali manj znanih slikarjev – Hjung (?), verjetno dunajski študent, od Slovencev Stane Cuderman (1937/38) in Božidar Jakac (1937), ki je pred vojno izdelal portrete članov družine Savinšek, Milica Bešević, slikarka in scenografka Narodnega gledališča, pa jo je upodobila kot Čočosan. Tega dela slikarka ni dokončala (nedokončan je ostal predvsem obraz), ker je umrla ob bombardiranju Beograda 6. aprila 1941. Svetoslav Vuković jo je po vojni naslikal kot Tatjano v naravni velikosti.

Zaradi zahtev poklica in osebnega zanimanja je skušala dopolniti znanje tujih jezikov. Od otroštva dalje je govorila slovensko in italijansko (še iz tržaškega obdobja), nemščine se je naučila, ko je študirala na Dunaju. V naslednjih letih se je naučila francosko in deloma angleško. Starejša gospa, Rusinja, ji je pomagala pri podrobnem spoznavanju ruščine. V času, ko je študirala pesmi španskih skladateljev, je kontaktirala ženo ambasadorja latinskoameriške države, ki jo je naučila natančne španske izgovorjave. Svojo potrebo po učenju tujih jezikov je sama pojasnila: »Jezike sem se učila s strastjo. Iz spoštovanja do skladatelja in samega besedila. Debussyja je treba peti v francoščini, Wagnerja v nemščini, Verdija v italijanščini, Čajkovskega ... Tatjano sem v Sovjetski zvezi pela v ruščini. Mislili so, da sem Rusinja. Obvladati jezik v vseh najmanjših niansah je ogromen in mukotrpen posel. A se spleča: samo tako lahko občutite vso poezijo, ki jo v sebi skriva tekst.«

Anita Meze je ves način življenja podredila svojemu poklicu. Bil ji je v največje veselje in dal ji je smisel življenja, zato ni spraševala za ceno. V intervjuju je nekoč rekla: »Poklic je absolutni gospodar mojega življenja. Je vir mojih največjih radosti in razlog, da se marsičemu odrečem. Pogosto imam vtis, da živim samo zaradi poklica.«

Takšen odnos do poklica je narekoval tudi njen odnos do dela. Začelo se je zgodaj zjutraj – zbudila se je ob šestih in začela z obvladovanjem opernega in koncertnega repertoarja. Za nastope se je studiozno pripravljala, ničesar ni prepuščala naključju, ni se zatekala k improvizaciji, s katero bi nadomestila pomanjkanje temeljitega dela. Prav tako ni želela stopiti na oder, dokler ni bilo vse »vgrajeno« vanjo in dokler ni postalo njen svet.

Ko je nastopala, se je držala posebnih pravil glede spanja, vstajanja, prehrane ... Na dan nastopa je bila zbrana, tiha, iskala je samoto, da bi vzpostavila »stik s samo seboj«, kot je imela navado reči. S tem je razumela iskanje svoje poti in vzpostavljanje neposredne linije »s tem, brez česar ni prave umetnosti, in to je srce. Kajti samo srce posreduje prava občutja ...« V urah globoke osamljenosti se je osredotočala na to, kar je pred njo, zbirala moč za nastop. Soočanje s samo seboj jo je hrabilo, da se je lažje približala številnim ljudem med občinstvom.

Prav v trenutkih osamljenosti je začejala borbo s tremo. Ker jo je nadzirala, ni prehajala v paničen strah in je izginila v trenutku, ko je stopila na oder. Trema ji je koristila, saj je v pripravi na nastop mobilizirala vse svoje moči. Ta vrsta fiziološke treme je izhajala iz umetničine želje po »popolni izvedbi«. O tem je povedala: »Pred vsako predstavo sem zelo nervozna. Ta nervoza, trema, se me drži, dokler ne pridem na oder. Ko odprem vrata na kulisah in zagledam svetlobo in dirigenta, me to stanje zapusti. In ko zapojem, gre vse, kot je treba.«

Anita Meze je tremo doživljala kot strah pred nastopom, občinstvom in kritiki. Vendar se je v svoji dolgoletni praksi tako navadila nanjo, da si je je želela. Še več, samo umetnost je enačila z večnim strahom. Za razliko od izvajalcev, ki so občinstvo gledali kot »silo, ki jo je treba ukrotiti« in pogosto kazali znake agresivnosti, je imela Anita Meze do avditorija skrajno pozitiven odnos. Vse od svojih prvih nastopov je med petjem doživljala prijetne trenutke. Pogledi neznancev je niso motili. Še več, gojila je globoko željo, da jih s svojo kreacijo obogati in povzroči, da ji vrnejo ljubezen in simpatijo, kar ji je tudi uspevalo. Občinstva ni gledala kot heterogene skupine posameznikov, ampak kot homogeno skupnost ljudi, s katerimi je vzpostavljala komunikacijo prek umetnosti: »Občinstvo je eno oko in eno uho in jaz jim prinašam radost in žalost, srečo in brezup,« je nekoč rekla.

Anita Meze nikoli ni podcenjevala avditorija, ampak ga je imela za »velik termometer«, kar govori v prid dejstvu, da je izjemno spoštovala mnenje poslušalcev. Ni delala razlike med kultiviranim občinstvom v gledališki dvorani in tistim, ki se je prvič zbralo na koncertu v tovarni, rudniku ... Bila je prepričana, da ima vsaka oseba v sebi »nekaj finega, praisvirnega, globoko skritega in da je tudi, če ne razume glasbene vsebine, sposobna, da jo občuti in doživi«. Verjela je, da je mogoče občutke poslušalca »podžgati« z izvedbo, ki prihaja »iz srca«. Vse ostalo je imela umetnica za lažen denar, ukano, patetiko in teatralnost. Z gotovostjo je trdila, da občinstvo razlikuje »avtentično« izvedbo od lažne in da ga izvajalec ne more preslepiti.

Nekoč se ji je v Konjicu ponudila priložnost, da preveri pravilnost svojih nazorov. Bila je ena od izvajalcev na koncertu, ki je od samega začetka potekal v znamenju vznemirjenja in nediscipline poslušalcev, ki očitno niso bili vajeni pazljivega poslušanja. Nemir je postopoma zajel tudi interprete in vprašali so se, ali naj s koncertom nadaljujejo. Na vprašanje Žarka Cvejiča, »Kaj naj naredimo?«, je Anita Meze ponudila rešitev. Predlagala je, da odpoje nekaj zelo občutenega in na ta način umiri avditorij. Prišla je na oder in zapela Bersino skladbo *Seh duš dan*. Na splošno radost udeležencev se je občinstvo umirilo in koncert so nadaljevali z entuziazmom, »v mirnem pobožnem poslušanju«. ⁷⁹⁰

Dokaz potrditve interpretativnih kvalitet Anite Meze in njenega doprinosa k razvoju opernega in koncertnega petja v Beogradu so bile pohvale, nagrade in javna priznanja, ki jih je prejela v času življenja:

- Četrta nagrada Akademije sedmih umetnosti za interpretacijo vloge Mignon (1936)
- Nušićeva nagrada za kreacijo Mignon (1937)
- Republiška nagrada Ministrstva za prosveto LRS za delo v Operi (1947)
- Prva zvezna nagrada za vlogo Marinke (1949)
- Medalja dela II. reda za vlogo Suzane (1949)
- Spominski pečat Narodnega gledališča (1968)
- Zahvala in priznanje Doma JLA za dolgoletno sodelovanje z umetniškim ansamblom
- Zlata spominska medalja Zveze skladateljev Jugoslavije
- Plaketa beograjske Fakultete za glasbo

Anita Meze je bila častna članica Združenja glasbenih umetnikov Srbije in Zveze glasbenih umetnikov Jugoslavije.

---

⁷⁹⁰ Citati so iz spominov Gregorja Savinška iz radijske oddaje Stereorama (24. 3. 1990); Vuk Trnavski, »Portret umetnika. Anita Mezetova«, *Pro musica*, 1970, št. 50, str. 5; N., »Doživljaji g.đice Anite Mezetove na odru. U čemu nalazi najveće zadovoljstvo prvi lirski sopran Beogradske opere (iz zapuščine A. Meze); Spasoje Ubavić, »Pevati ili umreti«, *Svet*, 14. 9. 1973.

SPOMINI NA ANITO MEZE IN ZAKLJUČEK

Anita Meze je umrla nenadoma, 23. 3. 1980, zaradi srčne kapi. Po dveh mesecih, 26. 5. 1980, so ji v Srbskem gledališkem muzeju posvetili spominski večer. Kustodinja Veroslava Petrović je imela uvodni nagovor, nato so sledili posnetki njenih arij iz oper *La bohème*, *Figarova svatba*, *Ero z onega sveta*, *Madame Butterfly*, *Rusalka*, *Evgenij Onjegin* in iz operete *Mala Floramyee* ter samospevi Manojlovića, Pavčiča, Mendelssohna in Straussa.

Ob desetletnici njene smrti je Dubravko Stamenković na Radiu Beograd pripravil dve oddaji Kod dva bela goluba (23. 3. 1990), v kateri so se Anite Meze spominjali Ksenija Marković, kustodinja Srbskega gledališkega muzeja, Aleksandra Ivanović, pevka in študentka A. Meze, dirigent Dušan Miladinović in nečak Gregor Savinšek. Njihove komentarje so spremljali posnetki samospevov in arij v interpretaciji Anite Meze in njen duet z Aleksandrom Marinkovićem. V obeh oddajah so uporabili odlomke pogovora z umetnico, ki jih je leta 1970 posnela Ksenija Orešković (Marković).

Po letu 1990 Aniti Meze niso več posvečali radijskih oddaj in opernih večerov. Iz leta v leto je vse manj njenih sodobnikov, katerih spomin blede, zato želim, da bi to delo zopet v večji meri spomnilo nanjo in na njeno umetnost.

Slikanje umetniškega portreta Anite Meze je prineslo določene težave, obenem pa je imelo svoje prednosti. Težave so se nanašale na izbiro in uporabo niza dragocenih informacij, raztresenih po izjemno obširnem gradivu. Vendar je odkritje vsake od njih in pregled njihove funkcionalnosti bogatilo in izostrilo portret umetnice. Raziskava je bila izjemno spodbudna, ker je nudila možnost pogledov iz »nešteti zornih kotov«.

Zanimivo je bilo spremljati, na kakšen način se je zgodnje zanimanje Anite Meze za petje postopoma oblikovalo v odločitev za poklic pevke in kako jo je skupaj z marljivim delom na interpretaciji ta pot pripeljala do uspeha. Pokazalo se je, da so bili na tej poti posamezniki, ki so jo v

moralnem ali profesionalnem smislu vsestransko podpirali – njena sestra Marijana Savinšek, pedagogi Jeanette Foedransperg, Matej Hubad, Marija Rado Danielli, Cirila Medved in drugi.

Na njen razvoj so vplivala različna kulturna okolja, kjer je živel – slovenska usmerjenost k nacionalnemu ustvarjanju je prispevala k njeni trajni opredeljenosti za promocijo skladb jugoslovanskih skladateljev doma in na tujem. Poznavanje glasbenih razmer na Dunaju in prisostvovanje izvedbam vrhunskih umetnikov sta razširila njen umetniški horizont in izostrila potrebo, da se preizkusi na tujih odrih in si ne dovoli zapiranja v ozke okvire domačega okolja, pri čemer ji je Beograd kot prestolnica države, kjer je živel, nudil najboljše pogoje za razvoj.

Burni čas, ki so ga spremljale izrazite družbeno-politične spremembe, je usodno vplival na življenje in delo Anite Meze. Okoliščine ob začetku druge svetovne vojne in leta okupacije so jo ovirale pri napredovanju in onemogočile njeno afirmacijo v tujini. Takoj po osvoboditvi je nastopila nova negotovost, ki se je končala brez večjih posledic. Njen povratak na operni in koncertni oder je potekal v soglasju s sprejemanjem nove vloge umetnika in pristajanjem na polno družbeno angažiranost.

Beograjska Opera je v času angažmaja Anite Meze prav tako prešla različna obdobja, kar je ponudilo možnost vpogleda v njen doprinos v vsakem od njih. Opazimo lahko, da je bila njena vloga v solističnem ansamblu enako pomembna v predvojnem času, ko je interpretirala glavne ženske vloge in omogočila izvedbe posameznih oper (zlasti jugoslovanskih skladateljev), kakor tudi v povojnem času, v času ponovnega formiranja ansambla, ko je kot pripadnica starejše generacije s svojim angažmajem prispevala h kontinuiranemu vzdrževanju predstav in vzpostavljanju visoke umetniške ravni. Umetnici pa so se s strani različnih uprav beograjske Opere dogajale tudi očitne krivice. Na začetku njene kariere so se kazale v petju neustreznih vlog, kar je bila posledica želje, da bi na lastno škodo nadomestila pomanjkanje ustreznih glasov, medtem ko se je to na koncu pokazalo ob njenem prezgodnjem umiku z opernega odra.

Glede na dolgotrajno obdobje Anite Meze na odru beograjskega Narodnega gledališča je bilo mogoče slediti njeni udeležbi v predvojnem in povojnem vzponu beograjske Opere, spremembi režijskih in scenografskih konceptov itd.

Ena od možnih perspektiv je povezana z vrsto in pogostostjo koncertnih nastopov umetnice v Beogradu, v kontekstu koncertnih razmer predvojne, vojne in povojne dobe. Obenem se sprašujemo o vzporednici

njene predvojne in povojne aktivnosti pri vzgoji beograjskega občinstva, ki je potekala v različnih družbeno-političnih okvirih, ob vpogledu v njeno angažiranje pri izvedbi vokalno-instrumentalnih del ter solističnih koncertnih nastopov.

Posebno zahvaljujoč beograjskim kritikom, ki so izpostavljali odlike njene interpretacije, njeno izpopolnjevanje in raven, ki jo je uspela ustvariti, lahko vidimo delo Anite Meze v kontinuiteti. Popoln vpogled v njene interpretativne domete je bil možen v primerih, ko je več kritikov pisalo o istem glasbenem dogodku, kar je bilo veliko bolj pogosto v predvojnem kot pa v povojnem času. Dragocene analitične poglede so pustili Miloje Milojević, Milenko Živković, Branko Dragutinović, Stana Đurić-Klajn, Nikola Hercigonja in drugi.

Sodelovanje Anite Meze na radijskih programih je odprlo vprašanje njenega razumevanja vpliva in vloge tega medija pri vzgoji glasbenega okusa poslušalcev, populariziranju kvalitetne resne, ljudske in zabavne glasbe, kot tudi načinu interpretacije.

Njena gostovanja na koncertnih in opernih odrih doma in v tujini dajejo možnost vpogleda v odziv avditorija in kritikov iz različnih kulturnih okolij na njeno umetnost. Glede na to, ali je šlo za posamezne, skupinske ali kolektivne nastope pred vojno ali po njej, je bilo govora o kulturno-političnem pomenu gostovanja, trdnejšem sodelovanju med umetniki in ansambli doma ter ne nazadnje o vzpostavljanju širše mednarodne izmenjave umetnikov.

Raziskovanje njene pedagoške dejavnosti je osvetlilo prispevke umetnice pri vzgoji več generacij opernih in koncertnih pevcev, bodočih pevskih pedagogov, ki so se v nekaterih primerih vključili v delo beograjske Fakultete za glasbo, pa tudi pevcev zabavne in ljudske glasbe, ki so s kakovostjo interpretacij in originalnostjo svojih nastopov pustili globoke sledove na domači in tuji estradi.

Anita Meze je s svojim poklicem pevke negovala tako profesionalen odnos do dela kot tudi stalen napor za osebni razvoj, kar ji je zagotavljalo trajen uspeh. Takšno stališče je izhajalo iz njenega specifičnega razumevanja umetnosti, ki ga je pojasnila z besedami: »Umetnost je velika, velika stvar, toda tudi neusmiljena in se maščuje, če ji zvesto ne služite. To lahko občuti poslednji poslušalec, ki vas prvič sliši. Občuti in točno ve, da nekaj ni v redu. Torej, **umetnost je kot velika ljubezen, ki ji človek mora biti zvest.**«

PRILOGE

Okrajšave

NP	Narodno gledališče
KNU	Kolarčeva ljudska univerza
UJU	Udruženje jugoslovanskih učiteljev
SANU	Srpska akademija nauka i umetnosti
APD	Akademsko pevsko društvo
Prvo BPD	Prvo beograjsko pevsko društvo
BF	Beograjska filharmonija
JDP	Jugoslovansko dramsko pozorište
J(N)A	Jugoslovanska (ljudska) armada
CDJ(N)A	Centralni dom Jugoslovanske (ljudske) armade
KUD	Kulturno-umetniško društvo
RTB	Radiotelevizija Beograd
JRT	Jugoslovanska radiotelevizija
RB	Radio Beograd (radijski program)
SB	Sender Beograd (radijski program)
MT	magnetofonski trak
CD	zgoščenka (compact disc)
LP	plošča (long play)
AK	avdio kaset

Tabele koncertnih in opernih nastopov Anite Meze

1. Koncertni nastopi v Jugoslaviji
2. Operni nastopi na odru beograjskega NP
3. Operni nastopi v mestih bivše Jugoslavije
4. Nastopi po državah
5. Operni nastopi v tujini (kronološko)
6. Operni nastopi po sezonah

1 Koncertni nastopi Anite Meze v Jugoslaviji

2. 6. 1929. Celje. Koncert ob 10-letnici ljubljanskega konservatorija. APZ, dirigent France Marolt, solista Anita Meze in Marijan Rus, pri klavirju Pavel Šivic. Meze je pela samospeve Lajovca (*Begunka pri zibeli*), Osterca (*Belokranjska*), Kogoja (*Večer, Otožnost*), Ukmarja (*Pesem*).

3. 6. 1929. Maribor. Repriza koncerta 2. 6.

4. 6., 10. 6., 17. 6. 1929. Ljubljana. Reprize koncerta.

10. 2. 1930. Koncert komornih del Slavka Osterca. Anita Meze je pela *Štiri šaljivke* in samospev *Vstajenje*.

10. 5. 1930. Ljubljana. Koncert UPZ ob petletnici zbora. Dirigent Srečko Kumar, solistka Anita Meze, pri klavirju Janko Ravnik in Pavel Šivic. Na sporedu so bila dela Adamiča, Dugana ml., Lajovca, Kogoja, Grgoševića, Slavenskega, Ravnika, Papandopula, Žganca in Mokranjca.

2. 6. 1930. Ljubljana. 1. koncert študentov operne šole Državnega konservatorija Ljubljana. Na programu so bili 2. dejanje Puccinijeve opere *Madame Butterfly* (A. Meze je pela Čočosan), *Glumači*, *Car in tesar*, *Vesele žene windsorske*, *Prodana nevesta*, *Manon* in *Pohujšanje v dolini šentflorjanski*.

23. 6. 1930. Nastop študentov Državnega konservatorija Ljubljana. Orkester konservatorija, dirigenta Marijan Lipovšek in Mirko Polič in pevski solisti. A. Meze je pela Lajovčevo *Begunko pri zibeli*.

19. 7. 1930. Novo mesto. Koncert UPZ. Dirigent Srečko Kumar, solistka Anita Meze je pela Papandopulove *Svatovske pesmi*.

24. 11. 1930. Ljubljana. Koncert Delavskega društva Zarja, orkester društva, dirigent Danilo Bučar, solista Anita Meze in Tone Petrovčič, pri klavirju Pavel Šivic. Meze je pela Devovo *Kanglico* ter Pavčičevi *Pastirico* in *Uspavanko*.

5. 1. 1931. Ljubljana. Koncert UPZ, dirigent Srečko Kumar, solistka Anita Meze je pela *Pet otroških pesmi* Emila Adamiča in solo v Škerjančevih *Iskrah*.

10. 2. 1931. Beograd. Koncert Zbora in godalnega orkestra Glasbene matice iz Maribora, pihalci beograjske Opere, dirigent Josip Hladek - Bohinjski, solisti Anita Meze, Josip Gostič in Kamilo Kolb. Na sporedu je bila Dvořákova kantata *Mrtvaški ženin*.

10. 2. in 11. 2. 1931 Beograd. Reprize koncerta.

5. 3. 1931. Beograd (NP). Koncert UPZ Ljubljana, dirigent Srečko Kumar, solistka Anita Meze, pri klavirju Marijan Lipovšek in Pavel Šivic. Meze je pela Adamičevo *Sestrico*, *Tri ljudske* v priredbi Nika Štritofa in Papandopulove *Svatovske pesmi*.

?. 6. 1931. Nastop študentov Operne šole Državnega konservatorija iz razreda Cirile Medved. Na sporedu so bili odlomki iz oper *Janko in Metka*, *Mignon*, *Wormski orožar*, *Faust*, *Plašč*, *Prodana nevesta* in drugo dejanje *Figarove svatbe*.

12. 3. 1932. Ljubljana. Proslava 60-letnice Maše Grom in Iva Sancina. Dobrodelni koncert v korist emigrantov, dirigent Venturini, solisti Anita Meze, Štefka Polič, Jadviga Poženel. Josip Rijavec, Robert Primožič, Karel Sancin in pianisti Mirca Sancin, Anton Neffat, Mirko Polič in Danilo Švara.

5. 1. 1933. Ljubljana. Koncert UPZ, dirigent Srečko Kumar, solistka Anita Meze in pianist Pavel Šivic. Anita Meze je pela Adamičeve *Jutranjo pesem*, *Kadar pride poslednja ura*, *Češčena si*, *Marija* in *Sestrica*, Škerjančeve *Iskre* in Adamičevih *Pet otroških*.

14. 4. 1934. Zagreb. Koncert skladb Antona Lajovca. Zbor Glasbene matice iz Ljubljane, orkester zagrebske Glasbene akademije, dirigenta Fran Lhotka in Mirko Polič, solisti Anita Meze in Mario Šimenc, pri klavirju Marijan Lipovšek. Meze je pela samospeve *Večer*, *Oj, ti življenje*.

17. 9. 1934. Beograd (NP). Svečana predstava v čast delegatov Mednarodne interparlamentarne trgovske konference. Orkester beograjske Opere, dirigenti Ivan Brezovšek, Stevan Hristić in Alfred Pordes, solisti Opere in baleta NP. Na sporedu odlomki iz oper *Vesele žene windsorske* in *Morana* ter baleta *Ohridska legenda*.

10. 11. 1934. Beograd (KNU). Komemorativni večer. APD Obilić, PBPD, BF, dirigent Branko Dragutinović, solisti Anita Meze, E. Pinterović, K. Ivić in Ž. Cvejić. Na sporedu dela Hristića, Milojevića, Slavenskega in *Dies irae* iz Verdijevega *Requiema*.

18. ?. 1935. Festival jugoslovanske orkestrske glasbe. Na koncertu je nastopila Anita Meze pred umetniki, ki so se poklonili posmrtnim ostankom kralja Aleksandra in zapela samospeve Miloja Milojevića in priredbe međimurskih ljudskih pesmi Josipa Slavenskega..

14. 2. 1935. Beograd (NP). Ob premieri opere *Dorica pleše* Krste Odaka so operni solisti zapeli nekaj odlomkov iz opere. Meze je pela arijo Dorice iz 1. dejanja.

21. 3. 1953. Beograd (KNU). Koncert 1. BPD in BF. Dirigent Predrag Milošević, solisti A. Meze, V. Popović in M. Pihler. Na sporedu Dvořákov *Mrtvaški ženin*.

9. 10. 1935. Beograd (NP). Komemorativni koncert ob obletnici smrti kralja Aleksandra. PBPD, BF, dirigent Predrag Milošević, solisti A. Meze, E. Pinterović, K. Ivić in Ž. Cvejić. Na sporedu dela Hristića in Mokranjca ter odlomki iz Verdijevega *Requiema*.

1. 2. 1936. Beograd (KNU). Sedma glasbena ura pred premiero Mozartove *Figarove svatbe*. Operni solisti so izvajali odlomke iz Mozartovih oper *Figarova svatba*, *Don Giovanni*, *Beg iz seraja* in *Čarobna piščal*.

20. 2. 1936. Osmo glasbena ura KNU. Zagrebški godalni kvartet, A. Meze in pianist Aleksej Butakov. Meze je pela Milojevićev cikel *Pet pesmi za sopran in klavir*.

6. 11. 1936. Beograd (KNU). Tretja glasbena ura. Godalni kvartet Nemeček-Slatin, Anita Meze in pianist Aleksej Butakov. Meze je pela Brahmsove in Mahlerjeve samospeve.

2. 12. 1936. Beograd (KNU). Četrta glasbena ura. Godalni kvartet, Haranda – klarinet, A. Meze, Ž. Cvejić in pianist Predrag Milošević. Meze in Ž. Cvejić sta pela arije iz oper *Kairska gos*, *Figarova svatba*, *Beg iz seraja* in *Don Giovanni*.

2. 1. 1937. Beograd (KNU). Koncert posvečen delom L. Janačka. Solisti Milan Žeželj – violina, Ančica Mitrović – sopran. A. Meze, J. Bartonj – tenor in pianist Predrag Milošević. Na sporedu dela Leoša Janačka.

21. 3. 1937. Beograd (NP). Popularni koncert BF. Dirigent A. Pordes, solisti A. Meze, Rudolf Ertl in Karel Holub – violina. Meze je pela arije iz oper *Manon Lescaut* in *Madame Butterfly*.

6. 4. 1937. Ljubljana. Koncert Anite Meze in Pavla Šivica. Na sporedu so bila dela Pergolesija, Mozarta, Rossinija, Schuberta, Straussa, Gounoda, Brahmsa, Milojevića, Gotovca in Lajovca. P. Šivic je igral dela Bacha, Skrjabinina, Bartoka in Szymanowskega.

6. 4. 1937. Beograd (KNU) – radijski prenos. Koncert PBPD in BF. Dirigent Predrag Milošević, solisti A. Meze, E. Pinterović in Ž. Cvejić. Na sporedu je bil oratorij *Mesija* G.F. Händla.

2. 5. 1937. Beograd. Svečana otvoritev gledališke zgradbe na Vračaru. Zbor in orkester beogradske Opere, dirigenti Ivan Brezovšek, A. Pordes in P. Milošević. Solisti: A. Meze, Liza Popova, Jan Bartonj in dramska igralca Desa Dugalić in Dobrica Milutinović. Meze je pela arijo iz opere *Ero z onega sveta*.

6. 5. 1937. Beograd (NP). Svečana predstava v čast parlamentarcev Male antante. Orkester beogradske Opere, dirigenta A. Pordes in P. Milošević, solisti A. Meze, E. Pinterović, J. Bartonj, M. Pihler, M. Jovanović in Ž. Cvejić. Na sporedu je bilo tretje dejanje opere *Ero z onega sveta* in Čajkovskega *Hrestač*.

18. 5. 1937. Beograd (KNU) – radijski prenos. Koncert BF in zbora »Stanković«. Dirigent Mihailo Vukdragović, solisti A. Meze, E. Pinterović, J. Rjavac in Ž. Cvejić. Na sporedu je bila Beethovnova *Missa solemnis*, op. 123.

12. 10. 1937. Beograd (KNU). Prva glasbena ura. Solisti A., Meze, V. Popović, M. Pihler, Ž. Cvejić in pianist Predrag Milošević. Na sporedu so bili odlomki iz Donizettijeve opere *Kapljice za ljubezen*.

11. 12. 1937. Beograd (NP). Predstava v korist ruskega Rdečega križa. Zbor in orkester beograjske Opere, dirigent A. Pordes, solisti A. Meze, E. Pinterović, Ž. Tomić, M. Pihler, M. Jovanović in baletni ansambel. Na sporedu dela Chopina. Drugo in tretje dejanje opere *Ero z onega sveta*.

2. 10. 1938. Beograd (NP). Predstava v čast 1. Balkanskega kongresa za zaščito otrok. Zbor in orkester beograjske Opere, dirigenta Lovro Matačić in A. Pordes, solisti A. Meze, E. Pinterović, Ž. Tomić, M. Pihler, M. Jovanović in člani baletnega ansambla beograjskega NP. Na sporedu so bila dela Gotovca, Hristića, Baranovića in tretje dejanje Gotovčeve opere *Ero z onega sveta*.

16. 3. 1939. Sedma glasbena ura (KNU). Solisti A. Meze, M. Jovanović, L. Marjanović – violina, Miloje Milojević, Stanojlo Rajičić in Aleksej Butakov. Na sporedu so bili samospevi Vukdragovića, Milojevića, Živkovića, Miloševića, Škerjanca, Lajovca, Papandopula, Gotovca, Rajičića in komorna dela Dugana, Milojevića in Logarja in Rajičića.

4. 6. 1939. Beograd (KNU). Proslava 30 letnice umetniškega dela Aleksandra Ruča, pianista, korepetitorja in profesorja petja. Zbor in orkester beograjske Opere, dirigent L. Matačić in solisti operni pevci.

22. 12. 1939. Beograd (KNU). Koncert »Kolegija muzike«. A. Meze, Nada Jevđenijević – Brandl – violina in Aleksej Butakov – klavir. Meze je pela arijo A. Scarlattija iz opere *Il Clearco in Negroponte* ter opere *Žena je še zvesta*, arieto Bolonje Torellija in dva samospeva J. Brahmsa *Uspavanka* in *Moja ljubezen*.

6. 1. 1941. Beograd (NP). Dobrodelna predstava v korist Sklada za otroške bolezni. Orkester kraljeve garde, dirigenta Fr. Sedlaček in A. Pordes, solisti operni pevci in dramski igralci. A. Meze je pela arijo iz opere *Sneguljčica*.

13. 3. 1941. Beograd (KNU) – radijski prenos. »Budvarško veče«. Dramski umetniki in A. Meze, Divna Radić, M. Jovanović, Jelena Vujanović, havajski kvartet idr. Meze je zapela duet (?) z M. Jovanovićem.

21. 9. 1941. Beograd. Svečanost ob otvoritvi sezone 1941/42. Veliki radijski orkester, dirigent Mirko Polič, solisti: Z. Gjungenac, A. Meze, S. Malbaški, baletni ansambel. A. Meze je pela s S. Malbaškim duet iz opere *Durađ Branković*.

7. 4. 1942. Beograd (KNU). Veliki koncert v korist beguncev. A. Meze, Uroš Prevorsek – violina in Ivan Turšič – klavir. Izvedli so dela Mozarta, Paganinija, Vitalija, Dvořáka, Puccinija, Gounoda, Leoncavalla, Hristića in Lajovca.

14. 5. 1942. Beograd (KNU). Dobrodelni koncert v korist igralca Voje Jovanovića. Dramski umetniki in operni pevci, ki so peli odlomke iz oper Verdija, Donizettija, Puccinija in Smetane.

17. 5. 1942. Beograd. Operno-baletna matineja v korist obolelega Aleksandra Ruča. Veliki radijski orkester, dirigent Oswald Buchholz, kvartet Nemeček-Slatin, operni pevci. A. Meze je pela s S. Jankovićem duet iz opere *Don Giovanni* in z Bahrijo Huri-Hadžić duet iz *Figarove svatbe*.

6. 11. 1942. Književno-umetniški večer. Dramski umetniki in A. Meze ter Ž. Cvejić.

7. 11. 1942. Beograd (KNU). »Srbski večer«. Kvartet Gorše-Jakšić, A. Meze, B. Pivnički, dramski umetniki.

6. 12. 1942. Beograd (KNU). Velika umetniška revija »Napovedovalci brez mikrofona«. Nastopili so dramski igralci in operni pevci, med njimi Anita Meze.

24. 1. 1943. Beograd (KNU). Velika umetniška revija. Beograjski godalni kvartet, Anita Meze, Bahrija Nuri-Hadžić, Zdenka Bugarinović, S. Malbaški, N. Cvejić, S. Janković, Ž. Cvejić idr. Na sporedu so bile instrumentalne skladbe, operne arije in baletne točke.

1. 4. 1943. Beograd (KNU). Umetniška prireditve »Najlepše arije«. A. Meze, S. Malbaški, Ž. Cvejić, pianist Ivan Turšič. Arije iz oper *Figarova svatba*, *Čarobna piščal*, *Seviljski brivec*, *Kapljice za ljubezen*, *Rigoletto*, *Vesele žene windsorske itd.*

6. 5. 1943. Beograd (Dvorana Gardijskega doma na Topčideru) – radijski prenos. »Koncert serenad jugovzhodnega Radia Beograd. Komorni radijski orkester, dirigent Hermann Schröder, solisti A. Meze in N. Cvejić. Meze je zapela arijo iz opere *Don Giovanni* in z N. Cvejićem duet iz iste opere.

13. 5. 1943. Beograd (INU). Dobrodelni koncert v korist Jurija Ljvoviča Rakitina, režiserja NP. Koncert so organizirali člani Združenja igralcev. A. Meze je pela arijo iz *Figarove svatbe* in de Curtisovo skladbo *Poj za mene.*

23. 5. 1943. Večer Josefa Haydna. Simfonični orkester radija, dirigent Hermann Schröder. Solisti A. Meze, L. Jovanović, Ž. Cvejić. Na sporedu Haydnov oratorij *Letni časi*.

?7. ali 8. 1943. Operno-baletni večer za nemške ranjence in nemško vojsko.

24. 9. 1943. Beograd (KNU). Koncert v korist revnih družin vojnih uje-
tnikov. Narodni orkester, Tamburaški orkester, solisti operni pevci, pevci
ljudskih pesmi in dramski umetniki.

18. 1. 1944. Beograd (KNU) radijski prenos. Koncert opernih arij. Veliki
radijski orkester, dirigent Richard Muller-Lampretz, solisti A. Meze in A.
Marinković. Meze je pela arije iz oper *Faust*, *Carmen*, *Manon* in Rossini-
jevo *Tarantello*.

28. 1. 1944. Beograd (KNU). Veliki dobrodelni koncert v korist upoko-
jenih igralcev. Orkester beograjske Opere, dirigent Stevan Hristić, solisti
operni pevci. A. Meze je pela arijo iz *Prodane neveste* in v sekstetu iste
opere.

15. 3. 1944. Beograd (Dvorana Centrale za humor). Koncert vokalne glas-
be v organizaciji Centrale za humor. Solisti A. Meze, L. Jovanović, N.
Cvejić in pianist Bogdan Babić. A. Meze je pela arije iz *Čarostrelca*, *Prodane
neveste*, *Gianni Schicchi* in *Madame Butterfly*.

20. 7. 1945. Novi Sad. Koncert prvakov beograjske Opere. A. Meze je pela
arije iz oper *Turandot*, *Madame Butterfly*, *Mignon* in Pavčičevo *Pastirico*.

4. 8. 1945. Novi Sad. (Vojna bolnica). Koncert za ranjence. Zbor in del
orkestra beograjske Opere. Dirigent Oskar Danon, solisti A. Meze, A. Ma-
rinković, N. Cvejić in Makso Savin. A. Meze je pela ruske in slovenske
ljudske pesmi.

16. 8. 1945. Novi Sad. 2. koncert prvakov beograjske opere. Na sporedu
so bili samospevi in arije tujih in domačih skladateljev (Mozart, Rossi-
ni, Bellini, Donizetti, Verdi, Puccini, Leoncavallo, Musorgski, Čajkovski,
Grečaninov, Rahmaninov, Smetana, Dvořák, Chopin, Gounod, Massenet,
Keneman, de Curtis, Tajčević, Ristić, Pavčić.

4. 9. 1945. Beograd. 4. radijski koncert Društva za kulturno sodelovanje
Srbije s SZ. Solista A. Meze in N. Cvejić, pianist A. Butakov. Na sporedu
so bili samospevi sovjetskih skladateljev.

9. 9. 1945. Beograd. Veliki koncert opernih arij. Solisti: operni pevci. Na sporedu so bile arije iz oper Mozarta, Rossinija, Verdija, Puccinija, Thomasa, Čajkovskega in Dvořáka.

16. 9. 1945. Beograd UNP). Veliki koncert opernih arij. Solisti: operni pevci in pianista Bogdan Babić in Dušan Miladinović. Na sporedu so bile arije iz oper Bellinija, Donizettija, Webra, Halevyja, Verdija, Puccinija, Bizeta, Čajkovskega in Musorgskega.

6. 10. 1945. Beograd (KNU). Koncert Društva za kulturno sodelovanje Srbije s SZ. Radijski zbor z zborovodjem M. Bajšanskim, godalni kvartet Nemeček, solisti: A. Meze, N. Cvejić, pianisti Jelena Nenadović, Andrija Preger, Aleksej Butakov in violnist Milan Dimitrijević. Na sporedu so bila dela sovjetskih skladateljev.

14. 10. 1945. Beograd (NP). Veliki koncert v korist sklada Ljudske fronte. Zbor beograjske Opere in solisti operni pevci. A. Meze je pela Pavčičevo *Pastirico*.

7. 6. 1946. Beograd (Dvorana Ruskega doma). Predavanje »Glasbeno življenje v SZ«. Člani beograjske opere so izvedli vrsto glasbenih ilustracij.

1. 12. 1946. Beograd (KNU). Veliki zabavni koncert v korist ponesrečencev v Albaniji. Operni pevci, pianisti in balet.

17. 1. 1947. Zagreb. Koncert Anite Meze in Zdenka Marasovića. Samospevi in arije Caccinija, Duranteja, Mozarta, Schuberta, Schumanna, Puccinija, Debussyja, Faurea, de Falle, Rahmaninova, Hristića, Simonitija, Baranovića in Gotovca.

6. 2. 1947. Beograd (KNU). Svečana akademija v čast Francetu Prešernu. Zbori slovenskega kulturnega društva «France Rozman», violinist Petar Toškov, A. Meze in Nada Šterle, Josip Rijavec, pianista Ciril Ličar in Zdenko Marasović ter dramska igralka Ida Pregarc.

1. 3. 1947. Beograd (NP). Svečana akademija ob 110-letnici smrti A. S. Puškina. Orkester beograjske Opere, dirigenta O. Danon in K. Baranovič, solisti A. Meze, N. Cvejić, S. Janković, Ž. Cvejić idr. A. Meze je pela duet s S. Jankovićem Tatjane in Onjegina iz opere *Evgenij Onjegin*.

8. 3. 1947. Beograd (NP). Akademija v spomin A. S. Puškinu v organizaciji Društva za kulturno sodelovanje Jugoslavije s SZ in NP v Beogradu. Repriza koncerta 1.III.

25.3.1947. Beograd (KNU). 1. koncert Združenja reproduktivnih umetnikov Srbije. Beograjski godalni kvartet, komorni duo, A. Meze, Ž. Cvejić, pianistka Vera Veljkov in pianista Aleksej Butakov ter Milan Ristić. Na sporedu so bila dela jugoslovanskih skladateljev Milojevića, Hristića, Ristića, Rajičića, Logarja, Vukdragovića, Tajčevića, Slavenskega, Kozine (*Našo barako zamelo je*), Bandurja.

28. 9. 1947. Beograd (NP). Vukova proslava. Simfonični orkester Radia Beograd, zbor beograjske Opere, dirigenta Mihailo Vukdragović in Milan Bajšanski. Operni in dramski umetniki. A. Meze je pela Rajičićev *Ribarčetov san*.

16. 3. 1948. Beograd (KNU). Koncert komorne glasbe. A. Meze, N. Jevdenijević in Stanka Botorić – klavir. Meze je pela arijo iz Mozartove opere *Kralj pastir*, Durantejev *Ples* in dve ljudski španski pesmi Obradorsa.

25. 4. 1948. Maribor. Koncert komorne glasbe. A. Meze, N. Jevdenijević – violina in Ksenija Ogrin – klavir. A. Meze je pela arije in samo-peve Glucka, Scarlattija, Duranteja, Debussyja, Obradorsa, Simonitija in Baranovića.

9. 5. 1948. Beograd (KNU) – radijski prenos. Svečani koncert ob Dnevu zmage. Zbor in simfonični orkester Radia Beograd, zbor beograjske Opere, dirigent Oskar Danon, solisti A. Meze, M. Bugarinović, A. Marinković, Ž. Cvejić, M. Čangalović. Na sporedu so bila Kozinova *Ilova gora*, Bandurjeva *Poema 1941* in Bandurjeva *Jugoslovanska partizanska rapsodija* (1. Izvedba).

7. 6. 1948. Beograd (Dvorana JDP). Koncert samospevov Beethovna, Schuberta, Schumanna, Wolfa, R. Straussa, Musorgskega, Čajkovskega, Rahmaninova, Rimskega-Korsakova, Grečaninova, Duparca, Faurea, Respighija, Debussyja, Obradorsa, Konjovića, Hristića, Baranovića, Lajovca in Škerjanca. Pela sta A. Meze in L. Jovanovič, pri klavirju Aleksej Butakov.

6. 7. 1948. Beograd (NP). Svečana akademija v čast obletnice Ljudske vstaje v Srbiji. Zbor beograjske Opere, zbor in simfonični orkester Radia Beograd. Dirigent Oskar Danon, solisti A. Meze, M. Miladinović, A. Marinković, M. Čangalovič. Na sporedu Bandurjeva *Jugoslovanska partizanska rapsodija*.

22. 7. 1948. Beograd (NP). Svečana akademija v čast poljskega nacionalnega praznika. Simfonični orkester Radia Beograd, dirigent Mihailo Vukdragović, solisti A. Meze, A. Marinković, pianista Andrija Preger in Božidar Kunc. Na sporedu dela poljskih skladateljev.

? 1948. Sarajevo. Koncert A. Meze in S. Jankovića.

25?. 3. 1949. Beograd. Solistični koncert A. Meze in pianista A. Butakova. Na sporedu arije starih italijanskih mojstrov, samospevi Schuberta in jugoslovanskih skladateljev.

29. 3. 1949. Beograd (KNU). Večer posvečen M. P. Musorgskemu ob 110-letnici rojstva. A. Meze je pela *Otroško sobo* – cikel pesmi.

?. 3. 1949. Beograd (KNU). Prireditev za pionirje. Nastopili so člani opere, drame in baleta beograjskega NP.

14. 6. 1949. Beograd (Dom kulture). Koncert posvečen P. I. Čajkovskemu. Nastopali so A. Meze, L. Jovanović, N. Cvejić. B. Pivnički in pianist Dušan Miladinović. Na sporedu samospevi in arije iz del P.I. Čajkovskega.

10. 12. 1949. Zemun (Dom kulture). Koncert z deli Mendelssohna, Chopina, Musorgskega, Puccinija, Masseneta, Brahmsa, Ipolita Ivanova in Hristića. Vladimir Marković – violina, Jela Krstić – klavir, pevca Anita Meze in Ž. Cvejić, pianist A. Butakov.

26. 12. 1949. Beograd. Komorni koncert ob 50-letnici glasbene šole Mokranjac. Beograjski pihalni kvintet, pianisti J. Kršić in Petar Stajić, A. Meze in pianist A. Butakov. Na sporedu samospevi Milojevića, Manojlovića, Konjovića, Hristića ter komorna dela Marinkovića, Stajića in Miloševića.

3. 1. 1950. Beograd (JDP). Večer samospevov in opernih arij. A. Meze in A. Butakov. Na sporedu skladbe Duranteja, Glucka, Schuberta, Rossinija, Puccinija, Masseneta, Catalanija, Sibeliusa, Manojlovića in Baranovića.

14. 1. 1950. Beograd (KNU). Koncert z odlomki iz *Fausta*. Moški zbor beograjske opere, A. Meze, Mira Katalinić, S. Janković, Ž. Cvejić in pianist Bogdan Babić. Mezetova je pela vlogo Margarete.

13. 2. 1950. Beograd. Koncert jugoslovanske glasbe ob Kongresu Zveze skladateljev Jugoslavije. Zbori Radia Beograd in umetniškega društva JA, simfonični orkester Radia Beograd, dirigenti M. Vukdragović, Ž. Zdravković, Milan Horvat, Danilo Švara, Solista: Marija Mihailović – violina, Božidar Kunc – klavir. Na sporedu Bravničarjev *Kralj Matjaž*, Švara, 3. *simfonija Delavec*, Rajičić, 2. *Koncert za violino in orkester*, Papandopulo, *Koncert za klavir in godala*, M. Vukdragović, *Vezilja svobode*.

7. 3. 1950. Beograd (KNU). Svečana akademija ob 8. marcu. Zbor Radia Beograd, dirigent Svetolik Pašćan, solisti A. Meze, M. Bugarinović, M. Mihailović – violina in Olga Mihailović – klavir. Meze je pela Odakovo *Voleli se Jovan i Jovanka*, Manojlovićevo *Moja draga* in Pavčičevo *Pastirico*.

23. 3. 1950. Beograd (Dom kulture). Večer domače in tuje glasbe z deli Wieniawskega, Elgarja, Debussyja, Radenkovića, Marinkovića.

23?. 4. 1950. Zagreb. Koncert komorne glasbe ob 200-letnici smrti J. S. Bacha. Nastopili so A. Meze, Mirko Dorner, Anton Trost, Vladimir Ružđak, Ivan Pinkava, Ivan Vajland in Jurica Murai.

1. 5. 1950. Beograd. Koncert ob 1. maju. Zbor in simfonični orkester Radia Beograd, zbor in simfonični orkester CDJA, zbor beograjske Opere, orkester Komande mesta, zbori KUD. Dirigent M. Vukdragović, solisti A. Meze, A. Marinković in M. Čangalović. Na sporedu *Internacionala* in dela Baranovića, Danona, Simića, Mokranjca. Bandurja, Hercigonje, Vukdragovića, Rajičića, Logarja in Devčića.

12. 5. 1950. Beograd (Dvorana Pravne fakultete). 3. koncert Združenja univerzitetnih učiteljev iz Beograda za člane združenja in njihove družine. Nastopili so A. Meze, Ž. Cvejić, pianistki Melita Lorković in Milica Marjanović, čelist Mirko Dorner. Na sporedu dela Franka, Musorgskega, Borodina, Rimskega-Korsakova, Debussyja in Ravela.

21. 5. 1950. Beograd (Dom kulture). Koncert opernih arij in duetov. A. Meze, N. Šterle, A. Marinković in J. Gligorijević. Na sporedu arije in dueti iz oper *Don Pasquale*, *Lucia Lammermoor*, *Glumači*, *Otello*, *Moč usode*, *Rigoletto*, *Ples v maskah*, *Tosca*, *La bohème*, *Ero z onega sveta*.

27. 5. 1950. Beograd (Dom kulture). Koncert A. Meze, N. Šterle, pianista Andrije Pregerja, čelista M. Dornerja in pianista A. Butakova. Na sporedu dela Boccherinija, Schuberta, Chopina, Verdija, Puccinija, Rahmaninova in Gotovca.

8. 6. 1950. Zagreb. Koncert prvakov beograjske Opere. Simfonični orkester DJLA, solisti A. Meze, M. Bugarinović, A. Marinković, N. Cvejić in Ž. Cvejić. Meze je pela arijo iz opere *Manon*, duet iz Gotovčeve opere *Ero z onega sveta*, arijo iz opere *Madame Butterfly*, špansko ljudsko pesem.

?. 6. 1950. Opatija. Vokalni koncert prvakov beograjske Opere v okviru festivala »Glasbeni dnevi« (15.–25. VI. 1950). Solisti A. Meze, S. Janković, M. Čangalović.

22. 8. 1950. Beograd (Poletno gledališče na Topčideru). Večer operne glasbe. Simfonični orkester CDJA, dirigent Davorin Županić, solisti A. Meze in Ž. Cvejić. Meze je pela arije iz oper *Figarova svatba*, *Don Giovanni*, *La bohème*, *Madame Butterfly*.

?. 9. 1950. Zagreb. Koncert A. Meze in J. Lipuščka, pianista D. Švare ob 4. zagrebškem velesejmu. Na sporedu dela Glucka, Händla, Haydna, Čajkovskega, Rahmaninova, francoskih in španskih mojstrov ter sodobnih jugoslovanskih skladateljev.

8. 10. 1950. Beograd (NP). Koncert ob tednu Rdečega križa. Operni solisti, baletniki in dramski igralci. Pri klavirju Bogdan Babić in Vera Bogičević. Odlomki iz del Krkleca in Drenovca ter skladbe Mozarta, Donizettija, Verdija, Puccinija in Gounoda.

18. 11. 1950. Beograd (Dom kulture). Koncert. A. Meze, M. Čangalović, harfist Josip Pikelj, balerina Rut Parnel in pianist Bogdan Babić. Dela Mozarta, Schuberta, Gounoda, Delibesa in Glinke.

25. 11. 1950. Beograd (KNU). Prva glasbena ura, posvečena J. S. Bachu ob 200-letnici smrti. Solisti Melita Lorković, Jakov Srejić – flavta, Zdenko Marasović – klavir, A. Meze, A. Butakov – klavir. Meze je pela *Komm, süßes Tod; Bist du bei mir; Ich hatte viel Bekümmernis; Pfingstkantate*.

8. 12. 1950. Beograd (Dvorana Združenja glasbenih umetnikov Srbije). Prva glasbena ura posvečena J. S. Bachu. Emil Hajek – klavičembalo, Margareta Nuri-Andrić – violina in A. Meze, ki je pela *Seufzer, Tränen, Kummer in Not; Komm, süßes Tod*, arija *Mein gläubiges Herz*.

14. 12. 1950. Beograd (KNU). Operni večer. Solisti: A. Meze, M. Bugariновиć, A. Marinković, S. Janković, Ž. Cvejić, pianist Bogdan Babić. Meze je pela arije iz oper *Mignon, Herodias, Figarova svatba, Wally*.

16. 12. 1950. Beograd (KNU). Koncert skladb Jana Sibeliusa ob 85-letnici rojstva. Simfonični orkester Radio Beograda, dirigent Živojin Zdravković, godalni kvartet Radia Beograd, violinist A. Segedi (Zagreb), A. Meze in pianist A. Butakov. Meze je pela *Črno rožo; Pridi smrt; Dekliška pravljica*.

20. 1. 1951. Zagreb. Koncert A. Meze in A. Preger z deli Beethovna, Chopina, Albeniza, de Falle, Bjelinskega, arije Puccinija, samospevi Schuberta, Odaka, Manojlovića in Pavčića.

?. 2. 1951. Beograd (KNU). Koncert. Zbor in simfonični orkester Doma JLA, dirigent Slobodan Krstić. Solisti: A. Meze, M. Miladinović, S. Andrašević in M. Čangalović. Na sporedu Händel, *Mesija*, oratorij.

31. 3. 1952. Beograd (KNU). Večer posvečen M. P. Musorgskem. Zdenko Marasović, Ž. Cvejić, A. Butakov – klavir. Meze je pela *Otroško sobo*.

5. 4. 1951. Beograd (Dvorana Diplomatske šole CDJA), dirigent Davorin Županić, A. Meze, Zorica Filipović, N. Cvejić, Ž. Cvejić. A. Meze je pela arijo iz opere *Don Giovanni*.

6. 4. 1951. Beograd. Koncert simfoničnega orkestra LR Srbije. Dirigent Oskar Danon, solisti A. Meze, I. Dobronji. Na sporedu: Mahler, *4. simfonija*.

7. 4. 1951. Repriza koncerta.

14. 4. 1951. Beograd (Dvorana CDJA). Operni večer. Simfonični orkester CDJA, dirigent Franc Klinar, solisti: A. Meze in A. Marinković. Meze je pela arije iz oper *La bohème, Madame Butterfly, Mala Floramye* in duet iz *Era z onega sveta*.

12. 5. 1951. Beograd (KNU). Večer skladb Josifa Marinkovića ob 100-letnici rojstva in 20-letnici smrti. Zbor Radia Beograd, dirigent Milan Bajšanski, A. Meze, A. Butakov – klavir. Na sporedu Marinkovićeve zborovska in klavirska dela ter samospevi.

31. 5. 1951. Beograd (KNU). Glasbena ura, posvečena J. Marinkoviću. Zbor beograjske Opere, dirigent M. Bajšanski, A. Meze, A. Butakov. Na sporedu zborovska in klavirska dela ter samospevi.

7. 7. 1951. Beograd (Stadion CDJA Partizan). Veliki nočni koncert pesmi in plesov. Zbor in simfonični orkester CDJA, več KUD-ov, A. Meze, Nikola Jančić, M. Čangalovoć, B. Pivnički. Meze je pela Zajčevo skladbo *Domovini in ljubezni* in *Bilečanko*.

5. 9. 1951. Cetinje. Svečana akademija ob 100-letnici smrti P. P. Njegoša. Zbor CDJA, dirigent S. Krstić, solisti A. Meze, N. Cvejić, klavir: S. Krstić. A. Meze je pela *Naricaljke* Marinkovića-Slavenskega z ženskim zborom CDJA.

5. 9. 1951- Cetinje (poletno gledališče). Proslava 100-letnice smrti P. P. Njegoša. Zbor CDJA, simfonični orkester LR Srbije, dirigent Živojin Zdravković, solista A. Meze in N. Cvejić. A. Meze je pela v Hercigonjevem *Gorskem vencu*.

27. 10. 1951. Beograd (Dvorana CDJA). Operni večer. Simfonični orkester CDJA, dirigent Franc Klinar, solista A. Meze in A. Marinković. Meze je pela de Curtisa *Poj zame*, arijo iz opere *Madame Butterfly*, Zajčevo *Domovini in ljubezni* in serenado iz operete *Mala Floramyje*.

10. 11. 1951. Beograd (Dvorana Doma jug. vojnega letalstva). Repriza koncerta 27. X.

16. 11. 1951. Beograd (KNU). Svečana akademija ob proslavi 100-letnice smrti P. P. Njegoša. Zbor CDJA, simfonični orkester LR Srbije, dirigenti Živojin Zdravković in Slobodan Krstić, solista A. Meze in N. Cvejić. Meze je pela odlomke iz *Gorskega venca* N. Hercigonje.

9. 3. 1952. Beograd (KNU). Veliki koncert prvakov beograjske opere. Na sporedu operne arije.

12. 4. 1952. Beograd (Dvorana CDJLA). Večer operne glasbe. Zbor in simfonični orkester CDJLA, dirigent S. Krstić, solisti: A. Meze in M. Miladinović. Meze je pela arije iz oper *Figarova svatba* in *Don Giovanni*.

3. 5. 1952. Beograd (Stadion CDJLA Partizan). Koncert ob 1. maju. Simfonični orkester CDJLA, BF, orkester in zbor beogradske Opere, zbor CDJLA, zbor Radia Beograd, zbori KUD, solisti A. Meze, Z. Sesardić, Z. Filipović, A. Stojanović, S. Stanković, M. Bugarinović, M. Miladinović, A. Marinković, B. Marinov, Ž. Cvejić, M. Čangalović, člani baleta beogradskega NP, Državni ansambel ljudskih plesov LR Srbije. Na sporedu arije iz oper *Figarova svatba*, *Seviljski brivec*, *Rigoletto*, *Trubadur*, *Traviata*, *La bohème*, *Tosca*, *Carmen*, *Ero z onega sveta* in 2. dejanje Hrističevega baleta *Labodje jezero* ter plesi jugoslovanskih narodov.

9. 9. 1952. Beograd (KNU). Svečana akademija ob Dnevu mornarice in 10-letnici vojne mornarice. Zbor KUD »Branko Cvetković«, dirigent M. Bajšanski, Lazar Marjanović – violina, Milica Marjanović – klavir, A. Meze, S. Janković, pianist Predrag Milošević. In recitatorji. Meze je pela Zajčevo skladbo *Domovini in ljubezni*.

4. in 5. 1. 1953. Beograd (KNU). Koncert. Zbor in simfonični orkester CDJLA, dirigenta P. Milošević (4.I.) in S. Krstić (5.I.), solisti A. Meze, M. Miladinović, Rudolf Francl, M. Čangalović, čembalo – Biljana Šahović. Na sporedu oratorij: Händel, *Mesija*.

8. 1. 1953. Beograd (Dvorana CDJLA). Koncert. O. Jovanović – klavir, A. Meze, S. Janković in pianist P. Milošević. Na sporedu skladbe Schuberta, Chopina, Schumanna, Hristića, Gotovca, Biničkega, Baranovića in Radenkovića.

18. 1. 1953. Beograd (KNU). Koncert za študente in dijake. Na sporedu Händlov oratorij *Mesija*.

20. 1. 1953. Novi Sad. Koncert. Zbor in simfonični orkester CDJLA, dirigent P. Milošević, solisti A. Meze, Mirjana Vrčević, Drago Starc, M. Čangalović in B. Šahović – čembalo. Na sporedu Händlov oratorij *Mesija*.

6. 2. 1953. Beograd (KNU). Koncert. Händel: *Mesija*.

7. 2. 1953. Beograd (dvorana Ljudske univerze« Đuro Salaj«). Glasbene ilustracije ob predavanju »Romantična glasba«. A. Meze, O. Jovanović – klavir, P. Toškov – violina.

15. 2. 1953. Ponovitev Hädlovega oratorija *Mesija*.
2. 3. 1953. Novi Sad. Romantična glasba. O. Jovanović – klavir, A. Meze, A. Butakov – klavir. Dela Schuberta, Chopina, Schumanna in Brahmsa.
11. 4. 1953. Beograd (Dvorana CDJLA). Koncert A. Meze in pianista A. Butakov z deli Mozarta, Wolfa in Debussyja.
1. 5. 1953. Beograd. Koncert ob 1. maju. Zbori Radia Beograd, beograjske Opere, CDJLA, zbori KUD-ov, A. Meze in M. Čangalović.
7. 5. 1953. Beograd (Dvorana CDJLA). Koncert A. Meze in pianista A. Butakova z deli H. Wolfa, Debussyja, Musorgskega (*Otroška soba*) in črnske duhovne pesmi.
11. 11. 1953. Beograd (KNU). Večer posvečen W. A. Mozartu. Zbor in komorni orkester Radia Beograd. Dirigent Bogo Leskovic, solisti: A. Meze, Biserka Cvejić, Gašper Dermota, M. Čangalović. Na sporedu *Simfonija v C-duru Jupiter* in *Requiem*.
7. 12. 1953. Beograd (dvorana Radia Beograd). Koncert Združenja skladateljev Srbije, posvečen skladbam članov Združenja. Godalni kvartet Nemeček, A. Meze, J. Srejović – flavta, Vera Božić, klavir - Andrija Preger. Na programu dela Nastasijevića, Vlajina in Vukdragovića.
- ?. 12. 1953. Vukovar. Koncert A. Meze in Ž. Cvejića.
26. 12. 1953. Beograd (Dvorana Delavske univerze »Đuro Salaj«). Večer posvečen F. Lisztu. Olga Jovanović – klavir, A. Meze, pianist Zdenko Marasović.
4. 2. 1954. Beograd (KNU). Koncert samospevov jugoslovanskih avtorjev na 2. Jugoslovanskem radijskem festivalu. A. Meze, J. Lipušček, V. Ružđak, M. Čangalović, pianist Jurica Murai. A. Meze je pela Vaudovih *Pet otroških pesmi* in Kozinove *Pomladne pesmi*.
13. 2. 1954. Beograd (KNU). Svečana akademija ob 150-letnici Prve srb-ske vstaje. Zbor Doma JLA, BF, dirigent Živojin Zdravković, solistka A. Meze v Hercigonjevem *Gorskem vencu*.
15. 2. 1954. Beograd (KNU). Koncert. Zbor in simfonični orkester Doma JLA, dirigent S. Krstić, solisti A. Meze, M. Miladinović, S. Andrašević in M. Čangalović. Händel, *Mesija*.

20. 2. 1954. Beograd (KNU). Svečana akademija v čast Veljka Petrovića ob njegovi 70-letnici in 50-letnici književnega dela. Nastopili so: A. Meze, Olga Popov – klavir, Bruno Brun – klarinet, Erih Ajzenbrant (Eisenbrand) – violončelo in člani JDP. Na sporedu Konjovićevi samospevi, ki jih je pela A. Meze, in Beethovnov *Trio v B-duru*.

?. 7. 1954. Dubrovnik. Koncert A. Meze in M. Čangalovića na Dubrovniškem poletnem festivalu z deli Händla, Mozarta, Čajkovskega in Offenbacha.

?. 7. 1954. Koncert A. Meze in M. Čangalovića in pianista Jurice Muraia na Dubrovniškem poletnem, Mestni orkester, dirigent Klaro Mizerit z deli Schuberta, Musorgskega, Tajčevića in Hercigonje.

12. 10. 1954. Beograd (KNU). Koncert. BF, zbor Doma JLA, dirigent Krešimir Baranović, solisti A. Meze, M. Bugarinović, B. Cvejić, A. Andrašević in D. Popović. Na sporedu Bachov *Brandenburški koncert št. 3, Magnificat*, Vukdragovićeve kantata *Svetli grobovi* in Papandopulova kantata *Ustanici*.

17. 10. 1954. Repriza koncerta 12. X.

17. 10. 1954. Repriza koncerta za mladino.

29. 10. 1954. Beograd (KNU). Koncert. A. Meze, J. Srejović – flavta in Zdenko Marasović – klavir. Meze je pela Schubertove samospeve *Kam?*, *Radovednež*, *Serenada*, *Postrv*, *Petje na vodi*, Rahmaninov *Bezeg*, Debussyja *Zvezdne noč*, Obradorsa *Klasično špansko pesem* in Respighijevo *Pesem*.

4. 12. 1954. Beograd (KNU). Večer samospevov. A. Meze, M. Miladinović, Ž. Cvejić. Na sporedu dela Schuberta, Straussa, Mahlerja in Wolfa.

18. 2. 1955. Beograd (KNU). Koncertna izvedba Gluckove opere *Orfej in Evridika*. Zbor in simfonični orkester Doma JLA, dirigent S. Krstić, solisti A. Meze, Sonja Koljenšić, Ana Lipša-Tofović.

27. 2. 1955. Zemun (Dom letalstva). Koncert popularnih opernih arij. Simfonični orkester Komande Jug. Vojnega letalstva, dirigent Franjo Šviger, solisti A. Meze, M. Bugarinović, A. Marinković, J. Gligorijević. Na sporedu operne arije.

8. 4. 1955. Beograd (KNU). Svečana proslava 40-letnice igralskega dela Vlaste Antonovića. Moški oktet beogradske Opere in solisti A. Meze, Zlata Čipiko, N. Šterle, M. Miladinović, B. Cvejić, A. Marinković, S. Andrašević, D. Starc, S. Janković, Ž. Cvejić, M. Čangalović, pianisti Bogdan Babić, Dušan Miladinović in Jovan Nekvinda, baletniki in igralci.

17. 8. 1955. Dubrovnik (Trg R. Boškovića). Koncert na Dubrovniškem poletnem festivalu. Zbor in simfonični orkester Doma JLA, dirigent P. Milošević, solisti A. Meze, M. Bugarinović, S. Andrašević in M. Čangalović. Na sporedu Händlov oratorij *Mesija*.

?. 8. 1955. Herceg Novi. Repriza koncerta. Sledila je turneja po Črni gori (Boka Kotorska, Tivat, Cetinje, Titograd, Nikšić).

25. 10. 1955. Beograd (KNU). Koncert. Zbor in simfonični orkester Doma JLA, dirigent S. Krstić, solisti A. Meze, M. Bugarinović, D. Starc in M. Čangalović. Na sporedu Händlov oratorij *Mesija*.

30. 11. 1955. Beograd (KNU). Svečani koncert v čast Dneva republike. Zbor in simfonični orkester Doma JLA, dirigent Oskar Danon, solisti A. Meze, M. Miladinović, A. Marinković in M. Čangalović. Na sporedu: Bandur: *Jugoslovanska partizanska rapsodija*.

22. 12. 1955. Beograd (KNU). Svečani koncert v čast 90-letnice rojstva Jana Sibeliusa. BF, dirigent Ž. Zdravković, godalni kvartet Radia Beograd, pianistka Melita Lorković in violinist Aleksandar Segedi (Sarajevo), A. Meze in pianist Vlastimir Škarka. Na sporedu Sibeliusova dela.

23. 12. 1955. Beograd (KNU). »Beethovnov večer«. Zbor in simfonični orkester Doma JLA, dirigent Oskar Danon, solisti V. Heybalova, A. Meze, R. Francl, D. Starc, J. Gligorijević, Ž. Cvejić, M. Čangalović in pianist Zdenko Marasović. Na sporedu *Koriolan*, 4. *Klavirski koncert* in odlomki iz opere *Fidelio*.

24. 1. 1956. Beograd (KNU). Svečani koncert ob 200-letnici rojstva W. A. Mozarta. BF, dirigent Ž. Zdravković, solisti A. Meze, S. Janković, pianistka Melita Lorković in violinist Petar Toškov. A. Meze je pela arije iz opere *Figarova svatba*.

14. 2. 1956. Beograd (KNU). Koncert zbora in simfoničnega orkestra Doma JLA, dirigent Mladen Jagušt (Zagreb), solisti: A. Meze, M. Bugarinović, D. Starc, M. Čangalović in pianist Rajko Filjak. Na sporedu različna dela, na koncu Schubertova kantata *Mirjamina zmagoslavna pesem* za sopran solo, zbor in orkester.

16. in 17. 2. 1955. Beograd (KNU). Večer, posvečen J. S. Bachu. Zbor, otroški zbor in komorni orkester Radia Beograd, dirigent Bogo Leskovic, solisti: A. Meze, M. Bugarinović, J. Lipušček, D. Popović in Zdravko Kovač. Bach: *Matejev pasijon*.

19. 2. 1956. Beograd (KNU). Operni večer ob 200-letnici W. A. Mozarta. Solisti: A. Meze, N. Šterle, Bahrija Nuri-Kuralt, M. Miladinović, D. Starc, S. Janković, Ž. Cvejić in pianist Zdenko Marasović. A. Meze je pela v duet iz opere *Figarova svatba*, v kvartetu iz opere *Don Giovanni*, arijo in v duetu iz iste opere ter v duetu iz *Čarobne piščali*.

9. 6. 1956. Beograd (KNU). Koncert v proslavo 100-letnice rojstva Stevana S. Mokranjca. Zbor Doma JLA, dirigent Oskar Danon, solisti A. Meze, M. Miladinović, A. Marinković in M. Čangalović. Na sporedu *4. rukovet*, *Lem Edim* in Bandurjeva *Jugoslovska partizanska rapsodija*.

15. 11. 1956. Beograd (Dom JLA). Svečana akademija ob 10-letnici Umetniškega ansambla Doma JLA. Zbor in simfonični orkester Doma JLA, dirigenti Franc Klinar, Matija Pajor, M. Bajšanski in Branko Cvejić, solistka A. Meze. Na sporedu dela Hercigonje, Tajčevića, Paščana, Mokranjca, Bandurja, Gotovca in Vukdragovičeva kantata *Vezilja svobode* (solistka A. Meze).

28. 11. 1956. Beograd (NP). Svečani koncert ob Dnevu republike. BF, dirigent Ž. Zdravković, solistka A. Meze. Na sporedu: Beethoven, *2. Simfonija* in Vukdragovičeva kantata *Vezilja svobode*.

11. 12. 1956. Beograd (Dom kulture »Božidar Adžija«). Glasbeni torek. Koncert vokalne glasbe. A. Meze, Radmila Vasović, Đorđe Đorđević in Olivera Đurđević. Na sporedu dela Lullyja, Pergolesija, Schuberta, Verdija in Puccinija.

13. 12. 1956. Cetinje. Koncert vokalne glasbe s prvaki beogradske Opere na gostovanju v Črni gori. A. Meze, M. Miladinović, Ž. Cvejić in pianist Branka Dojčinović. Na sporedu samospevi Schumanna, Schuberta, Musorgskega, Mokranjca, Hristića in Tajčevića ter arije iz oper *Figarova svatba*, *Ivan Susanin*, *Trubadur* in *Carmen*.

14. in 15. 12. 1956. Nikšić in Titograd. Repriza koncerta.

28.12.1956. Beograd (KNU). Večer dunajskih klasikov. BF, simfonični orkester Doma JLA, dirigenti Angel Šurev in Franc Klinar, solisti A. Meze in klarinetist Milenko Stefanovič.

3. 2. 1957. Beograd. Koncert AZ »Branko Krsmanović«, orkester beograjske Opere, dirigent Bogdan Babić, asistenti Dušan Maksimović in Milica Kalajdžić, solisti A. Meze, A. Marinković, Dušan Cvejić, Veselin Seperović in Nikola Stefanović, Živojin Milosavljević, Dragomir Ninković, V. Dimitrijević, Vladislav Mijušković in Velizar Maksimović, Ž. Cvejić in V. Popović. Koncertna izvedba opere *Prva vstaja* Svetomira Nastasijevića. A. Meze je pela vlogo Jelene.

1. 3. 1957. Beograd (Klub književnikov in umetnikov). Večer kantat. Zbor KUD »Abrašević«, simfonični orkester Doma JLA, dirigent Dušan Miladinović, solisti A. Meze, M. Miladinović, Krsta Krstić in pianist Zdenko Marasović. Na sporedu kantate: Miladinović: *Zulejma*; Lambert: *Rio Grande*; Prokofjev: *Aleksander Nevski*.

14. 4. 1957. Beograd (KNU). Večer kantat. Zbor Abrašević, simfonični orkester DOMA JLA, dirigent Dušan Miladinović, solisti A. Meze, Milica Milainović, Krsta Krstić, in pianist Zdenko Marasović. Kantate Miladinovića (*Zulejma*), Lamberta (*Rio Grande*), Prokofjeva (*Aleksander Nevski*).

4. 5. 1957. Beograd (KNU). Repriza koncerta.

31. 5. 1957. Beograd (KNU). Večer skladb M. I. Glinke on 100-letnici smrti. A. Meze, M. Bugarinović, Ž. Cvejić in pianist Z. Marasović. Na sporedu Glinkovi samospevi in arije iz oper.

12. 12. 1957. Beograd (Dom JLA). Koncert. A. Meze, M. Miladinović, pianist Milan Zamurović, violinist M. Dimitrijević, kitarist Jovan Jovičić in baletni par. Na sporedu samospevi in plesi španskih skladateljev.

15. 1. 1958. Beograd (Dom sindikatov). Operni večer. Zbor in orkester beograjske Opere, dirigenti K. Baranović, Bogdan Babić in D. Miladinović, operni solisti. Na sporedu so bili 2. dejanje opere *Faust* (Margareta – A. Meze), in 4. dejanje *Aide* ter fragmenti iz opere *Boris Godunov*.

13. 3. 1958, Beograd (Dom sindikatov). Operni večer. Zbor in orkester beograjske Opere, dirigenti S. Krstić, B. Babić in O. Danon. Operni solisti. Na sporedu so bila posamezna dejanja iz oper *Figarova svatba*, *Tosca*; A. Meze je pela Marinko v 2. dejanju *Prodane neveste*.

3. 4. 1958. Beograd (Dom kulture). Koncert prvakov Opere in baleta NP iz Beograda. A. Meze, Ž. Cvejić, in balet.

15. 4. 1958. Beograd (Dvorana Delavske univerze »Đuro Salaj«). Koncert prvakov beograjske opere A. Meze, M. Miladinovića, A. Marinkovića in Ž. Cvejića.

16. 5. 1958. Beograd (Dvorana Delavske univerze »Đuro Salaj«). Večer Ravelovih skladb.

4. 10. 1958. Beograd (KNU). Koncert posvečen S. Hristiću. BF, zbor Radia Beograd, dirigenta Ž. Zdravković in Borivoje Simić. Solisti: O. Mihailović – klavir in A. Meze ter pianist Dušan Trbojević. Na sporedu dela S. Hristića.

14. 10. 1958. Beograd (Dom kulture »Božidar Adžija«). Koncert. A. Meze, J. Gligorijević, B. Pivnički, pianist Milan Zamurović in balet.

28. 11. 1958. Beograd (KNU). Svečana akademija ob Dnevu republike. BF, dirigenta Mladen Jagušt in K. Baranović, solisti A. Meze in A. Marinković. Mezetova je pela v Bandurjevi *Jugoslovanski partizanski rapsodiji*.

21. 1. 1959. Beograd (Dom kulture). Večer napolitanskih in španskih pesmi in plesov, A. Meze, D. Starc, P. Toškov, Z. Marasovič in baletni par.

15. 5. 1959. Beograd (Dom kulture). Koncert pianistov Bojana Roki, Darinka Prvulović in Nebojša Krgović ter opernih solistov A. Meze. M. Miladinović, A. Marinković, S. Janković, Ž. Cvejić in pianist Z. Marasović.

29. 8. 1959. Niš. Koncert okteta zbora beograjske Opere, A. Meze, M. Miladinović, D. Starc in baletni ansambel.

9. 9. 1959. Pulj. Koncert ob Dnevu mornarice. A. Meze, D. Popović, balet.

15. 9. 1959. Beograd (Dom kulture). Večer beogradske opere. Zbor in orkester beogradske Opere, dirigenti D. Miladinović, O. Danon in K. Baranović, operni solisti. Fragmenti iz oper *Aida*, *Gorski venec* (A. Meze je pela Batrićevo sestro) in *Borisa Godunova*.

6. 10. 1959. Beograd (Dom kulture). Večer beogradske Opere. Nastopajoči kot zgoraj. Na sporedu fragmenti iz oper *Faust*, *Traviata*, *Ero z onega sveta* (A. Meze kot Gjula).

13. 10. 1959. Beograd (Dom kulture). »Večer beogradske opere«. Zbor in orkester beogradske Opere, dirigenta B. Babić in D. Miladinović, solisti A. Meze, L. Gregorić in Dobrila Bogošević, D. Starc in A. Marinković, S. Janković in Ž. Cvejić. Fragmenti iz oper *Faust*, *Traviata*, *Ero z onega sveta* (Gjula – A. Meze).

27. 11. 1959, Beograd (Dvorana Doma JLA). Svečani koncert ob Dnevu republike. Zbor in orkester beogradske Opere, dirigenta B. Babić in K. Baranović, solisti A. Meze, L. Gregorić, V. Heybalova, Đ. Čakarević, D. Starc, A. Marinković, M. Bošnjaković, Ninković, P. Obradović, Ž. Cvejić in I. Gligorijević. Fragmenti iz oper *Gorski venec*, *Ero z onega sveta* (A. Meze – Gjula), *Koštana*.

24. 12. 1959. Beograd (Dom sindikatov). Koncertna izvedba opere *Cavalleria rusticana* in *Glumači*. Zbor in orkester beogradske Opere, dirigenta D. Miladinović in B. Babić, solisti A. Meze, V. Heybalova, M. Miladinović, Đ. Čakarević, A. Marinković, S. Andrašević, N. Jančić, S. Janković in J. Gligorijević. A. Meze je pela Neddo v *Glumačih*.

27. 1. 1960. Beograd (Dvorana Ljudske univerze »Đuro Salaj«). Drugi abonmajski koncert Združenja glasbenih umetnikov Srbije, posvečen Josefu Haydnu. A. Meze je pela Haydnove samospeve.

23. 2. 1960. Beograd (Dom kulture). Koncert, posvečen P. I. Čajkovskemu.

29. 4. 1960. Beograd (Dvorana Ljudske univerze »Đuro Salaj«). Koncert ob 1. maju. A. Meze, Živojin Milosavljević, Jovan Jovičić – kitara, J. Srejović – flavta, klavir – P. Milošević in balerina Bojana Perić.

11. 10. 1960. Beograd (KNU). Koncert A. Meze in pianista Z. Marasovića. Na sporedu dela Marcella, A. Scarlattija, Duranteja, Debussyja, Musorgskega (*Otroška soba*), Logarja (*Pesmi za Anito*), Stahuljaka (ciklus *Mati*), črnske duhovne pesmi.

28. 2. 1961. Beograd (Dom kulture). Večer posvečen G. Gershwinu. Nastopili so A. Meze, jazzovski trio V. Beloševića, pianistka Nada Vujičić ter klarinetist Milenko Stefanović.

26. 11. 1961. Beograd (Dom kulture Vuk Karadžić). Beseda in melos v naši poeziji. Konferansje Božidar Kovačević, pevca Anita Meze in Živojin Milosavljević, igralka Dara Milošević in pianist Konstantin Vinaver. Glasba Svetomira Nastasijevića.

3. 10. 1961. Beograd (Dvorana Kulturnega doma Zahodni Vračar). Repriža prireditve 16. IX.

?. 1961. Beograd (Dom Zveze skladateljev Jugoslavije). Koncert sodobne češkoslovaške glasbe. Nastopili so A. Meze, violinist B. Pajević, violončelist Rene Forest in pianista A. Preger ter Z. Marasović. Na sporedu dela Rezača, Dobijaša (samospevi), Borkovca, Slavickega (samospevi) in Sluka.

6. 2. 1962. Beograd (mali oder NP). Solistični koncert A. Meze in pianista Z. Marasovića. Na sporedu francoske pastoralne pesmi iz 18. stoletja, Debussy: *Bilitine pesmi*, črnske duhovne pesmi.

12. 12. 1962. Beograd (Dvorana ljudske univerze »Đuro Salaj«), Koncert ob 100-letnici rojstva C. Debussyja. A. Meze, Z. Marasović, J. Srejović, Ljudevit Pap in Petar Toškov – violina, Josip Pikelj – harfa, Milenko Stefanović – klarinet in Andrija Preger – klavir. A. Meze je pela *Bilitine pesmi* (*Chansons de Bilitis*).

5. 12. 1963. Zagreb. Koncert A. Meze, A. Pavlović – violina, Viktor Jakovčić – violončelo, Milenko Stefanović – klarinet in pianist Andrija Preger. Na sporedu vokalna lirika in instrumentalna glasba C. Debussyja.

?. 12. 1963. Split (Dvorana hotela Marjan). Večer C. Debussyja z A. Meze, A. Pavlovićem, V. Jakovčićem, M. Steafnovićem in A. Pregerjem.

28. 4. 1965. Beograd (KNU). Svečana akademija ob 100-letnici smrti Kornelija Stankovića. Nastopili so Beograjski madrigalisti, dirigent Vojislav Ilić, A. Meze in pianistki Olga Popov in Olivera Đurđević. Na sporedu skladbe Kornelija Stankovića.

2 Operni nastopi Anite Meze na odru beograjskega NP

Tabela je narejena na podlagi plakatov opernih izvedb v NP v Beogradu.

Ruggiero Leoncavallo: *Glumači* (Neda)

1934 – 25. V., 3. VI., 26. IX., 4. X., 5. XII.
 1935 – 11. I., 27. II.
 1937 – 17. I., 13. II.
 1941 – 22. XII.
 1942 – 7. II., 23. II., 18. V.
 1943 – 12. VI., 26. VI., 15. VII., 10. XI., 8. XII.
 1944 – 4. I., 15. I., 26. I., 15. II.
 1945 – 15. VII., 13. IX.
 1946 – 19. VI.
 1952 – 5. IV.
 1954 – 12. XII.
 1955 – 17. I., 13. II.
 1956 – 18. VI.
 1960 – 13. III.

Giacomo Puccini: *La bohème* (Mimi)

1934 – 30. V., 5. IX.
 1935 – 20. III.
 1936 – 26. II. k.g., 11. X.
 1937 – 5. II.
 1939 – 11. II.
 1940 – 1. I., 16. IX.
 1941 – 5. I.
 1942 – 21. IV., 9. V., 23. V.
 1943 – 2. I., 11. I., 13. II., 8. III., 24. III., 25. IV., 17. V., 23. VI., 13. VII., 27. XI., 27. XII.
 1944 – 7. II., 14. II., 2. III., 16. IV.
 1945 – 22. VI., 28. VI., 31. X.
 1946 – 14. II., 23. III., 17. X.
 1947 – 2. III., 2. IV., 5. VI., 14. IX., 2. X.
 1948 – 4. I., 21. III., 10. V.
 1949 – 12. I., 2. II., 13. IV., 28. IX.

1951 – 13. XI., 19. XI.
1952 – 13. IX., 2. X., 28. X.
1953 – 8. III.
1955 – 12. X., 28. X.
1956 – 4. II., 26. II., 4. X.
1957 – 14. II., 29. V., 21. XII.
1958 – 4. V., 18. IX., 25. XII.
1960 – 6. I.

Jakov Gotovac: *Morana* (Morana)

1934 – 2. X., 1. XII, 9. XII, 25. XII.
1935 – 7. I.

Petar Krstić: *Nasilnik* (Emina)

1935 – 16. I., 27. I., 23. XII. k.g.
1937 – 6. IX.

Krsto Odak. *Dorica pleše* (Dorica)

1935 – 15. II., 18. II., 24. III.

Jules Massenet: *Manon* (Manon)

1935.- 1. V., 8. V., 4. VI.
1954 – 1. II., 7. II., 24. II., 25. III., 22. VI., 25. IX.
1955 – 13. I.

Jules Massenet: *Don Kihot* (Garsias)

1935 – 17. V.

Wolfgang Amadeus Mozart. *Figarova svatba* (Suzana)

1936 – 12. II. k.g., 28. II. k.g., 20. III. k.g., 9. V., k.g., 3. VI. K.g., 12.
X., 29. X.
1937 – 8. II., 14. II., 30. V., 25. VI., 19. IX.
1938 – 13. VI. (radijski prenos), 6. XII., 11. XII., 30. XII.
1939 – 13. III.
1941 – 1. I., 7. I., 23. I., 26. I. 3. III., 1. X., 6. X., 13. X., 1. XII., 13.
XII., 19. XII., 29. XII.

- 1942 – 17.I., 16. III., 23. III., 30. III., 13. IV., 11. V., 20. V., 7. IX., 19. IX., 5. X., 14. X., 24. X., 9. XI., 18. XI., 18. XI., 7. XII., 26. XII.
 1943 – 16. I., 15. II., 3. III., 3. IV., 19. V., 31. V., 9. VI., 16. X., 17. XI., 22. XII.
 1946 – 21. III., 25. III., 14. IV., 5. V., 25. V., 2. VI., 12. VI., 18. IX., 3. X.
 1947 – 18. VI., 21. IX., 8. X., 23. X.
 1948 – 8. I., 9. II., 28. II., 19. IV.
 1949 – 3. III.

Ambroise Thomas. *Mignon* (Mignon)

- 1936 – 13. III. k.g., 22. III. k.g., 29. III k.g., 6. IV. k.g. (rad. prenos),
 7. V. k.g., 3. VI. k.g., 16. IX., 7.X., 9. XI (rad. prenos)
 1937 – 11. X. (rad. prenos)
 1938 – 9. II, 18. IX.
 1939 – 2. IV.
 1940 – 18. V., 16. VI.

George Bizet. *Carmen* (Micaela)

- 1936 – 28. XII.
 1937 – 8. I., 15. V.
 1948 – 24. I., 28. I., 2. II., 11. II., 3. V., 10. VI., 20. VI.
 1949 – 15. I., 9. II., 21. II., 25. IV., 11. VII., 3. XI. (rad. prenos),
 13. XII.
 1950 – 14. II.
 1951 – 7. VI., 10. VI., 12. VI., 12. VII.
 1952 – 22. VI., 15. IX., 29. IX.
 1953 – 17. XII.
 1954 – 25. X., 1. XI.
 1955 – 24. I., 27. III., 28. IX., 11. Xi.
 1957 – 25. II.
 1959 – 26. VIII., 31. VIII., 16. XI.

Eugene d'Albert: *Nižava* (Nuri)

- 1937 – 29. I.
 1938 – 14. XI., 18. XII.
 1947 – 22. III.

Bedřich Smetana: *Prodana nevesta* (Marinka)

- 1937 – 7. III., 28. III., 14. IV., 2. V., 2. VII., 9. X., 19.- XII.
 1938 – 1. I., 1. V.
 1939 – 19. III., 8. V., 9. X.
 1941 – 20. II., 5. IV.
 1945 – 30. VI., 11. VII., 21. VII., 8. IX., 6. X., 11. X., 24. X., 8. XI.,
 15. XII.
 1946 – 13. I., 20. I., 20. II., 14. III., 16. V., 10. VI., 19. IX., 28. IX.,
 7. X., 28. X., 21. XI., 7. XII.
 1947 – 12. I., 22. II., 16. III., 19. V., 28. V., 7. VI., 3. VII., 11. IX.,
 6. X.
 1948 – 17. I., 22. II., 24. III., 17. X., 27. X., 30. XII.
 1949 – 23. I.
 1951 – 28. I., 22. II. (rad. prenos), 24. II., 7. III., 8. IV., 26. V., 1. VII.
 1953 – 22. VI.
 1954 – 2. I., 7. I. (rad. prenos), 22. IV.
 1956 – 29. X., 4. XI., 25. XI., 1. XII., 10. XII.
 1957 – 26. I.
 1958 – 14. XII.
 1959 – 23. I., 19. II., 3. V.

Jakov Gotovac. *Ero z onega sveta* (Gjula)

- 1937 – 17. IV., 21. IV., 26. IV., 4. V., 12. V., 16. V., 2. VI., 26. VI., 20.
 IX., 26. IX., 20. X., 10. XI., 1. XII.
 1938 – 30. I., 27. II., 6. IX., 19. IX. (rad. prenos), 6. XI., 4. XII.
 1939 – 7. I., 16. I., 13. V., 4. IX.
 1940 – 20. I., 24. VI., 6. IX., 11. IX. (rad. prenos), 14. XI., 1. XII.
 1949 – 26. II., 1. III., 10. III. (rad. prenos), 18. III., 3. IV., 28. IV., 7.
 V., 13. V., 9. VI., 19. VI., 10. VII., 22. IX. (rad. prenos), 1. X.,
 20. X., 20. XI., 25. XII.
 1950 – 12. II., 9. IV., 18. V. (rad. prenos), 12. IX., 3. XI.
 1951 – 3. I., 7. I., 17. III., 6. V., 29. V., 9. VII.
 1953 – 28. I., 8. II., 21. II., 31. V., 29. XI., 10. XII.
 1955 – 19. IV., 24. IV.
 1956 – 10. III., 31. V., 4. VII., 18. IX., 5. XI.
 1957 – 31. I., 19. IX., 4. X.
 1959 – 4. III., 11. III. (tv prenos), 17. IV., 7. X., 31. X.

Gaetano Donizetti: *Kapljice za ljubezen* (Adina)

1937 – 15. X., 18. X., 22. X., 1. XI., 13. XII.

1938 – 28. XII.

1939 – 6. II.

Wolfgang Amadeus Mozart: *Don Giovanni* (Zerlina)

1938 – 17. I. (rad. prenos), 19. I., 28. I., 2. II

1939 – 4. XI, 8. XI.

1940 – 4. V., 15. V.

Giacomo Puccini: *Madame Buterfly* (Čočosan)

1938 – 17. VI., 11. IX., 16. X.

1939 – 2. I., 15. IX.

1940 – 9. III., 16. XII.

1941 – 8. II., 9. VII.

1946 – 22. VI., 23. X., 1. XI., 19. XI., 14. XII.

1947 – 7. II., 12. II., 5. III., 24. III., 14. V., 21. VI., 17. IX., 25. IX,
13. X.

1948 – 1. I., 23. VI., 2. X., 23. XII.

1949 – 3. I., 10. II. (rad. prenos), 31. III, 28. XII.

1950 – 18. II., 25. III., 5. X. (rad. prenos), 28. XII.

1951 – 12. II., 24. VI.

1953 – 27. IV.

Ermanno Wolf-Ferrari: *Štirje grobijani* (Marina)

1938 – 19. XI., 21. XI., 26. XI., 10. XII., 14. XII.

1939 – 4. I., 13. I., 23. I., 8. II., 20. II., 30. IX., 11. X., 13. XI., 17.
XII.

1940 – 7. I., 21. IX.

1941 – 1. II.

1949 – 23. V., 28. V., 2. VI., 4. VI., 10. X., 22. X., 7. XII.

Wolfgang Amadeus Mozart. *Čarobna piščal* (Pamina)

1939 – 21. IV., 1. V.

Giacomo Puccini: *Turandot* (Liu)

1939 – 26. IX., 7. X.

1941 – 26. III.

Ivan Zajc: *Nikola Šubic Zrinjski* (Jelena)

1939 – 11. XI., 18. XI., 22. XI.

1940 – 19. I., 31. I., 1, 2. V., 7. IX.

Giuseppe Verdi: *Falstaff* (Nanetta)

1940 – 26. I., 1. II., 10. II., 17. II., 13. III, 13. IV.

Svetomir Nastasijević: *Durađ Branković* (Mara)

1940 – 12. VI., 19. VI., 23. VI., 28. VI., 9. IX., 28. IX., 9. X. (rad. prenos), 9. XI.

1941 – 19. I., 2. III.

Carl Maria Weber: *Čarostrelec* (Anica)

1942 – 2. XII., 21. XII.

1943 – 13. I., 25. I., 10. II., 17. II., 31. III., 21. VI., 30. VI., 5. VII., 2. XII.

1944 – 12. I., 17. I., 24. I., 31. I. 10. II.

Peter Iljič Čajkovski: *Eugenij Onjegin* (Tatjana)

1945 – 29. XII.

1946 – 2. I., 7. I., 11. III., 5. X., 4. XII.

1946 – 2. I., 7. I., 11. III., 5. X., 4. XII.

1947 – 2. II.

1952 – 17. V., 19. V., 19. VI., 3. VII., 17. IX., 24. IX.

1953 – 12. II (rad. prenos)

Charles Gounod: *Faust* (Margareta)

1950 – 28. I., 6. II., 20. IV., 14. V., 20. IX., 13. XI., 6. XII.

1951 – 25. X., 2. XI.

1952 – 17. III., 2. IV., 8. V., 17. XII., 24. XII.

1953 – 12. I., 25. II., 6. IV., 12. VI.

1954 – 12. IV.

Petar Konjović: *Koštana* (Koštana)

1950 – 11. V., 29. V., 22. XI.

1952 – 29. III.

Ludwig van Beethoven: *Fidelio* (Marcelina)

1950 – 23. IX., 1. X.

Krešimir Baranović: *Nevesta iz Cetingrada* (Manda)

1951 – 16. V., 23. V.

Wolfgang Amadeus Mozart: *Don Giovanni* (dona Elvira)

1953 – 20. X.

1955 – 16. VI., 20. VI.

Manuel de Falla: *Kratko življenje* (Salud)

1954 – 19. X., 28. X., 13. XI.

1955 – 27. I., 4. II., 19. II., 13. III.

Nikola Hercigonja: *Gorski venec* (Batrićeva sestra)

1967 – 19. X., 21. X., 23. X., 27. X., 9. XI., 14. XI., 18. XI., 24. XI.,
29. XII.

1958 – 25. I., 6. II., 31. III., 20. IX., 29. IX., 30. XI.

1959 – 12. II., 21. V., 29. XI.

1960 – 23. X., 30. X.

Sergej S. Prokofjev: *Zaljubljen v tri oranže* (Smeraldina)

1959 – 5. X., 9. XI.

3 Operni nastopi Anite Meze v mestih bivše Jugoslavije

Ljubljana (Slovensko narodno gledališče)

30. I. 1932. *Carmen* (Micaela)
 10.I II. 1932 *Robinsonada* (Alina)
 30. XII. 1933 *La bohème* (Mimi)
 6. I. 1934 *La bohème* (Mimi)
 3. IV. 1937 *La bohème* (Mimi)
 6. VI. 1937 *Ero z onega sveta* (Gjula)
 16.VI. 1950 *Faust* (Margareta)
 1. VII. 1961 *Gorski venec* (Batričeva sestra) – Križanke

Subotica (Mestno gledališče)

28. IX. 1934. *La bohème* (Mimi)

Zagreb (Hrvatsko narodno gledališče)

21. VI. 1935 *La bohème* (Mimi)
 3. II. 1940 *Prodana nevesta* (Marinka)
 30. X. 1940 *Ero z onega sveta* (Gjula)
 11. VI. 1950 *Faust* (Margareta)
 30. IV.1958 *Gorski venec* (Batričeva sestra)
 6. XII. 1960 *Gorski venec* (Batričeva sestra)

Sarajevo (Narodno gledališče)

13. VI. 1937 *La bohème* (Mimi)
 15. VI. 1937 *Mignon*
 19. VI. 1937 *Figarova svatba*
 21. II. 1958 *Gorski venec* (Batričeva sestra)

Maribor (Slovensko narodno gledališče)

- IV (V) 1949 *Ero z onega sveta* Gjula)

Reka in Opatija (Festival »Glasbeni dnevi«, 15.–25. V. 1950)

- ?. VI. 1950 *Ero z onega sveta* (Gjula)

Novi Sad (Srpsko narodno gledališće)

27. XI. 1950. *Prodana nevesta* (Marinka)
 10. I. 1951 *La bohème* (Mimi)
 12. II. 1955. *La bohème* (Mimi)
 23. III. 1957 *La bohème* (Mimi)

Pančevo (Dom kulture)

13. XI. 1956 *Figarova svatba* (Suzana)
 15. XI. 1956 *Figarova svatba* (Suzana)

Osijek (Narodno gledališće)

15. XII. 1957 *Evgenij Onjegin* (Tatjana)

Banja Luka (Dom JLA)

21. VI. 1958 *Ero z onega sveta* (Gjula)

Dubrovnik (Letno gledališće »Gradac«)

16. VIII. 1958 *Gorski venec* (Batrićeva sestra)

Pulj (Arena)

27. VIII. 1958 *Carmen* (Micaela)
 28. VIII. 1958 *Gorski venec* (Batrićeva sestra)

Zrenjanin (Narodno gledališće)

- 2?. X. 1958 *Gorski venec* (Batrićeva sestra)

Kragujevac (Delavska univerza)

- ? X. 1961 *Gorski venec* (Batrićeva sestra)

4 Nastopi Anite Meze po državah

Češkoslovaška

(Česke Budejovice, Plzen, Praga, Hradec Kralove, Olomuc, Brno, Bratislava – 1930).

27.III.–7. IV. 1930. – Turneja UPZ, dirigent Srečko Kumar, solistka Anita Meze, pianista Janko Ravnik in Pavel Šivic. Na sporedu skladbe E. Adamiča, Dugana ml., Lajovca, Kogoja, Grgoševića, Slavenskega, Ravnika, Papandopula in Žganca.

Praga, 2. XII. 1945 (Narodno gledališče). *Prodana nevesta* (Marinka).

Praga, 19.IV.1947. (Narodno gledališče). *Prodana nevesta* (Marinka). Turneja ansambla beograjskega NP.

Liberec, 21. IV. 1947. (Državno gledališče). *Prodana nevesta* (Marinka).

Bratislava, 24. IV. 1947. (Narodno gledališče). *Prodana nevesta* (Marinka)

Bratislava, 25. IV. 1947 (Narodno gledališče). *Madame Butterfly* (Čočosan).

Brno, 27. IV. 1947. (Narodno gledališče). *Prodana nevesta* (Marinka).

Olomuc, 28. IV. 1947 (Mestno gledališče). *Prodana nevesta* (Marinka).

Praga, 29. IX. 1948. Koncert jugoslovanske glasbe ob Dnevu republike. Sodelovali so A. Meze, Josip Gostič, pianist Predrag Milošević.

Avstrija

Baden, 6. IV. 1933. Na koncertu je A. Meze pela arijo Mignon in arijo Čočosan ter dve ariji iz *Fausta*.

Dunaj, 16. IV. 1933. Koncert nagrajencev Mednarodnega tekmovanja pevcev in pianistov.

Salzburg, 22. VIII. 1936 (Salzburški festival). A. Meze je pela glavno vlogo v Mozartovi operi *Kairska gos*.

Salzburg, 27. VIII. 1936. Repriza opere.

Dunaj, 22. V. 1954. (Brahmsova dvorana). Teden jugoslovanske glasbe na Dunaju in v Gradcu z deli Gotovca, Devčića, Matečić-Ronjgova, Konjovića, Tajčevića, Gostuškog, Bjelinskog, Cigliča, Lajovca, Baranovića, Hercigonje in Papandopula (radijski prenos).

Gradec, 23. V. 1954. Koncertov opernih pevcev A. Meze, V. Ružđaka in M. Čangalovića, violinista B. Pajevića in pianista Marijana Lipovška.

Nemčija

- München, 27?. XI. 1936. Koncert A. Meze v Bayernhofu s pianistko Sophie Lercehnfeld
- Frankfurt na Majni, 14. VI. 1939. Gostovanje beograjske opere. Gotovac: *Ero z onega sveta* (Gjula).
- Frankfurt na Majni 16. VI. 1939. Gotovac: *Ero z onega sveta* (Gjula)
- Wiesbaden, 8. V. 1955. *Knez Igor*.
- Stuttgart, Köln, 3.–14. IX. 1958 Gostovanje prvakov beograjske Opere v Nemčiji z deli Borodina, Čajkovskega, Smetane, Dvořáka, Chopina in de Falle.

Italija

- Trst, 9. VI. 1937. Gostovanje ansambla Opere in baleta Slovenskega narodnega gledališča Ljubljana v Trstu in na Reki. *Prodana nevesta* (Marinka). Gledališče Politeama Rosetti.
- Trst, 10. VI. 1937. *Ero z onega sveta* (Gjula) – Gledališče Politeama Rosetti)
- Reka (Fiume). 11. VI. 1937. *Prodana nevesta*
- Reka (Fiume). 12. VI. 1937. *Ero z onega sveta*
- STO Trst (cona A). 15. I. 1953. Koncert A. Meze in Stanoja Jankovića.

Madžarska

- Budimpešta. Teden Jugoslovanske kulture (8. – 11. IV. 1947).
8. IV. 1947. Glasbena akademija (rad. prenos). Koncert solistov beograjske Opere s samospevi jugoslovanskih avtorjev in arije iz oper Rossinija in Puccinija.
- 9.IV. 1947.
10. IV. 1947. Gostovanje v tovarni na Csepelu.
10. IV. 1947. Nastop prvakov beograjske Opere na madžarskem radiu
11. IV. 1947. Državna opera. Puccini *La bohème* (Mimi)
- Budimpešta, maj 1956. Državna opera. Čajkovski *Evgenij Onjegin* (Tatjana).

Poljska

Varšava. November 1947. Festival slovanske radiofonije.

? XI. 1947. Državno gledališče. Gostovanje A. Meze in S. Jankovića. Puccini *Madame Butterfly* (Čočosan)

? VI. 1947. Državno gledališče. Puccini *La bohème* (Mimi)

Lublin, 23. XI. 1947. Dvorana Glasbenega društva. Koncert A. Meze in S. Jankovića ter pianistke Eve Wernikowne. A. Meze je pela dela Škerjanca, Gotovca, Odaka, Rahmaninova, Glierja, Puccinija (ariji iz *Madame Butterfly* in *La bohème*) ter duet iz opere *Don Giovanni*.

Bitom, 28. XI. 1947. Opera v Bitomu. Puccini *Madame Butterfly* (Čočosan)

Bitom, 30. XI. 1947. Opera v Bitomu. Gounod, *Faust* (Valentin)

Katovice, 2. XII. 1947. Opera v Katovicah. Rossini *Seviljski brivec*.

Poznan, 6. XII. 1947. Opera v Poznanju. Puccini *La bohème* (Mimi).

? XII. 1947. Opera v Poznanju. Smetana *Prodana nevesta* (Marinka)

Lodž. ?. XII. 1947. Koncert A. Meze in S. Jankovića s samospevi jugoslovanskih in ruskih skladateljev, priredbe srbskih in hrvaških ljudskih pesmi ter arije in dueti iz oper Mozarta, Rossinija, Verdija in Puccinija.

Krakov, ?. XII. 1947. Opera v Krakovu. Puccini, *La Bohème* (Mimi)

Krakov, ?. XII. 1947. Opera v Krakovu. Puccini, *Madame Butterfly* (Čočosan)

Krakov, ?. XII. 1947. Opera v Krakovu. Gounod, *Faust* (Valentin)

Krakov, ?. XII. 1947. Opera v Krakovu. Rossini, *Seviljski brivec*.

Švica

Ženeva, januar 1956. Studio Radia Ženeva. Koncert A. Meze z orkestrom Radia Ženeva z deli jugoslovanskih in drugih skladateljev (radijski prenos).

Sovjetska zveza

Turneja prvakov beograjske Opere A. Meze in J. Gligorijevića.

Leningrad, 4. IV. 1956. Akademsko gledališče opere in baleta S. M. Kirov. Solistični koncert A. Meze z deli Martinija, Debussyja, Respighija, de Falle, Schuberta, Schumanna, Rahmaninova, Musorgskega in skladbe jugoslovanskih skladateljev

- Riga, ?. IV. 1956. Akademsko gledališče opere in baleta Latvijske SSR.
Čajkovski, *Evgenij Onjegin* (Tatjana)
- Riga, ?. IV. 1956. Akademsko gledališče Latvijske SSR. Smetana, *Prodana nevesta* (Marinka)
- Vilna, 17. IV. 1956. Državno akademsko gledališče Litvanske SSR.
Puccini, *La bohème* (Mimi)
- Moskva, ?. IV. 1956. Mala dvorana Konzervatorija P. I. Čajkovski.
Koncert A. Meze in J. Gliogorijeviča ter pianista Nikolaja Mironova z deli Händla, Caccinija, arije iz oper Borodina, Berdija, Giordana, Rossinija, Bizeta, Puccinija in Masseneta ter samospevi Debussyja, Rahmaninova, Brodija, Obradorsa, Hristića, Gotovca, Papandopula, Odaka in Baranoviča.

Bolgarija

- Gostovanje A. Meze in Dušana Popovića.
Sofija, Ambasada SFRJ. 29. XI. 1957. Koncert A. Meze in D. Popovića
Sofija, Narodno gledališče, 6.XII.1947. Čajkovski, *Evgenij Onjegin* (Tatjana).

Francija

- Pariz. Mednarodni festival narodov – Gledališče narodov 1959. Gostovanje ansambla beograjskega NP v Parizu
- Pariz, 9. in 11. VI. 1959 Gledališče Sarah Bernard. Gounof, *Faust*
9. in 12. VI. 1959. Gledališče Sarah Bernard. Janaček, *Katja Kabanova*
13. VI. 1959. Gledališče Sarah Bernard. Hercigonja, *Gorski venec* (Batrićeva sestra)

Romunija

- Bukarešta, 14? 1. 1961. Solistični koncert A. Meze in pianista Z. Marasovića z deli Duranteja, Scarlattija, Marcella, Musorgskega, Debussyja, Logarja in Stahuljka.

5 Operni nastopi Anite Meze v tujini (kronološko)

1930 ČSSR	Česke Budejovice, Plzen, Praga, Hradec Kralove, Olomouc, Brno, Bratislava
1933 Avstrija	Baden, Dunaj, Salzburg
1936 Nemčija	München
1937 Italija	Trst, Benetke, Fiume (Reka)
1939 Nemčija	Frankfurt a. M.
1945 ČSSR	Praga
1947 Madžarska	Budimpešta
ČSSR	Praga, Liberec, Bratislava, Brno, Olomouc
Poljska	Varšava, Lublin, Bitom, Poznan, Lodz, Krakow
1948 ČSSR	Praga
1953 STO Trst	Trst
1954 Avstrija	Dunaj, Gradec
1955 Nemčija	Wiesbaden
1956 Švica	Ženeva
SZ	Leningrad, Riga, Vilnius, Moskva
Madžarska	Budimpešta
1957 Bolgarija	Sofija
1958 Nemčija	Stuttgart, Köln
1959 Francija	Pariz
1961 Romunija	Bukarešta

6 Operni nastopi Anite Meze po sezonah

Tabela vsebuje vloge, ki jih je Anita Meze ustvarila v okviru integralnih izvedb oper v beograjski Operi, v studiu Radia Beograd, v mestih bivše Jugoslavije in v tujini. Zaradi preglednosti vloge niso navedene v istem vrstnem redu, kot jih je A. Meze pela v posameznih sezonah.

1931/32	Micaela, Alina
1932/33	Mimi
1933/34	Mimi, Nedda
1934/35	Mimi, Nedda, Morana, Emina, Dorica, Manon, Garsias
1935/36	Mimi, Emina, Suzana, Mignon, glavna ženska vloga v <i>Kairski goski</i>

- 1936/37 Micaela, Mimi, Nedda, Suzana, Mignon, Nuri, Marinka, Gjula
- 1937/38 Emina, Suzana, Mignon, Marinka, Gjula, Adina, Zerlina, Čočosan
- 1938/39 Mimi, Suzana, Mignon, Marinka, Gjula, Adina, Čočosan, Marina, Pamina, Volpino
- 1939/40 Mimi, Mignon, Marinka, Gjula, Zerlina, Čočosan, Marina, Liu, Jelena, Nanetta, Mara
- 1940/41 Mimi, Suzana, Marinka, Gjula, Čočosan, Marina, Liu, Jelena, Mara
- 1941/42 Mimi, Neda, Suzana
- 1942/43 Mimi, Neda, Suzana, Anica
- 1943/44 Mimi, Nedda, Suzana, Marinka, Anica
- 1944/45 Mimi, Nedda, Marinka
- 1945/46 Mimi, Nedda, Suzana, Marinka, Čočosan, Tatjana
- 1946/47 Mimi, Suzana, Nuri, Marinka, Čočosan, Tatjana
- 1947/48 Micaela, Mimi, Suzana, Marinka, Čočosan, Tatjana
- 1948/49 Micaela, Mimi, Suzana, Marinka, Gjula, Čočosan, Marina
- 1949/50 Micaela, Mimi, Gjula, Čočosan, Marina, Margareta, Koštana
- 1950/51 Micaela, Mimi, Marinka, Gjula, Čočosan, Margareta, Koštana, Marcelina, Manda, Bastienna
- 1951/52 Micaela, Mimi, Tatjana, Margareta, Koštana
- 1952/53 Micaela, Mimi, Marinka, Gjula, Čočosan, Tatjana, Margareta
- 1953/54 Micaela, Manon, Marinka, Gjula, Margareta, dona Elvira
- 1954/55 Micaela, Mimi, Neda, Manon, Gjula, dona Elvira, Salud
- 1955/56 Micaela, Mimi, Neda, Marinka, Gjula, Tatjana
- 1956/57 Micaela, Mimi, Suzana, Marinka, Gjula
- 1957/58 Micaela, Mimi, Gjula, Tatjana, Batrićeva sestra
- 1958/59 Mimi, Marinka, Gjula, Batrićeva sestra
- 1959/60 Micaela, Mimik, Neda, Gjula, Batrićeva sestra, Smeraldina
- 1960/61 Batrićeva sestra

Popise posnetkov Anite Meze hranijo Radio Beograd, Muzej sodobne umetnosti Srbije in Fakulteta glasbene umetnosti v Beogradu.

IZBOR VIROV IN LITERATURE

- Brdar, Milan (ur). 2011. Novo groblje u Beogradu: otvoreno svedočanstvo istorije: povodom 125 godina od osnivanja. Beograd: JKP pogrebne usluge.
- Dragutinović, Branko. 1934. Muzika u zemlji. Beograd. Zvuk 12: 436–440.
- Dubljević, Ljiljana. 2000. Razvoj vokalne pedagogije na Fakultetu muzičke umetnosti u Beogradu (rukopis). Seminar v prvem letu podiplomskega študija. Univerzitet umetnosti u Beogradu – Fakultet muzičke umetnosti.
- Dubljević, Ljiljana. 2003. Pod srećnom zvezdom Anite Mezetove. Mokranjac 5: 50–52. ĐurićKlajn, Stana. 1965.
- Mezetova, Anita. Enciklopedija Jugoslavije 6. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod. ĐurićKlajn, Stana. 1974.
- Mezetova, Anita. Muzička enciklopedija 2. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.
- Jovanović, Vladimir. 1996. Beogradska Opera u Evropi: gostovanja od 1954. do 1969. godine. Novi Sad: Prometej: Akademija umetnosti.
- Ko je ko u Jugoslaviji: biografski podaci o jugoslovenskim savremenicima. 1957. Meze Anita. Beograd: Sedma sila.
- Leksikon jugoslavenske muzike II. 1984. Mezetova, Anita. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- Mala enciklopedija Prosveta. 1959. Mezetova Anita (1913–). Mala enciklopedija Prosveta: opšta enciklopedija 2. Beograd: Prosveta.
- Medić, Hristina. 1989. „Interpretacija i recepcija muzičkog dela – izbor mogućnosti“. V Aspekti interpretacije: referati sa naučnog skupa održanog 22. i 23. IV 1988, ur. Mirjana Veselinović, 113–123. Beograd: Udruženje kompozitora Srbije: Fakultet muzičke umetnosti.
- Muzička enciklopedija I. 1971. Anderson, Marian. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.
- Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda 5. 1979. Mezetova, Anita. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.
- Osterc, Slavko. 1933. Anita Mezetova. Žena in dom 10: 360. Pejović, Roksanda. 1966. Dvadeset godina Udruženja muzičkih umetnika Srbije (1946–1966). Beograd: Udruženje muzičkih umetnika Srbije.
- Peričić, Vlastimir (ur.). 1988. Pedeset godina Fakulteta muzičke umetnosti (Muzičke akademije) 1937–1987. Beograd: Univerzitet umetnosti.

- Pešić, Radivoje. 1970. Mezetova Anita. Ko je ko u Jugoslaviji: jugoslovenski savremenici. Beograd: Hronometar.
- Plavša, Dušan (ur). 1972. Mezetova, Anita (1913). Enciklopedijski leksikon Mozaike znanja: Muzička umetnost. Beograd: Interpres.
- Sadie, Stanley (ed.). 1980. The New Grove Dictionary of Music and Musicians 19. London: The Macmillan Publishers Limited.
- Savić, Dragiša. 1966. Protiv poplave lažnog folklor. Zvuk 66: 57–60. 46 Lj. Dubljević Vojkić Anita Mezetova – život posvećen...
- Slavec, Maša. 1934. Književnost in umetnost. Ženski svet 7/8: 180–182.
- Simić Mitrović, Darinka. 1988. Da capo all' infinito. Pola veka od osnivanja Simfonijskog orkestra i Hora Radiotelevizije Beograd. Beograd: Radio Beograd.
- Svet oko godine 1938: Hitler ugrožava Evropu. 1979. Beograd: Vuk Karadžić.
- Trbojević, Dušan. 1989. „Varijacije na temu ‘aspekti interpretacije’“. U Aspekti interpretacije: referati sa naučnog skupa održanog 22. i 23. IV 1988, ur. Mirjana Veselinović, 5–13. Beograd: Udruženje kompozitora Srbije: Fakultet muzičke umetnosti.
- Trnavski, Vuk. 1970. Portreti umetnika. Anita Mezetova. Pro musica 50: 4–5.

Dnevno časopisje

- Adamič, Emil. 1932. Debut gdč. Anite Mezetove v ljubljanski operi. Jutro 4. februar. Badener Tageszeitung. 1933. Trinkhallenkonzert. Badener Tageszeitung, 12. april.
- Benisch, Egon. 1936. Salzburger Festspiele 1936. Morgenblatt, 2. september.
- Božičković, Olga. 1959. Završna pretstava Beogradske opere u Pozorištu nacija. Parižani su toplo primili Gorski vijenac. Politika, 15. junij. Der Zeitspiegel. 1933. Anita Meze. Der Zeitspiegel, 12. april.
- Dolivo, Anatolij. 1956. Koncert jugoslavskih pevcov. Sovetskaja kul'tura, 8. maj.
- Dragutinović, Branko. 1949. Osvrt na poslednje muzičke priredbe. Politika, 27. marec.
- Dragutinović, Branko. 1953. Koncert Anite Mezetove. Politika, 9. maj.
- Dragutinović, Branko. 1960. Koncert Anite Mezetove. Politika, 14. november.
- Đurić Klajn, Stana. 1962. Koncert Anite Mezetove. Politika, 9. februar.
- Francen, Sima. 1933. Druga muzička olimpijada u Beču. Četiri stotine pevača i pijanista bore se za prvenstvo. Najpoznatiji muzičari našega doba donose presudu o njihovoj obdarenosti. Politika, 27. junij.
- Glišić, M. 1967. Anita Mezetova, primadona Beogradske opere – žena koja pravi pevače. Ne znaju note a trče za novcem. TV Novosti, 16. junij.

- Govekar, Fran. 1937. Ero z onega sveta z Mezetovo. Slovenski narod, 8. junij.
- Grol, Milan. 1934. Pozorišne nevolje. Književni glasnik, 16. september. Jugoslovan. 1930. IV. Javna produkcija konservatoristov. Jugoslovan, 30. junij.
- Krstić, Petar. 1931. Koncert Glazbene matice iz Maribora. Pravda, 12. februar. 47 SLOVENIKA V 2018.
- Marković, Vasilije. 1999. Teatri okupirane prestonice 1941–1944. godine. Povratak ansambla Pozorišta narodnog oslobođenja. Politika, 29. december.
- Marković, Vasilije. 1999a. Teatri okupirane prestonice 1941–1944. godine. Postupci nesrazmerni ogrešenju. Politika, 30. december.
- Maucci, R. 1937. L' Opera di Lubiana al Rossetti. Ero del Maestro Gotovac accolto con calorosi consensi. Il popolo di Trieste, 13. junij.
- Milanović, M. 1937. Jugoslovenska umetnost u Italiji i italijanska u Jugoslaviji. U toku iduće nedelje počinje gostovanje Ljubljanske opere u Italiji i izložba jugoslovenskih umetnika u Rimu. Politika, 6. junij.
- Nedelja. 1934. Anita, ko je video od pesme neku vajdu. Nedelja, 30. september.
- Novo vreme. 1941. Večeras na Beogradskom radiju izvodi se Figarova ženidba. Novo vreme, 15. junij.
- Obnova. 1942. Nedelja muzike na beogradskom radiju. Novi zabavni orkestar.
- Obnova 9 maj. Obnova. 1943. Oratorijum Godišnja doba od Hajdna.
- Obnova 22. maj. Osterc, Slavko. 1930. Operna šola državnega konservatorija. Jugoslovan, 3. junij.
- Plavša, Dušan. 1967. Anita Mezetova seća se velikog slikara. Govorio je „u boji“. Jedno od poslednjih dela Milo Milunović poklonio operskoj pevačici. Politika ekspres, 27. februar.
- Privat, E. C. 1939. Belgrad in Frankfurt. Erstes Gastspiel des Nationaltheaters Belgrad. Offenbacher Zeitung, 15. junij.
- Politika. 1936. Uspeh gce Meze i gce Nade Tončić u Salzburgu. Politika 3. septembar. Politika. 1936. Uspeh gđice Mezetove u Minhenu. Politika 12. decembar.
- Politika. 1937. Gostovanje Ljubljanske opere. Već prvo veče, Ljubljanska opera slavila je trijumfe. (Tri hiljade šest stotina gledalaca oduševljeno tapše jugoslovenskim umetnicima). Politika, 11. junij.
- Politika. 1937. Italijanskojugoslovenski odnosi. Politika, 17. junij.
- Politika. 1944. Članovi Narodnog pozorišta koji ostaju na dužnosti. Politika, 21. november.
- Politika. 1947. Pred prvi koncert Udruženja reproduktivnih umetnikamuzičara Srbije. Politika, 22. marec.

- Politika. 1955. Odlazak na veliko gostovanje. Ansambl Beogradske opere otputovao sinoć u Visbaden. Politika, 4. maj.
- Politika. 1961. U novoj sezoni Beograd dobija još jednu koncertnu dvoranu. Za retka i kamerna izvođenja. Mala sala Beogradske opere. – Koncerti za gradove u unutrašnjosti. Politika, 23. avgust.
- Politika. 1990. Anita Mezetova. Politika, 23. marec.
- Politika ekspres. 1980. Vest o večeri Anite Mezetove. Politika ekspres, 26. maj. 48 Lj. Dubljević Vojkić Anita Mezetova – život posvećen...
- Radenković, Milutin. 1960. Koncert Anite Mezetove. Borba, 20. november.
- Radojević, Božana. 1960. Žene umetnice. Sve što je čista ljubav. Praktična žena, 5. december.
- Ramous, Osvaldo. 1937. Gli spettacoli dell'Opera di Lubiana al Fenice. Le festose accoglienze del pubblico all'opera Il fidanzato caduto dal cielo del maestro Giacomo Gotovac. La vedetta d'Italia, 13. junij.
- Sotirović, Vladan. 1941. Početak pozorišne sezone. Beogradsko Narodno pozorište počinje u nedelju svoj rad. Pretstave će se držati u pozorištu na Vračaru. Novo vreme, 18. september.
- Stefanović, Pavle. 1938. Naša najnovija gospođa Leptirica. Pravda, 19. junij.
- Stotter, Josip. 1932. Ein Debut an der Ljubljanaer Oper. Anita Mezetova als Micaela in Bizets Carmen. Morgenblatt, 6. februar.
- Šarčević, Željko. 1975. Ono što je urađeno ostaje. TV Novosti, 19. december.
- Schnoor, Hans. 1955. Internationale Maifestspiele in Wiesbaden. Wiesbadener Tagblatt, 9. maj.
- Schwarz, Gerhard. 1939. Im Opernhaus: Ero, der Schelm. Gastspiel der Belgrader Oper. Frankfurter General Anzeiger, 15. junij.
- Tajčević, Marko. 1953. Koncertna hronika. Beograd. Revija književnosti, pozorišta, muzike, filma, likovnih umetnosti, 16. maj.
- Völkischer Beobachter. 1936. Anita Meze. Völkischer Beobachter, 28. november.
- Vukdragović, Mihailo. 1953. Koncert Anite Mezetove. Borba, 14. maj.
- Vukdragović, Mihailo. 1954. Manon u novoj podeli. Borba, 27. februar.
- Vurnik, Stanko. 1931. Koncert Učiteljskog zbora. Slovenec, 8. januar.
- Živković, Milenko. 1934. Boemi. Vreme, 7. septembar.
- Živković, Milenko. 1935. Mladi ansambl Beogradske opere izvodi operu Dorica pleše od Krste Odaka. Vreme, 25. januar.
- Živković, Milenko. 1939. Obnova Mocartovog Don Huana. Vreme, 6. november.

Ostalo gradivo

Arhivsko gradivo o Aniti Meze, last družine Savinšek.

Mezetova, Anita. Razgovor vodila Orešković Ksenija. Avdioposnetek AK174.

Beograd: Muzej pozorišne umetnosti Srbije. 1970.

Stamenković, Dubravka. Razgovor sa Marijanom Savinšek. Kod dva bela goluba.

Radio Beograd 1, 23. marec 1990.

Stamenković, Dubravka. Razgovor sa Ksenijom Marković, Aleksandrom Ivanović, Dušanom Miladinovićem i Gregorom Savinšekom. Stereorama. Radio

Beograd, 24. marec 1990.

